



Po výnimočnom úspechu knihy *Ja malkáč* napísal jediný kulturista medzi slovenskými spisovateľmi *Lubo Dobrovoda* ďalšiu – *Ja veľkáč*. Napriek zdanlivo protirečivému názvu aj z nej sa pozerá na svet očami malého chlapca. Pasáže z oboch kníh zdramatizovali štyria Slováci, kmeňoví herci pražského Divadla v Dlouhé a v spolupráci s ČeskoSlovenskou scénou túto hru s úspechom uvádzajú aj v ďalších českých mestách. Pasáže z knihy *Ja veľkáč* si môžete prečítať aj v tomto čísle revue *Zrkadlenie/Zrcadlení*.

FOTO: IRENA VODÁKOVÁ



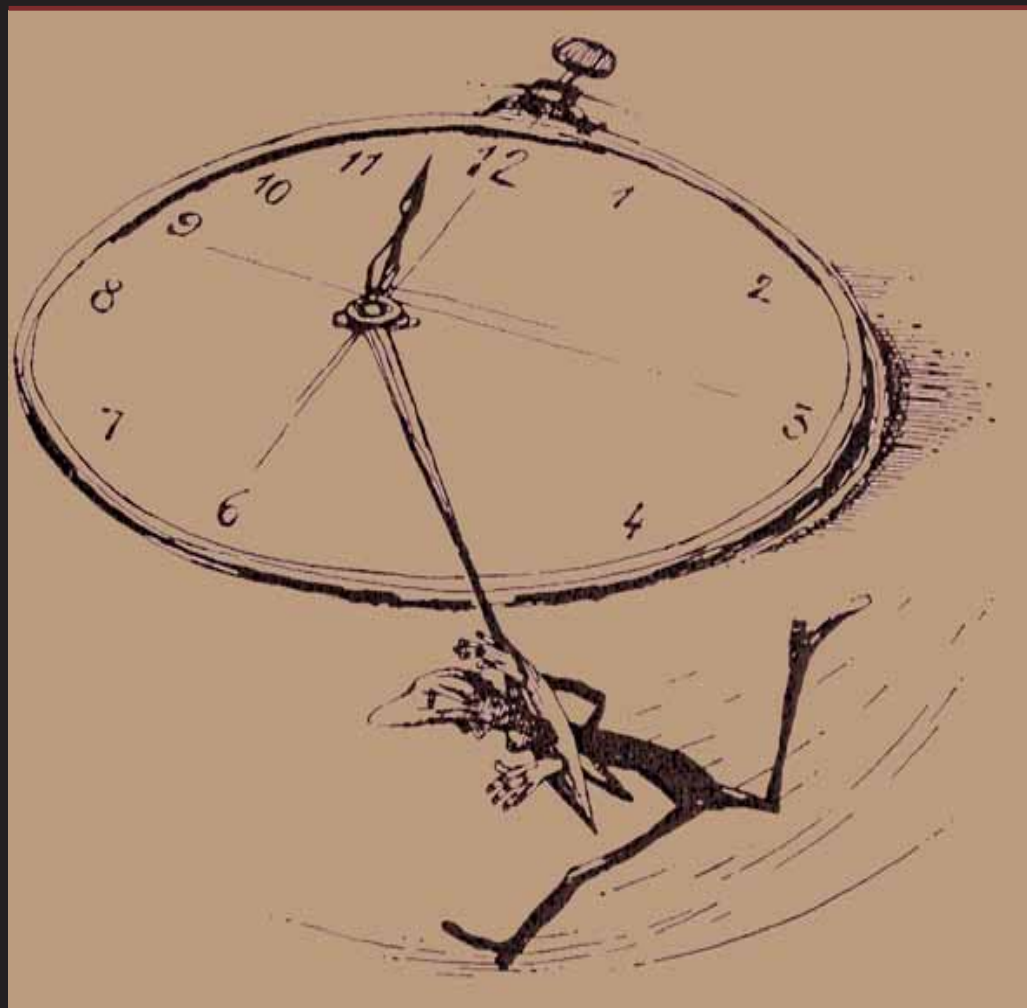
ČESKO-SLOVENSKÁ REVUE

ZRKADLENÍ

ZRCADLENÍ

1-2
2009

ZRKADLENÍ - ZRCADLENÍ 1-2/2009



ROČNÍK 6.
1-2. ČÍSLO

SLOVENSKÝ LITERÁRNY KLUB
V ČESKEJ REPUBLIKE

CENA 1,33 €
V 40 Kč

OBSAH

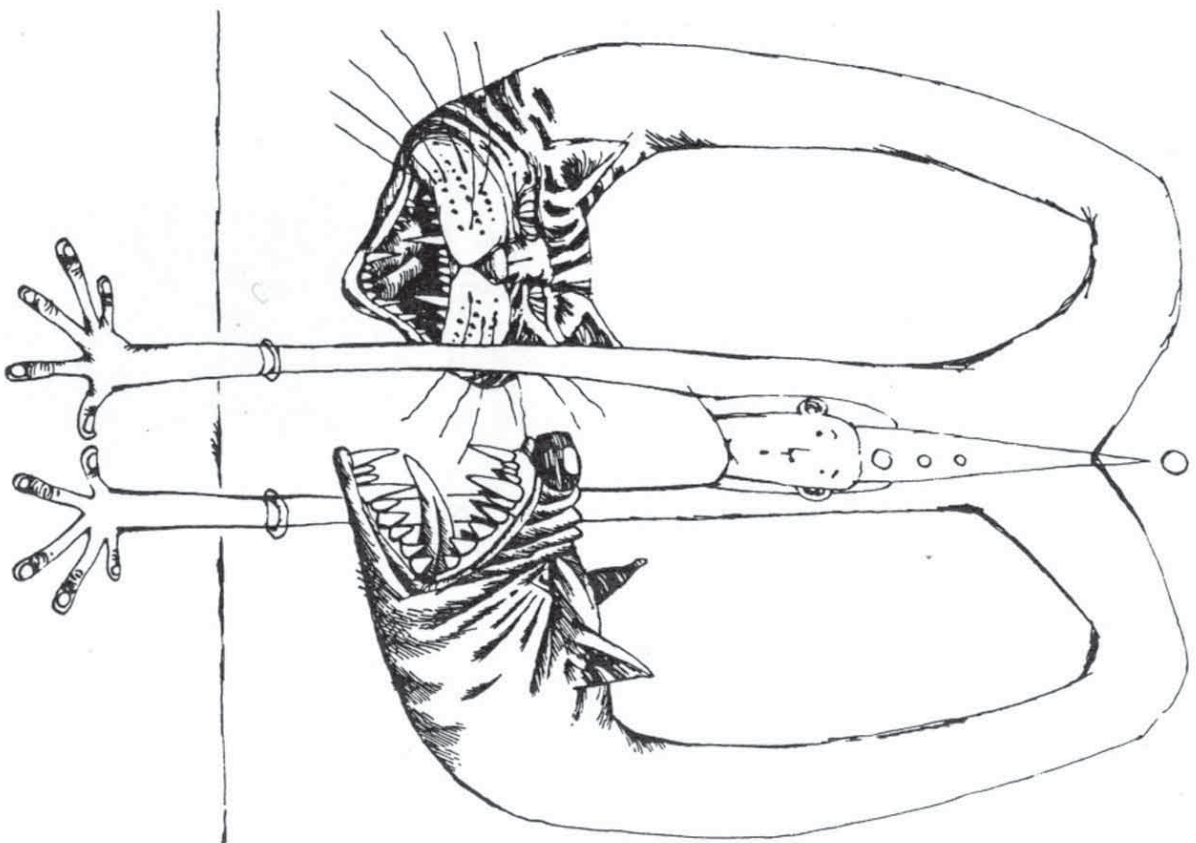
- 4 Slovo tvrdom**
(Vladimír Skalský)
- 6 Literárna súťaž Jána Kollára**
- 8 PUBLICISTIKA**
- 9 V dieľni Dušana Štrnka**
(Anton Baláž, Dušan Štrnko)
- 45 Zrod federácie očami Jana Rychlika**
(Jan Rychlík)
- 61 Bohuslav Tablic a Ján Holý**
(Peter Mraz)
- 66 TVORBA**
- 67 Z rukopisu Mira Bielika**
(Miro Bielik)
- 81 Veselý blok do smutnej doby krízy**
(Garcó Novomesský, Rudolf Chmel, Milan Lascica, Tomáš Janovic, Luboš Kríž, Andrej Reiner, Lubo Dobrovoda)
- 147 Neodoslané listy Olgy Feldeckovej**
(Olga Feldeková)
- 178 Čo nové u Juraja Kuniaka?**
(Juraj Kuniak, Jirí Dědeček, Anton Baláž)
- 198 KRITIKA**
- 199 Ešte raz netradične o Tatarkovi**
(Ján Višňovský)
- 209 Rankov očami Halvonka**
(Alexander Halvonik)
- 211 AUTORĽ-AUTORĽI**
- 212 O výtvarnom sprievode**
(Vladimír Skalský)
- 213 Who is who**
- 214 Americký žižkovák ako Post Scriptum**
(Jon Davis)

ZRKADLENIE-ZRCADLENÍ

česko-slovenská revue
štvrtročník-čtvrletník
číslo 1-2/2009
deň vydania 30. 6. 2009, miesto: Praha
cena 40 Kč v ČR, 1,33 € v SR
rediguje Redakčný kruh,
predsedníčka: Olga Feldecková,
výkonný podpredseda: Vladimír Skalský
ilustrácie: Dušan Polakovič
grafická úprava: Jozef Illiaš
vydáva Slovenský literárny klub v ČR,
Sálmovská 11, 1 20 00 Praha 2,
IČO: 26603292,
tel.: +420 224 918 483,
tel./fax: +420 224 919 525,
e-mail: zrkadlenie@czsk.net
v spolupráci so Slovensko-českým klubom,
Českým PEN klubom
a Slovenským centrom PEN klubu
Tlač: Sdružení MAC, s. r. o.
Reg. MK ČR E 15388
Vychádza s podporou Úradu pre Slovákov žijúcich
v zahraničí a predpokladanou podporou
Ministerstva kultúry ČR

REDAKČNÝ KRUH

Anton Baláž	Alex Koenigsmark
Ireney Baláž	Imrich Kružílak
Ladislav Ballek	Juraj Kuniak
Zuzana Cigánová	Jan Lukeš
Vojtech Čelko	Lubomír Machala
Lubomír Feldek	Dušan Malota
Olga Feldeková	Gustáv Murin
Daniela Fischerová	Mira Nábělková
Michal Giboda	Vladimír Petrik
Alexander Halvonik	Ján Rakytka
Helena Hašková	Vladimír Skalský
Karol Horák	Zdenka Sojková
Viktória Hradská	Jiří Stránský
Miroslav Hupých	Eduard Světlík
Anton Hykisch	Ivan O. Štampach
Emil Charous	Nataša Tanská
Rudolf Chmel	Miloš Tomčík
Jozef Jumas	Ondřej Vaculík
Peter Juščák	Marián Vanek
Vladimír Karfík	Pavel Verner
Vladimír Kavčíak	Nada Vokušová
Peter Kerlík	Jiří Zátěck
Ivan Klíma	



V rukách držíte dvojčíslie literárneho štvrťročníka, česko-slovenskej revue Zrkadlenie/Zrcadlení. Prvé dvojčíslie v jeho histórii, datujúcej sa od roku 2004. Dôvody sú vážne. Samozrejme úsporné.

Zrkadlenie/Zrcadlení „možno (paradoxne) považovať i za obsahovo najpestrejší a graficky najpríťažlivejší slovenský literárny časopis“ – napísali v roku 2006 spoločne Alexander Halvoník a Anton Baláž, literárny teoretik a kritik spolu s významným prozaikom, hlavne však z pozície vedúcich Literárneho informačného centra. Je to určite lichotivé, že revue v očiach odborníkov viac než vyrovnane konkuruje časopisom, vychádzajúcim na Slovensku.

Pri všetkej skromnosti sme aj sami videli, že projekt časopisu Zrkadlenie/Zrcadlení bol od samého začiatku veľmi šťastný a úspešný. Vydáva ho Slovenský literárny klub v ČR v spolupráci so Slovensko-českým klubom a českým i slovenským PEN klubom, avšak odozvu našiel širokú aj medzi celým radom ďalších inštitúcií. Najvýznamnejšími spisovateľskými organizáciami i neformálnymi literárnymi klubmi v oboch krajinách počínajúc, cez univerzitné pracoviská až po štátne inštitúcie. A predovšetkým, našiel si čitateľa i autorov – takmer každá významná osobnosť českej či slovenskej literatúry v ňom stihla za päť ročníkov publikovať. Samozrejme, Slováci v Česku v tom mali a majú osobitnú pozíciu – medzi autormi i čitateľmi.

Šok prišiel poštou z Ministerstva kultúry Českej republiky. To sa rozhodlo neposkytnúť časopisu na rok 2009 žiadnu dotáciu. Ako vidíte, nevzdali sme sa – ten plurál znamená vydavateľov, redakčný kruh, prispievateľov... Dvojčíslie 1-2/2009 vydávame s aspoň čiastkovou dotáciou Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, pomoc prisľúbilo aj Literárne informačné centrum v Bratislave, siahli sme do rezerv.

A samozrejme, usilujeme o zmenu rozhodnutia českého ministerstva kultúry. Verejnú žiadosť o záchranu literárneho štvrťročníka Zrkadlenie/Zrcadlení podpísal popri zástupcoch vydavateľov – predsedníčke Slovenského literárneho klubu v ČR Olge Feldekovej, predsedníčke Slovensko-českého klubu Nade Vokušovej, predsedovi Českého PEN klubu Jiřim Dědečkovi a predsedovi Slovenského centra PEN klubu Irenyovi Balážovi – a autorovi tohto úvodníka ako predsedovi Svetového združenia Slovákov v zahraničí celý rad osobností slovenského a českého kultúrneho života. Patrí medzi nich predseda Klubu nezávislých spisovateľov Milan Resutík, riaditeľ Literárneho informačného centra Alexander Halvoník, riaditeľ Národného inštitútu pre slovenský jazyk a literatúru Miroslav Bielek, prozaik a bývalý veľvyslanec SR v ČR Ladislav Ballek, člen Rady vlády pre národnostné menšiny Štefan

Medzihorstký a celý rad ďalších. Žiadosť doručili signatári ministromi kultúry ČR Václavovi Riedlbauchovi a veríme, že sa situácia vyrieši tak, aby sa splnila posledná veta verejnej žiadosti:

„Veríme, že napokon nepôjde o tragický zvrät, len o peripetiu, ktorá priniesie protihodnotu – spoločné uvedomenie si priority a významu Zrkadlenia i zrkadlenia.“

Slovenský literárny klub v ČR
vypisuje pod záštitou veľvyslancu SR v ČR, Petra Brňa
a s podporou Ministerstva školstva, mládeže a telovýchovy ČR

LITERÁRNU SÚŤAŽ JÁNA KOLLÁRA

5. ROČNÍK

Súťaž je verejná a anonymná, určená mladým autorom žijúcim v ČR (na občianstve či druhu pobytu nezáleží) v oblasti prozaickej tvorby v slovenčine alebo so slovenskou tematikou. Žáner je ľubovoľný - poviedka, esej, fejtón a podobne.

Súťaž sa vypisuje v troch kategóriách:

- A. žiaci základných škôl**
- B. študenti stredných škôl**
- C. študenti vysokých škôl vrátane doktorandov
a ostatní mladí autori do 26 rokov**

V kategórii A je predpísaný rozsah do 4 normostránok,
v kategórii B do 8 normostránok,
v kategórii C do 12 normostránok
(1 normostránka má 30 riadkov, 60 znakov v každom riadku).

Každý súťažiaci smie poslať jednu, dosiaľ nepublikovanú prácu, a to v troch identických exemplároch. Na príspevku musí byť označená kategória, nie však meno autora. Súťažiaci k zásielke pripojať zalepenú obálku, v ktorej vyplní údaje o autorovi (názov príspevku, meno a priezvisko, adresu, dátum narodenia a kontaktné telefónne číslo).

Práce zašlite na adresu:

**Slovenský literárny klub v ČR,
Salmovská 11,
120 00 Praha 2,
a označte Literárna súťaž Jána Kollára.**

Uzavierka je 28. októbra 2009, rozhoduje dátum na poštovej pečiatke.

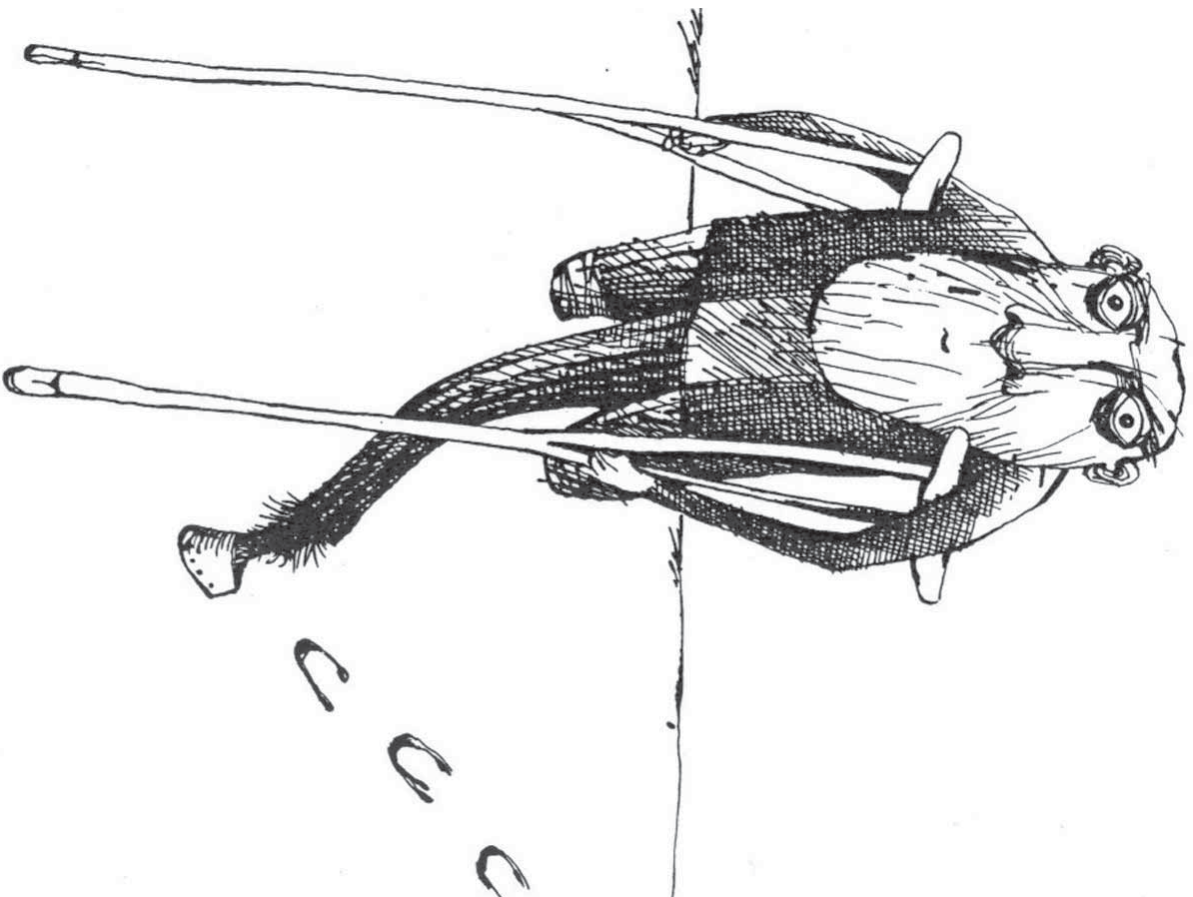
Výsledky budú do konca roku vyhlásené na slávnostnom večere v Nostičskom paláci v Prahe, v sídle Ministerstva kultúry ČR, za účasti popredných osobností kultúrneho života.

V každej kategórii bude udelená prvá, druhá a tretia cena. Všetci ocenení autori budú na vyhlásenie pozvaní s uhradením cestovných výdavkov, získajú Cenu Jána Kollára a ďalšie hodnotné vecné ceny od organizátora, partnerov a sponzorov. Všetky ocenené práce budú publikované v literárnom štvrťročníku, česko-slovenskej revue Ztkadlenie-Zrcadlení a honorované v kategórii A sumami 1 500, 1 000 a 500 Kč, v kategórii B 2 000, 1 500 a 1 000 Kč a v kategórii C 3 000, 2 000 a 1 000 Kč. Porota, zložená z popredných spisovateľov a odborníkov, môže udeliť aj zvláštnu prémieu.

Bližšie informácie na <http://sutaz.czsk.net>

Partneri:

Literárne informačné centrum Bratislava, Slovenská národná knižnica Martin, Slovensko-český klub Praha, Spoločnosť Jána Kollára Praha, Hotel Paulíny Praha, Art Benický Praha



publicistika

DUŠAN ŠIMKO: KOŠICE SÚ PRE MŇA „ARCHIMEDOVÝM BODOM“ MÔJHO ŽIVOTA

ANTON BALÁŽ

Dušan Šimko (nar. 1945 v Košiciach) prerušil v roku 1968 štúdium geológie a mineralógie na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave a emigroval do Švajčiarska. V štúdiu pokračoval na univerzite v Bazileji, kde v súčasnosti pôsobí ako docent na katedre sociálnej geografie. Od roku 1970 písal po nemecky recenzie, fejtóny a literárne reportáže do denníka Neue Zürcher Zeitung a taktiež do prestížneho týždenníka Die Weltwoche. Slovenské texty publikoval vo viacerých exilových časopisoch a v Londýne mu v roku 1984 vyšiel aj poviedkový debut Maratón Juana Zabalu. Slovenské vydanie vyšlo v Košiciach až v roku 1991. V roku 1993 vyšla esejisticky ladená novela Japonský dván a v roku 2000 historický román Esterházyho lokaj. Jeho literárny profil je obohatený o scenáre Portrét Jiřího Koláře a VI. Prápor a knihu rozhovorov so slovenskými a českými emigrantmi v nemčine Exil in Basel (2003). Šimko je zastúpený vo viacerých antológiách a jeho prózy boli preložené do angličtiny, nemčiny, maďarčiny, ruštiny a češtiny.

Začiatkom tohto roka vydalo vydavateľstvo Volvox Globator (edice Symposium) v Českom preklade Miroslava Zelinského Maraton Juana Zabalu. Pripravuje sa aj české vydanie Esterházyho lokaja v preklade Evy Josefíkovej, ktoré autor predstavil pražskému publiku počas májového knižného veľtrhu Svět knihy 2009. Na knižnom veľtrhu sa taktiež konalo čítanie zo Šimkovej najnovšej prózy Gubbio – kniha udavačov (Edícia Ryba).

Zrkadlenie/Zrcadlení predstavuje tvorbu a tvorivé osudy Dušana Šimka v nasledujúcom rozhovore s Antonom Balážom.

Maratón Juana Zabalu som si mal možnosť prečítať v jeho pôvodnom exilovom vydaní, ktoré vyšlo v Londýne ako ôsmy zväzok prestížnej Edice Rozmluvy v roku 1984. A že išlo skutočne o prestížnu edíciu svedčia také tituly ako Bělohradského Krize eschatologie neosobnosti, Havlova esej O lidskou identitu, Wernischove Zasuté zahrady či Česká existence Iva Preisnera. Aká bola cesta tvojej poviedkovej knižky do tejto edície a ako boli z tvojej rodiska prijaté exilovou kritikou či exilovou literárnou societou?

Maratón Juana Zabalu som napísal v lete 1982. V tom období som už mal za sebou roky publicistickej roboty pre rôzne exilové médiá ako Tigridovo Svědectví, Obrys v Kolíne n.R., Zpravodaj vo Švajčiarsku a Rádio Slobod-

ná Európa. Šéfredaktorom Zpravodaja bol český spisovateľ Jaroslav Strnad, nekonečne zaujímavý a obdivuhodný človek. Mal za sebou nielen nacistický koncentrák, ale aj komunistické väzenie. On ma aktívne povzbudzoval a podporoval v časoch spisovateľských začiatkov. Považoval za správne moje rozhodnutie písať beletriu výlučne v slovenčine. Poukazoval pri tom na S. Mrožka, D. Sinjavského, D. Kiša, J. Grušu a iných, ktorí v exile pokračovali v písaní v rodnom jazyku. Strnad ponúkol moje poviedky Josefovi Škvorckému v Toronte. Ten nechal Maratón Juana Zabalu posúdiť spisovateľke Jaroslave Blažkovej, ktorá môj manuskript odporučila vydavateľstvu Sixty-eight publishers na vydanie. Jej lektorský posudok mám dodnes. Škvorcký dovtedy nevydal ani jedného slovenského autora a napísal mi, aby som mal strpenie a odovodnil to čisto ekonomicky, čo mu dnes nezazlievam. Po tejto epizóde sa pán Strnad obrátil s prosbou o posudok na pána Fedora Ballu v Paríži. Ten pôvodne pracoval ako oficiálny zástupca Československa pri UNESCO. Po augustovej okupácii 1968 dostal politický azyl vo Francúzsku a pracoval v Centre Pompidou ako vedúci audiovizuálneho oddelenia. Ten mi po prečítaní manuskriptu poslal povzbudzujúci list a odporučil ma na vydanie Alexandrovi Tomskému, ktorý viedol londýnske Rozmluvy. Knihu vrelo odporučil aj známy disident, pražský literárny kritik Milan Jungmann. Tomský dlho neváhal a rozhodol sa Maratón Juana Zabalu vydať. A stal sa zážrak. Kniha bola za rok vypredaná pri náklade 1500 kusov. Skoro celý náklad kúpili emigranti, žijúci po celom svete. Bol to pre mňa pekný zážitok.

Ako u autora, ktorý bol viac ako dvadsať rokov nedobrovoľne vzdialený od rodných Košíc, ma pri čítaní titulnej poviedky – kompozične sa blížiacej novele, najviac prekvapila faktografická presnosť, s akou sú zachytené udalosti okolo prvého košického maratónu. Keďže išlo o športovú udalosť v dejinách mesta, pravdepodobne si mal k dispozícii nejaké dobové dokumenty či novinové články. Alebo si sa opieral o pamäť svojej rodiny, priateľov svojho otca? Dokonca mi zišlo na um, či si v exile nestretol pamätníka tohto maratónu?

Maratón je skutočne neodmysliteľný od Košíc. K nemu sa viaže množstvo príhod a rôznorodých príbehov. Naše Košice boli znova a znova ničené v ich architektonicko-urbanistickej forme. V nedávnej minulosti plánovačmi reálneho socializmu a dnes sú to často niektoré developerské spoločnosti, ktoré poškodzujú košických občanov nezmyselnými zásahmi do urbánneho priestoru. Ale maratónsky beh je mestský mýtus, ktorý svojou existenciou dodnes prekonáva rôzne historické zmeny, akých bolo v Košiciach azda trochu viac ako v iných mestách Slovenska.

Prírodzene som mal po ruke zopár historických maratónskych bulletinov a mestských ročeniek z predvojnového obdobia. Tie mi podobne ako iné knihy pravidelne po dve desaťročia posielal môj otec, vďaka čomu mám dnes v Bazileji veľkú slovenskú knižnicu. No najdôležitejšími informátormi

boli starší ľudia v mojom okolí, od ktorých som sa už ako žiak dozvedel, že existujú iné, malé dejiny, ktoré sú oveľa zaujímavejšie ako tie oficiálne. Často komické príbehy obychajných ľudí dostali inú dimenziu ako tie ritualizované stránicke dejiny. Hlavne po druhom vydaní knihy v Košiciach som dostal množstvo listov nadšených, ale aj rozhorčených čitateľov, ktorí sa na rôzny spôsob identifikovali s fiktívnymi postavami titulnej poviedky. Jeden funkcionár organizačného výboru sa ozval, že mám v texte niekoľko nesprávnych údajov, týkajúcich sa dosiahnutých časov v maratónskom zápolení. Takéto početné reakcie ma skutočne potešili. Ale najväčšiu radosť som mal počas čítaciek, keď sa často poslucháči spontánne rozosmiali nad tragikomickú smiešnosťou jednotlivých postaviek a udalostí. Druhé vydanie Maratónu Juana Zabalu sme už predávali počas maratónu na košických uliciach, čo bol skvelý happening.

V madarskom preklade vyšla kniha pod názvom Košický maratón, ale český prekladateľ zachoval jej pôvodný názov a označil ju za múdre a zhovievavé rozprávanie o obyčajných ľuďoch i kuriózných postaviekách medzivojnových či povojnových Košíc. Český čitateľ pri poviedkach Holičstvo, Hymna a Legionár počti zrejme aj zväu hrabalovského „pábění“, kurióznosti ľudských osudov, ktoré vo svojej pamäti uchováva každé mesto bohaté na dlhú, v prípade Košíc výrazne multikultúrnu históriu. Aké boli predobrazy týchto košických postáv a príbehov?

Akože inak, mnohí moji protagonisti mali svoj reálny predobraz. Pri písaní som si uvedomoval, že sa snažím evokovať atmosféru mesta, ktoré azda už nikdy viac v živote neuvidím. V Ružomberku, kde som prežil čas svojho detstva, bolo na ulici počuť len slovenčinu. Po príchode do Košíc sa naraz objavila madarčina ako akýsi tajný jazyk mojich spolužiakov. Neostalo mi nič iné ako sa pokúsiť im porozumieť. Považujem každý jazyk za obohatenie a dobrodružstvo.

Čo sa týka Bohumila Hrabala, v mojej generácii sme boli bezmedzne nadšení z jeho prozateárskej ekvilibristiky. Rád spomínam na študentské časy v Bratislave, keď sme stáli v rade na Hrabalove knižky pred predajňou Českej knihy. Po rokoch v exile som v Zürichu spoznal Hrabalovu kongeniálnu prekladateľku do nemčiny pani Susanne Roth. Dovolila mi, aby som nahliadol do Hrabalových manuskriptov a jej korešpondencie s ním. Bol to pre mňa skutočný pôžitok.

Román Esterházyho lokaj, ktorý vyšiel okrem madarského aj v nemeckom preklade, sa napája z iných ako pamätových zdrojov. Odohráva sa v 18. storočí, vykresľuje atmosféru doznievajúce uhorského baroka a je situovaný na zámok Esterháza, patriaci veľkému mecenovi umenia kniežatú Esterházymu. Okrem zaujímavého deja má román netradičnú výstavbu, premyslene pri jeho komponovaní využívajú časovú a dejovú diskontinuitu a viacerí uznávaní slovenskí kritici označili román za originálny príspevok

do moderného či postmoderného románu. Ako sa teda rodil Esterházyho lokaj, z akých zdrojov si čerpal a ako na teba pri jeho prezentácii na zámku Esterháza zapôsobil jeho reálna „hmotná“ podoba?

Redaktor denníka Neue Zürcher Zeitung pán Alexander Beck, ktorému som začiatkom deväťdesiatych rokov navrhol reportáž o esterházyovskom zámku v obci Fertöd v Maďarsku, súhlasil s mojím nápadom. Do Esterházy, miesta dlhoročného pôsobenia dvorného kapelmajstra Josepha Haydna, som odcestoval spolu s fotografom Ladislavom Dresdowiczom, ktorý mal dodať fotodokumentáciu. V Esterháze bola v tom čase umiestnená posádka Červenej armády a v zámku samotnom bolo poľnohospodárske učilište. Ubytovňa na zámku bola prázdna. Boli sme jedinými hosťami a večer sme sedávali na hlavnom schodisku a popíjali Bikavér. Celá atmosféra bola jedinečná. Raz za najväčšieho dažďa na spiatočnej ceste z dediny zastavil pri nás ruský vojenský gazik, v ktorom sedel ruský dôstojník spolu s šóférom. Ponúkli sa, že nás zvezú. Vtedy sme obaja mali tzv. Nansenove pasy pre emigrantov bez štátnej príslušnosti a tak sme radšej ruskú ponuku odmietli. Táto reportáž bola základným impulzom. Začal som sa intenzívne zaoberať Haydnovou hudbou a literatúrou týkajúcou sa jeho života a diela. Táto príprava trvala roky a bola pre mňa vyslovene inšpirujúca. Vlastné písanie bolo azda menej závažné a knihu som napísal počas môjho trojmesačného pobytu na ostrove Elba.

Zatiaľ len v nemčine vyšla kniha rozhovorov Exil in Basel, v ktorej predstavuješ osudy dvadsiatich Čechov a Slovákov, ktorí sa po auguste 1968 spolu s tebou ocitli v bazilejskom exile. Pred tromi rokmi som sa na tvoje pozvanie zúčastnil na besede so študentmi bazilejskej univerzity a večer sme sa stretli v príjemnej kaviani aj s niektorými „postavami“ tejto knihy. Zdalo sa mi, že ani dlhý exil, najskôr nedobrovoľný, ich zväšť nepoznačil, prinajmenšom nezatrpkli vo vzťahu k starej vlasti. Aký ale bol pre teba dvadsaťročný exil in Basel?

Rozhovory s exulantmi som viedol v slovenčine a češtine a preklad mal miestnemu publiku priblížiť osudy mojich krajanov. Myslím si ale, že táto oral history by mala najst vydavateľa na Slovensku. Spisovateľ Pavel Vilikovský na to svojho času v recenzii aj poukázal. Myslím si, že by sa mala táto myšlienka realizovať, pretože veľa ľudí na Slovensku má skreslené názory na poaugustovú emigráciu, ktorá sa zásadne odlišovala od tej predošlej povojnovej. Do emigrácie vtedy odišli hlavne mladí ľudia s odborným alebo vysokoškolským vzdelaním. Pracovný trh na Západe bol vtedy otvorený a nebolo také ťažké nájsť si pracovné miesto. My, vtedajší študenti, sme štúdiu na švajčiarskych univerzitách vnímali ako pozitívnu výzvu. Nálada bola skôr optimistická. To pravdaže nevytvorovalo príležitosť nostalgii a túžbu za domovom a blízkymi. Ja som domov chodit nemohol, nakoľko som bol odsúdený kvôli publicistickej činnosti v zahraničí.

Súčastou tohto rozhovoru je aj úryvok z tvojej novej knihy, rozsiahleho románu *Gubbio* – kniha udavačov. Publikovaný úryvok je rámcovaný Prarobou, ale jeho obsahom je jeden či viacero emigrantských osudov. Z viacerými úryvkami sa mali možnosť zoznámiť už aj slovenskí rozhlasoví poslucháči a román čoskoro vyjde na Slovensku v Edícii Ryba aj knižne. Môžeš ho aspoň stručne priblížiť?

Fenomén udavačstva je pre mňa akási konštantna našich dejín. Príbely majú čiastočne reálny základ. Ako napríklad v prípade sledovania ruského anarchistu Nikolaja Nečajeva, alebo Smetanovho libretistu Karla Sabinu, ktorý bol c.k. agentom a ako taký udával rôznych ľudí z tzv. „vlasteneckých kruhov“. Iné kapitoly mojej najnovšej prózy sa viažu na paradigmatické prípady udavačstva, špiclovania a udávania. Koniec koncov, tajné policajné služby sú znakom modernosti. Francúzska revolúcia na jednej strane a povedzme rakúsko-uhorská byrokracia a „ľáska ku štatistike“ stáli pri kolíske vzniku inštitucionalizovaného sledovania a registrovania štátu nebezpečných osôb. Najvyšší stupeň kontroly jednotlivca bol ale dosiahnutý v totalitných režimoch, v období fašizmu a komunizmu. Štyri kapitoly knihy, ktoré sa odohrávajú cez druhú svetovú vojnu v Novom Sade, Košiciach, Viedni a Zürichu, sa snažia zachytiť smutné príbelhy ľudí, ktorí sa stali obetami systematického nacistického či komunistického teroru a prenasledovania. Každopádne kniha nepsychofizuje. Pokúšam sa len poukázať na nemilosrdný mechanizmus vedúci k ľudskému zlyhaniu.

Dnes skôr prevažuje tendencia subtilnejšej, ale o to nebezpečnejšej kontrole občanov. Technické prostriedky sa neustále vylepšujú a ich vývoj je často len oneskorene regulovaný demokratickými štátmi.

Na obálke exilového vydania *Maratónu Juana Zabalu* je tvoj mladistvý, takmer ešte mladický portrét. Čitateľov knihy mohol zaujať aj bicykel, s ktorým si započoval fotografovi Miroslavovi Pazderovi. Už viem, že sa na fotografií neoctol preto, aby ilustroval tvoj emigrantskú chudobu, pretože bicykel je dodnes súčasťou tvojej „pedagogickej výbavy“ a rýchlo a bezpečne sa na ňom presúvaš medzi rôzne vzdialenými poslucháňňami bazilejskej univerzity. Neprednášáš ale teraz literatúru, ale sociálnu geografiu. Je to ďalší rozmer tvojho pohľadu na svet, konkrétne napríklad na stále nepokojný Balkán, kam ťa ich vlády prizývajú ako uznávaného experta. A tam máš aj svoje korene. Uzavrime tento rozhovor nahliadnutím do týchto rodinných koreňov.

Som Košičan. Moje rodné mesto je pre mňa akýmsi „Archimedovým bodom“. Je dôležité aj pre moju literárnu tvorbu. Nielen prvotina *Maratón Juana Zabalu*, ale aj nová próza *Gubbio* – kniha udavačov (Edícia Ryba) tiež tematizuje topos Košíc. Dom môjho starého otca stojí na Mlynskej ulici. Mój starý otec Ludovít Šimko bol zakladateľom a primárom oddelenia ORL v predvojnovej štátnej nemocnici Košice. V tomto dome sa narodil aj môj nebohý otec Štefan Šimko, ktorý ako primár chirurgie bol zakladateľom popáleninového centra v nemocnici v Šaci. Mimo chodom, aj košický úradný mestský

lekár Jakub Moškovič (1838-1902) patril medzi mojich predkov. V Košiciach sú dnes hroby mojich predkov, z ktorých mnohí mali kruté osudy.

Môj prvý jazyk je srbsčina, nakoľko moja nebohá mama pochádzala zo starej srbskej hraničarskej rodiny v Báčke. Jej predkovia, srbskí sedliaci, utiekli z Bosny do Vojvodiny, na tzv. Vojnu hranicu začiatkom 18. storočia. Takto unikli nemilosrdnému osmanskému útlaku, dostali ako pravoslávni nebyvalé slobody a stali sa spoľahlivou oporou monarchie. Dnes mám v Srbsku veľkú rodinu, s ktorou udržiavam čulé kontakty. V novej próze nájde čitateľ veľa námietov vzťahujúcich sa hlavne k vojnovým udalostiam v Báčke.

Inak na univerzite sa ako geograf zaoberám práve problematikou etnických konfliktov na Západnom Balkáne. Na rok 2010 pripravujem v Bazileji spolu s bazilejským profesorom sociológie Ueli Mäderom vedecké multidišiplinárne sympóziium na tému Stabilizácia západného Balkánu.

Ešte k bicyklu. Skutočne revolučný vynález, ktorý sa osvedčil. V modernom meste je jednoduchšie sa pohybovať na bicykli ako zúfalo hľadať parkovisko. Bicykel nie je pre mňa „zelená dogma“, jednoducho je to v Bazileji jednoznačne najlepší dopravný prostriedok.

GUBBIO – KNIHA UDAVAČOV

15

DUŠAN ŠIMKO

ŠTUDENT

Petr Šedivý, mladý notár z radnice mestskej časti Praha 2, mal pred sebou spis s názvom Dedičské konanie: Ing. arch. Václav Malina, narodený 10. júna 1916 v Olomouci, posledne bytom Pařížská 5, Praha 1. Vdovec od roku 1993. Bezdetný. Dátum úmrtia: 3. apríl 1995.

Dedičia po inžinierovi sa napriek výzve, tri mesiace vyvesenej vo vestibule mestského úradu, nenašli. Dokonca ani na oznam v známom pražskom denníku nikto nereagoval. Úradník vedel, že sa takéto prípady sem tam opakovane vyskytujú, najmä v takzvanej vojnovej generácii. Celá pozostalosť tak prepadla v prospech štátu. Vela toho však nebolo, čo nebôhny po sebe zanechal.

Inžinierov skromný dvojizbový byt na Vinohradoch bol rýchlo vyprázdnený: Nabytok, kuchynský riad, porcelán a obrazy odviezli do starožitníčva na Streleckom ostrove. S majiteľom starožitníčva malo sociálne oddelenie mestského úradu dlhodobú dohodu o predaji pozostalosti zosnulých osôb, ktoré boli bez dedičov. Desat banánových škatúľ plných kníh mal úradník odovzdať za symbolický poplatok v antikvariáte na Belehradskej ulici. Predavač v antikvariáte krútil hlavou nad titulmi kníh. Bol dosť sklamaný, lebo išlo najmä o cudzojazyčné publikácie z oblasti architektúry mostných konštrukcií, jemnej mechaniky a aplikovanej matematiky. Posledná škatuľa však obsahovala skutočné prekvapenie, až sa predavač od radosti plesol po stehne. S veľkou radosťou začal opatrne zo škatule vyberať knihy básní: Nahlas čítal mená autorov ako posvätnú mantru: Nezval, Rilke, Baudelaire, Achmatova, Heine, Yeats. Jednu bibliofíliu si dlhšie podržal v rukách a začal začudovanému úradníkovi sociálneho úradu predčítať. Úradník nepočul verše od svojich gymnaziálnych čias, iba ak vo forme povinného čítania. Predavač opakovane vyjadril svoje začudovanie, že ten neznámy inžinier sa okrem techniky zrejme vyznal aj v poézii.

Úradníka rýchlo prešla trpezlivosť a prerušil predavačov monológ. Opýtal sa ho priamo na cenový odhad pozostalosti. Predavač chvíľu porozmýšľal a navrhol mu tisíc korún, s čím úradník súhlasil, lebo nemal ani chuť a ani dôvod na handlovanie o lepšiu cenu. Koniec koncov, peniaze poputujú do štátnej kasy, tak čo.

Po návrate do úradu sa venoval obsahu vysokého balíka papierov pre-viazaných hrubým motúzom. V rubrike prílohy boli uvedené dokumenty,

ktoré tvorili celý konvolut pozostalosti po nebohom inžinierovi. Pozostával z úradných potvrdení najrozsiahlejšieho druhu, diplomov, vysvedčení, životopisov, daňových vyhlásení, starých pasov, vodičských preukazov, športových diplomov, úradnej a súkromnej korešpondencie. V početných obálkach rôznej veľkosti boli schované fotografie, väčšinou čiernobiely. Pár listov z herbára so starostlivo vylišovanými a pozorne vlepenými rastlinami tvorilo exotickú časť písomnej pozostalosti.

Úradníkovu pozornosť vyvolali tri hrubé voskované zošity s línajkovými zožltnutými stránkami. Chrbty čiernych zošitov boli karmínovo červené, takisto rohy. Takéto zošity desaťročia používali žiaci v Maovej ríši. Na vnútornej strane prebalu bolo razítko Made in Peoples Republic China.

Pôvodne plánoval, že keď o chvíľu opustí kanceláriu, pôjde na barandovskú plaváreň. Pred týždňom sa rozlúčil s priateľkou. Jednoducho mu pobebe zatelefonovala do práce, že je koniec a hotovo. Neznahol sa ani na poriadne slovo. Neskôr si uvedomil, že mu to napodiv nevedí, ba naopak zisťil, že má zrazu spúštu času pre seba a svoje záľuby. Preto mal teraz čas aj na prehrabávanie sa v starých písomnostiach inžiniera Malinu.

Bol piatok a už aj tak nemal iné povinnosti, preto sa rozhodol, že aspoň skusmo prečíta pár strán. O to viac, že kolegyňa, s ktorou sa delil o pracovný stôl, odišla už pred pol hodinou, ako vždy musela obstarat nákup pre svoju štvorčlennú rodinu.

Bez váhania začal opatrne listovať v prvom zo zošitov. Predstavovali zrejme niečo ako súbor súkromných poznámok alebo denníky nebohého inžiniera. Neboli však písané pravidelne, deň po dni, ale skôr sporadicky ako poznámky a noticky. Dost často boli do textu vlepené fotografie, výstrižky z novín, vstupenky do kina, divadla, alebo na výstavy. Inžinierovo písmo bolo pravidelné, naklonené trochu dolava, akoby sa prepádávalo. Odborník grafológ by azda usúdil, že to písmu dodávalo nádhych zraniteľnosti či neistoty. Atrament bol čierny alebo zelený. Ten druhý vybledol rýchlejšie, preto záznam nebol dost dobre čitateľný. Inžinier písal väčšinou po česky, ale niektoré časti boli napísané aj po nemecky, anglicky, a iné v úradníkoví neznámom jazyku. Úradník nemohol vedieť, že nebohý inžinier bol absolventom kurzov esperanta. Každopádne si povedal, že neskôr zisťí, čo je to za jazyk. Zvedavo otvoril zošit a začal čítať. Na samom začiatku zápisov stálo:

Začal som so zápisami týždeň po pohrebe mojej vernej a dobrej ženy Margot. Zošity som si kúpil v papierníctve v širokej ulici. Hned mi padli do oka, lebo boli akési staromódne.

Teraz, keď ma Margot navždy opustila, zrazu vidím, čo som v nej stratil. V týchto zápisoch sa chcem vrátiť k veciam dávno minulým, k veciam takého rázu a významu pre celý môj život, že nemôžem o nich mlčať. Treba však povedať, že sa za nijaký svoj skutok, dobrý či nebudaj zlý, nehanbím a nemám ani výčitky svedomia. Do kostola som nikdy nechodil. Som presvedčený, že existuje niečo ako morálne zásady, ktorými sa jednotlivec musí riadiť. Ak sa

mu to nepodarí, to ešte neznamená, že viedol zlý život. Možno môj život pozostával z večných chýb a následných opravných krokov.

Kým žijem, nedovolím nikomu, aby tieto zápisky čítal, lebo by mohli vrhať nesprávne svetlo na rôzne rozhodnutia v priebehu rokov, za neľahkých čias pred vojnou a pozdnejšie, počas celého toho vraždenia a zloby. Veľkú časť života som prežil mimo Prahy. Do vypuknutia vojny som žil vo Švajčiarsku, kde som ukončil štúdiá. Takmer súčasne s diplomom inžiniera zürišskej techniky mi prišiel rekomando list od Cudzineckej polície Kantonu Zürich, aby som do troch dní opustil konfederáciu. Proti tomu sa nedalo protestovať, jednoducho s ukončením štúdiá som automaticky stratil povolenie na pobyt. Zbaliť som sa a vrátil som sa do Prahy. V roku 1941 som bol nasadený na nútené práce do Nemecka. Bol som tam v rôznych podnikoch firmy Siemens. Po celý čas v Nemeckej ríši som si prial len jedno, aby tí odporní Nemci vojnu čím skôr prehrali. Po nemeckej porážke som sa mohol vrátiť do Prahy, ale repatriáciu som odmietol a s pomocou Medzinárodného červeného kríža som odcestoval do Belgicka. Po vojne som mal jediné prianie: zabudnúť na všetko. Hrubá čiara pod udalosťami. Táto hranica mi umožnila roky pokojného a príjemného života. Usadil som sa v Antverpách. Do tohto mesta som sa úpne zamiloval. Ľudia boli rozšafní a príjemní. Radi jedli také jedlá a varili najlepšie pivo na svete. V každom prípade si cenili kvalitnú prácu. Bol som pracant, preto ma medzi seba po určitej dobe prijali napriek prízvuku, ktorý ma vždy prezradil.

Našiel som tam zaujímavú prácu v jednej firme na jemnú mechaniku. Musel som sa preskoliť. Mojou veľkou výhodou bolo, že som nadaný kresliť a dobrý matematik. Päť rokov po vojne som sa oženil s flámskou dleveníou Margot Timmemans, učiteľkou hudby na miestnom konzervatóriu. Pochádzala zo starej meštianskej rodiny. Jej rodičia neboli príliš nadšení, že si berie cudzinca, ale časom sa s tým zmierili, dokonca, dá sa povedať, že si ma obľúbili. Osud nám dei nedožičil. Mali sme pokojné manželstvo, ak sa to dá takto popísať. Z jej strany som vždy cítil oveľa viac lásky ako z mojej. Bola nekonečne pozorná. Vydržala všetky moje náklady a nemožné vtrchohy s priam anjelskou trpezlivosťou. Musím povedať, že tieto jej vlastnosti som si začal cenit až po jej smrti. Býval som často mimo Antverp, lebo som sa stal zástupcom vedúceho obchodného oddelenia. K mostarine som sa už nikdy vlastne nedostal. To mi však nebránilo, aby som pravidelne nasledoval najnovšie projekty v medzinárodných časopisoch. Kedykoľvek som bol služobne alebo súkromne v cudzine, nevynechal som príležitosť prehladať si moderné mostné konštrukcie. Keď som prvý raz videl Calatravov most, bol som absolútne vo výtržení. Trochu na mňa padol smútok, že som opustil pôvodné remeslo, ale inak to po vojne nebolo možné. Smiešne, pritom zostalo toľko zničených mostov. Ale vtedy sa stavalo len narýchlo.

Po páde komunistického režimu v Československu som požiadal na československej ambasáde v Brüsseli o vydanie pasu. Po februárovom puči v štyridsiatomom roku na mňa komunistické ministerstvo zabudlo. Bol

som ako mŕtva duša, ale občianstva ma napodiv neznavili. Po troch mesiacoch vybavovacieť som sa ako penzista, spolu s manželkou, presťahoval do Prahy. Všetci naši známami sa tomu kroku divili, ale vždy som žartoval, že tisíce Belgičanov na penziu odchádzajú na juh, do Španielska alebo Talianska. My zase ideme nazad do bývalej domoviny, na severovýchod. S našimi penziami sme sa v Prahe mali skutočne dobre, nemám sa na čo sťažovať.

Treba spomenúť, že Margot české prostredie neznášala, mala časté konfliktky s ľuďmi vyplývajúce z neznalosti jazyka a zvyklostí. Skoro jedinou radosťou boli pre ňu prechádzky po Stromovke alebo Letnej. Pravidelne navštevovala koncerty, a to ju doslova držalo pri živote. Zásadne kupovala manželské abonenty. Dnes mi je hlúpe priznať, že som s ňou len málokedy nejaký koncert navštívil. Po čase si našla sprievodkyňu, sekretárku z belgickej ambasády, s ktorou sa mohla rozprávať vo svojej materčine. Posledné mesiace života bola postihnutá Alzheimerovou chorobou. Už ma nespoznávala. Byť neopúšťala bez sprievodu. Jej smutný koniec ma vlastne pohol k písaniu týchto riadkov. Nevylučujem, že to mohlo byť aj z inej pohnútky. V každom prípade mám teraz oveľa viac času ako predtým, keď som bol aktívny.

Notár si prečítal úvodnú časť zošita. Vstal a išiel si urobiť kávu. Mal rád silnú kávu, tá ho vedela udržať v bdelom stave dlhé nočné hodiny. Zrazu bol zvedavý na život neznámeho inžiniera, po ktorom toho veľa nezostalo. Bolo zaujímavé, že nezanechal po sebe dlhy. Úradník mal zväčša inú skúsenosť s podobnými prípadmi. Osamelí starí ľudia obyčajne stratili súdnosť a kontrolu nad svojimi príjmami a výdavkami. Často zabúdali na účty alebo stratili zloženky. Na upozornenia úradov nereagovali. Mnohí si kupovali úpne nepotrebné veci, ktoré potom uskladňovali v izbách. Často sa to objavilo, až keď sa opustený býť musel vyprázdniť. Niektoré býty boli ako nezmyselné sklady plné haraburdi a odpadu. Notár musel byť vždy pri tom, keď sa vypratávalo. Bol zodpovedný za registráciu nájdenej hmotnej pozostalosti. Nebol však ešte otupený dlhoročnou robotou. Vždy ho zaujímalo, ako vlastne jednotlivé „prípady“ žili. Zatiaľ sa neobrnil, ako mnohí iní zamestnanci sociálneho oddelenia, pancierom lahostajnosti a žartovného cynizmu.

V prvom zošite bola na začiatku vlepená pohľadnica z viedenského Kunsthistorisches Museum. Úradník vybral zo zásuvky vreckový nožík a odklopil ním okraj vlepenej pohľadnice. Obrátil kartu. Na dolnom okraji pohľadnice stálo: Medusenhaupt, Peter Paul Rubens (1618).

Smrteľne bledá tvár zabitej Medúzy. Vytreštené oči v šílenom krčci. Obrvy a mihalnice boli popolavé. Na hrdle krvavá stopa po kosáku, ktorým nebojácný Perzeus zotal hlavu nevtora. Divokú hrivu tvorili kľbká a vztyčené spletnce zúrivých zrnijí. Mnohé hady sa vyrhli z húšťavy tvorenej spletencami a kľzali sa po zemi okolo odlatej hlavy. Ženská obluda mala napodiv veľké adamovo jablčko ako znak jej bývalej moci, spočívajúcej v zničujúcom pohľade, ktorý premenil náhodného pozorovateľa v mramorový stĺp. Pery

boli bledomodré a z pootvorených úst vyčnievali dva špicaté rezáky. Číp širokého fialového jazyka sa dral medziierkou medzi zubami von z úst. Okolo mŕtvej hlavy vládal nekonečný nepokoj a pohyb. Pod pohľadnicou bol prvý záznam.

Návšteva Viedne na ceste do Švajčiarska. Raňajky v Café Central. Chutné žemle a výborná káva v konvičke. Lepšiu v Prahe nemáme. Ani v Hoteli Evropa na Václaváku. S plánom mesta v ruke cez nádvorie Burghofu k Maria-Theresia-Platzu. Po Grabene chodla hore dolu muži v uniformách a ženy v krojoch. Viedencanky sa podobajú na masívny nábytok, majú hrubé zadky, poriadne prsia a vypučené brušá. Všetko vyžaruje pokoj a zdanlivý blahobyť. Proletári sú zrejme v predmestiach, tu v centre ich nevidno.

Na lavičke malá prestávka. Zbierky v múzeu sú ohromujúce. Pochod sála mi je skoro športový zážitok. Rubensova Medúza ma zaujala viac ako všetko ostatné. Všetky tie obdivuhodné Breughelove a Cranachove obrazy. Bol som dosť unavený a sadol som si do koženého kresla. Od Rubensovho obrazu som sa nevedel odpútať. Neviem prečo. Žeby tie uhrančivé zlovestné oči Medúzy? Pripadalo mi to ako predzvest udalostí, ktoré ma očakávajú. Ozaj, čo ma čaká? To bola otázka, ktorú som si kladol v skutočnom nadšení z náhle zmeny prostredia. Mal som dojem, že začína obrovské dobrodružstvo. Dostal som akoby záznakom parádne štípendium a som imatrikulovaný na slávnej európskej technike, kde kedysi pôsobil slovenský profesor Aurel Stodola.

Pod týmto zápisom bol vlepový lístok na elektrickú a potvrdenie zo zme-náme na železničnej stanici v Zürichu.

Môj spolubývajúci, s ktorým zdieľam podnájom, je nemecký žurnalista Berthold Jacob. Podľa odhadu má tak okolo tridsaťšesť až tridsaťosem rokov. Radšej som sa ho na to nevyppytoval. Je pomešší, nosí staromódne anglické pumpky s kockovaným škótskym vzorom a kožené sako cez hrubú košelu. Má berlínsky prízvuk, to by som nespoznal, ale sám mi to povedal. Je dosť komické, keď so mnou hovorí, doslova zaprie do mňa svoje hnedé pichlavé oči. Vcelku sa mi zdá, že to s ním ujde a naša koexistencia bude viac menšej harmonická. Po tom, ako som ho našiel podľa inzerátu v Neue Zürcher Zeitung, sme sa dohodli, že si podnájom vezmeme na polovicu. V inzeráte stálo, že sa hľadá solídny mladý človek, podľa možnosti študent, cudzinec. Keď som mu oznámil, že som z Československa a práve som sa zapísal na züríšskú techniku, bol očividne spokojný.

— Vidíte, takého partnera som potreboval. Chvála Pánu Bohu, že nie ste ríšsky Nemec. Trochu ma to prekvapilo, ale nevenoval som takému výroku pozornosť.

Prišiel som na určenú adresu Fasanenstrasse 10. Pred domom bola obvyklá úzka záhradka, oddelená od chodníka kovaným plôtikom vysokým asi meter a pol. Tučná majiteľka domu s výrazom starnúcej levice ma stroho pozdravila a odprevadila ma na prvé poschodie, kde boli prenajímané

miestnosti. Boli malé, ale pôsobili čistým a útulným dojmom. Každý máme jednu izbu, záchod je na prízemí a kúpeľňa s práčovňou sú v pivnici. V izbe je len emailový lavór s vysokým kŕčahom na vodu. Pod peľastou som na svoje pobavenie našiel nočník. Kuchyňa bola tiež na poschodí, ale tú musíme používať spolu s dvoma ďalšími podnájomníkmi, bulharskými emigrantmi. Tí ma pozdravili ako starého známeho. Väčšiu radosť však prejavili po tom, keď sa dozvedeli, že som československý študent. Zdoverili sa mi, že sú „panslávi» a že by radšej žili v našej republike medzi Slovannmi, a nie u týchto strohých a solidných Švajčiarov. Nechcel som ich hneď na začiatku poučovať, aby neboli sklamaní. Ponúkli ma na privítanie ich pálenkou, pliskou. Jacob tiež neváhal a vypil s nami dva poháriky na dúšok. Aj Bulhari boli študenti. Boris a Damjan. Ako dvaja svätci. Boris bol medik v treťom ročníku a Damjan študoval na filozofickej fakulte. Skutočne, zábavní spoločníci, títo bulharskí výtečníci. Obaja urastení a starostlivo oblečení šviháckym spôsobom, ako vystrihnúť z módného žurnálu. Hovorili veľmi dobre po nemecky, lebo študovali dva semestre v Berlíne na Humboldtovej univerzite. K Jacobovi sa správali veľmi úctivo, akoby bol ich otcom. Po čase som si kľádol otázku, kto im vlastne platí štúdiium a drahé šaty. Sprítelili som sa v prvom rade s Borisom, ktorý sa mi zdal byť menej povrchný.

Len čo začali prednášky, už som na obed nechodieval domov, kde som si kuchtil ako sa dalo, ale navštevoval som univerzitnú menzu. Často sa ku mne pripojil aj Jacob. Po čase som zistil, že je to veľmi zaujímavý a svetoznaly človek. Okrem iného som si všimol, že má priam magický účinok na príležitostných poslucháčov. Vedel argumentovať precízne a s jasnou vlastnou logickou prístupnosťou.

Keď ma občas pozval do svojej izby, zaparatanej knihami a vežami naukladaných novín, vyzval ma, aby som si sadol, že bude hneď hotový. Niekedy to však trvalo dlhšie. Mal som preto možnosť dôkladne si poprezerat celú izbu. Po stenách mal popripínané mapy a rôzne koncepty načatých článkov. Na masívnom stole mal kufríkovú remingtonku. Do hbokej noci bolo počuť jej klepot na ktorý sme si všetci časom zvykli.

Od môjho príchodu do Zürichu neprešlo veľa času a vznikol medzi nami pozoruhodný vzťah. Začal som s Jacobom navštevovať kaviareň Odeon, kde sa to len tak hemžilo emigrantmi z Nemecka, Madarska a Talianska. Jacob už poznal všetkých čašníkov a len čo sa objavil v kaviarni, už mu poznášali všetky volné noviny zavesené na bambusových rámkoch. Okolo jeho stola sedelo vždy plno debatérov a vďačných poslucháčov. Po niekoľkých mesiacoch sa k nám pridružil aj bulharský fešák Damjan. Musím priznať, trochu ma to zaskočilo. Ale hovoril som si, že chodí do Jacobovho debatérskeho krúžku asi preto, lebo hodil očkom po jednej servírke.

Dozvedel som sa, že ešte pred Jacobovým útekom z Hitlerovej tisícročnej ríše do Paríža ho jeho berlínski kolegovia žartovne prezývali Sherlockom Holmesom žurnalistiky. Vedelo sa, že pracuje zásadne s odborným materiálom. Vojenské štatistiky, mapy, tabuľky a rôzne učebnice stratégie a taktiky

boli jeho prameňom, z ktorého vyplývali snahy nemeckej Reichswehr o znovuvyzbrojenie porazeného Nemecka. Zoznamy dôstojníckeho a poddôstojníckeho zboru čítaval pred spaním v posteli tak, ako niekto číta dobrodružné romány. Aj spoločenské správy z rôznych garnizón ríše používal ako vynikajúci prameň informácií. Najmä o pruských šľachtických dôstojníkoch, ktorí pomaly ale iste podľahli sirene diktatúry. Jacob si vystrihoval jednotlivé správy o spoločenských udalostiach, o bálloch, nočných slávnostných pochodoch s fákľami, rôznych apelocho a sprievodoch jednotlivých jednotiek Reichswehru po uliciach nemeckých miest a dedín. Kým sa mnohí reportéri uspokojili s podávaním správ o karnevalových vystúpeniach neozbrojených vojenských jednotiek, Jacob rúbal do živého a medzi prvými vytušil hroziace smutelné nebezpečenstvo rýchlej militarizácie. Vo svojej domovskej redakcii časopisu Die Weltühne produkoval série investigatívnych článkov o znovuvyzbrojovaní Nemecka. Samozrejme, že dráždili generalitu a dôstojnícky zbor. Jeho meno sa rýchlo dostalo na zoznam nebezpečných nepriateľov Reichswehru. Začali sa množiť náznaky, že ho sledujú a získavajú o ňom informácie. A netreba zabudnúť, Jacob mal už za sebou proces pred Ríšskym súdom v Berlíne. Vtedy, v marci 1928, bol spolu s Fritzom Küsterom, šéfredaktorom pacifistického časopisu Das andere Deutschland, v ktorom vyšla séria Jacobových článkov, obvinený z vlastizrady. Obžaloba ich obviňovala, že vyzradili tajné plány týkajúce sa sfalšovaných údajov o povolávaní rezervistov na vojenskú cvičenia. Trio tzv. dočasných dobrovoľníci síce pravidelne chodili na manévre, ale v oficiálnych štatistikách sa na nich akosi zabúdalo. Jacob dokázal, že sa pred očami európskej verejnosti buduje nová nemecká armáda, ale nikto o tom jednoducho nechce vedieť. Obaja redaktori boli odsúdení na deväť mesiacov pevnostnej väzby.

Jacob sa o procese opakovane zmienil v celom rade článkov, ktoré vyšli už v emigrácii. Bol presvedčený, že proces bol len špičkou ladovca politizovaného súdництва Weimarskej republiky. Sociálna demokracia, ktorej bol aktívnym členom, nebola pre neho dost radikálna, preto vstúpil do Socialistickej robotníckej strany Nemecka, lebo mala jasné pacifistické ciele.

Necelého pol roka pred nástupom fanatického feldwebela ako nového ríšskeho kancelára bez váhania utiekol v lete tridsiateho druhého do Francúzska. V Paríži po ňom išli agenti a udavači v službách nemeckých tajných služieb. Keď mu už horelo pod nohami, utiekol ďalej do Švajčiarska.

Jacob nám často zoširoka rozprával o svojich frontových zážitkoch. Tie z neho urobili presvedčeného pacifistu. Vojna medzi zákopmi plnými živých mŕtvol sa podľa neho nedala a nasmela oslavovať. Preto považoval napríklad masami čítateľov oslavovaného autora Ernsta Jüngera za ctižiadostivého grafomana povinovej nemeckej literatúry. Jünger mal podľa Jacoba morbidnu príťažlivosť, najmä pre ženy, ktoré doslova hltali jeho vojnové denníky. Jacob raz pohrdavo vyhlásil, že tie denníky fascinujú predovšetkým ľudí, ktorí nikdy v bahne a tekáliach zákopov neležali. Tým najhnusnejším bol večný hrdinský pátos statočného bojovníka, plniaceho rozkazy bez ohľadu na straty.

Boris a ja sme onedlho tvorili pevný spolok, ku ktorému sa podľa dennej či nočnej hodiny neustále pridávali alebo ho opúšťali najrôznejší muži a ženy. Zürich bol vtedy skutočnou provinciou a cudzí študenti, spolu s emigrantmi všakovakého druhu, vytvárali niečo ako veľkomeskú kozmopolitnú atmosféru. To bolo v príkrom kontraste oproti úzkoprísosti protestantských obyvateľov mesta na Limmate. Damjan sa raz vrátil z neúspešnej schôdzky s jednou švajčiarskou študentkou. Rozosmiaty nam zvestoval, že cudné príslušníčky Frauervereinu behali po kopci Zürichberg a hľadali milenecké páriky. Keď objavili takúto dvojicu na lavičke alebo, čo je ešte horšie, v kríkoch, vyrútili sa a s veľkým krikom svietili na vylakany pár baterkou. Damjanovi a jeho dievčine pokazili celý večer. Zahanbené dievča sa pobralo plačúc domov a nechalo užasnutého citela na kopci osamote. Damjan ukončil svoju historiku slovami: Švajčiarsko je krajina, ktorá je slávna tým, že tam môžete byť slobodný. Prirodzene, len ak ste turistom.

V DIELNI DUŠANA ŠIMKA

S Jacobom som si až do konca našej známosti nikdy nepotykal. Očakával som iniciatívu z jeho strany, ale on tykanie nikdy nepoukól. Na druhej strane, Borisa oslovoval žoviálne Mon fils. Bolo zrejmé, že si jeho uhladené, povedal by som skoro nebulharské spôsoby obľúbil. Jacob s ním chodieval do divadla, keď sa mu pošťastilo vymámiť od niektorého herca alebo režiséra voľné vstupenky. Do kabaretu Pfeffermühle v mestskej časti Niederdorf brával zase mňa s Damjanom. Politický kabaret sme opúšťali v dobrej nálađe a zašli ešte do prilahlého baru. V trojici bola skvelá zábava a Damjan bol ideálny partner. Nezdolný pijan mal vždy plnú peňaženku a veľkoryso dával spre-pitné. Prejavoval silnú náklonnosť k ľahkým dievčatám. V priebehu semestra vystriedal dve až tri barové tanečnice. Vždy tvrdil, že z neho netahajú peniaze, lebo to robia len direktorom a bankárom. Pravdepodobne mal pravdu. Z času na čas si do izby dovedol niektorú zo svojich momentálnych lások. Cez tenké steny sa ozýval bulharský ľúbostný spev. Mal výdrž ako plemenný žrebec. Dievčatá posielal preč skoro ráno, aby ich majiteľka domu nevidela. Inak by mu hrozilo vyhodenie, alebo v lepšom prípade zvýšenie nájomného. Boris sa na neho hneval, tie ľúbostné výkriky ho vyrušovali v spánku. Jacob v prilahlej izbe pracoval ako perpetuum mobile dlho do noci. Napodiv sa nikdy nestážoval na súkromné radovánky študenta filozofie. Skôr Damjanovi zazlieval, že bol vyslovene apolitický. Hitler a Mussolini mu mohli byť jednoducho ukradnutí. Po prvé, sú neatraktívni, a potom tie ich bláboľy, koho by to už zaujímalo. Jacob vyvalil oči, ale ovládol sa a nechal si uštipačnú repliku pre seba. Damjanova apolitickosť bola výrazom jeho lenivosti a neochoty zamysliet sa nad sebou aj nad okolitým svetom. A taký dakto príde zo Sofie do Zürichu, aby študoval filozofiu, čuduj sa svete. Na Damjana Jacob nezanevrel, považoval ho vcelku za príjemného spoločníka s životaschopnými názormi. Zaujímavé bolo, že mu Damjan ochotne robil posílka, chodil po noviny a balky na poštu. Robil to určite radšej ako trčať na prednáškach vo veľkej posluchárni univerzity. Týmto tempom mal Damjan reálnu šancu

stat sa večným študentom. Ved kým prichádzal prúd peňazí z neznámeho prameňa, nebol dôvod meniť životný štýl.

Pri Jacobovom kaviarenskemu stolku v Odeone sa často zastavoval zürišský spisovateľ a mecén emigrantov Carl Seelig. Elegantný štyridsiatnik Seelig bol dedičom textilného baróna. Majetok mu umožnil, aby sa venoval len vlastným záľubám. Práca mu bola hobby. Vedený bezbrehým ideálizmom bol emigrantom vždy na pomoci. Zháňal a platil im advokátov, ktorí za nich vyjednávali s kantonálnymi úradmi o povolení pobytu, posielal internovaným balky do lágru a bol ochotný vypočuť si každého spisovateľa, ktorý sa ocitol v núdzi a potreboval jeho pomoc. Organizoval autorské večery v evanjelickom kostole dediny Fluntern neďaleko Zürichu, platil čtárenia z vlastného vrecka. Za večer päťdesiat frankov, čo bola skutočne pekná suma pre autorov odkázaných na pomoc. Jacob od neho pravidelne dostával menšie sumy určené na nákup zahraničných novín a kancelárskych potrieb. Považoval Seeliga za apolitického staromódneho humanistu, ktorý si neuvedomuje nebezpečenstvo hnedej diktatúry. Seelig pozýval nemeckých autorov na čítačky a bol prekvapený, že niektorí odmietli prísť do Fluntern, lebo čítanie považovali za typicky švajčiarske nezáväzné podujatie. Uznávali Seeligovu dobrú snahu, ale v dobe po požiari Ríšskeho snemu v Berlíne a v celej následnej krutej fašistickej štvanici proti ľavicťarom a liberálom je nanajavš náivné, ba skoro trestuhodné poriadat v exile nevinné „čítate literárne večierky“.

Musím povedať, že som ako svedok, malý študentik techniky, mal možnosť spoznať veľké mená nemeckej literatúry. Fascinovalo ma sedieť poľajčievajúc pri Jacobovom stolku a načúvať nekonečným besedám Jacobových spolustolovníkov, spisovateľov, žurnalistov, hercov a režisérov. V Odeone fungovala akási tajná burza, na ktorej emigranti nenápadne ponúkali cez sprostredkujúcich čašníkov rôzne veci na predaj. Damjan si tam raz od jedného Španiela kúpil elektrický holiaci strojiček značky Raboldo. Pre istotu išiel do kuchyne kaviarne a vyskúšal si strojiček, či skutočne funguje. Pri stolku sa pod rukou menili valuty, ponúkali sa tu hodinky, tabatierky, kravaty, prstene, šperky, diamanty, zbierky známok, ale dali sa tu kúpiť aj falošné víza, juhoamerické pasy, vodičské preukazy a najrôznejšie potvrdenia. Tu sa emigranti, ktorí väčšinou trpeli núdzu, zbavovali vlastníctva doneseného z domova. Po krátkom čase sa objavili profesionálni priekupníci. Všetci sa navzájom poznali a o niektorých sa šuškaľo, že pracujú pre cudzineckú políciu ako informanti. Jacob ich tiež poznal a správal sa k nim rovnako priateľsky, žartujúc o horalsko-zápečnickej mentalite Eidgenossov. V lepšom prípade ich paušálne nazýval národom hoteliérov. Na priekupníckych čachroch a šmeline sa však často zúčastňoval. Menil najmä peniaze. Kurz u priekupníkov bol lepší ako v banke na Bahnhofstrasse. Vyhľadávané boli vstupné víza do USA na základe garančných listov, za ktoré sa muselo zaplatiť veľa peňazí. Lacnejšie boli víza do Argentíny, Uruguaya alebo Paraguya.

Jacob potreboval dosť peňazí na tlač a distribúciu svojich pacifistických

pamfietov a novín. Listov a balkov bolo množstvo. Jacob korešpondoval s celou Európou. Z neutrálneho Švajčiarska bolo jednoduchšie poslať zakázané noviny do nemeckej ríše.

Na základe všetkého, čo som dovtedy o Jacobovi a jeho nelahkej minulosti vedel, som nechápal, že sa skoro vôbec nestará o svoju bezpečnosť. Správal sa, akoby bol v Zürichu v absolútnom bezpečí. Jeho existencia sa pritom podobala tancu na okraji krátera. Cudzinecká polícia mu horko-tažko po početných intervenciách vplyvných osobností predĺžila povolenie pobytu do konca roka. V prvom rade to však bola Seeligova zásluha. Od známých som sa dopočul, že Gestapo na Jacoba nezabudlo a ide po ňom. Bolo mi vtedy ťažko posúdiť mieru nebezpečenstva, v ktorom sa Jacob nachádzal. Ešte v Prahe som všeličo počul o výčinoch Gestapa, ale bral som s určitou rezervou, že to v tom Hitlerovom Nemecku nebude až také zlé ako hovoria emigranti a komunisti.

V prípade rakúskeho spisovateľa Alfreda Polgara nemal Seelig šťastie. Najprv chcel Polgar vstúpiť do Švajčiarskeho zväzu spisovateľov. Výbor zväzu dal vypracovať odborný posudok, ktorý mi Jacob ukázal. V posudku sa, ak sa presne pamätám, argumentovalo, že za dnešných pomerov je stále ťažšie vydávať a predávať švajčiarskych autorov v nemeckej ríši. Preto sú domáci autori často odkázaní na subvencie konfederácie. Nebolo by teda rozumné podporovať ešte konkurenciu v osobe toho či onoho spisovateľa-emigranta. Stúpajúce ceny dreva spôsobili vzrast cien papiera, preto boli vydavateľia donútení znížiť honoráre autorov. Konkurencia z radov emigrantov, ktorí sú ochotní pracovať za minimálne odmeny, je vyslovene nežiaduca a niet dôvodu podporovať takýto stav štátnymi subvenciami a štipendiami. Prioritu musí mať domáca švajčiarska tvorba. Namietol som Jacobovi, že sa čudujem, prečo sa Polgar a iní nesnažia prísť k nám. Československo je predsa stabilná demokracia.

Cudzinecká polícia Polgara tvrdošijne odmietala s argumentom, že naďalej pretrváva reálne nebezpečenstvo, že by zneužil svoj politický azyl vo Švajčiarsku na štvavú činnosť proti nemeckej ríši. Preto Seelig pohotovo usporiadal zbierku s tým, aby sa Polgarovi umožnilo vycestovanie do Spojených štátov. Jednoducho, bol to skutočne mimoriadny človek v tej, dnes takmer vyhynutej species obetavých ľudí.

Notár listoval stranu za stranou a čítal diagonálne, ale len tak rýchlo, že sa vedel zastaviť a prečítať si zaujímavú časť textu pomaly, slovo za slovom. Dôležitou súčasťou boli vlepené pohľadnice, cestovné lístky, električenky, vstupenky na výstavy a najrôznejšie účty. Zaujímalo ho do zošita vlepený lístok na lanovku a na spôsob leporela poskladaný jedálny lístok z Hotela Badrut Palace v St. Moritzi. Na lístku boli podčiarknuté chody, ktoré si možno niekto objednal: Losos v aspiku, humrová polievka, beef Stroganoff, karamelový pudíng. Notárovi bolo do smiechu nad takouto gastronomickou parádou, ktorá sa nečakane vynorila v zošite nebohého inžiniera. Dostal hlad. Pove-

dal si: som ako Pavlovov pes. Otvoril zásuvku na písacom stole. Ležal tam v staniole zabalený sendvič s viedenským režňom. Ostal mu ešte od obeda, kúpil ho v kantýne radnice. Neváhal a pustil sa s chuťou do jedla. V čítaní pritom pokračoval.

Prvý august v Alpách. Musel som uznať, že to bol perfektný nápad opustiť Zürich zahalený v hmle a daždovej clone. Mesto v takom čase pôsobí priam nepriateľsky a od jazera korytom rieky Limmat sa derie nepríjemný vietor. Ako zámienka nám poslúžil prvý august, štátny sviatok bodrých Švajčiarov. Alice chcela stoji čo stoji vidieť ohňostroji v Alpách.

Cesta do Alp prebehla rýchlo, bola strašne veselá v príjemnej spoločnosti, ktorú vytváral Jacob, Damjan, moja maličkost a Američanka Alice Morganová. Všetci sme sa prekonávali vo vtipkovaní a Jacob sedel vedľa nej rozžiarení blahom. Tváril sa voči nám priam patriarchálne. Vyzerali ako otec a dcéra. Napriek horúčave v kúpé si nevyzliekol čierne, ľahko ošúchané sako a neuvolnil svoju trochu smiešnu mašľu, z ktorej sme si radi príležitosne utahovali. Damjan zašiel do jedálneho vozná a vrátil sa o štvrthodinu s fľašou tesínskeho Merlotu. Mal s ním obrovský úspech. Damjan nezabudol na každej stanici priateľsky kývať užasnutým Švajčiarkam. Pri prestupovaní do vlaku spoločnosti Rhätische Bahn na železničnej stanici v Chure sa navyše stihol zoznámiť s dvoma buclatými anglickými turistkami, ktoré boli z neho celé bez seba. Pravdepodobne ho považovali za domorodca, niečo ako horského vodcu či lyžiarskeho inštruktora.

Alpské štíty vŕchnievali nemilosrdne do ostrého, slnkom vyžiareného neba, po ktorom plávali surrealistické obláčiky. Otvorili sme okno v kúpé a striedali sme sa pri ňom. Fľaša bola rýchlo vypitá do dna a Damjan poputoval, ako sa na syna bulharského bojara patrí, do reštauračného vozná po ďalšiu fľašu.

Jacob sa šklabí ako maska v antickom divadle. Bol dobre naladený. Myslel som si, že je celkom rád, keď nemusí tento a ďalšie dva dni myslieť na udalosti v Ríši, ktoré ho zamestnávajú dňom a nocou. Možno dúfal, že ho v St. Moritzi nebude nikto poznať a užije si s nani študentmi trochu anony-mity. A horský vzduch mu neuškodí. Trochu pohybu v prírode. Jacob nedbal o svoje zdravie, ako správna kaviarenská kreatúra fajčil, pil a chodieval neskoro do poste. Nečudo, že vyzeral starší ako v skutočnosti bol. Chrbát mal večne ohnutý z vysedávania pri písacom stroji. Prsty na ruke boli nikotínom zafarbené na žltu. Zuby mal čierne a k zubárovi sa vybral, len keď už práškami nemohol utlmiť bolesti. Podľa jeho názoru bolo škoda vyhadzovať peniaze na zbytočnosti. V tomto bode sa určite mylil, lebo sa tým často pripravil o spánok a bolo počuť, ako chodí po miestnosti hore dole, keď nemohol zaspať od bolesti.

Naša cesta, to bol nehorázný luxus. Ja som vôbec nemal peniaze, kdeže, ved som mal len skromné štipendium. Do spoločnej kasy prispel najviac nonšalantný Damjan, Alice (od ktorej sme to drzo všetci očakávali), a nako-

niec svojím veľkorysým podielom aj Jacob. Dostal akoby zázrakom peknú sumu peňazí od celkom neznámeho filantropa z vilovej štvrte na Zürichbergu. Filantrop bol tiež pacifista, najradšej by sa vybral s bielou zástavou kapitulácie a mieru k samému Vodcovi Adolfovi Hitlerovi, ktorému by predniesol svoju prosbu o definitívne odzbrojenie nemeckej armády.

Naša vojnová kasa bola dostatočne plná, aby sme si splnili emigrantský sen a odcestovali do St. Moritzu. Akoby sme patrili medzi snobské elity, čo navštevujú toto absurdné mestčko nad jazerom, ktoré sa v zime mení na obrovskú ľadovú plochu, kde sa usporiadávajú dostihové preteky na rozptýlenie zábavychtivých návštevníkov z celej Európy aj zámoria.

Na stanici v St. Moritzi postávali desiatky hotelových zriadencov, niektorí v červených unifómach s cylindrom na hlave, iní v tmavých oblekoch so šiltovkou, na ktorej bolo napísané paličkovými zlatými písmenami meno toho ktorého hotela. Pred staničnou budovou boli zaparkované hotelové autá a bričky, aj povozy, na ktorých sa prevážali kufré a batožina letných hostí hore serpentínami strmej cesty k jednotlivým hotelom.

Vysoko nad strechy hotelového mestčka vyčnievala veža päťhviezdičkového Hotela Badrutt's Palace. Jacob skoro dostal záchvat smiechu, keď zbadal tú hotelovú opachu:

– Vyzerá to ako mormónsky chrám kombinovaný so stredovekým hradom. Tam sa raz musím vybrať, aby som videl, ako sa baví panstvo. Uvidíte, donesiem vám jedálny lístok ako dôkaz mojej exkurzie do hotelovej reštaurácie.

Nosičov batožiny, ktorí sa na peróne ponúkali, odmietol s poukazom na našu športovú kondíciu, čo v jeho prípade vôbec nesedelo. Bol skôr reklamou na nezdravý život. Damjan však vynikal svojou výškou, mohutným hrudníkom schovaným vo flanelovej košeli. Vyhrnuté rukávy ukazovali mohutné svaly, a tak nás nosiči ponechali osudu. Nakoniec to bol práve Jacob, ktorého výstup úplne uštrval. Alice vliekla svoj maličký červený kufrík sama a cez plece mala ešte zavesený rucksak. Na očiach mala snečné okuliare podľa najnovšej módy, plisovaná sukňa a hodvábná blúzka. Na nohách americká dcéra, ktorú rodičia poslali na veľkú cestu po Európe. V skutočnosti to tak aj bolo. Semester strávený na univerzite v Zürichu bol dôkladným alibi na zakrytie dolce farniente. Bolo vidno, že plávanie a tenis v Američanke vypestovali vytrvalosť a silu. Robila obrovské kroky, čo nešťastnému Jacobovi a jeho snahe udržať s ňou krok pôsobilo veľké ťažkosti. Poskakoval za ňou ako udychčaný cirkusový poník. Hodnú chvíľu som mu pomáhal s kufrom, ktorý bol veľmi ťažký, lebo si so sebou do St. Moritzu vzal aj písací stroj a kopu papiera. Chystal sa napriek všetkým sľubom, ktoré dal Alice, po večeroch usilovne pracovať. Naša štvorica bola ako vystrihnutá z akejsi letnej komédie. Do hotela sme dorazili okolo obeda. Išlo vlastne o Pensión Taube, čiže Pensión Holub. Bola to dvojposchodová široká budova na spôsob sedliackych stavieb z prelomu storočia.

– Sláva, a už sme doleleli do holubníka, – zahlholil Damjan. – Takže

hybajme dnu, a potom vás všetkých, milá moja dáma a milí páni, pozývam na slávnostný obed.

Penzión nemal recepciu, sám majiteľ penziónu, pán Taube, nám porozdeloval kľúče od izieb a ubezpečoval nás, že môžeme kľúče nechať vo dverách, lebo v jeho penzióne sa nekradne. Boli sme vyhladovaní ako vlci. Len čo sme si dali batožinu do izieb, zišli sme sa v malej jedálni penziónu. Pán Taube nám oznámil, že každý deň je jedno povinné menu, a dnes má pre nás prichystané ragú z kráľika na červenom víne s gaštanovým pyré. Tým najkrajším bol úžasný výhľad do údolia s jazerom cez malé, husto vedľa seba umiestnené okná. Alice sme posadili chrbtom ku východu do jedálne, aby z nás štyroch mala ten najkrajší výhľad. Pán Taube krúžil okolo nás ako orol. Neustále sa niečo vypytoval, odkiaľ sme, ako sa nám páčia Alpy, a najmä ho zaujímalo, ako nám chutí kráľik. Povedal nám, že ich kupuje u jedného sedliaka v doline, ktorý ich vraj kŕmi len tým najlepším. A predovšetkým, majú veľký výbeh pred kotercami. Preto je mäsko také jemné a šťavnaté.

– Také v meste nedostanete, ani keby ste ako chceli.

Jeho pýchou bol však tajný recept na vínnu omáčku.

Boli sme hladní a jedli sme ako najatí, čo platilo o všetkých bez rozdielu. Alice sa napchávala ako drevorubač. Damjan bol opäť vo svojom živle a objednával fľašu za fľašou. Jacob pil tento večer pivo, aby si údajne zachoval čistú hlavu na nočnú prácu. Alice sa na neho pobavene obrátila svojimi sytózelenými mačacími očami:

– Práca po nociach je v Amerike zakázaná, zrejme ešte nie ste tak ďaleko s odborní ako my.

Jacob zakýval ukazovákom a odpovedal jej začudovane:

– Americké Trade Unions zradili robotníkov. To je známa vec. Spolupracujú s kapitalistami, to by ste mohli vedieť, milá slečna.

Damjan sa bez okolkov zamiešal:

– No, no, dnes večer žiadna politika, nijaký fašizmus, nijakí komunisti, dosť bolo antisemitizmu a vôbec, nič o koncentrákoch alebo o demokratickej opozícii, drahí priatelia, aspoň tento večer nie! Drahý pán Jacob nám, povrchným bytosiam odpustiť a dovoľí nám jeden spoločný rozmarný, apolitický večer. Čo sa budeme navzájom otravovať v nadmorskej výške 1700 metrov - dúfam, že sa nemýlim. Opýťame sa neskôr pána Taubeho, ten vie všetko, v akjej nadmorskej výške sa presne nachádzame. Dúfam, že nikto z nás nebude mať ťažkosti s dýchaním. Tu pomôže len prechádzka pri jazere.

Jacob jeho názor akceptoval a nepustil sa do nijakej dialektickej diskusie:

– Damjan, ty si skutočne neohrozený bojár. Ale dnes večer ti všetko odsúhlasme.

– Vidíš, akí sme milo tolerantní, – povedala Alice. – Aké je to pekné, nazívať v mieri a harmónii. Vy Európania sa stále hádate a vediete vojny už tisícročia, fuji! Máte v sebe toľko sebazničujúcej energie, o akjej sa nám

v Amerike nezdá ani vo sne. Môj otec sa dodnes nevie vysporiadať s tým, že sme vám cez svetovú vojnu museli tahať gaštany z ohňa. Bez nás by všetko skončilo strašným fiaskom. My máme veľkú vojnu za sebou a dúfam, že naši muži sa už do žiadnej inej vojny nepohnú.

V jedálni nášho penziónu sa po večeri dvakrát do týždňa stretávali miestni rodáci, aby hrali švajčiarsku kartovú hru Jass. Zástupca vedúceho pošty, lekárnik, majiteľ mliekárne, horský vodca a pán Taube boli schopní viac menej mlčky hrať karty dlhé hodiny. Výsledky jednotlivých kôl zapisovali kriedou na malú tabuľku. Zaujímavé bolo, že sa nehralo o peniaze, ale hráči si len navzájom platili pivo alebo víno. Mimochodom, pili zväčša biele, lebo bolo o 40 centimov lacnejšie ako červené. My sme sa držali červeného, lebo Jacob bol presvedčený, že biele ničí mozgové bunky. Keď to Alice počula, vybuchla do nespútaneho smiechu a objednala si dva deci bieleho Eppeses.

Ráno, len čo sa začalo brieždiť, prišla do jedálne slúžka, otvorila okná a na stoly položila príbory a taniere. Na raňajky bol čerstvý chlieb, maslo, lekvár, med a alpský syr rozprávkovej kvality. K tomu veľké šálky so zrnkovou kávu, mlieko a vajcia na tvrdo. Hotový raj na zemi.

Po raňajkách som sa spolu s Alice a Jacobom vybral na prechádzku k jazeru. Damjan nás opustil, lebo sa rozhodol zájsť na kopec do mestečka, aby si obzrel pár päťhviezdičkových hotelov. Priam magneticky ho priťahovali. Jacob sa neustále krútil okolo Alice, ktorá mi tiež padla do oka. Proti Jacobovej výrečnosti a vtipu som však nemal šancu. Musel som si to priznať už v prvý deň našej alpskej anabázy. V Zürichu v podnájme som ju vidal dost zriedka. Bývala o poschodie vyššie. Jej izba bola najkrajšia, rozľahlá, svetlá, vybavená vlastnou kúpeľňou, čo bol pre nás neslýchaný, priam hotelový luxus. Damjan onedlho po jej príchode do domu povedal, že sa nemusíme čudovať, lebo jej otec je novinársky magnát a dievča sa topí v peniazoch. My sme pre ňu niečo ako dráždiví exoti. Alice si do svojej izby nanosila plno kvetín a onedlho izba vyzerala ako skleník. Aspoň tak mi to opisovala majiteľka domu. Mala časté návštevy. Zaujímavé, od majiteľky si vymohla, aby jej povolila pánske návštevy, čo by švajčiarskej podnájomníčke nikdy nedovolila. Pre Damjana to bol rukolapný dôkaz, že Alice platí za svoju izbu peknú kôpku dolárov a vykupuje si tak majiteľkin súhlas. Samozrejme, kalvínska majiteľka by ani za všetky peniaze Rockefellera netolerovala večerné či nebudaj nočné návštevy.

Notár vzal do ruky lupu a začal si prezerať čiernobielu pohľadnicu bojovej masky papuánskeho kmeňa Jatnúi na rieke Sepik, vlepenu v inžinierovom zošite. Text popisky bol napísaný bielymi kontúrami do čierneho podkladu fotografie. Museum Rietberg Zürich. Prestal čítať a venoval sa prezeraniu fotografií. Drevená maska pozostávala z troch častí. Najvyššie bol postavený krokodíl so zdôrazneným chrbtom v podobe obľudnej príly, chvost necudne vztyčený, bruchom bol zapustený do hlavy mýtického predka s loppúchovitý-

mi ušami. Ušné laloky boli pretiahnuté až po hrdlo. Bázu celej masky tvoril obrovský štylizovaný penis a pologule mieškov, na ktorých bola postavená celá konštrukcia.

Inžinier pripísal svojim obvyklým jemným písmom dátum návštevy múzea a zachytil prítomnosť Alice.

Predierali sme sa cez policajný kordón, ktorý chránil vchod múzea pred vykritikujúcimi frontistami. Mali totiž v náprotivnej ulici verejné zhromaždenie, na ktorom mal rečniť vodca zürišských fašistov Robert Tobler. Alice bola červená od vzrušenia, nikdy by neverila, že v tomto ospalom Zürichu je niečo také možné. Horško ťažko sme sa predrali k vchodu. Držala ma pevne za ruku. Ťahal som ju za sebou ako malé decko. Celý ten cirkus sa jej zrejme páčil. Konečne nejaké vzrušenie na verejnosti. Pri pokladni nám vrátiteľka dala dva zlacnené lístky, lebo sme ako študenti mali nárok na polovičnú zľavu. Alicino štúdium bolo skutočnou všehochuť. Raz mi povedala, že univerzita je pre ňu ako veľký obchodný dom, povedzme Woolworth alebo Harrod's. Chodila z jednej prednášky na druhú ako keď sa chodí v obchodnom dome z poschodia na poschodie, z oddelenia do oddelenia. Prednášky si vyberala náhodne podľa atraktívnej témy, a dokonca podľa mena toho či onoho profesora. Uprednostňovala profesorov so sklonom k teatralnosti. Predčítavajúcich profesorov nenávidela. Ak pri monotonnej prednáške nezaspala, utiekla z budovy von, povedzme do botanickej záhrady. Určitú dobu tvrdila, že vlastne študuje etnológiu. Chváľila kvalitné zbierky. Švajčiarri síce nemajú kolónie, ale ich kolóniou je celý svet, lebo obchodujú a žonglujú s kapitálom. Preto tá ich vášeň zbierať všetko zaujímavé, čo im príde pod ruku na cestách po svete. Obchodníci a misionári sú pravdepodobne najlepší zberatelia.

Musím povedať, že som sa strašne tešil zo spoločnej návštevy etnologickeho múzea, kde by som inak asi sám nikdy nevkročil. V jej spoločnosti to bolo vzrušujúce. Mala precízne, zaujímavé komentáre - k jednotlivým sochám, štítom, rybárskym hákom - v tom sa napodiv skutočne vyznala. Chcela neskôr po návrate z Európy napísať dizertáciu o systematicke a symbolike rybárskych hákov. Spomínala, že by najradšej robila terénny výskum na ostrove Bali, lebo tamojšia kultúra je nedotknutá, a predovšetkým je schopná prežiť nápor modernej dekadencie. Jej vzorom bola Margaret Mead. Chcela mi požičať jej práce, ale správne usúdila, že sa tých článkov ani nedotknem. Mňa však bavilo vidieť jej nadšenie a načúvať jej vysvetľovaniu. Bol som študent techniky a v našej disciplíne je fantázia spútaná pevnými pravidlami neúprosnej matematiky.

Z oddelenia Oceánie sme prešli do oddelenia afrických zbierok, cez indický kabinet a odiaľ ďalej. Ocítli sme sa v tibetskom panoptiku skladiacich sa bronzových božstiev, pospletaných v smrtelne erotickom ošáli. Bôžikovia mali okolo krku usporiadané ľudské lebky ako ozdobné vence. Z trupu im vyrastali desiatky párov rúk a nôh.

V múzeu sme boli jediní návštevníci, lebo bol pracovný deň. Pravda, demonštrácia asi odradila zopár potenciálnych návštevníkov. Alice mala na sebe len čierny tenký mohеровý pulóvrík a úzku šedú sukňu. Na nohách mala mäkké lodičky, aké sa v tej dobe v Zürichu nenosili. V duchu som bol plný bezmedznej obdivu. Aká bola priama, vtipná a plná hravosti. Určite som na ňu pôsobil ako neohrabaný slon, ktorý trčí v močiarí a nevie sa pohnúť z miesta.

Bola celkom rozatárená. Drzo zvesila jednu oceánsku masku zo stojana. Začala poskakovať, až sa celá dlážka rozvzýgala. Vtedy v múzeách nebolo veľa dozeraajúcich zamestnancov. A pani pokladnička na prízemí zrejme vyšla pred budovu, aby videla tmu vrmu kvôli demonštrácii. Pobili sa tam odborári a frontisti. Policajti mali za úlohu oddeliť ich od seba, čo sa im nevelmi darilo. Nemali s tým veľké skúsenosti.

Alice sa obradne uklonila ako v divadle a začala recitovať detskú riekanku. Pochváľili som ju:

– Si ako Alice in Wonderland. Rád by som vedel, akú úlohu prísúdiš mne, tvoju nadšenému spoločníkovi?

– To je veľmi jednoduché. Budeš šamanom nášho zürišského kmeňa. A vyhlásime vojnu frontistom. V Európe zavládne mier a láska. A to všetko kvôli našej štvorici.

– Prosim ťa, vráť tú masku nazad na stojan, aby sme nemali opletačky, ty si americká občianka, ale ja by som sa mohol dostať do ťažkosti. Radšej nech tá pokladnička nezbadá, čo tu stvárame za kmeňové rituály. Ako som ju videl, bola by schopná na cudzincov zavolať policajtov. Ved ich má doslova pred nosom, vďaka tým debilným frontistom. Najlepšie by urobili, keby sa pratali do Ríše k svojmu zbožňovanému kritikúňovi Adolfovi.

– Aha, vidíš, na tých zhrmazdeniach náčkov sa dá výborne pozorovať psychológia davu. Švajčiari reagujú inak. Počas premietania žurnálu som sa v kine pozerala na okolosediacich návštevníkov. Boli skôr zarazení z toľkého revu.

– Zürich je tiché skoro veľkomeste a ľudia sú diskretní. V Prahe sa naši študenti na Hitlerov účet obyčajne zabávali. Často ho napodobňovali za hurrónskeho smiechu všetkých zúčastnených. S nemeckými študentmi to bolo inak. Burišáci pochodovali po meste v bielych punčochách so smrtelne vážnym výrazom v ksichtoch. A naši policajti ešte na nich dávali pozor, aby im nejaký Čech náhodou neublížil. Skutočne smiešne. Raz musíš prísť do Prahy, samozrejme, nie kvôli hlúpy m burišákom. Tí dúfam časom zmiznú.

V Zürichu v tridsiatom platom som nemohol mať ani len potuchy o tom, ako sa budú veci vyvíjať. Alice sa spočiatku o politiku vôbec nezaujímala. Jej prebudení záujem súvisel s Jacobovým vplyvom. Ten bol úplne presiaknutý politikou a časom nás nakazil a vypestoval z nás celkom dobrých partnerov na nekonečné diskusie. V Amerike ako dcéra z vyšších kruhov, zbavená každodenných starostí, bola Alice dojímavou zmesou priamociarosti a neznalosti. Jacob jej z univerzitnej knižnice navliečil kopu kníh. Zakladal jej do

ních farebné papieriky na miestach, ktoré chcel zdôrazniť ako zvlášť dôležité či zaujímavé. Ruku by som však do ohňa nedal, že Alice všetko, čo jej Jacob dal, skutočne prečítala.

V strede zošita boli vlepené noty. Pekne poskladané do štvorceka. Na takejto obálöčke boli odtlačené narúžované ženské pery. Notár otvoril papierovú minobáľku. Rozostrel noty pred sebou. Bol to jeden list partitúry amerického foxtrotu v úprave Benny Goodmana. Aké pekné prekvapenie, povedal si notár a začal pohvizdovať podľa nôt. Fajnový šľáger, treba uznať. Nieкто zaklopal na dvere. Upratovačka strčila hlavu do kancelárie:

– Vy dnes ponocujete, pán Šedivý? Radšej vás nechám na pokoji. Nebudem vám tu teraz upratovať. Zaujtra sa budem snažiť, budete tu mať poriadok ako v očístci.

Notár ďalej pohvizdoval a len mávol upratovačke na rozlúčku. Tá tichúčko zavrela dvere a nechala ho osamote. Notár sa vrátil pohľadom k textu.

Jedným z dobrých nápadov Damjana bol návrh ísť na tanečný večer, usporiadaný študentmi lekárskej fakulty v starej aule univerzity. Za celým podujatím stáli holandskí študenti, väčšinou majetní synkovia, ktorí sa v pu-ritánskom Zürichu trochu nudili. Mali naozaj rozšafný zmysel pre humor. Uťahovali si najmä z Nemcov a frontistov. Raz v letný podvečer zinscenovali paródiu nacistického zjazdu strany. NSDAP-Partei tag uprostred námestia Paradeplatz. Jeden z nich napodobňoval Fühlera. Holandský študent sa postavil na debničku od piva a za veľkého hajlovania vykrikoval do sveta úplné nezmysly. Dokonca vytáhol z vrečka nacistický plátok Völkischer Beobachter a začal z neho nahlas čítať. Holandania sa od smiechu chytali za bruchu. Po chvíli sa objavilo policajné duo, aby sa presvedčili, čo je to za záhadné politické zhromaždenie. Holandania ich príchod privítali ob-rovským krikom a jasotom. Policajti ich vyzvali, aby s tým divadlom prestali. Holandania, ktorí vedeli, že si takéto vylomeniny môžu dovoliť, sa nechali teatrálne odvieť na policajnú stanicu. Tam si zapísali ich personálne a rýchlo ich prepustili. Holandania odišli do vykričanej štvrte Niederdorf a riadne zapili tú slávu Hürlimannovým pivom.

Len čo Damjan prišiel s návrhom ísť na tanečný večer, bola Alice vo vytržení:

– Konečne sa tu niečo deje. Musíme presvedčiť Jacoba, aby išiel s nami.

Damjan namietol:

– Nebude to celkom jednoduché, doťahnuť ho do auly. Ale keď sa tak na teba pozerám, drahá moja, určite sa ti to podarí a starého zdoláš svojím šarmom, pred ktorým nikto z nás nie si je istý.

Musím povedať, aj keď som nikdy nebol sveták alebo dokonca dobrý tanečník, výhliadka na spoločný večer pri hudbe ma lákala. Na druhý deň som išiel za jedným Moravákom, ktorý študoval v oddelení parných turbín, aby som si od neho vypožičal smoking, košelu a motýľika.

Podľa nášho očakávania to Alice netrvalo dlho a relatívne ľahko presvedčila Jacoba, aby išiel spolu s nami na tanečný večer v univerzitnej aule.

Pripojil sa k nám Boris. Damjan preto rezervoval stôl pre piatich. Všetci sme sa nahodili do parády. Alice mala byť naším hlavným trumfom. Vedeli sme, že ostatné stoly sa budú prehýbať od závidu, akú hviezdu máme medzi sebou.

Alice sa stala priam senzáciou tanečného večera. Mala na sebe čierne koktejlové šaty nad kolená. Cez holé ramená mala prehodený hodvábný šál s perzským vzorom. Na ukazováku veľký prsteň s austrálskym opálom. Dlhé červené vlasy si nechala rozpuštené. Siahali jej až medzi lopatky. Jacob bol celý bez seba, nevedel z nej spustiť oči. Namyslene ju vzal pod pazuchu a voviedol ju po mramorových schodoch do univerzitnej auly. Prvý raz mi došlo, že starý žurnalista (v mojich očiach bol už vlastne beznádejný starý) stratil svoj zdravý úsudok a na verejnosti sa uchádza o Alicinu priazeň. Od samého začiatku našej známosti som ho považoval za logicky uvažujúceho suchára, posadnutého pacifistickým bacilom. A teraz toto.

Len čo sme sa všetci usadili za stolom – Jacob si sadol, ako sa na patriarchu patrí, za vrchstola. Damjan začal, ako bolo jeho zvykom, objedať vo veľkom. Dokonca objednal večeru, nielen pijaťku. Jacobovi to na moje prekvapenie vyhovovalo. Alice bola roztomilá. Na to, že je stredobodom pozornosti mužskej spoločnosti, bola zvyknutá, ale zakaždým, keď sa takáto situácia opakovala, mala z toho hlboké zadosťučinenie. Považovala to za najnormálnejšiu vec na svete, že sa jej muži koria a obleťujú ju. Alice bola elektrizujúci zjav. Dokonca aj Jacob, suchár, ktorý sa nikdy zvlášť nezaújímal o slabšie pohľavy, jednoznačne podľahol jej čaru. Každý z nás chcel tancovať s Alice. Ukázalo sa, že je nadaná tanečnica, čo sa o nás, s výnimkou Damjana a Borisa, nedalo povedať. Ja som bol beznádejný prípad. K tancu s ňou som sa dostal len raz, a to nás ešte úplne drizo vyrušil. Damjan a prebral mi partnerku bez mihnutia okom. Na začiatku večera vládol medzi študentmi krutý konkurenčný boj o jej priazeň. Alice sa z toho obľetovania radovala ako malé dievčaťko. Damjan a Boris sa vžili do úlohy starších bratov a radili Alice, s kým ísť a s kým neísť tancovať.

Jacob sa niekoľkokrát odvážil požiadať Alice o tanec. Bol na nich zaujímavý pohľad. Elegantná, štrňla Alice bola o pár centimetrov vyššia ako Jacob, ktorý sa navyše ešte hrbil a pôsobil trochu ako rozprávkový gnóm. Navlečený do zle ušitého smokingu, ktorý mu zohnal jeden známy zúrišský podnikateľ, sympatizujúci s jeho profitašistickým časopisom. Smoking bol príliš veľký a nohavice viseli na Jacobovi ako smútočná zástava. Napriek tomu pôsobil akosi bohémsko-slávnostne. Na krku mal obrovskú mašlu tmavočervenej farby.

Holandania boli dôkladní. Vybierali dostatok peňazí na to, aby si mohli dovoliť veľký swingový orchester, čo bola skutočná senzácia, o ktorej sa ešte pol roka hovorilo v zúrišských kaviarňach. Orchester prišiel z Ameriky na

turné po Európe a šťastnou náhodou sa podarilo prilákať ich do Zürichu. Univerzitná zábava sa konala v piatok a v sobotu vyhrával orchester zürichským bankárom a finančníkom v luxusnom hoteli Dolder.

Na polnoc zorganizovali Holanďania tombolu. Mala obrovský úspech. Damjan nám kúpil každému po jednom lístku. Aké bolo naše nadšenie, keď jeden z vŕtazných lósov padol na Jacoba. Vyhral veľkú fľašu šampanského, ktorú sme okamžite za veľkého potlesku otvorili. Prúd sektu vytryskol a poplial Jacobov smoking. To mu neskazilo dobrú náladu, neopratne nalieval šampanské do pripravených pohárov s vysokou stopkou. Alice liala do seba šampanské akoby to bola kokakola. Bola rozjarená. Náš stôl sa stal akýmsi spoločenským magnetom celého večera. Pri ňom sa diskutovalo a pilo. Neustále prichádzali ďalší a ďalší študenti. Okolo stola to bolo ako v úli. Jacob bol zrazu vo svojom živle. Na čele sa mu perili pot. Smoking si prevesil cez operadlo stoličky. Ostal sedieť v košeli s trakami, s obrovskou mašťou, ktorú si neuvolnil. Vyzeral ako profesionálny kartár uprostred hlúčku kibicov okolo neho. Alice začala systematicky odmietat uchádzáčov, ktorí ju nadarmo úpenlivo vyzývali do tanca. Prisunula si stoličku tesne k Jacobovi a dokonca ho objala ponad ramená. Jacob po celý večer nehovoril o politike. Naozaj pozoruhodné. Zrejme to robil kvôli nej. Hýril humorom, vtipkoval a predviedol sa takrečeno v novej dimenzii. Všetci, čo sme ho poznali bližšie, sme zabudli, aký vážny človek je to. Rozhovoril sa o svojich študentských časoch po vojne. Bolo mi jasné, že chcel v prvom rade zabávať Alice a my sme boli len ako diváci pri plote. Damjan pákrát odišiel, lebo prišla šatnárka a povedala, že má telefón. Vytratil sa vždy na desať minút a vrátil sa k stolu. Jacob poznamenal, že sa Damjan asi tento večer už neubráni prívalom telefonátov zalúbených Zürišaniek.

Boris medzitým na nás vytiahol prepašovanú fľašu bulharského koňaku. To bolo skutočne vyvrcholenie večera. Aj Holanďania sa k nám prifarili. Obsah fľaše bleskovo zmizol. Boris nás presviedčal, že bulharský koňak je lepší ako ten napatémovaný francúzsky. Jacob mu povedal, že je vlastenec nového typu, aký je prepotrebný v dnešnej Európe plnej diktátorov, ktorí sú buď abstinenti, vegetariáni, alebo v lepšom prípade trpaslíci.

– Postavou sa vôbec nehodíš za diktátora, si na to príliš vysoký. Na fronte a v politike prežívajú logicky chlapí nízkeho vzrastu. Ty by si stratil hlavu už po prvom útoku.

– Bum, a bolo by po tebe, milý Damjan. Z toho vyplýva, potkaj sa celý život po baroch a kaviarňach, tam ťa nikdo neodobachne, – dodala Alice významne kývajúc hlavou. Mala rozhorúčené líca. Celkom bez zábran bozkávala Jacoba na líce.

Damjan vrhol na ňu urazený pohľad:

– Karkulka, ty sa o mňa neboj. My v Bulharsku vieme, čo chceme. Na rozdiel od vás za oceánom. Len sa nechajte prekvapiť.

Skončili sme nad ránom. Zürich bol v tú dobu ako vymretý. Naša päťorka sa slimačím tempom vlekla popri rieke Limmat k nášmu domu. Len čo

sme po polhodinovej chôdzi dorazili, Alice sa rozhodla, že nám urobí kávu. Všetci sme to privítali, okrem Jacoba, ktorý bol úplne vyčerpaný. S blaženým výrazom na tvári sa s nami rozlúčil a nechal nás sedieť v kuchyni. Na rozlúčku nám obradne podal ruku, tuho ju stisol, akoby sa s nami lúčil na večnosť. Alice pobozkal na pery. Nevysvedlo ju to z rovnováhy. Naopak, objala ho tuho oboma rukami a dakovala mu anglicky opakujúc:

– Thank you, thank you so much, my dear Jacob, you are absolutely marvelous!

Ako my všetci, volala ho len priezviskom. Možno preto, že bol starší, dnes už neviem. Jacob sa nechal vystíkať. Stál pri dverách tak trochu stratený.

Obrátil sa a iba zammlal:

– Dobrú noc a vďaka.

V kuchyni sme sedeli asi tak do desiatej. Damjan zaspal na stole. Prikrýl si hlavu novinami pani domácej. Naša vrava ho vôbec nerušila. Spal ako zabitý. Alice bola sviežejšia ako hocikedy predtým. Jednoducho neuveriteľné. Ja som sa hanbil priznať, že som úplne vyčerpaný. Na záver nás Boris vyzval, aby sme konečne išli do postele. Drsne zobudil Damjana a odvílekol ho hore schodmi. Ja ani neviem, ako som sa dostal do izby. Predo mnou stúpala po schodoch Alice. Na moje prekvapenie vošla do Jacobovej izby. Nehlučne za sebou zavrela dvere.

Pod týmito riadkami bola prilepená fotografia, na ktorej bola celá notároví už známa skupina piatich výletníkov. Na nízkej lavičke sedela Alice so skrivenými nohami. Jacob sedel pri nej. Pôsobil skoro plachým dojmom, nemal nič zo svojej obvyklej suverenity zvedavého žurnalistu. Topánky mu zakrýval batôžtek, z ktorého vyčnieval teleskopický stojan na fotoaparát. V ruke držal zrolované noviny. Ich názov sa nedal rozlúštiť. Nad nimi stál usmievajúci Václav Malina. Držal v rukách tenisovú raketu. Na hlave biela šiltovka. Bol už opálený vysokohorským slnkom. Bulhari Boris a Damjan stáli vľavo a vpravo od sediacej dvojice na lavičke. Na tvárach detské grimasy. Celá fotografia vyžarovala harmonickú pohodu alpského výletu.

Koniec vojny. Okamih, ktorý som si roky, deň aj noc z hlbky duše prial. Pre mňa vojna skončila v piatok 27. apríla 1945. V ten deň nás prepustili z karantény. Okolo obeda som sedel na schodisku pred kostolom v Colmare. Z ampliónu pripaveného na balkóne radnice hlásateľ oznamoval udalosti posledného dňa. Francúzski vojaci mi dali kabát a baganče. Jedol som opatne, vojenský lekár mi povedal, aby som nejedol veľa a hltavo, lebo môžem umrieť.

Rozhlas chraplavo oznámil: V ruských rukách sa nachádzajú tri štvrtiny Berlína. Sovietske jednotky idú nezadržateľne vpred, napriek fanatickému odporu bojových skupín SS a Hitlerjugend. Dosiahli okraje vládnaej štvrte. Je už vlastne obklúčená. Hlavný stan generála Eisenhowera hlási: Napriek silnému odporu nemeckej armády sa v horskej oblasti južného Bavorska podarilo

spojencom získať terénnu prevahu. Vo viacerých klinoch prerazilo francúzske vojsko v zóne medzi Ulmom a Bodamským jazerom, momentálne pripravuje útok cez Ravensburg k brehom Bodamského jazera. Pred Augsburgom sa pokúšajú preraziť americké tankové jednotky a uvoľniť cestu na Mníchov. Z predpolia Ingolstadtu postupujú motorizované jednotky Americkej siedmej armády. Generál Patton preložil ťažisko svojho útoku nižšie na juh. Americká 11. tanková divízia prenikla do samého srdca Bavorského lesa.

Zrazu som počul oznámenie, že v Československu jednotky Druhého ukrajinského frontu oslobodili významné priemyselné mesto Brno, kde sa nachádza dôležitá zbrojovka. Hlásateľ v rádiu mal ako všetci Francúzi problém so spoluhláskami a vyslovil meno mesta dvakrát.

Zopár robotníkov, ktorí boli so mnou na nútených prácach v Alsasku, sa horúčkovo radilo o tom, ako sa čo najskôr dostať domov. Mne sa domov nechcelo, rodičia cez vojnu umreli. Nikto na mňa doma nečakal. Mal som strašnú chuť odísť do dialav, do neznáma, kde ma nikto nepozná. Zabudnúť na všetko, vymazať z pamäti všetky tie zážitky ako keď sa špongiou utiera kriedou popísaná školská tabuľa. Tie týžďne a mesiace v lágrocch a fabrických halách sa mi scvrkli do malého priestoru v pamäti. Praha sa rozplynula pred očami, stratila svoju prirodzenú prítťaživosť. Zdalo sa mi, že aj keby som sa vrátil, nevedel by som po tom, čo som zažil, s ľudmi normálne hovoriť. Jednoducho som chcel začať nový život, ktorý bude úžasný a vzrušujúci. Musím zabudnúť na všetky poníženia, všetku tú hanbu, zbabelosť a hnuš. Predo mnou sa otvárajú dvere do nového života. Už nie som ustráchaný väzeň vydaný na milosť či nemilosť nemeckým náúkancom. Ich stráži delňá ríša sa rozpadla ako domček z karát, ani sa mi to skoro nechcelo veriť.

Tej jari, keď padlo Brno, som mal dvadsaťdeväť rokov. Ďakoval som Pánu Bohu, že tá otročina netrvala dlhšie. Po rokoch som uvažoval, čo bolo najkrajšie na tej novonadobudnutej slobode. Prišla za mnou staršia pani z francúzskeho Červeného kríža a zaviedla ma do ubytovne pre bývalých väzňov a robotníkov z nútených prác, ktorých koniec vojny zastihol v Alsasku. Bolo nás okolo tristo. No a najkrajší okamih prišiel, keď som vstúpil do hustom paru vyplnenej sprchy v telocvični colmarského gymnázia. Dali nám jadrové mydlo a čerstvé uteráky. Voňali priam božsky, vychádzala z nich levandulová vôňa. Matrace v telocvični boli síce ako divadelné prepadliská, ale medzi všetkými tými oslobodenými mužmi som spal výborne. Nevylučujem, že v tú prvú noc po očistenom kúpeli som spal najlepším spánkom môjho života. Bez nočných múr a bolestivého strachu a pocitu otupenia pred každodenným ranným apelom vo fabrike, kde sme opravovali nálemti poškodené elektromotory. Počas dlhých mesiacov v nemeckom zajatí som mal pri sebe fotografiu rodičov. Dala mi ju matka pred odchodom na nútené práce, keď sme sa lúčili na Smíchovskom nádraží. Napodiv, upokojovala matka mňa, namiesto toho, aby som ju chlácholil ja. Otec stál тихо vedľa nás a opakoval: – Nemal si sa vrátiť zo Švajčiarska, chlapče. V duchu som

mu dával za pravdu, ale ved ma odtiaľ po skončení štúdia doslova vyhostili, nemohol som zostať v bezpečí helvétskeho zvävetria ako moji rozumnejší kolegovia, ktorí pretahovali štúdium odkladaním skúšok. Kým študovali, mali akú takú istotu, že ich z krajiny nevyhodia.

Fotografiá bola tiež vlepená do textu, notár Šedivý si ju pozorne prezeral. Bola poriadne ošúchaná, s malými škvrnami na povrchu. Ťažko povedať, či to boli flaky z kvapiiek kávy alebo čaju. Fotka bol dost malá so zubkovým okrajom. Meštiansky pár s malým chlapčekom, oblečeným do moravského kroja s opereným plochým klobúčikom. Chlapček mal okrúhlu tváričku a žiarivé oči, ktoré sa optimisticky pozerali smerom k fotografovi. Na okraji fotky bola malá firemná nálepka Prokop Holý, fotografický atelier, Poľská ulice 30, Praha-Vinohrady.

Na fotografii bol zrejme nebohý Malina ako dieťa spolu s rodičmi. To bola asi tá fotka, ktorú nosil po celú vojnu so sebou ako talizman, čo ho mal ochrániť pred zlom a nešťastím. Možno to fungovalo ako moderný škapuľiar, povedal si notár. Malina prežil vojnu. Čo sa však stalo s jeho spolubývajúcimi z Fasanenstrasse v Zürichu? Notára to začalo vážne zaujímať. Keď tu už sedí, nech sa mu to vyplatí. Chce sa dozvedieť pravdu o osudoch Jacoba, Damjana, Borisa a Alice. Čo mu o nich prezradí pisateľ zošitov, v ktorých teraz v noci listuje? Rozhodol sa, že zostane vo svojej kancelárii tak dlho, kým sa nedozvie, čo sa prihodilo Jacobovi a jeho spolubývajúcim. Už mu bolo úplne jedno, či bude sedieť nad zošitmi do začiatku ďalšieho pracovného dňa. Na druhý deň bude aj tak pokračovať, kým sa nedostane k rozuzleniu inžinierovho príbehu. Po dlhom čase mal opäť pocit, že má vlastne zaujímavú prácu. Môže robiť to, čo sa dovoľuje málokomu. Má pred sebou rozprestretý cudzí život ako starý, poriadne vyšľapaný koberec. Život poskladaný z rôznych pospletaných ornamentov, prechádzajúcich z jedného do druhého zdanlivo bez ľadu a skladu. Starý inžinier zmizol z tohto sveta, ale stihol ešte vydať svoje diskrétno svedectvo. Keby notár patril medzi povrchných, takpovediac štandardných úradníkov, akých je plno na každej radnici, nikdy by sa nepustil do štúdia súkromnej písomnej pozostalosti po inžinierovi Václavovi Malinovi. Už nespočetnekrát si povedal, že odíde zo štátnych služieb do súkromnej firmy. Vela jeho známych odišlo. Dnes nie je istota ani v štátnej službe, načo tu teda zostávať. Notár mal jeden absurdný dôvod, prečo chcel zotrvať na radnici. Takéto zošity by sa mu predsa inde nedostali do rúk, ako práve v tejto zdanlivo monotónnej práci. A nakoniec, odísť môže aj neskôr.

Okrem jedinej sľepňavej lampy na lodnom žeriave nebolo široko ďaleko nijaké osvetlenie. Ešte šťastie, že svietil mesiac a obloha nebola zatiahnutá. Silný svetelný kužel vysvietil spodnú časť prístavu. Na betónovej platforme na samom konci rýnskeho prístavu zastal čierny Citroën. Jacob sa pozrel na hodinky. Spokojne sa ku mne obrátil:

– Vidiš, akí sú presní. Je na nich spoľahnúť.

Z auta vystúpili traja muži v dlhých kabátoch. Pokiaľ som dobre videl, vodič zostal sedieť v aute. Ale odprisahať by som to nemohol. Rýchlo sa k nám priblížili. Do tváří sme im nemohli vidieť, lebo auto malo ešte stále zapnuté silné reflektory. Pri Jacobových nohách stáli dva kufré, ktoré sme sem doniesli zo železničnej stanice. Jacob ich poslal o deň skôr batožinovou poštou. Vyzdvihli sme ich v úschovni na bazilejskej stanici SBB. Do prístavu sme sa odviezli električkou. Na tie spojky z Nemecka, ktoré mali odviezť kufré plné Jacobovho časopisu a letákov, sme v prístave čakali asi dvadsať minút, lebo sme dorazili priskoro. Schôdzku telefonicky dohodol Damjan na Jacobovu žiadosť. Napodiv, Jacob si ho za posledné mesiace v Zürichu obľúbil a očividne mu slepo dôveroval, azda práve kvôli jeho ľahkomyselnej povrchnosti a apolitickosti. Niekedy sa mi zdalo, že Jacobova aféra s Alice otupila jeho ostrážitost. Ale možno sa v tomto bude mýliť.

Jacob mužov nepoznal, no napriek tomu sa s nimi srdečne pozdravil. Dvaja vzali kufré a odniesli ich k autu, kde ich uložili a vrátili sa nazad. Medzitým sa Jacob rozprával s tretím chlapkom. Bol vysokej postavy, športový typ s tvárou profesionálneho boxera. Na sekundu som si pomyslel, ten ale nevyzerá ako spojka pacifistickej bunky v nemeckej ríši. Soľva som si to uvedomil, dostal som poriadny úder do temena hlavy. Spadol som na zem ako vrece zemiakov. Ten pád bol nekonečný. Poležiačky som ešte stihol zdvihnúť hlavu a pozrieť sa smerom k autu. Traja neznámi muži pevne držali nešťastného Jacoba, ktorý kričal o pomoc. Ja som bol úplne ochrnutý, bezvládný a od strachu som nevedel ani vstať zo zeme. Trojica však bola celkom zamestnaná zväzovaním Jacoba. Odtiahli ho k citroënu a naložili do kufrá auta ako dajáký balk. Zavládlo ticho, zrejme mu zalepili ústa. Počul som ešte buchnutie kapoty. Muži naskákali do auta, vodič stlmil reflektory a vyrazil ako posadnutý diablom od brehu Rýna. Môžem odprisahať, že sa mi zdalo, že auto malo francúzsku poznávaciu značku. Na zadnom blatníku bolo veľké biele písmeno F. Auto prudko zabočilo za budovu skladu, obrovskú betónovú sýpku prístavu. O chvíľu ho už nebolo počuť. Všetko sa udialo s profesionálnou rýchlosťou, tí muži vedeli čo robia.

Jacob zmizol do nenávratna a ja som ešte stále sedel na zemi, dotýkal som sa od krvi zamáčaných vlasov. Moja prvá myšlienka nepatrila Jacobovi, myslieť som len na to, že musím vyhľadať lekára, aby mi tú hlbokú tržnú ranu zašil. Horško ťažko som sa odtackal k východu z prístavu. Tam som natrafil na nočného strážnika. Keď ma uvidel, strašne sa zlakol. Posvietil si na mňa baterkou a skríkol:

- Cloveče, ved krvácate. Čo sa vám stalo?

Začal som hovoriť jedno cez druhé:

- Pohádal som sa s neznámymi. Pili sme celý večer. Nevieť vám povedať, ako k tomu došlo.

Len čo som to vyslovil, došlo mi, že by bolo lepšie príliš veľa neprezrádzať. Strážnik navrhol, aby sme išli na policajnú stanicu. Ja som to prirodzene

odmietol, celý bez seba, že sa dostanem do mlynov cudzineckej polície a vyhodia ma z krajiny. Keď dnes nad tým uvažujem, musím si priznať, že som bol dost zbabelý. Nie, to je nesprávny výraz. Bol som jednoducho dezorientovaný, nevedel som ako reagovať. Ísť na železničnú stanicu akoby sa nechumelilo. Ťažko povedať. Jednoducho, musel som zmiznúť bez škandálu.

Pred nočným strážnikom som sa dúšoval, že som zahraničný študent, že sme celý večer pili a akosi ani neviem, ako sa mi to všetko pritrafiilo. Strážnik ukázal ešte raz na moju krvácajúcu hlavu:

– Skutočne vás nikto neudrel, spomeňte si, človeče!

Z jeho výrazu som vyčítal, že mi neverí, ale služba mu končila a načo si komplikovať život. Možno ma aj lutoval. V prístave už zažil všeličo, ale bitku medzi študentmi, ako sa domnieval, ešte nikdy. Policajná hodina v bazilejských reštauráciách a hostincoch bola stanovená na polnoc. Už päťnásť minút pred policajnou hodinou začali čašníci vyzývať hostí na odchod. Bitka, to bolo niečo neslýchané, to skôr medzi podpíjimi posádkami rýnskych remorkérov. Nemci, Francúzi a Holanďania sa v poslednej dobe stihli sem tam poriadne pobit. Medzi námorníkmi bolo dost veľa odborárov a socialistov. A Nemci, tí už mali často na uniforme stranícky odznak s hakenkrojom. Strážnik obyčajne nezasahoval. Po prvé, politické sváry cudzincov ho nezaujímali a po druhé vedel, že by mohol prípadne utŕžiť jednu po papuli. Robotníci z remorkérov neboli z cukru. No v prípade, že by si niektorý člen posádky tahal na loď cez prístav prostitútku, musel strážnik rigorózne zasiahnuť a zabrániť vstupu nemravnosti. Darma, Bazilej bola ušľachtilo konzervatívna. Kazatelia reformácie zanechali trvalú stopu v dúšičkách statočných obyvateľov mesta nad Rýnom.

Na moju nekonečnú radosť sa strážnik rozhodol nekomplikovať si nad ránom koniec služby. Už sa tešil na rannú kávu so žemlou, a najmä na mäkkú posteľ. Bitka nebitka, pustil ma a ešte mi automaticky zaželel dobrú cestu domov do Zürichu.

Dodnes neviem, ako som prešiel uličkami malej Bazileje až po hlavnú stanicu. Začínalo sa brieždiť. Na stanicu sa ponáhľali cestujúci prvých ranných vlakov. Väčšinou robotníci a malí zamestnanci. Na stanici som zašiel do verejných záchodov a zmyl som si horko ťažko krv z tváre. Báľ som sa, aby si ma nevyšimol nejaký snaživý železničiar.

Kúpil som si cestovný lístok a v stánku ranne vydanie zürišských novín. Po celú cestu domov som noviny neotvoril. Pomaly sa dostavil strach. V ušiach mi dunelo. Ranu na temeni hlavy som skoro necítil. V kúpé boli okrem mňa ešte dvaja cestujúci. Zdalo sa mi, že si ma neustále premeriavajú, ale možno to bol len klamlivý pocit v stave rozrušenia. Horúčkovite som uvažoval nad tým, čo sa vlastne prihodilo. Jacoba odvliekli. To nemohol urobiť nikto iný ako Gestapo. Tí kopovi ho predsa už roky sledovali. Ale tá drzosť, odvliect nepriateľa nemeckej ríše z územia neutrálneho Švajčiarska. Jacob bol až príliš neopatrný. Vynorila sa otázka, odkiaľ únoscovia vedeli, že sa Jacob

objaví s balíkami plnými ilegálneho materiálu v bazilejskom rýnskom prístave. V stave šoku som nebol schopný poskladať si udalosti posledných dní do súvislého reťazca. Všetko zažité akoby sa atomizovalo na jednotlivé epizódy bez ladu a skladu. Hlava mi horela od napätia. Trochu som sa aj hanbil za svoju zbabelosť, že som nevedel ubrániť prepadaného Jacoba. Dobré, útočníci boli traja a štvrtý sedel v aute. Ten mohol okamžite prísť na pomoc. Boli to profesionálni zabijaci, nemal by som šancu, aj keď som bol vtedy výšportovaný, telo samý sval. Takto a podobne som sa utešoval. Ale pociť zlyhanie a slabosť, horký ako blen, mi zostával. Dlhé roky, až do vypuknutia vojny som si často robil nezmyselné výčítky kvôli tomu, čo sa prihodilo v prístave tej ominóznej noci. Vo vlaku som dumal nad tým, čo treba robiť. Konečne som dospel k rozhodnutiu, že na zürišskej stanici pôjdem na tamojšiu policajnú strážnicu a rozpoviem, čo sa stalo.

V Zürichu som váhavo vošiel na políciu. Policajt si dôkladne prelistoval môj československý pas. Prezrel si ma pokojným pohľadom:

– Musíme s vami sprísať zápisnicu. Prosím vás, počkajte chvíľu v predsiene.

Medzitým pravdepodobne zatelefonoval kolegom do Bazileje. Po rozhovore s nimi si ma nechal opäť zavolať:

– Musíme vás predviesť na policajné riaditeľstvo.

Ani som sa nenazdal a sedel som v policajnom aute v obklúčení dvoch policajtov v plnej zbroji. Stalo sa presne to, čo som nechcel. Na riaditeľstve ma vypočúvali zo dve hodiny. Chceli, aby som im povedal všetko, čo viem o Jacobovi a jeho činnosti. Spýtali sa ma, či mi je známe, že Jacob je komunista. Poprel som to s tým, že politické názory mojich známych ma nezaujúmajú. Chceli vedieť, s kým sa Jacob stýkal a či mal dámske známosti. No najviac ich zaujímalo, ako vyzerali únoscovia v bazilejskom prístave. Ukázali mi dokonca pár fotografií, ale ani jednu osobu som nevedel identifikovať ako únoscu.

Počas výsluchu navštívili náš podnájom na Fasanenstrasse. Na strašné prekvapenie pani domácej, ktorú vyzvali, aby im otvorila zamknutú izbu, všetko prekutrali odhora nadol. Na druhý deň sme boli všetci úplne zdesení, keď sme v novinách čítali palcové titulky „Agenti Sicherheitsdienstu uniesli nemeckého emigranta». Damjan to zisťil ako prvý a priletel s novinami v rukách do kuchyne, kde sme práve sedeli pri raňajkách. Alice bola celá bez seba, na tvári sa jej vyhodili červené flaky a sedela pri stole bez slova, kým Damjan už tretí raz nahlas predčítal novinovú správu. Sedeli sme ako obarení. Boris objal Alice okolo plic a tpežlivo ju chláholil. Alice sa trasla potláčaným křčovitým plačom. Boli sme bezradní. Nevedeli sme ako ďalej.

O dva dni postupne predvolali aj Damjana, Borisa a Alice na policajné riaditeľstvo, kde ich dôkladne vypočúvali. Jedine Alice sa proti tomu bránila a vyžadovala, ako sa patrí na americkú občianku, prítomnosť advokáta alebo aspoň zástupcu generálneho konzulátu.

– Kým neprídu, budem mlčať ako ryba, – povedala užasnutému úradníkovi. Bol z toho zmätený a išiel sa poradiť k vrchnému riaditeľovi, čo má robiť. Rozhodli, že s jej žiadosťou súhlasia. V sprievode advokáta, ktorého pohotovo zorganizovali jej americkí známi, slávnostne vošla do budovy policajného riaditeľstva. Kým som sa ja a Boris s Damjanom správali dosť opatrne, Alice bola suverénna, ba až drzá voči kantónálnym policajtom. Advokát si bol vedomý, že v nej našiel spoľahlivú a lukratívnu klientku. Jacob prestal byť pre ňu obdivovaným mužom-intelektuálom. Pochopila, že sa stal obeťou nemeckej tajnej polície, ktorá neváhala a prenasledovala svojich nepriateľov všade, kde ich odhalila, a to aj v neutrálnom, zdanlivo bezpečnom švajčiarsku. Podobné prípady boli už dobre známe, napríklad únos odborárskeho predáka, emigranta Carla Ballenga z exilu v Kopenhagene. Advokát navrhol Alice, aby sa obrátili na patríčné ministerstvo. Zdalo sa mu, že kvôli blížiacim sa olympijským hrám v Berlíne budú Nemci povolnejší a zaisťenca nepustia. Začínal sa rysovať škandál. Ale Nemcom sa presne to z propagandistických dôvodov nehodilo. V novinách už stálo, že to boli pravdepodobne agenti Sicherheitsdienstu, ktorí naplánovali prepád a odvliekli nemeckého žurnalistu Bertholda Jacoba z rýnskeho prístavu v Bazileji. Spôsob, akým bola celá akcia vykonaná, naznačoval oprávnené podozrenie týmto smerom. V každom prípade to museli byť profesionáli. Tak vyzneli komentáre vo väčšine švajčiarskych denníkov. Londýnske Times a parížsky LeMonde mali podobný názor na kauzu Jacob, ktorá sa rozrastala do medzinárodného rozmeru. Dokonca samotný švajčiarsky Bundesrat vysielal svojho veľvyslancu do zápasu o Jacoba. Uplynulo niekoľko mesiacov a stal sa zázrak. Nechcelo sa nám ani veriť, že švajčiarske úrady vymôžu návrat Jacoba z kocky gestapáckeho väzenia v Berlíne.

Gestapo to považovalo za skvelý propagandistický trik. Jacoba sa totiž vzdali len dočasne.

Konečne prišiel vytúžený deň. Išli sme do Bazileje, kde sme celí vzrušení, v povznesenej nálađe čakali na Jacoba. Na peróne nemeckej železničnej stanice Badischer Bahnhof chýbal medzi nami Damjan. Milý Bulhar sa vyparil bez stopy, len čo sme mu večer pred našou cestou oznámili, že Jacob bude prepustený na slobodu. Pôvodne sme si mysleli, že zostal u niektovej zo svojich početných lások v Zürichu. Jeho priateľ Boris sa dúšoval, že nevie nič o dôvodoch, prečo Damjan náhle zmizol.

Alice bola oblečená slávnostne, s nápadnou eleganciou. Mala na sebe nohavcový kostým, ktorý, žiaľ, skrýval jej krásne nohy. Svetlé husté vlasy si zviazala do cudného drdola, ktorý spojila španielskou sponou z korytnačiny. Zürichského advokáta vzala pre istotu so sebou. Na peróne bolo niekoľko žurnalistov a fotografov. Tlačili sa pri hraničnej závore. Jacob k nej kráčal dosť neistým krokom. Z každého боку mal príslušníka nemeckej pohraničnej služby. Pôsobil medzi nimi trochu komicky, lebo bol o hlavu a pol menší ako vypasení Nemci. Pred colnicou železničnej stanice postávali švajčiarski policajti v civilé. Tí sa ujali Jacoba. Nepustili nás hneď k nemu. Dostal sa

medzi nás až po hodine strávenej v priestoroch colnice. Padli sme si do náručia. Alice Jacoba vybozkávala na obe líca, ba dokonca priamo na pery, z čoho bol celý nesvoj. Mal vpadnutú tvár a zdalo sa mi, že aj zošedivel, ale možno som si to len nahovárал. Bol obliečený v tenkom zimníku, ktorý som na ňom nikdy nevidel.

Do Zürichu sme sa vrátili podvečer. Jacob ma zavolał do svojej izby a obrátil sa na mňa:

– Damjan s vami neprišiel. Akoby aj mohol. Dnes mi je jasné, že bol agentom Gestapa. On ma uďal. Po celý čas informoval Nemcov o každom mojom pohybe. Nikdy si neodpustim svoju dôverčivosť. Sám seba som preklíňal. Fičúr Damjan ako agent Gestapa. To som si pomyslel, keď ma previezli autom do Berlína. Preto navrhol, aby si do prístavu išiel so mnou ty čakať kurierov, a nie on.

V Berlíne ma celý deň nechali v samotke, a potom začal intenzívny výsluch. Vypočúvali ma bez prestania možno desať hodín. Komisári Gestapa sa striedali. Mali svoje úlohy dobre naštudované. Jeden z nich bol ostrý, a ten druhý hral žoviálneho liberála. Čakal som, že ma budú nemilosrdne bit. Nestalo sa. Rozhodli sa zlomit ma psychicky tým, že mi predvedú, čo všetko o mne vedia, vrátane môjho súkromného života. Už som nemohol pochybovať, že Damjan bol tým hlavným udavačom, lebo gestapáci vedeli rad detailov, aké mohli byť známe len obyvateľovi nášho domu. Mal som si dávať pozor na toho Bulhara s plnými vreckami peňazí. Preto som si nepoložil tú najlogickejšiu otázku, ako to, že na rozdiel od iných bulharských študentov mal vždy dostatok peňazí na mňanie. Preto nás hostil. Jednoducho ako facka. Gestapo ho zrejme veľkoryso financovalo. Vďaka týmto subvenciám si mohol dovoliť luxusný nočný život. Hróza, a ja som sa od neho dokonca často nechával pozvať. Pritom pôsobil ako apolitické tela. Preto som mu sadol na lep. Maská bezstarostnosti a povrchnosti je najlepším krytím pre konfidenta.

V Berlíne hneď na začiatku prišiel ku mne do cely mladý vysoký muž s tenkým hákovitým nosom a ostrým skúmaným pohľadom. Hneď mi bolo jasné, že musí ísť o Reinharda Heydricha. Prv než vstúpil, ozýval sa na chodbe vyšetrovacieho väzenia jeho panovačný hlas:

– Kde je tá bolševická sviňa?

Keď už stál predo mnou, neskrýval svoje zadostučinenie nad tým, že ma konečne majú.

– Nám nikto neunikne. Konečne ste tu. Trvalo to chvíľu, kým sme vás dostali, všakže. Radím vám, aby ste nezačínali s banálnymi fintami ako hľadovka a odmietanie výpovede, verte, my máme svoje metódy. Nie ste tu prvý ani posledný. Ste predsa vzdelaný človek a musíte nás chápať. No ak nebudete vypovedať, pošlem vás do koncentráku, rozmyslite si teda dobre, čo urobíte!

Predo mnou stál najmocnejší muž celej Nemeckej ríše, prísne vzaté, jej tajný vládca. Tušil som, že je presne informovaný o všetkom, o každom, aj tom

najnevinnějším protištátnom skutku, ba dokonca do detailu vedel o Göringovej závislosti od morfia, o Himmlerových žalúdočných kŕčoch a o mimomanželských aférach ministra propagandy Goebbelsa. Zo všetkých okrskov Nemeckej ríše prichádzali do berlínskej centrály každú hodinu nové správy, ktoré Heydrichovi umožnili vytvárať si reálny obraz o stave dokonale kontrolovanej spoločnosti. Jednoducho, nič mu neušlo. Denne si osobne prezeral menné zoznamy zaistených podozrivých nepriateľov národného socializmu. Vymyslel ten prefikovaný tah s „ochrannou väzbou“. Začiatkom mája rozhodol najvyšší Pruský súd, že Gestapo nepodlieha riadnemu súdnictvu, je z neho zákonom vyňaté. Mohli ma takto držať do nekonečna v „ochrannej väzbe“.

Heydrichovi kopovi mali voľnú ruku pri hone na takzvaných asociálov, komunistov, socialistov, Židov, Jehovistov, homosexuálov a duševne nemocných.

Heydrich sa v mojej cele držal veľmi krátko. Keď ju opúšťal, opýtal sa strážnikov, či dostatočne jem. Keď mu prisvedčili, už sa na mňa nepozrel. Udivilo ma, že nemal na seba uniformu, ale tmavomodrý oblek moderného strihu. Musím však povedať, že bol fešák. Vedel som, že je aktívny športovec, šermiar. V cele zostal po ňom pach sladkastého parfému.

Notár Šedivý si čítajúc o Heydrichovi spomenul na malú bronzovú tabuľku na pravoslávnom kostole sv. Cyrila a Metoda v Resselovej ulici. Popri masívnom kostole chodieval do školy pod Albertovom. Na háku pod tabuľkou na priečelí kostola visel uschnutý veniec s československou tricolórou. V deň výročia atentátu na zastupujúceho ríšskeho protektora Reinharda Heydricha venček vymenili a pod tabuľou na chodníku sa kopili vence. Raz sa vybral na prechádzku do Holešovic, k miestu, kde parašutisti Gabčík a Kubiš vykonali atentát na fešného hrdloreza českého národa. Po Heydrichovi zostala mladá vdova a jej dogy strážiace zámocký park. Na chodníku pri zátačke, kde prepadli Heydrichovo sluzobné auto, nebol nijaký pamätníček či tabuľa.

Šedivý nadobudol dojem, že sa v túto pozdnú hodinu všetko spája, osud inžiniera Václava Malinu s jeho gymnaziálnou mladostou. Zrazu mu bol pisateľ veľmi blízky. Nepocitoval generálny rozdiel. Takýto pocit ešte nikdy nezažil, aby si životný príbeh niekoho z klientov – tak ich volal – pripustil k duši. Vzal ďalší zošit a začal v ňom listovať. Inžinierove poznámky neboli systematické. Nešlo ani o denník či akúsi spoveď v skutočnom slova zmysle. Boli to skôr poznámky písané po desaťročia, asi aby sa vyrovnával s vlastným životom alebo s jeho dôležitou časťou. Zaujímavé, že ľudia väčšinou čakajú tak dlho. Sonda do minulosti je často bolestivá. Mnohí sa k takémuto kroku nikdy neodvážia. No dobre, inžinier Malina nemal čo stratiť, bol na svete sám. S rodinou sa nestýkal, inak by možno vyriešil dedičstvo testamentom. Jediné čo urobil, bolo jeho rozhodnutie týkajúce sa spôsobu pohrebu. Vlastne si nijaký pohreb ani hrob neprial. Po spopolení mal byť jeho prach rozmetaný do Vltavy. Notár sa vo svojej praxi stále častejšie stretával s takýmto želaním. Zošity však mali iný účel, Malinovo telo zmizlo bez stopy, tri lacné školské zošity zostali, a teraz ležia na notárovom stole.

V poslednom zošite bola vlepená obálka leteckej pošty. List bol odoslaný z New Jersey inžinierovi Wenzelovi Malinovi, Nationalestraat 30, Antwerp, Belgium. Na obálke bola pamätná známka na počesť pristátia amerických kozmonautov na mesiaci. Odosielateľkou bola Alice Morganová, Lake Road, Greenhills 5067 N.J. Notár vytáhol list z obálky, na ktorej bolo inžinierovým rukopisom napísané – neodpovedať. Slovo bolo podčiarknuté červenou ceruzkou.

Dear Václav

Konečne som našla cez Červený kríž Tvoju adresu. Predpokladám, že sa na mňa pamätáš. Strávilí sme spolu pekné mesiace pred vojnou v Zürichu. Ako nás len osud roztrúsil po svete. O Borisovi vôbec neviem, kde je a či prežil vojnu. Jediné, čo som sa o ňom dopočula je, že bol na konci vojny ako lekár vo Varne a odtiaľ utiekol do Turecka. Tam jeho stopa mizne.

Po tom, ako sa Jacob šťastne vrátil z nemeckého väzenia, nás náš spolubývajúci Damjan opustil. Musím sa priznať, nikdy som ho nemala v láske. Niečo mi bolo podozrivé, ale vtedy v mojom veku, bez skúseností, som nevedela odhadnúť jeho skutočnú povahu. Nečudo, ani svetaskúsený Jacob netušil, že Damjan pracoval pre Gestapo. A asi ani nevieš, že Gestapo Jacoba nakoniec dostalo.

S Jacobom som mala lúbostrný pomer. Neviem, či si si to všimol. Bol síce oveľa starší ako ja, ale imponovalo mi, ako suverénne bojuje za svoju vec a nebojí sa tých otrasných náckov. Boli to krásne chvíle. Pamätáš sa na náš spoločný výlet do Alp?

Po vzájomnej dohode sme sa s Jacobom rozišli v úplnej tichosti. Odstevala som z Le Havru loďou domov a Jacob opustil Zürich. Usadil sa vo Francúzsku, kde sa cítil jednoducho bezpečnejšie ako vo Švajčiarsku. Neskôr ho internovali ako nežiaduceho cudzinca v lagri Le Vernet. V júni 1940 vrhli Nemci do Francúzska. Jacob utiekol v poslednom momente na juh a cez Pyreneje sa horko-ťažko dostal do Portugalska. Tam chcel nastúpiť na loď smerujúcu do Ameriky. Mal vybavené vstupné vízum. Predstav si tú smolu, niekoľko hodín pred nástupom na palubu ho zatkli agenti Gestapa a odviekli do Nemecka po druhý raz. Bol mesiac zavretý vo väzení Berlin Alexanderplatz. Jeho zdravotný stav sa výrazne zhoršil. Dostal tuberkulózu a nakoniec škvŕnitý týfus. Na ten zomrel úplne osamotený v berlínskej židovskej nemocnici.

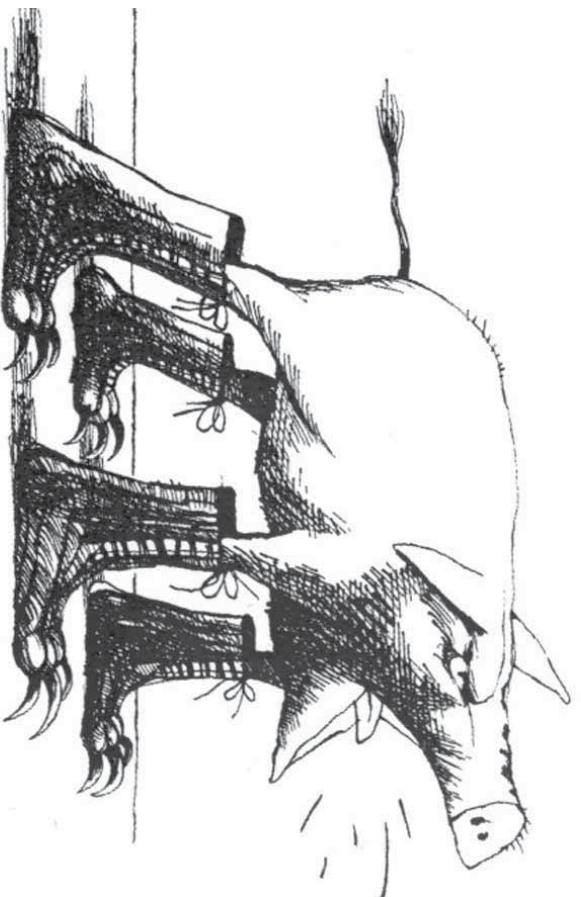
Možno chceš vedieť, ako pochodil Damjan. Nuž, Gestapo mu dalo peniazze a falošný chorvátsky pas. Vycestoval do Venezuely. Tam sa bohato oženil s istou Rakúšankou, dcérou majiteľa plantáže. Po vojne ho vyhladali Američania, lebo jeho meno figurovalo na nejakom zozname nepriateľských agentov. Prv než ho dostali, utiekol do Nikaraguy. Ochorel na maláriu. Len vďaka dedičstvu po svojej manželke si mohol najat advokátov, aby sa ubránil žiadosti o vydanie, ktorú poslala Spolková republika Nemecko. Z aféry

sa nakoniec dostal so zdravou kožou. Usadili sa opäť vo Venezuele, kde žije dodnes. Predstav si, že mal tolko drzosti a raz sa mi telefonicky ozval. Neviem ako našiel moju adresu. Možno preto, že stále používam svoje dievčenské priezvisko, aj keď som vydatá už od konca vojny. Všetko, čo o Damijano-vi viem, som sa dozvedela od neho. Na nič som sa ho nevypytovala.

Nie som si istá, či sa Ti bude chcieť odpovedať na moje riadky. Nevylučujem, že chceš jednoducho na všetko zabudnúť. Mne sa to, žiaľ, nepodarilo. Čím som staršia, tým viac musím myslieť na minulosť. Ostáva len dúfať, že si na tom lepšie. Prajem Ti všetko krásne a dobré, hlavne veľa zdravia.

S priateľským pozdravom Tvoja

Alice



SLOVENSKO-ČESKÉ VZTAHY V ŠEDESÁTÝCH LETECH

45

JAN RYCHLÍK

Již v osmdesátých letech 20. století si sociologové položili otázku, zda v důsledku existence Československa existuje také československá společnost. I když na tuto otázku nebyla tehdy dána jednoznačná odpověď, většina sociologů se přikláněla k názoru, že zde existují společnosti dvě – česká a slovenská – a že tomu tak bylo i v minulosti. V šedesátých letech se česká a slovenská společnost vyvíjely paralelně. Životní úroveň se během padesátých let definitivně stabilizovala v tom smyslu, že průměrný občan měl zajištěno určité minimum a nemusel se tedy starat o vlastní přežití. Avšak právě proto, že základní životní potřeby obyvatelstva byly více či méně saturovány, začali občané tížněji pociťovat tlak Novotného diktatury. Neustálý boj českých a slovenských intelektuálů o rozšíření prostoru pro intelektuální svobodu, chápánou v této době především jako svobodu umělecké tvorby bez přímého zasahování státních a stranických orgánů, v šedesátých letech neobyčejně zesílil. V tomto směru má česká a slovenská intelektuální elita stejné, nebo obdobné problémy vyplývající nejen z objektivně existující kulturní blízkosti obou národů, ale především z toho, že se obě společnosti vyvíjely v tomtéž státě. Na slovenské straně ovšem zároveň nacházíme silný národnostní a státoprávní akcent, který v Čechách a na Moravě absentuje.

Pro slovenskou společnost bylo zlomovým momentem schválení tzv. socialistické ústavy 11. července 1960,¹ kterou byl definitivně zrušen Sbor pověřenců jako faktická slovenská vláda. Likvidace zbytku autonomie Slovenska byla osobní iniciativou prezidenta Antonína Novotného, byť návrh na zrušení Sboru pověřenců formálně podal první tajemník ústředního výboru KSS Karol Bacílek, aby vznikl dojem, že jde o nápad samotných Slováků. Oficiálně byl tento návrh odůvodněn návratem k původnímu vztahu SNR a pověřenců za Slovenského národního povstání, kdy skutečně Sbor pověřenců jako kolektivní orgán neexistoval a pověřenci byli přímo členy SNR, která je řídila a kontrolovala. Politické byro schválilo návrh ústavy včetně jejího paragrafovaného znění na svém zasedání 12. března 1960. Všichni členové politického byra včetně slovenských se k návrhu ústavy, ve kterém se v částech o slovenských národních orgánech již nepočítalo se Sborem pověřenců, vyslovili kladně.² V diskusi na zasedání ústředního výboru KSČ 7.-8. dubna 1960 dokazovali Karol Bacílek, Michal Chudík a Ján Marko, že nová úprava posiluje skutečnou rovnoprávnost mezi Čechy a Slováky.³ Tito řečníci ovšem „zapomněli“ na to, že podle nové správní reformy budou krajské národní výbory podřízeny přímo vládě v Praze, takže slovenské orgány nebudou mít

koho řídit. To byl také zásadní rozdíl oproti stavu za Slovenského národního povstání, kdy naopak Slovenská národní rada byla nositelkou veškeré vládní, výkonné i vládní moci na Slovensku.⁴

Postavení slovenských národních orgánů bylo v nové ústavě zakotveno v článcích 73 až 85. Základní myšlenka byla taková, že tyto orgány rozhodují tam, kde je pro Slovensko z praktických důvodů vhodná legislativní úprava odlišná od úpravy celostátní. Slovenská národní rada (SNR) jako zastupitelský orgán (parlament) zůstala v ústavě zachována. Volila vlastní předsednictvo o šestnácti členech a dále zřizovala komise pro ty obory státní správy, ve kterých měla vykonávat svou pravomoc. Členy komisí mohli být jak členové (poslanci) SNR, tak i politici či hospodářští pracovníci a odborníci. Komise měly iniciativní a kontrolní funkci.⁵ Výkon pravomocí SNR na úseku státní správy byl svěřen pověřencům SNR a předsedovi Slovenské plánovací komise. Rozsah těchto pravomocí byl dán rámcově zákonem č. 108/1960 Sb. ze dne 12. července 1960, podle kterého měli být jmenováni pověřenci SNR pro obor financí, zemědělství, výstavby, školství a kultury, zdravotnictví, spravedlnosti a státní kontroly. Pověřence volilo plénum SNR z řad členů předsednictva SNR. Konkrétní rozsah jejich činnosti ovšem měla určovat vláda v Praze, přičemž žádné vládní nařízení v tomto směru nebylo vydáno. Slovenská plánovací komise byla jednak oblastním orgánem Státní plánovací komise v Praze, jednak orgánem SNR pro plánování. V čele Slovenské plánovací komise stál předseda, kterým byl ze zákona místopředseda Slovenské národní rady.

Reálně situace vypadala tak, že SNR byla vypojená z aktivní možnosti o čemkoliv rozhodovat a byla redukována na reprezentativní sbor regionální povahy.⁶ Počet členů SNR se kromě toho zmenšil. Ještě před schválením ústavby byly ústavním zákonem ze dne 9. dubna 1960 a na něj navazujícím zákonem Slovenské národní rady z 11. dubna 1960 na Slovensku sjednoceny volební obvody pro volby do Národního shromáždění a SNR, takže na přítě byl počet poslanců SNR závislý na počtu poslanců volených na Slovensku do Národního shromáždění. Současně bylo provedeno nové správní rozdělení státu, který se na přítě dělil místo na devatenáct jen na deset krajů a 109 (později jen 108) okresů. Z pravomoci Krajského národního výboru Středočeského kraje byla tak jako doposud vyňata Praha jako hlavní město republiky, zatímco Bratislava svůj zvláštní statut ztratila a tvořila součást Západoslovenského kraje.⁷

Završení centralizace česká společnost nijak těživě nepocítovala, protože Češi se již v roce 1918 ztotožnili s československým státem a zvláštní slovenské orgány utvořené po roce 1945 pokládali tak jako tak za zbytečné. Slovenská společnost jako celek naproti tomu chápala nové ústavní uspořádání jako další okleštění národních práv. Na tom nic neměnila skutečnost, že rozhodování slovenských národních orgánů bylo i dříve zcela formální a v praxi podřízené rozhodnutím politického byra ústředního výboru KSČ v Praze.

Podle představ Antonína Novotného měla být slovenská otázka vyřešena postupným „splyňáním“ českého a slovenského národa. Teoreticky se tento plán opíral o dobovou marxisticko-leninskou konstrukci o splyňání a následujícím zániku národů při přechodu od socialismu ke komunismu.⁸ Podle této teorie „postupně sblížování a splyňání jednotlivých národních znaků povede v komunistické společnosti k postupnému odumírání národa a k vytváření nové, vyšší společenské jednoty“.⁹ Uvedenou teorii propagoval – a zřejmě i její vznik inicioval – sovětský vůdce Nikita Chruščov. V SSSR měla sloužit především ke zdůvodnění vytváření státního „sovětského lidu“ či spíše „sovětského národa“ („sovětskij narod“¹⁰), který by se skládal z jednotlivých národů, národností a etnických skupin SSSR a byl pevně spojen s existencí sovětského státu.¹¹ Příslušníci tohoto „sovětského národa“ měli mezi sebou bez ohledu na svůj původ hovořit rusky, být používání jiných jazyků v místním styku mělo být i nadále tolerováno. V praxi byl „sovětský národ“ jen zástěrkou pro pokračující rusifikaci a není proto nijak překvapující, že neruské národy koncept odmítaly. Vývoj v Evropě i ve světě ve druhé polovině 20. století rozhodně neprokázal správnost teorie o postupném splyňování národů. Ukazuje se, že jakákoliv integrace (nejen federace sovětského typu) nijak nevede k likvidaci národů jako takových a není ani sama o sobě schopna překonat nacionální antagonismy. V sedmdesátých letech byla ostatně Chruščovova teorie o splyňání národů při cestě ke komunismu v tichosti opuštěna i v SSSR. Za Leonida Brežněva bylo marxisticko-leninské učení o národech opětovně modifikováno. V roce 1973, při příležitosti padesátého výročí vzniku SSSR, Brežněv veřejně prohlásil, že „další sblížování národů a národností v zemi je objektivním procesem“ a „strana je proti tomu, aby se uměle prosazoval, protože to nepovažuje za potřebné“.¹² V komunistické společnosti jako konečnému stádiu vývoje lidstva sice měla existovat jakási bližze nedefinovaná „vlastní forma historické pospolitosti lidí, širší než je národ, spojující v jednu rodinu veškeré lidstvo“.¹³ Avšak tato pospolitost se měla vytvořit „teprve po dlouhodobém rozvoji společnosti, a to mnohem později, než bude dosaženo její úplné sociální homogeneity“.¹⁴

Protože s výjimkou Československa byly evropské státy sovětské sféry vlivu státy národnímí, neměla pro ně otázka zda dochází či nedochází při přechodu od socialismu ke komunismu ke „splyňání“ národů bezprostřední politický význam. Jinak tomu bylo v Československu. V československých poměrech „splyňání národů“ nutně muselo znamenat postupný zánik slovenské identity a vznik jakési širší identity československé, opírající se především o českou kulturu a českou historickou tradici. Není proto opět nijak překvapující, že Slováci tento koncept odmítli. Je ovšem třeba říci, že koncept byl sám o sobě nereálný a nesmyslný. Šlo totiž svým způsobem o návrat k prvorepublikové ideologii čechoslovakismu, která se již jednou neosvědčila a kterou Slováci ve své většině odmítali již ve dvacátých letech. V politické rovině „postupné splyňání Čechů a Slováků“ odůvodňovalo zpětně centralistickou ústavu, neboť činila zvláštní postavení Slovenska zbytečným.

V soukromí se prezident Novotný netajil názorem, že právě centralismus je jedinou cestou k udržení jednoty státu.¹⁵

Slovenská otázka měla být redukována na hospodářské řešení, podobně tomu, které propagoval počátkem padesátých let Viliam Široký. Směrnici třetího pětiletého plánu, schválenou již na celostátní stranické konferenci KSČ 5.-7. července 1960, formálně legislativně potvrdilo Národní shromáždění 17. listopadu 1960.¹⁶ Hrubá průmyslová výroba na Slovensku měla vzrůst do roku 1965 nejméně o 84 %. Do roku 1975 měly být rovněž definitivně vyrovnány rozdíly mezi Českými zeměmi a Slovenskem.¹⁷ Plán nebyl reálný. Jeho splnění předpokládalo růst národního důchodu do roku 1965 o 40 %, avšak ve skutečnosti už v roce 1961 národní důchod oproti předcházejícímu roku klesl a v následujících letech stoupal jen asi o 1 % ročně.¹⁸ Rýsujiící se krach třetího pětiletého plánu hodlala Novotného diktatura nejprve řešit upevněním direktivních metod. Na zasedání ústředního výboru KSČ 10.-11. července 1962 byl schválen zvláštní dokument s názvem „O výhledech dalšího rozvoje naší socialistické společnosti“, který se stal základem materiálu nejprve pro sjezd KSS ve dnech 23.-25. 11. 1962 a pak i pro XII. sjezd KSČ, který se sešel v Praze 4.-8. prosince 1962. Sjezd se zaměřil na intenzifikaci hospodářského vývoje a na posilování „demokratického centralismu“. XII. sjezd pochopitelně ekonomické problémy Československa nevyřešil. Samotný požadavek intenzifikace a „demokratického centralismu“, tedy další posílení vedoucí úlohy centra, je ani vyřešit nemohl, protože jednou z příčin krize byla právě přemíra centralizace. Třetí pětiletý plán byl ostatně později jako nereálný opuštěn. Novotného režim ve snaze předejít ekonomické katastrofě byl pak nucen připustit možnost hospodářské reformy. Ta byla připravována týmem odborníků, do jejichž čela se postupně dostávali reformní ekonomové vedení v českých zemích Otou Šikem, na Slovensku Eugenem Löblem. Koncepce reformy předpokládala omezení řídicí role centra a relativizace role plánu. Předpokládána relativní samostatnost nižších hospodářských celků měla i své státoprávní důsledky: znamenala relativní osamostatňování Slovenska v ekonomické oblasti a především vytvořila určitý prostor pro diskusi, která se měla týkat i postavení Slovenska v Československu.

Ekonomické otázky, formálně schválené XII. sjezdem, upadly brzy do zapomnění. Mnohem větší význam pro další vývoj měla otázka dokončení destalinizace, kterou Novotný byl nucen zařadit na pořad jednání proti své vůli s ohledem na změny v Moskvě. V rámci tzv. druhé vlny destalinizace v SSSR po XXII. sjezdu KSSS (17.-31. října 1961) totiž sovětský vůdce N. S. Chruščov vyvíjel na Novotného určitý tlak. XII. sjezd nakonec schválil i usnesení o prověření nedořešených případů „porušování socialistické zákonnosti“.¹⁹

V Československu – na rozdíl od Polska a Madarska, ale částečně i Bulharska – po roce 1956 nedošlo k důsledné rehabilitaci obětí represí z řad komunistů. Naopak: ti, kteří organizovali počátkem padesátých let politické procesy, byli často stále ještě ve vysokých stranických a vládních funk-

cích, což se týkalo částečně i samotného Novotného. Dvojnásobně to platilo o Slovensku a slovenských politikách, kde se věc týkala nejen prvního tajemníka ÚV KSS Karola Bacílka a jeho faktického neoficiálního náměstka Pavla Davida, ale i předsedy vlády Viliama Širokého. Proto po roce 1956 byla soudně rehabilitována jen poměrně malá část odsouzených, zbytek byl „tichou cestou“ propuštěn cestou amnestie nebo individuální milosti.

Soustředěný vnitřní tlak od amnestovaných, ale nerehabilitovaných „politických zločinců“ a „mladých“ členů předsednictva ústředního výboru, které podle nových stanov nahradilo dosavadní politické byro, kombinovaný se zahraničním tlakem z Moskvy nakonec v roce 1962 přinesl úspěch. Svůj význam mělo i to, že počátkem roku 1962 se dostal do konfliktu s Novotným ministr vnitra a někdejší vedoucí první rehabilitační komise Rudolf Barák, který byl nakonec zatčen a uvězněn, takže přehmaty, zejména pak nedůslednosti při prvních rehabilitacích po roce 1956, bylo možno připsat na vrub jeho činnosti.²⁰ V létě 1962 byla utvořena nová stranická rehabilitační komise pod vedením tajemníka ÚV KSČ Drahomíra Koldera, která měla znovu posoudit procesy s vedoucími komunisty v padesátých letech.

Podobně jako u předchozí Barákovy komise, i Kolderova komise znamenala vlastně jen pokračování kabinetních praktik. Její zprávy dostával nejprve Novotný. Ten rozhodoval, zda bude předložena stranickým orgánům, tedy politickému byru, resp. po XII. sjezdu předsednictvu ÚV. Zpráva Kolderovy komise odhalila znovu nezákonné metody při výrobě procesů. Kolderovu zprávu projednal ÚV KSČ na zasedání 3.-4. dubna 1963, načež byla se závěry seznámena veřejnost. Pozornost byla věnována především procesu s Rudolfem Slánským z listopadu 1952, který byl označen za zcela vykonstruovaný, což znamenalo, že jedenáct popravených se ve skutečnosti stalo obětmi justiční vraždy. Zejména v komunistických kruzích vyvolaly závěry otres a otázku, kdo je za zločiny odpovědný. V této otázce byla nicméně Kolderova komise nedůsledná, protože si netroufala (s ohledem na své složení ani dost dobře nemohla) vystoupit proti Novotnému. Zodpovědnost byla proto svalena především na „politické mrtvolý“ (Čepička, Barák, Bareš, Koptíval). Avšak Kolderova komise prosadila, aby z funkcí odešli nejkompromitovanější politici jako Karol Bacílek, Pavol David a Bruno Köhler.²¹ Odchodem Bacílka došlo k výměně funkcí i na Slovensku, kde se stal prvním tajemníkem zkušební aparátník Alexander Dubček, který byl již od sjezdu KSS na podzim 1962 (24.-25.11.) členem předsednictva ústředního výboru KSS a od XII. sjezdu kandidátem předsednictva ústředního výboru KSČ, jehož se stal 3. dubna 1963 plnoprávným členem.

Významnou politickou úlohu při formování české a slovenské společnosti sehrála v šedesátých letech literatura a zejména publicistika. Určitým mezníkem se stal 3. sjezd Svazu československých spisovatelů, který byl svolán do Prahy na 22.-24. květen 1963.²² Na Konferenci slovenských spisovatelů v Bratislavě 22. dubna 1963, která předcházela sjezdu, bylo slavnostně obnoveno členství Ladislavu Novomeskému, který pak přednesl na sjezdu

dlouhou obhajobu popraveného Clementise.²³ Sjezd v Praze se pak nesl ve znamení kritiky „kultu osobnosti“, a to jak od českých, tak i od slovenských spisovatelů.²⁴

Zdá se, že Novotný byl nejprve rozhodnut nechat tentokrát spisovatele „vymluvit“: ačkoli na slovenské konferenci byl přítomen konservativní člen předsednictva ÚV KSS Vasil Bilak a na pražském sjezdu byla dokonce celá stranická delegace vedená tajemníkem ÚV KSČ Jiřím Hendrychem, k postihu za opoziční („protistranická“) vystoupení nedošlo.²⁵ Novotný zřejmě změnil názor v souvislosti se sjezdem Svazu slovenských novinářů, který se sešel v Bratislavě ve dnech 27.-28. května, shodou okolností rovněž za Bilakovy přítomnosti.²⁶ Roman Kaliský vystoupil nejprve obecně a ozřejmil různosti priorit v českém a slovenském prostředí: „Českému občanovi, českému politikovi, českému stranickému funkcionáři v těch rokozech hrozilo, že bude odhalený a stíhaný jako agent imperialistické rozviedky, ako slánskovec, ako kozmopolitný element, ako sionista, trockista a teda tiež agent, ak mal tú smolu, že prežil obranu Madridu, Slovák, slovenský komunistický politik, alebo aj radový občan mal však navyše tú smolu, že ak by sa bol zo všetkých spomínaných obvinení nejak vymotal, nemohol by sa vymotať z obvinenia z buržoázneho nacionalizmu, lebo bol okrem toho všetkého ešte aj Slovák.“²⁷ Nejdůležitější referát nicméně přednesl Mieroslav Hysko. Ten byl zcela konkrétní a obvinil ze zorganizování celé kampaně proti buržoazním nacionalistům předsedu vlády Viliama Širokého. Zřejmě po předchozí dohodě Hyskův referát uveřejnil ústřední orgán ústředního výboru KSS Pravda. Je pravda, že Hysko kritizoval rovněž Bruno Köhlera, Gustava Barše, Štefana Bašovanského a zejména Václava Kopeckého; avšak ti všichni – na rozdíl od Širokého – byli buď již odstaveni, nebo zemřeli. V praxi proto Hyskovo vystoupení měřilo jen proti Širokému. Sjezd také vyslovil požadavek, aby Husák, Novomeský a Edo Friš mohli veřejně obhájit své názory a poslat jim pozdravné a zároveň omluvné dopisy.

Pro další vývoj česko-slovenských vztahů mělo význam, že na sjezdu byli přítomni i čeští novináři a kulturní činitelé, mimo jiné i ústřední tajemník Svazu československých novinářů Adolf Hradecký. Slovenský sjezd vytknul Hradeckému, že IV. Sjezd Svazu československých novinářů, který se konal o měsíc dříve, se nepostavil dost zásadně k otázce „kultu“ a nepostaral se o rehabilitaci postižených, což Hradecký uznal a slbil o slovenském sjezdu informovat českou veřejnost. Ta se k náměstkům a postojům slovenského sjezdu novinářů postavila kladně.²⁹

Nejasná byla v celé věci role Alexandra Dubčeka. Podle Dubčekova životopisce Williama Shawcrosse pokládal Novotný Hyskovo vystoupení proti Širokému za Dubčekův útok proti sobě,³⁰ zřejmě proto, protože Dubček Hyska stranicky nepotrestal. Dubček ve svých pamětech tvrdí, že Hysko ho o obsahu svého vystoupení neinformoval a rovněž šéfredaktor bratislavské pravdy Ondrej Klokoč otiskl text Hyskova projevu z vlastního rozhodnutí. Dodatečně ovšem před Novotným, který žádal vysvětlení, jak mohl

byť takovýto referát veřejně přednesen a pak dokonce publikován v Pravdě, vzal Dubček Hyska v ochranu.³¹ Podobný přístup byl pro Dubčeka v šedesátých letech charakteristický. Můžeme říci, že ačkoliv Dubček v této době nepatřil k reformní a národně orientované skupině slovenských intelektuálů a stranických činitelů, mnohé věci před Novotným kryl a obhajoval. At už tak činili z jakýchkoliv důvodů, objektivně jeho postup přispěl k podemlňání Novotného diktatury.

Vystoupení slovenských spisovatelů a novinářů bylo jen jednou, viditelnou stránkou slovenské nespokojenosti. Pro Novotného bylo mnohem závažnější, že opozice se objevila i přímo ve stranických řadách, a to v souvislosti s vystoupením stranického historika prof. Miloše Gosiorovského. Miloš Goriosovský (1920-1978) nebyl nijak významným historikem. Jeho jediným vzděláním byla pětiletá školní učitelka v Doksech u Prahy a následně stranická škola při ústředním výboru KSS. Svou profesuru na Univerzitě Komenského získal díky činnosti ve stranickém aparátu.³² Nepatřil v žádném případě k reformistům a v roce 1954 se naopak připojil ke kampani proti Husákoví a tzv. buržoazním nacionalistům,³³ za což se později v šedesátých letech omluvil.³⁴ Jeho historická produkce byla mizivá a netýkala se vůbec národnostní problematiky, nýbrž dějin dělnického hnutí na Slovensku.³⁵ 23. března 1963 nicméně poslal časopisu Nová mysl článek s názvem K některým otázkám vztahu Čechov a Slovákův v politice Komunistické strany Československa,³⁶ ve kterém požadoval – zaštitěn citáty z Lenina a poukazy na řešení národnostní otázky v SSSR – přeměnu Československa ve federaci, nebo alespoň autonomii Slovenska, jak existovala po roce 1945, resp. v letech 1956-1960. Gosiorovský mimo jiné napsal: „Na etnickom území deväťmiliónového českého národa (79 000 km²) sa nachádzajú československé celoštátne orgány, ktoré plnia súčasne funkciu českých národných orgánov, takže ani jeden Čech nepocítuje potrebu *osobinej* národnostnej organizácie svojho národa. No na etnickom území štvormiliónového slovenského národa (49 000 km²) sa nenachádza *žiadna* národnostná organizácia, keďže Slovenská národná rada je podľa ústavy ČSSR vyňatá zo systému stupňovitej ľudovej moci (aj slovenské MNV, ONV a KNV podliehajú priamo celoštátnym orgánom). Čiže treba opakovať: *slovenský* národ je jediným slovanským národom (a vôbec *jediným* národom *socialistického* tábora), ktorý na svojom *etnickom* území nemá také *národné orgány socialistickej štátnej moci*, aké by boli primerané jeho doterajšiemu vývinu, jeho dnešnej úrovni, jeho početnosti a najmä potrebám *naozaj* (v každom ohlade) rovnoprávneho postavenia s bratským národom českým (kurzíva v origináli – pozn. J. R.)“³⁷

Ponechajme stranou skutočnosť, že sovietská federácia bola čiste formálna. Neruské národnosti mali celkove v SSSR horší postavení, než Slováci v centralistickej ČSSR, což si Gosiorovský jako přesvědčený komunista zřejmě vůbec neuvědomoval. V dané situaci bylo poukazování na sovětský příklad nepochybně dobrým taktickým tahem. Nová mysl článek přesto odmítla otisknout a Gosiorovský si vzal text o měsíc později zpět „k přepracování“.

Zároveň se zasláním statě redakci nicméně rozeslal Gosiorovský kopie členským předsednictva a tajemníkům ústředního výboru KSS a různým českým a slovenským společenskovo-vedním institucím. 29. července 1963 pak poslal A. Novotnému, členům ústředních výborů KSČ a KSS, SNR a dalším ústavním činitelům článek v přepracované verzi. Článek nebyl ani nyní otištěn,³⁸ avšak rozesláním kopii došlo fakticky k jeho zveřejnění samizdatovou formou, takže obsah byl znám poměrně širokému okruhu osob. Za rozšířování „ilegálního“ textu sice posílil Gosiorovského stranický test, ale myšlenka federace se stala natolik populární, že proti ní později v Nové mysli vystoupil Michal Pecho a v Rudém právu Vasil Bilak.³⁹

Širokého, který jako někdejší předseda KSS nesl za kampaň proti tzv. buržoazním nacionalistům v padesátých letech hlavní zodpovědnost, vzal Novotný v ochranu, neboť pokládal kritiku kultu a zejména jeho spojování s bojem proti tzv. buržoaznímu nacionalismu za mimořádně nebezpečné. Při pokračující analýze událostí padesátých let totiž nebylo možno trvale obcházet otázku Novotného politické spoluzodpovědnosti za politické procesy, neboť Novotný byl již od roku 1951 členem předsednictva ústředního výboru KSČ, které při procesech rozhodovalo o rozsudcích. Otevřená rehabilitace Husáka a spol. by kromě toho vyžadovala otevřít znovu i otázku postavení Slovenska v ČSR a tedy i požadavek revize ústavy z roku 1960. Proto se Novotný rozhodl přejít do protitoku. Počátkem června podnikl v doprovodu Dubčeka⁴⁰ cestu po Slovensku, která měla upevnit jeho pozici a 12. června 1963 vystoupil na aktivu komunistů v Košicích se zásadním projevem, který měl odstartovat razantní postup proti opozičníkům.

Novotný zahájil svůj útok tím, že označil Hyskovo vystoupení a články v Kulturním životě, kde v březnu historik Samo Faltan v článku „Historia a dnešek“ odmítl dosavadní interpretaci Slovenského národní povstání,⁴¹ za „nebezpečnou cestu, na kterou se dostali jak pisatelé statí, tak i redakce“.⁴² Novotný dále konstatoval, že v českých zemích se pod záminkou bojiů proti kultu osobnosti „znovu přichází s heslem svobody kulturního projevu“, přičemž jde prý o „svobodu útočit proti zájmům strany, proti zájmům socialismu“.⁴³ Ohledně tzv. buržoazního nacionalismu⁴⁴ se vyjádřil následovně: „Strana bojovala velmi tvrdě za upevnění jednoty lidu našich národů až do roku 1948 jak proti buržoazii české, tak proti slovenské, reprezentované Demokratickou stranou. Přitom se objevili na Slovensku lidé, i soudruzi, kteří plně nepochopili tuto politiku naší strany a stavěli věc takto: bez zřetele na politické přesvědčení jsme všichni Slováci [...] Můj názor je, že na IX. sjezdu Komunistické strany Slovenska byla kritika nacionalismu na Slovensku v zásadě správná...“⁴⁵ Dále Novotný odsoudil vystoupení Kaliského na sjezdu novinářů a odmítl kritiku omezování pravomoci slovenských národních orgánů v ústavě z roku 1960. Do budoucna pak vyřčil Novotný znovu vizi sblížení Čechů a Slováků: v budoucí komunistické společnosti prý budou národy postupně splývat a protože Češi a Slováci jsou si ze všech národů nejbližší, jejich splývání prý bude provedeno s jakýmsi předstihem. O úrov-

ni Novotného myšlení svědčí to, jak si toto „splyvání“ představoval – mělo být mimo jiné prováděno pomocí smíšených sňatků: „Tak jako na Slovensku Češi a dneška zvláště u vás, tak i v Čechách jsou Slováci, Slováci si berou Češky a Češi Slovenky. A jsou z toho nějaké problémy? Nejsou. Naopak, je to v plné harmonii, kohopak napadne vyvolávat nějaké nacionalistické problémy.“⁴⁶

Novotného projev vyšel v ústředních českých i slovenských komunistických novinách hned 13. června 1963.⁴⁷ Jestliže však českou veřejnost Novotného projev nijak nezajímal a prošel bez povšimnutí, na Slovensku vyvolal velkou nevoli, která neopadla ani po několika letech. Zejména slovenská intelektuální veřejnost dávala otevřeně najevo, že myšlenka „splyvání“ Čechů a Slováků se jí vůbec nelíbí a považuje ji za maskovanou asimilaci, resp. za modifikovanou verzi staré teorie jednotného československého národa. Proti celé koncepci vystoupil na stránkách Kulturního života spisovatel Roman Kaliský.⁴⁸ O „splyvání“ cestou smíšených česko-slovenských sňatků se slovenští intelektuálové později posměšně vyjadřovali jako o „postelové teorii“. Novotný sám o tom v roce 1968 řekl: „Dneška zesměšňují můj projev v Košicích, kde jsem mluvil o pozvolném srůstání obou našich národů tím, že si Češi budou brát Slovenky, a naopak. To není moje myšlenka, s tím už přišel na počátku dvacátých let Masaryk (sic!), od něho ji převzal Beneš, souhlasil s ním Gottwald i Zápotocký. Nikdy z nás nikomu nešlo o počestování slovenského národa – nám šlo o čechoslovakismus (sic!).“⁴⁹ Těžko říci, co tím chtěl Novotný vlastně povědět, resp. ospravedlnit. Jeho pokus o získání podpory na Slovensku se každopádně nezdařil a posílil naopak protinovotnovskou slovenskou opozici, do které se vedle stranických nomenklaturních kádřů zařadili i reformní komunisté a širší intelektuální vrstvy vůbec.

22. srpna 1963 publikovalo Rudé právo oficiálně výsledky revize nezáporných procesů z let 1949-1954. Na rozdíl od roku 1956 byli nyní plně rehabilitováni všichni odsouzení ze Slánského procesu. Rehabilitaci Slánského a jeho spoluobviněných se však na pořad dostala znovu i otázka viny tzv. buržoazních nacionalistů, neboť v roce 1952 byl společně se Slánským odsouzen a popraven i Vlado Clementis. Proti rehabilitacím buržoazních nacionalistů byl Novotný zásadně. Jestliže Novotný chápal, že nebude možno udržet kriminální rovinu obvinění proti Husákoví a spol., tedy zradu na povstání a pokus o odtržení Slovenska od ČSR, hodlal udržet alespoň rovinu politickou. Novotný se kromě toho obával návratu Husáka do politického života. Kolderova komise také skutečně potvrdila politická obvinění Husáka a spol. jako buržoazních nacionalistů. Proti tomu protestoval Husák i Novomeský a žádali úplnou stranickou rehabilitaci.⁵⁰ Posoudit politickou zodpovědnost tzv. buržoazních nacionalistů měla zvláštní „komise pro přezkoumání závěrů IX. sjezdu KSS“, nazývaná později podle barnabitského kláštera v Praze na Hradčanech, kde zasedala, barnabitskou komisí.

Původním smyslem barnabitské komise bylo potvrzení závěrů Kolderovy komise o tom, že Husák a spol. se sice z právního hlediska nedopustili žád-

ných trestných činů, avšak „politicky pochybili“ a jsou nacionalisty. Komise vznikla někdy v roce 1963 a pracovala necelý rok. Novotný se pokoušel prostřednictvím svého stranického vedení o vyvíjení tlaků při formování závěrů a snažil se rovněž blokovat vydání potřebné dokumentace a archivních materiálů. Především zásluhou mladých historiků, kteří zasedali v odborných podkomisích a v neposlední řadě i tlakem veřejnosti se nicméně tento záměr nepodařilo Novotnému realizovat. Komise na základě prostudování archivních materiálů i výslechnů aktérů událostí z let 1950-1954, především pak samotného Husáka,⁵¹ dospěla v prosinci 1963 k názoru, že obvinění vznesená Viliamem Širokým na IX. sjezdu KSS proti Husákově a spol. byla neopodstatněná a že vedení KSS jednalo jak v době povstání, tak v letech 1945-1948 adekvátně situaci.⁵²

V této situaci se Novotný rozhodl nechat Širokého padnout a odvolat její ze všech funkcí. Při té příležitosti měla být vláda rekonstruována. 19. září 1963 podala Širokého vláda demisi a o den později odešel Široký i z předsednictva ústředního výboru KSČ. Týž den - 20. září 1963 – jmenoval Novotný novou vládu, v čele které stál slovenský komunista Jozef Lenárt, dosavadní předseda SNR. Do nového kabinetu se dostala řada technokratů a některé osobnosti, známé později z roku 1968. Naproti tomu ministerské křeslo ztratili další ze slovenských dogmatiků a osobních Husákových oponentů – nekdější poválečný ministr zemědělství Július Duriš, který v poslední Širokého vládě zastával funkci ministra financí. Ústřední výbor KSČ na svém zasedání 18.-19. prosince 1963 zprávu barnabiské komise schválil a podobně se k ní o dva dny později na svém zasedání 21-22. prosince 1963 vyjádřil i ústřední výbor KSS.⁵³

Novotného obavy, že Husák se bude snažit i o úplnou stranickou rehabilitaci a pak o návrat do politiky, se plně potvrdily, protože byly logickým vyústěním celého rehabilitačního procesu. V prosinci 1963 byl Husák právně i stranicky rehabilitován, zůstal však jen řadovým členem strany, pracujícím v Ústavu státu a práva Slovenské akademie věd,⁵⁴ kde si – jak podotýká Dubček ve svých pamětech – začal vytvářet pověst liberála.⁵⁵ Zde napsal jako svou kandidátskou disertační práci své vzpomínky na Slovenské národní povstání, ve kterých obhajoval svou politiku v letech 1944-1945 a tím i potřebu federativního uspořádání.⁵⁶ Ačkoliv Husáková kniha byla z iniciativy Novotného podrobena dvorním komunistickým historikem Václavem Králem politicky motivované kritice,⁵⁷ reformně orientovaní čeští a slovenští historici se Husáka veřejně zastali obhajovali jeho právo hlásit své názory.⁵⁸ Při probíjování federace sehrál později Husák klíčovou úlohu, avšak mnoha českým a slovenským historikům, kteří se ho v roce 1966 zastali, se za normalizace špatně odvěčtil.

Novotný odmítl na ústavě z roku 1960 cokoliv měnit. Ovšem, vývoj dospěl již příliš daleko. Během roku 1963 se na Slovensku postupně zformovala široká fronta složená z národně orientovaných komunistů, nestranických intelektuálů a reformistů nespokojených s centralistickým režimem.⁵⁹ Tlak ze

Slovenska nicméně k určitým změnám nutí. Výsledkem byl pokus o řešení slovenské otázky v rámci stávající ústavy. Stalo se tak na zasedání ústředního výboru KSČ 7. května 1964, kde bylo schváleno společně usnesení ústředního výboru KSČ a ústředního výboru KSS s názvem „Za plnější uplatnění Slovenské národní rady“.⁶⁰ Podstatou bylo propojení činnosti SNR a Národního shromáždění, resp. jednotlivých komisí SNR a ministerstev. Celostátní a slovenské orgány měly jednak připravovat společně zákonodármé normy, jednak měly zajišťovat společně jejich výkon. Realizace usnesení ústředního výboru KSČ a ústředního výboru KSS ze 7. května se stala předmětem jednání vlády, které ji vtělilo do vlastního usnesení, závazného pro všechna ministerstva. Návrh tohoto usnesení se stal 1. června 1964 předmětem jednání předsednictva SNR.⁶¹ Dne 4. června 1964 byl Národním shromážděním na jeho 26. schůzi předložen vládní návrh zákona o určení oborů státní správy, ve kterých působí pověřenci Slovenské národní rady a o souvisejících změnách v organizaci některých ministerstev. Osnova zákona rozšiřovala působnost SNR na oblast obchodu, potravinářského průmyslu, místního hospodářství a rozvoje vědy a techniky. V oblasti potravinářského průmyslu působil pověřenec, v ostatních zvláštní orgány SNR. Národní shromáždění bez rozpravy návrh zákona schválilo a po podpisu prezidentem byl 9. června 1964 publikován ve Sbírce zákonů a 15. června vstoupil v platnost. Dosavadní zákon č. 108/1960 Sb. byl zrušen.⁶²

Bezprostředně po schválení zákona č. 93/1964 Sb. skončilo volební období. Nové volby do Národního shromáždění, národních výborů a Slovenské národní rady se uskutečnily 14. června 1964. Samotné volby nejsou nijak zajímavé: tak jako při všech volbách v komunistickém období byl v každém volebním obvodě postaven jen jediný kandidát Národní fronty a všichni kandidáti byli „dtivou většinou“ zvoleni.⁶³ Do SNR se nicméně ze Slovenska dostali i lidé náchylní myšlence federalizace. 29. června 1964 schválila SNR zákon č. 124/1964 Sb. o jednacím a pracovním řádu Slovenské národní rady, kterým se v rámci možností daných zákonem 93/1964 Sb. pokusila o upevnění a vymezení svých pravomocí. V rámci zákona byl mimo jiné místo dosavadního označení „člen SNR“ zaveden opět pojem „poslanec SNR“. Ve vztahu k ústředním orgánům státní správy v praxi věc vypadala tak, že pověřenci mohli konat společné porady s jejich představiteli, včetně ministrů. Potvrzeno bylo zřízení funkce pověřenců, ti však netvořili dohromady kolektivní orgán na způsob někdejšího sboru pověřenců. Jinak řečeno, Slovensko ani nyní nezáskalo kolektivní výkonný orgán na způsob ministerské rady (vlády).⁶⁴ 2. července předsednictvo SNR předložilo vlastní návrhy na rozšíření kompetencí především v hospodářské oblasti.⁶⁵ Osud těchto návrhů není znám, ovšem k dalším legislativním změnám již nedošlo.

At už byly úmysly všech zúčastněných v Praze i v Bratislavě jakékoli, výsledky usnesení ÚV KSČ ze 7. května 1964 a důsledky zákona č. 93/1964 Sb. byly v praxi mizivé. Předseda SNR Michal Chudík, který byl zároveň v Lenártově vládě ministrem bez resortu (do listopadu 1965), předložil 11.

srpna 1965 předsednictvu zprávu o činnosti SNR ve IV. volebním období, která se týkala především právě aktivit z hlediska usnesení ústředního výboru KSČ a ústředního výboru KSS ze 7. května 1964. Chudík patřil k přešvedčeným centralistům a stoupencům Novotného,⁶⁶ takže jeho zpráva byla „přikrášlena“, aby vyzněla pozitivně. Předsednictvo SNR se zprávu zabývalo 20. srpna 1965 a přes Chudíkovu snahu bylo nuceno konstatovat, že z usnesení se v praxi provedlo jen velmi málo.⁶⁷ Na XIII. sjezdu KSČ (31.5.-4.6.1966) nedošlo k žádnému posunu v národnostní otázce a k řešení česko-slovenského vztahu.

SNR sice v roce 1964 rozšířila nepatrně své pravomoci, to však slovenskou společností celkově neuspokojovalo. Pro českou společnost byly naproti tomu otázky státoprávních změn irelevantní. To, co obě komunity spojovalo, byl odpor proti Novotnému režimu, jehož odstranění bylo předpokladem jak demokratizace celé společnosti, tak uspokojení slovenských státoprávních požadavků. Ty slovenští demokraté chápali jako součást demokratizačního procesu. Na české straně se naproti tomu ozývalo stále častěji volání po návratu k svobodě slova, shromažďování apod., přičemž nepřímo bylo zdůrazňováno, že v předválečné a tolik kritizované buržoazní republice tyto svobody existovaly. V české historiografii docházelo postupně k přehodnocování a opouštění negativního pohledu z padesátých let na první republiku a její čelné představitele.⁶⁸ Problém byl ovšem v tom, že první republika nebyla na Slovensku nikdy příliš populární a pod heslem návratu k jejím tradicím tedy nebylo možno trvale vytvořit jednotnou československou intelektuální frontu.

Slovenští intelektuálové se koncentrovali nikoliv na rehabilitaci první Československé republiky, ale na státoprávní odkaz Slovenského národního povstání a na odkaz štúrovců a slovenské revoluce 1848/1849. Druhý počín byl velmi významný, neboť znamenal odklon od klasického marxistického pojetí událostí 1848/49, ve kterém Slováci vystupovali jako kontrarevolucionáři vystoupivší po boku Vídně proti Kosuthově uherské revoluci. Při příležitosti stopadesátého výročí narození Ludovíta Štúra na obranu štúrovců vystoupil v článku „Revolučná generácia“ na stránkách Kulturného žurnálu koncem října 1965 nejprve Gustáv Husák.⁶⁹ Cílevědomě pak obranu Štúra a odkaz revoluce 1848/49 jako základu národního hnutí a odkazu novodobých dějin rozvínil v článku nazvaném „Tu žije národ“ spisovatel Vladimír Mináč. Článek, který vycházel v KŽ na pokračování,⁷⁰ byl nejen protimadarský, ale byl namířen i proti čechoslovakismu a vytýkal Čechům, že se po revoluci 1848 přestali zajímat o Slováky, jakmile si zavedli vlastní spisovný jazyk a projevili vůli stát se svébytným národem.⁷¹ I když se článek týkal devatenáctého století a okrajově počátku první republiky, byl nepochybně zacílený i na současnost. Mináč jím totiž jasně sděloval světu, že Slováci nepřipustí, aby byla jakkoliv zpochybňována jejich národní svébytnost dnes i v budoucnosti a odmítají tedy i myšlenku „splývání s českým národem“. Historik Samo Faltaň v roce 1966 otevřeně napsal, že Češi a Slováci nejsou

stále ještě rovnoprávní, přičemž právě teprve rovnoprávnost je předpokladem (Čechy požadované) jednoty.⁷² Spisovatel Roman Kaliský zašel ještě dále; v článku s provokativním názvem „Národ s dedičným hriechom?“ neprávem obvinil Čechy, že se stále ještě nevyrovnali s existencí Slováků jako svébytným národem se vším, co k tomu patří, tedy i s právem na vlastní stát.⁷³

Odlíšně směřování intelektuálů obou národů se výrazněji projevilo během IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů, který se sešel v Praze ve dnech 27.-29. června 1967. Tak jako v roce 1963, i nyní byla přítomna delegace ústředního výboru KSČ vedená tajemníkem Jiřím Hendrychem, za ústřední výbor KSS se zúčastnil Vasil Bilak. Část českých spisovatelů, jmenovitě především Ludvík Vaculík, Milan Kundera, Pavel Kohout, Eduard Goldstücker, A. J. Liehm a Václav Havel, otevřeně vystoupila proti Novotného diktatuře a žádala svobodu slova a tvorby bez zásahů moci, Kohout mimo jiné i revizi proarabského postoje Československa v právě probíhajícím izraelsko-arabském konfliktu. Že Hendrych vyslovil ostrý nesouhlas zejména s Vaculíkovým vystoupením o vztahu občana a moci, to nikoho nepřekvapilo. Avšak proti „ideové platformě některých příspěvků“ protestoval i slovenský básník Milan Lajčiak, který je označil za neslučitelné se socialismem. Je pravda, že slova proti „antisocialistickým žvlilím“ zazněla i z českých řad – od Ivana Skály. Avšak skutečnost, že nikdo ze slovenských spisovatelů Vaculíka, Kunderu, Kohouta, Goldstückera a Havla nepodpořil (poněkud kriticky vystoupil jen Alexander Matúška) ukazovala znovu na rozdíly v prioritách, i když by bylo chybou vést dělíčr čáru striktně podle národnosti. Konzervativních členů Svazu československých spisovatelů bylo nepochybně dost i na české straně a nešlo jenom o Ivana Skálu. Ani mezi Čechy nechyběli váhavci. To se projevilo ve stanovisku, podepsaném českými i slovenskými spisovateli a básníky-účastníky sjezdu (Mihálik, Špitzer, Válek, Mináč, Kostra, Matúška (I), Rosenbaum, Luštig, Dřda, Hanzelka, Glazarová), které přečetl Miroslav Válek, který žádal, aby se politické záležitosti neřešily na sjezdu, čímž vlastně vystoupení českých reformistů desavuoval.⁷⁴

Jako trest komunistického vedení vůči neposlušným spisovatelům byly Svazu československých spisovatelů odebrány Literární noviny, jejichž vydávání převzalo ministerstvo kultury. Na podporu stranického vedení přispěl slovenský spisovatel Vladimír Mináč, který reformní Čechy obvinil, že pod heslem svobody slova chtějí rehabilitovat první republiku.⁷⁵ Opozitním spisovatelům (převážně českým) se nicméně podařilo zorganizovat jakousi intelektuální frontu, která zahájila kulturní boj se stranickým vedením. Intelektuální fronta sjednocovala české i slovenské kulturní pracovníky a podařilo se jí úspěšně zorganizovat bojkot prorežimních jednotlivců. Hrozba ostrakismu způsobila, že ani komunisté-spisovatelé typu Vladimíra Mináče, se neopovázili veřejně podpořit kulturní politiku ústředního výboru KSČ.

Vladimír Mináč samozřejmě nereprezentoval celou slovenskou spisovatelskou obec. To však nic nemění na tom, že je třeba položit si otázku,

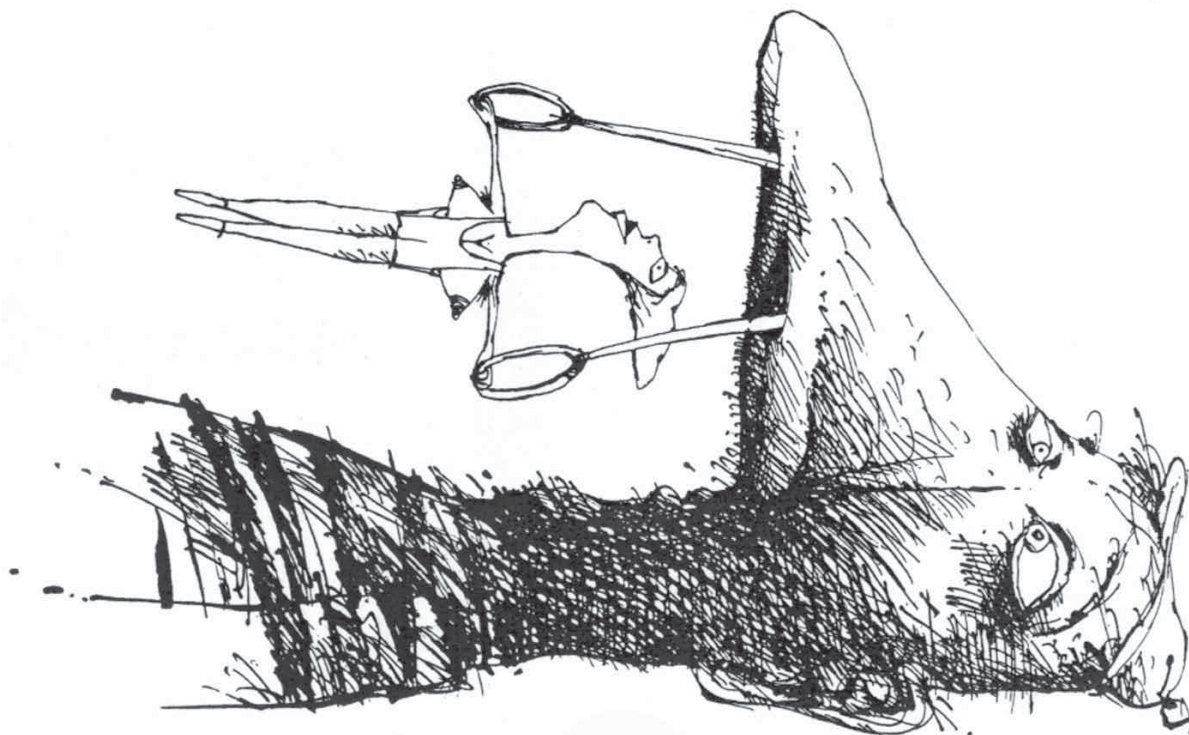
ZROD FEDERÁCIE OČAMI JANA RYCHLÍKA

proč reformní slovenští spisovatelé své české reformní kolegy na IV. sjezdu nepodpořili. Později byla přijata teorie, že o vystoupení českých reformistů nebyli informováni, čímž se předem znemožnil společný postup. Toto tvrzení je nepochybně alespoň částečně správné, avšak na druhé straně slovenským účastníkům sjezdu nic nebránilo v tom, aby alespoň dodatečně české reformisty podpořili. Rozhodně nešlo o nedostatek odvahy, protože ten slovenský spisovatelé projevili od roku 1963 již mnohokrát. Postoj slovenských účastníků sjezdu vysvětlil Vladimír Minačč dodatečně v roce 1968 tak, že některým slovenským spisovatelům vadilo, že čeští kolegové hovoří o vztažích Čechů ke světu, přičemž z jejich úvah se právě Slováci vytratili⁷⁶ a takto pojatá svoboda prý Slovákům nekonvenovala. I když ke všem Minaččovým tvrzením je nutno přistupovat kriticky, právě toto má nepochybně alespoň částečně opodstatnění a potvrzuje různost směřování české a slovenské intelektuální elity.

Česká a slovenská společnost se sice v šedesátých letech vyvíjely v mnohém obdobně, nebo dokonce shodně, existovaly však i nezanedbatelné rozdíly vyplývající na slovenské straně z pocitu absence vlastních státních struktur. Tato divergentnost vývoje se měla plně projevit v roce 1968.

- 1 Úst. zák. č. 100/1960 Sb.
- 2 Národní archiv České republiky (NA ČR), f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 251, a. j. 335, č. j. 4657/14
- 3 NA ČR, f. ÚV KSČ, 01, a. j. 72, sv. 75-76, bod 2, 10 c.
- 4 Naradění SNR č. 1/1944 Zb. n. SNR
- 5 Příruční slovník naučný, IV., Praha 1967, s. 121-122.
- 6 Hlavní zásady ústavy včetně likvidace slovenských orgánů předložil Antonín Novotný zasedání ÚV KSČ 7.-8.4.-1960, jeho vystoupení viz Národní archiv (NA) ČR, f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 254, a. j. 338.
- 7 Úst. zák. č. 35/1960 Sb., zák. č. 37/1960 Sb., a. č. 37/1960 Sb., zák. SNR č. 36/1960 Sb. Pro volby, které se konaly 12.6.1960, byl počet poslanců SNR a počet slovenských poslanců NS stanoven na 67. Viz: KYCHLIK, J.: Zákonomdání orgány v komunistickém Československu a jejich činnost 1948-1989. In: Svět historie – historiku svět. Sborník profesoru Robertu Kváčkovi. Liberec 2007, s. 534.
- 8 Pojem „komunismus“ je zde použit v tom smyslu, v jakém byl používán samotnými komunisty a dobovou marxisticko-leninskou terminologií. Řečím existující v SSSR a ves východní Evropě, nazývaný západní politologů Komunistickým, označovali komunisté za systém socialistický. Tento socialistický systém měl postupně přerást v systém komunistický, ve kterém měly zcela zmizet společenské třídy a společnost měla být tedy sociálně úplně homogenní. Komunismus představoval pro komunisty vrcholné stadium vývoje lidstva. Podle Chrudčových předstáv z počátku šedesátých let mělo být tohoto stávu dosazeno v relativně krátké době, což se projevilo ve znaném hesle „ještě naše generace bude žít v komunismu“. Za Chrudčovou nastupce Leonida Brežněva bylo naopak zdůrazňováno, že vybudování komunistické společnosti je cílem velmi vzdáleným.
- 9 Příruční slovník naučný, III, Praha 1966, s. 265.
- 10 Ruský výraz „narod“ byva sice překládán jako „lid“, avšak není přesným ekvivalentem tohoto slova, neboť v sobě obsahuje i etnický komponent, podobně jako německý výraz *das Volk*. Ruský výraz *nacija*, který je zpravidla překládán do češtiny jako „narod“ na zase výrazně politický charakter. Výraz není dost dobře možné použít pro sociální organismus, který nemá nějakou formu vlastní státnosti, byť ne nutně musí jít o zcela samostatný stát.
- 11 KONSTANTINOV, F. V. a kol.: Základy marxisticko-leninské filozofie (3. vyd.). Bratislava 1975, s. 326 (první rus. vyd. Moskva 1958). S překladem ruského pojmu „sovetskij narod“ si slovenská redakce nevěděla rady a proto připojila k textu poznámku pod čarou vysvětlující význam tohoto pojmu – srv. předcházející poznámku.
- 12 FEDOSJEV, P. N. a kol.: Vedecký komunismus (2. vyd.). Bratislava 1975, s. 373 (původní ruské vydání Moskva 1974).
- 13 Filozofický slovník. Praha 1976, s. 314 (původní ruské vydání Filozofskij slovar, Moskva 1972).
- 14 Černý.
- 15 ČERNÝ, R.: Antonín Novotný. Pozdrní obhajoba. Praha 1992, s. 46.
- 16 ČAR. č. 159/1960 Sb., o rozvoji Slovenska viz S. 23.
- 17 SELEČEK, R.: Ekonomické vyrovnání Slovenska s českými kraji. Praha 1960, s. 183.
- 18 KUPČEK, L.: Slovensko v 20. Století. Bratislava 1968, s. 339.
- 19 XI. sjezd Komunistické strany Československa 4.-8. prosince 1962. Praha 1963, s. 658.
- 20 KAPLAN, Ks.: Nekrvavá revoluce. Praha 1993, s. 379-380.
- 21 Černý, s. 381.
- 22 Kulturní život, 1963, č. 21 (25.5.).
- 23 Kulturní život, 1963, č. 17 (27.4.).
- 24 Kulturní život, 1963, č. 21-23 (25.5., 1.6., 6.6.).
- 25 Kulturní život, 1963, č. 21, s. 1, 8-9.
- 26 Kulturní život, 1963, č. 21, s. 1.
- 27 Referát nedovola cenzura uveřejnit a vyšel teprve v roce 1968, viz Pravda, 22. 3. 1968.
- 28 Pravda, 3.6. 1969, s. 3.
- 29 Kulturní život, 1963, č. 22 (1.6.).

- 30 SHAWCROSS, W.: Dubček (2nd ed.). New York-London-Toronto-Sydney 1990, p.79.
- 31 HOCHMANN, J. (ed.): Nadsje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, Praha 1993, s. 98-99.
- 32 PEŠEK, J. a kol.: Akteri jediné éry na Slovensku, 1948-1989, Prešov 2003, s. 118.
- 33 GOSJČROVSKÝ, M.: Slovenské národné povstanie, Bratislava 1954, s. 38-42, 60-63.
- 34 JABLONICKÝ, H.: Glossy o historiografii SNP, Bratislava 1994, s. 34.
- 35 STEINER, E.: The Slovak Dilemma, Cambridge, p. 125.
- 36 Původní Gorťorovského texti je uložen v Národním archivu ČR v Praze ve fondu bývalého Archivu ÚV KSČ ve spise o Gorťorovského stranickém kármém vztahu. Tento spis mně nebyl zpřístupněn.
- 37 GOSJČROVSKÝ, M.: K některým otázkám vztahu Čechov a Slovákov v politice Komunistické strany Československa, Historický časopis, 17, 1968, č. 3, s. 401.
- 38 Gorťorovského texti vyšel tiskem teprve v roce 1968 v Historickém časopise, č. 3, s. 354-406.
- 39 Čl. podle STEINER, E.: The Slovak Dilemma..., pp. 139-406.
- 40 DUBČEK, A.: Nadsje umírá poslední, Praha 1993, s. 100.
- 41 Kulturný život, 1963, č. 12 (23.3.), s. 1-2.
- 42 NOVOTNÝ, A.: Projevy, III., Praha 1964, s. 231.
- 43 Tamtéž, s. 232.
- 44 K problematice tzv. buržoazního nacionalismu viz RYCHLÍK, J.: Proces proti tzv. slovenským buržoazním nacionalistům, In: Česko-slovenská historická ročenka 2005, s. 181-193, lyž: Rečtíva boje proti buržoaznímu nacionalismu v letech 1956-1962, In: Česko-slovenská historická ročenka 2006, s. 303-314.
- 45 Tamtéž, s. 236.
- 46 Tamtéž, s. 240.
- 47 Rudé právo, 13. 6. 1963; Pravda, 13. 6. 1963.
- 48 Porovnej KALISKÝ, R.: Alebo asimilácia, alebo zblížovanie, Kulturný život, 1966, č. 2 (25.2.), s. 1, 3.
- 49 ČERNÝ, R.: Antonín Novotný, Pozdril obhajoba, Praha 1992, s. 48.
- 50 KAPLAN, K.: Nekrává revoluce..., s. 382.
- 51 NA ČR, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 2, a. j. 25 - pohovovy s Husákem 27.8.1963, 19.11.1963.
- 52 Tamtéž, sv. 32, a. j. 378 - závěrečná zpráva.
- 53 NA ČR, f. ÚV KSČ, 3/10, sv. 32, a. j. 378 - závěrečná zpráva.
- 54 PLEVA, V.: Vzostupy a pády Gustáva Husáka, Bratislava 1991, s. 85, 87.
- 55 DUBČEK, A.: Nadsje..., s. 104.
- 56 HUSÁK, G.: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní, Bratislava 1964.
- 57 KRÁL, V.: O Husákové svédectví trochú jinak, Kulturní tvorba, 1966, č. 4 (24.2.), s. 4-5.
- 58 JABLONICKÝ, J.: Glossy o historiografii SNP, Bratislava 1994, s. 65-67.
- 59 Podrobnej viz LONDÁK, M. - SIKORA, S. - LONDÁKOVÁ, E.: Predjarie, Politický, ekonomický a kulturný vývoj na Slovensku 1960-1967, Bratislava 2002.
- 60 Unesentr a dokumenty ÚV KSČ 1964, Praha 1964, s. 157-175.
- 61 Slovenský národný archív (SNA), Bratislava, f. PSNR, k. 73, schůze PSNR 1.6.1964, č. 23.712/1964.
- 62 Spírka zákonu CSSR, částka 41 ze dne 9.6.1964, č. 93.
- 63 Pro kandidáty Národní fronty bylo při volbách do Národního shromáždění a SNR údajně odevzdáno 99,9 % všech hlasů - viz: Československé dějiny v datech, Praha 1986, s. 633.
- 64 RÁKOŠ, E. - RUDOHRADESKÝ, Š.: Slovenské národné orgány 1960-1968, In: Slovenská archivistika, 5, 1970, č. 1, s. 21-33.
- 65 SNA, f. PSNR, k. 76, schůze PSNR 2.7.1964.
- 66 Michal Chudík zdáral svému centralistickému přesvědčení věrný i v roce 1968 a byl proto 14.3.1968 odvo-lán z funkce předsedy SNR. Ačkoli se otevřeně přihlásil k sovětské okupaci, byl pro svůj odpor k federaci pro Husáka nepřijatelný. V letech 1971-1971 byl velvyslancem v Sofii, v letech 1976-1979 velvyslancem v Hava-ně, poté byl dán do důchodu. Viz PEŠEK, J. a kol.: Akteri..., s. 155-159.
- 67 SNA, f. PSNR, k. 100, č. j. 4218/1965.
- 68 Podrobnej o roli české a slovenské historiografie v politických zápasech šedesátých let viz RYCHLÍK, J.: Češi a Slováci ve 20. století, Česko-slovenské vztahy 1945-1992, Bratislava 1998, s. 200-209.
- 69 Kulturný život, 1965, č. 40 (8.10.), s. 1, 3.
- 70 Kulturný život, 1965, č. 40 (15.10.), s. 1, 8, č. 43 (22.10.), s. 6.
- 71 Kulturný život, 1966, č. 7 (1.12.), s. 9.
- 72 Kulturný život, 1966, č. 7 (1.12.), s. 7.
- 73 Kulturný život, 1966, č. 50 (9.12.), s. 3.
- 74 KAPLAN, K.: Všechno jste probráli, Praha 1997, s. 112; Kulturný život, 1967, č. 26 (30.6.), s. 1, 8.
- 75 Literární noviny, 1967, č. 40 (7.10.), s. 3.
- 76 Kulturný život, 1968, č. 19 (10.5.), s. 3-4.
- 77 Vladimír Škalský ako spolunator a Anton Baláž ako zostavovateľ a zodpovedný redaktor antológie slovenských básnikov zjúčich v zahraničí? Medzi dvoma domovmi, ktorí vydali Literárne informačné centrum, Matica slovenská a Svetové združenie Slovákov v zahraničí s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR a Uradu pre Slovákov zjúčich v zahraničí, sa ospravedlňujú Jaroslavovi Špankovi za neoprávnený zásah do jeho autor-ských práv, ktorý vznikol publikovaním plagátu jeho slovníkového hesla o Talfane Lehénovej v tejto antológii. Oba ja menovaní sa tiež zavazujú poškodeného finančne odškodniť. V. Škalský, A. Baláž



BÍZKOŠŤ BÁSNIKOV

61

PETER MRÁZ

Slovenských básnikov Bohuslava Tablica (1769 – 1832) a Jána Hollého (1785 – 1849) spája snaha po kultivovaní literárneho jazyka, ktorým písali. Biblickou češtinou tvoriaci evanjelik Bohuslav Tablic literárny jazyk svojich textov obraňoval, chválil, pestoval a rozširoval. Do parainetika (povzbudzujúcej básne) *Dv. P. Janovi Seberinimu* (*Poezye IV*, 1812), uvedeného motom českého humanistu Viktoryna Kornela ze Všehrd *Gyziemu iaziku se učiec, nic latinikuom tjem nepřidaduc, svoi iazik jeho zanedbavajic tlačiti bude?* *A budou nás v tom laicy domácý mudřejší...?*, vložil otázku smerujúcu nielen voči adresátovi svojho textu, ale aj voči súvekým unižovateľom biblickej češtiny:

*Ale, prosým, milý brachu,
V mrtvém, římském jazyku proč
(jestli tu se tázati oč)
Mluvíš k synům Slavinným?*¹

Báseň bernolákovčinou píšuceho katolíka Jána Hollého *Podzbúdzáňň Nemnišlava, abi sa na Skládáňň slovenských Bášň odevzdal* si kladie obdobné otázky. Jej adresát, latinský básnik, je konfrontovaný nielen s oslavou vlastného talentu, ale aj s poznaním neblahej čitateľskej odozvy jeho plodov:

*Než čo naplat bohatého také mat Pokladi Úmuž
Ked Hrobe len ve slepém a v temnej Skriši Težícé
Bozké prespaňňlej něspatřá Oblohi Svetlo?*²

Mária Vyvíjalová predpokladá, že dilemma latinčinou píšuceho adepta Par-nasu (alebo Devínskej Kobylý?) medzi zotrvaním na ceste latinskej poézie a nastúpením na cestu slovenskej, bernolákovčinou písanej literatúry, je autobiografickým svedectvom o počiatkoch Hollého literárnej tvorby.³ Dve Hollého latinské priležitostné básne, chválospevná a žalospenná, uverejnené v zväzku *Planctus viro odmodum reverendo clarissimoque domino Michaeli*

¹ TABLIC, Bohuslav: *Dv. P. Janovi Seberinimu*. In: TABLIC, Bohuslav: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov: Antonín Gott-
lb 1812, s. 45 – 52, tu s. 48.

² HOLLÍ, Jan: *Podzbúdzáňň Nemnišlava, abi sa na Skládáňň slovenských Bášň odevzdal*. In: HOLLÍ, Jan: *Báše
Jana Hollého. Vidané od Spolku mllovňňkov řeči a literaturni slovenskéj. Ve štiroch zväzkoch. Zväzek I. V Budiňe
Literarni Král. Uher: Unvers.- Tiskárňe MDCCCXLI, s. 77 – 78, tu s. 77.*

³ VYVÍJALOVÁ, Mária: *Mladý Jan Holý*. Bratislava: Tatran 1975, s. 75 – 83.

Korbelyi (1805), by v tom prípade nielenže neboli jedinými básnickými textami z prvého roka Hollého tvorby (cca. 1805 - 1810), ale mali by aj svoj (esteticky nespome hodnotný) bernolákovský náprotivok. Eva Fordinálková naopak usudzuje, že Hollého pýtanie sa po zmysle básnictva v nedomácom literárnom jazyku je otázkou, ktorú Hollý predostiera Jozefovi Feketemu, talentovanému adeptovi latinskej poézie.¹ Hollého óda *Na Jozefa Feketiho latinského Básníka* s podtitulom „Chudobní vác majú, než bohací Lakomci“ jej úsudok podporuje.² Rozuzlenie otázky medzi vekmi overenou latinčinou a nŕkajúcou sa bernolákovčinou je pre kultivovanie domáceho literárneho jazyka v *Podzbúdzaňi Nemníslava* priaznivé:

Nluž teda potratené ber Srdce, a poznovu spívaj:
 Ňe však tam, kde milích najvatšé Mnoztvo je Básníř;
 (Čož bi si do prudkého nosit mal Studníce Tíbra)
 Než tu raděj, pustích kde Slovákov ňemnoho zrábba,
 A všelikím Čmáním pozarostlř ešče je Úhor:
 Ačkolvek masní a na každú Úrodu hojnř,
 Daj sa prospesovovat; práznú k tomu Chvílu nacháďďzáš;
 Nřřť na Prekážče ňeřř, tvá len Chut' a Vóla jedřřnká.³

Voľba medzi dvoma knižnými jazykmi, tradičnou latinčinou a nedávno (Antonom Bernolákom v roku 1787) kodifikovanou bernolákovčinou, bola rozhodovaním sa medzi vysokým a nízkym štýlom literárneho vyjadrovania sa. Evanjelickí básnici vnímali biblickú češtinu ako štýlovo rovnocennú latinčine. Ich dilema bola preto iná ako dilema katolíckych vzdelancov. Bola otázkou zotrvania na pozíciách biblickej češtiny, alebo prístupenia ku kompromisom v podobe implementovania prvkov hovorenej češtiny do inventára slovnnej zásoby bibličtiny. Hollý obdobne nástrahy ako jazykovo českí vzdelanci riešiť nemusel. Báseň *Podzbúdzaňi Nemníslava* ukazuje, že ak Horácius v prvej knihe *Satir* dospel k rozhodnutiu zanechať gréčtinu a básniť po latinsky, aj slovenský básnik dokázal umelecky spracovať obdobný boj. Hollého na antickú kultúru odkazujúca poézia bola určená predovšetkým pre mestského, školskou lektúrou gréckych a rímskych klasíkov podkutého človeka.

Text katolíckeho kňaza Jána Hollého *Ke slavnému uváďďzaňi Aleksandra Rudnařho* (1820) stvárňuje správu jemu zverenej cirkvnej obce ako prácu kultivujúcu prírodu. Jej adresát

¹ FORDINÁLOVÁ, Eva: *Ján Holly (1785 – 1849)*. Bratislava: Veda 2003, s. 297.

² Porovnaj HOLL, Jan: *Na Jozefa Feketřho latinského básńřka*. In: HOLL, Jan: *Básře Jana Hollého. Vidané od Spolku mlřovňřkov reči a literatur slovenskéj. Ve šřiroch zväzkoch. Zväzek I. V Budřne Literam Kral. Uher. Univers. Třskarne MDCCCXLI, s. 236 – 237.*

³ HOLL, Jan: *Podzbúdzaňi Nemníslava. abř sa na Skládzaňi slovenskřch Básřř odevzdal*. In: HOLL, Jan: *Básře Jana Hollého. Vidané od Spolku mlřovňřkov reči a literatur slovenskéj. Ve šřiroch zväzkoch. Zväzek I. V Budřne Literam Kral. Uher. Univers. Třskarne MDCCCXLI, s. 77 – 78, tu s. 77 - 78.*

... *jak bi pannenské do Strébra*
Ze sňahovích Madi tekli Pláštov:

Neb jak ze skalních rozpeňení Potok
Rutil sa Kopcov; ked Leje Násilú
A rozpuklími zmocňen Oblak
Prúdami hláholivím pomensú

Už nestačící Vímola Hospodú
Struhám, něverně popretaká Brehí,
A Hrádže zvířazic okolních
*Lúk a Dolín je šírí Panovířk.*¹

Evangelický kňaz Bohuslav Tablic využíva priležitosť povýšenia rímskokatolíka Alexandra Rudnahyho na arcibiskupský stolec s odlišným zámerom. Na počesť jeho nástupu do tejto významnej cirkevnej funkcie píše enkomion *Lidomil veršem vyobrazený*: (1820). Začína ho obrazom „rozprávkového“ vstupu pútnika na púť, kde ústredného hrdinu jeho skladby ohrozujú pre dobového čitateľa nesporne záhradný lev (v *Biblii* symbol satana), búrka, smäd, denná pálava, nočný chlad a iné nástrahy:

Na arabských pouštech, kde se poutníka zrak
Nebe jen a zemi vída zunavuje,
Kde jej denní horko, noční zemdlivá mrak,
Kde se žíznivému pramen nezjevuje,
V granýtovém gruntu z hor tu padlých časem
Staré předešlosti – přestraňným pak hlasem
Rvoucího lva v loupež, jak vítr, letícího,
Až se země třese, srdce jeho tme,
Pálící pak Sámo prach mu v oči hme,
Moří hladem, žízní umířajících?

Tablic pre umocnenie vygradovaného kontrastu medzi pokojom, ktorý pri-náša do Arábie *Lidomil*, a jej útrapami, v oslavnej skladbe *Lidomil veršem vyobrazený* (1820) zobrazí loď, zmlietajúcu sa v búrke. Topos búrky, známy

¹ HOLL, Jan: *Ke slavnému uvádězní jeho kněžskéí osvícenosti Aleksandra Rudnahy, arcibiskupa ostrhomského roku 1820. dňa 16. mája*. In: HOLL, Jan: *Básně Jana Holého. Vidané od Spolku reči a literatur slaven-skéí. Ve štiroch zvačkoch. Zvazek I. V Budně Literamí Kráí. Uher: Univer. Tiskárně MDCCCXLI, s. 169 - 171, tu s. 169.*

² TABLIC, Bohuslav: *Lidomil veršem vyobrazený. K oslavení instalací Nevosvícenějšího a nevyelabnějšího Alexandra Kňžete z Rudna a Divčké Nově-vsy. Boží milostí Ostrhonského Arcybiskupa, Primáše, Metro-lopitána, apoštolské římské Stolice nevyššího ustaněného Tajněho Kanclíře, Sl. Místodržící Královské Rady Radce, cyrkevního vyslansví Prezydenta, Sl. Sednímžské Stolice Spolu.Soudce ec. Jeho kněžecy Osvícenosti, Léta Páně 1820 dne 16. Máje, jměnem Slovákú baňského okolí s hlubokou poníženosí obětovány, a nákladem Vysoce Uroz. Pána Staršího Jiřího Zmekála z Domnanovce a na Leštinách, Jeho cys. Kráí. Jasnosti Dvorní Dvěrníka, a rozličných Sl. Stolice Tabule Souduh z předejších Assesora vytlaceny. Banská Štávnica: František Sulcer 1820, s. 2.*

z antiky, je v kontexte básne barokizovaný. Odrazu ostávajú prekvapení, vnímame iný topos, dynamicky stvámenú scénu, v ktorej *celé krásné mesto plamenem již hoří, / Již se krovynodmú s hrozným hřmotem boří, / Na retu lid křičí, plače, hořkuje, / Co má neydrašřho každý v rukou nosý, / leden bez kloubouka, jiný poloubosý.* Nastáva zmätok a skaza: *Popelém již lehly krásné mesta domy, / Žravý oheň stávil ovocné y stromy...* Lidomil *jako anděl z nebe opät zasahuje: Sebou veze roucha, peníže, chléb, léky...*¹ Tablic nabáda adresáta svojho textu obrátiť pozornosť na jeho filantropické činy. Prípomína mu, rovnako ako všetkým čitateľom svojich veršov, že *věšř hodnosti vždý větší břímě nesou, / V starosti zvláště, když se kolena již třesou / A tak celý člověk běží k smrti cýli.* Zdôrazňuje, že hodnosť, ku ktorej adresáť ním koncipovanej básne práve pristupuje, môže byť jeho poslednou šancou zasadiť sa o dobro. Víta ho, priravnáva k Pastierovi a nabáda nasledovať Kristov príklad.

Priležitostné texty Bohuslava Tablica a Jána Hollého majú viacero spoločného. Subjekt ich básní je subjektom zainteresovaným na poetizovaní konkrétnych javov skutočnosti, resp. spoločenského života. Silou svojej sugescie potláča subjekt Tablicových i Hollého skladieb ich účelovosť (teleologizmus, príležitostnosť). U oboch básnikov podlieha zainteresovanosť subjektu ich príležitostných básní tlaku literárneho smeru, ktorý si pre kreovanie svojich textov zvolili. Lenka Rišková tvrdí, že „v súvislosti s pôsobivosťou básní si Tablic síce bol vedomý ich schopnosti aktivizovať citové prežívanie čitateľa – príjemcu, no zobrazovanie krásy bolo preňho stále iba dôstojným a vhodným spôsobom na zobrazovanie najvyššieho ideálu absolútnej dokonalosti. Aktivizovanie citového prežívania príjemcu malo byť teda nie cieľom, ale akoby len vedľajším efektom a najmä účinnou pomôckou na posilnenie jeho motivácie k dosiahnutiu tohto ideálu. Možnosť citového vyjadrenia tvorivého subjektu prostredníctvom básnickej výpovede bola teda pre Tablica ešte stále neznáma.“² Tablicove príležitostné básne nevytvárajú subjekt, ktorý by prekročil tieň vopred stanovených schém. V prípade Hollého príležitostnej poézie je ale podľa nášho názoru zrejme, že popri vyslovovaní klasicistického ideálu cnosti – a tým súvisiacich hodnôt dobra, pravdy a krásy - sa jeho básnický subjekt stáva motivovaným, citovo zainteresovaným na aktuálnej stvárňovanej skutočnosti. Hollého príležitostná poézia je jedinečnou „formou básnikovho sebaujadrovania.“³ Limity, ktoré mu kladie príležitostnosť jeho textov, Holly pozvoľna prekračuje. Subjekt Hollého textov poetizuje skutočnosť prostredníctvom odpútavania sa od jej prvoplánového vnímania. Predstavuje nám témy a motívy, ktorých etická a estetická hodnota nám dáva zabudnúť na príležitostnosť recipovaných skladieb. Holly prostredníctvom subjektu svojich príležitostných básní v praxi anticipoval tézu Ludovíta Štú-

BOHUSLAV TABLIC A JÁN HOLLY

¹ TABLIC, Bohuslav: *Lidomil veršem vyobrazený*, Banská Štiavnica 1820, s. 5.

² RIŠKOVÁ, Lenka: *Princp „estetica est etica“ v Tablicovej koncepcii básnického umenia*. In: *Slovenská literatúra 18. a 19. storočia. História, teória, interpretácia*. Bratislava: UK 2007, s. 179 – 189, tu s. 183.

³ KRAUS, Cyril: *Generácia v pohybe. Vývinové problémy štúrovej literatúry*. Bratislava: Tatran 1973, s. 87.

ra, ktorý sa v prednáškach o slovenskej poézii vyjadril, že príležitostné básne síce čítame neradi, keďže „sa v nich istý zámer vystavuje, samú básň okolnosti a príležitosť určuje, a tým poézia služobnou sa stáva,“ neskôr ale naznačil, že keď sa „príležitosť tak vie zakryť, že sa len máličko, akoby ani znat' nebolo, predstaví, vtedy je i príležitostná básň pekná.“¹

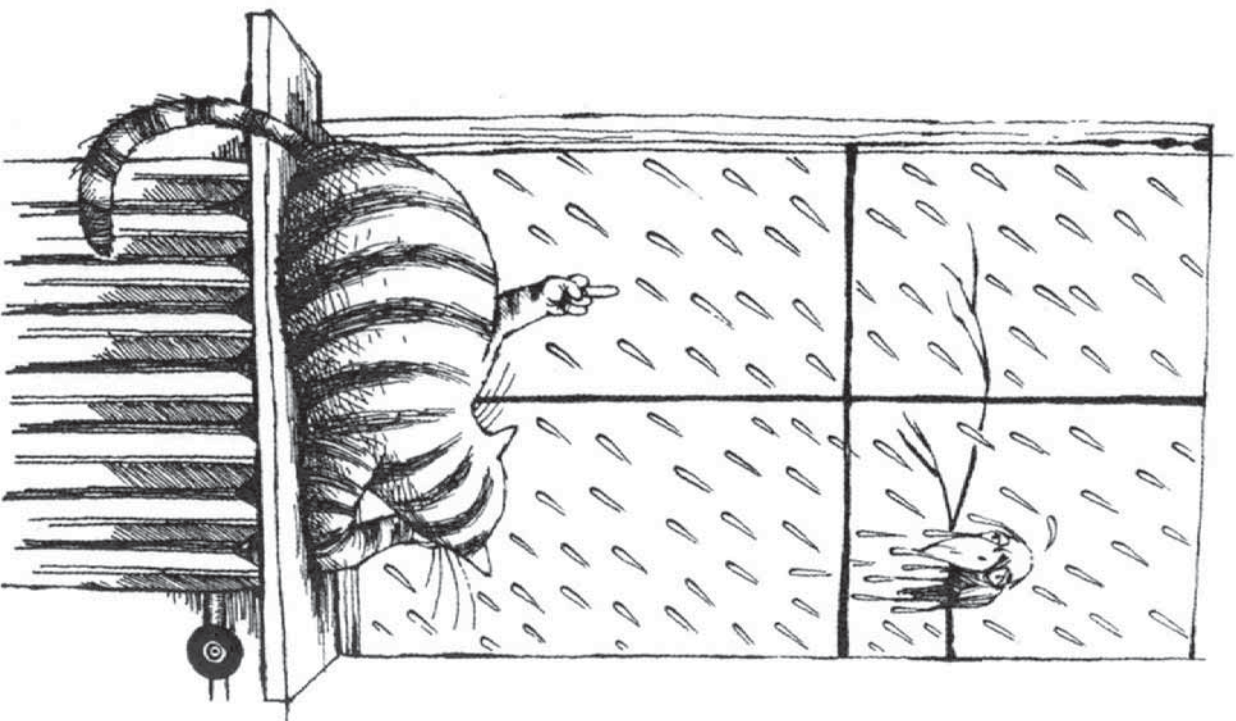
Literatúra:

- CUZY, Ladislav: Literárnoestetická koncepcia Ludovíta Štúra v prednáškach o poézii slovenskej. Nitra: UKF 2004.
- FORDINÁLOVÁ, Eva: Jan Holý (1785 – 1849). Bratislava: Veda 2003.
- KRAUS, Cyril: Generácia v pohybe. Vývinové problémy štúrovej literatúry. Bratislava: Tatran 1973.
- MRÁZ, Peter: Príležitostné básne Bohuslava Tablice. Záhorie, XVII, 2008, č. 5, s. 6 – 7.
- RÍŠKOVÁ, Lenka: Princp „estetica est etica“ v Tablicovej koncepcii básnického umenia. In: Slovenská literatúra 18. a 19. storočia. Eds. Zuzana Kákošová a Miloslav Vojtech. Bratislava: UK 2007, s. 179 – 189.
- VOJTECH, Miloslav: Od baroka k romantizmu. Bratislava: UK 2003.
- VYVJALOVÁ, Mária: Mladý Jan Holý. Bratislava: Tatran 1975.

Pramene:

- ŠTÚR, Ludovít: O poézii slovenskej. Ed. Pavol Vongrej. Martin: Matica slovenská 1987.
- TABLIC, Bohuslav: Poezye. Díl čtvrtý. Vácov: Antonin Gottlib 1812.
- TABLIC, Bohuslav: Lidomil veršem vobrazenyj. K oslavení instalacy Nevosvícenějšiho a nevwelobnějšiho Alexandra knížete z Rudna a Divácké Nové-isy, Boží milosti Osiřihonského Arcybiskupa, Primáše, Metrolopijána, apoštolské římské Stolice nevyššího ustaněného tajného Kancilře, Sl. Místodržicy Královské Rady Radce, cýrkevního vyslanství Prezydenta, Sl. Sedmimuzské Stolice Spolu.Soudce ec. Jeho knížecy Osvícenosti, Léta Paně 1820 dne 16. Máje, jmeněm Slovákú baňského okolí s hlubokou ponížěností obětovaný, a nakládem Vysoce Uroz. Pana Štářšho Jiřho Zmeškala z Domanovce a na Lesínách, Jeho cys. Král. Jasnosti Dvoru Divěnká, a rozličných Sl. Stolice Tabule Soudní z přědnějších Assesora vytlačeny; Banská Štavnica: Fantišek Sulcer 1820.
- HOLLÍ, Jan: Básně Jana Hollého. Vítané od Spolku mlilovníkov řeči a literatury slovenskej. Ve štiroch zväzkoch. Zväzek I. V Budíne Literami Král. Uher. Univrs. Tiskarne MDCCXXII.

¹ ŠTÚR, Ludovít: O poézii slovenskej. Ed. P. Vongrej. Martin: Matica slovenská 1987, s. 31.



tvorba

V KULISÁCH SKUTOČNOSTI

67

MIRO BIELIK

V Zrkadlení s predstihom uverejňujeme úryvok z rukopisu románu Mira Bielika Skutočnosť. Benátsky diptych II. Je pokračovaním diela prozaiika a verejného činiteľa (prvého podpredsedu Matice slovenskej a riaditeľa Národného inštitútu pre slovenský jazyk a literatúru), ktorý sa stal doslova literárnou udalosťou roka...

NEDOKONČENÝ (DOKONANÝ) ŽIVOT BEZ KONCA

Smrt nie je udalosťou života. Smrt neprežívame.

... Náš život je práve tak bez konca,
ako je naše rovné pole bez hraníc.

LUDWIG WITTEGENSTEIN

Sme

„Tri rozdielne sme osoby, a tie tri jedno sme: / pred vtelením na svet – *boji sme*, / narodení na svet – *druhí sme*; / a zas len my sme: / narodení v smrti – *tretí sme*, / a zas len my sme; a večne jedno sme: / jeden trojhlas – ducha-kord, / v harmónii vesmíra.“

Dá sa rozumieť týmto veršom Jozeta Podhradského?

Kráľovstvo básnika nie je z tohto sveta – to vraj povedal a mne ostáva len veriť jeho spovedi. Nie som literárny historik a neviem posúdiť, čo znamená jeho *Hora stratej nádeje*, a *Tragédiu Tatry* som ani neprelistoval. Slav vraví, že je pripravená do tlače, ale moje možnosti v Grafomédií sú po zmenách v spoločnosti obmedzené. Ako grafik som nepotrebný, čo už upravovať na takomto monumentálnom diele. Lenže kto sa dnes bude zaoberať víziou dávno zabudnutého gymnaziálneho profesora na Dolnej zemi? Druhý Slav zisťil, že niektoré jeho verše potvrdzujú starú pravdu: *S olovom zmiešaný je kus hrudy zlata*. Takže je to náš nepoznaný, ale neodmysliteľný predchodca moderny. Mne vraj treba hľadať odvalu pozitívnej vízie v pôvode maliarskeho diela Karola Miloslava Lehotského, ktorý bol pod vplyvom tohto mesianistu. Tak ma navádzajú obaja Slavovia. Lenže aký to má zmysel? Len sa spýtaš a už ti odpovedá srbský básnik Vasko Popa: *Spýtajú sa ťa, čo znamená tvoja báseň. Prečo sa nespýtajú jablone, čo znamená jej plod – jablko?*

Neviem, čo sa stalo, že v auguste, uprostred premenlivého leta, všetci okolo mňa mudrujú. Jeden o svete bez boha, druhý o Bohu bez sveta, tretí o konci sveta, štvrtý o pátraní po Higgsovom bozónе, teda božskej častici, ktorá dáva hmote hmotnosť... Len ja som ticho a čoraz väčšmi si pripadáť osamotený, dokonca aj ten často protirečivý vnútorný hlas akoby sa utiahol kamsi do tieňa. Ešte aj Slav si v stále dlhých dňoch nedá pokoj, mailom mi pošle správu, vraj rekonštruuje Život bez konca... Neviem si predstaviť, ako sa dá rekonštruovať život, ešte k tomu bez konca, aj keď, pravda, ide o román jeho blízkeho Františka Švantnera.

— Nenaťahováraj si, že nevieš, ved sa sám pokúšaš rekonštruovať svoj vlastný život...

— Kto to zasa zapátra? Už som si pred chvíľkou myslel, že si sa utiahol pod orech do tieňa a daš mi dovolenkový pokoj.

— Čo si zabudol, alebo strácaš pamäť, ved si dal orech odpíliť a sedíš na doskách z neho, ktoré ešte ani nevyschli. A listuješ si v kamarátovej knižke *Pri doskách*. Pritom sa haškovsky posmievaš: Pri doskách a pri kanóne stál a stále ládovál...

Ach, Bože, prečo si pripustil, aby Abel i Kain prebývali v jednej osobe?

Má pravdu! Začal som síce s rekonštrukciou starootcovského domu, lenže pri odkrytí strechy našli pomocníci na povale zaprášenú hrľku školských kníh, zošitov a škatulu zožltnutých fotografií. V prvom okamihu som si spomenul, že kedysi dávno som v polorozpadnutom dome v zátopovej oblasti našiel pohodené rodinné fotografie a nechcel som uveriť, že ich mohol niekto len tak zabudnúť. Pravda, pri stahovaní sa vždy niečo stratí. Vedť to aj ten Švantner tak si zapísal do zošita, aj keď sa mu vraj len snívalo, že bol sám a mal sa stahovať. Pri stahovaní *niektoré veci nepobrali* – *nestačili, alebo nenašlo sa pre ne miesto*... Aj tie moje staré školské knihy a zošity *ležali tu v neporiadku, tak, ako som ich bol nedávno odložil*. Dávno! A od toho dňa, aj keď bolo starosť a povinnosť od rána do noci neúrekom, začal som chvľami triediť staré papiere, vysvedčenia, preukazy, listy, všelijaké skice, útržky a, samozrejme, fotografie... Ale najmä spomienky. Čoraz väčšmi sa usilujem usporiadať všetko, čo sa ma týka. Fotografie triedim do skupiniek – osobine som povybíral portréty od batolata po báťu. Ej, ale človečik sa veru mení, premieňa.

— Starnel! Darmo si to nazývaš ohladupľnejšie.

— Heši!

Potom rodina, najbližšia i širšia, nežijúci i zabudnutí, žijúci aj dávno nevidení. A psí! Tých psích fotografií mám na niekoľko rodín. Ďalej pracovné momentky, rozličné podujatia, strehnutia, cesty. Ozaj, raz si musím zrekapitulovať všetky zahraničné cesty...

— Ha-ha, kolkokrát si bol v Prahe alebo v Pekingu?

— Daj pokoj! Ani neviem, kolko ráz som bol v Benátkach a v Taliansku vôbec.

- A nechcel by si spočítat, koľko dní si bol doma?
- Lenže kde doma? Ale mal by som si vytvorit turistickú mapu s označením navštívených miest.
- A vrcholy hôr, kopce, hole, štíty?
- Konečne mi radíš niečo múdre. Hneď aj začnem rátať: Tatra – Matra – Fatra!
- A nezabudni na neúspešné alpské pokusy...
- Aký to má zmysel? Útecha, že z prežitého niečo pretrvá? A kto si to všimne? Aká dokumentácia po človeku ako takom môže vôbec pretrvať, to je otázka! A k tomu *niečť hlas mi šepká z hlboky: / ako fúgy Bacha / Vonku narastá chaos a pluští! / Beda, až otvoríš raz okná, dvere, / usporiadané ti prievan času zmejte / ... A ako refrén vracia sa ten hlas / Len raz pootvoríš dvere, len raz...*
- Tak teda rekonštrukcia života bez konca. Čo ho to láka, aký zmysel má, po odstupe jedného priemenného ľudského života, pátrať po zabudnutých záku-
tiach, hľadať skryté významy rukopisných záznamov, vžívať sa do posled-
ných týždňov ani nie tridsaťdeväťročného spisovateľa? A či po nás štekne
aspoň pes?
- Nebud zase taký pesimista! Bude ti štekať celá svorka...
- Ved' ja nič, len čo už Slav s odstupom času urobí. Navyše bez svedkov.
- Ako sa móadne hovorí výpovediam účastníkov? Oral history!
- Daj sa prekvapiť.
- Môže to byť úvaha o tom, ako človek aj v neistom čase a osobitne v osob-
nej ťaživej situácii...
- Povedz priamo – v trýzni!
- Teda ako človek na kríži života vidí a cíti zmysel vlastnej i vôbec ľudskej
existencie.
- V mailovom úvode Slav píše, že ho zaujali niektoré Švantnerove myšlien-
ky v čase, keď si nemohol byť ničím istý, ani tým, či odovzdaný rukopis jeho
posledného románu vôbec uzrie svetlo sveta. A predsa: *Človek žije stále
svojím vedomím a podvedomím. I keď priamo nezasahuje do deja, nekoná,
nezúčastňuje sa na živote aktívne, pripravuje sa na nový čin.*
- Ale v liste Slav čosi splieta s Paulou. Bol v Hronskom Beňadiku, kde pôso-
bil Švantner v poslednom období svojho života, túlal sa vraj ulicou Pod kláš-
torom a z dialky si všimol skupinu ľudí so ženou podobnou Paule. Neskôr
v kláštore sa dozvedel, že ide o reštaurátorov z Poľska. Slav sa nepriamo pýta,
či Paula nepracuje na nejakých reštaurátorských projektoch v Beňadiku.
- Hlúposti! Paula sa doma dvíra taliančinu, – pristihujem sa, že hovorím
nahlas sám sebe.
- Neuč' sa predsa od rána do večera.
- Chce mi niekto nahovoriť, že popri jazykovom kurze, robote doma v ate-
liéri má ešte čas a priestor túlať sa po Pohroní!
- Nikto nevraví o túlaní. Prečo by však nemohla byť pri reštaurovaní v kláš-
tore, ved' dobrým autom do Beňadika to zvládne za hodinu a pol.

– Akým dobrým autom? Nehovorím, že po ukradnutej Ciopatre je náhradná Fábicka horšia, ale Paula tak rýchlo nejazdí. Čo to táram, Paula má teraz iné starosti, nieto motat sa okolo reštaurátorov z Poľska, ved od septembra má byť v benátskej Marciane...

Prečítam si radšej, čo píše Slav o nedokončenom Živote bez konca. Či o dokonanom živote? Viem, že keď sa takto silím do niečoho ako teraz do čítania, myseľ mi bude zabiehať k osídľam predchádzajúcich myšlienok. A to nám Slav pomohol sprostredkovať dobrú a skúsenu lektoriku taliančiny. Pani Vlasta je v Benátkach ako doma a Paulu drží pri štúdiu veru nakrátko.

Stahovanie: Nie, už nejde o náčrt novely. Je tu hotový scenár. A nepripravil som ho ja, ako by sa očakávalo od vedúceho tvorivého filmového kolektívu, za ktorého si ma akýmsi nedopatrením vyhladli minulý rok. Nieкто ho napísal za mňa. Dokonca som v ňom nielen rozprávač, ale aj celkom obyčajná postava.

Lastovičky. Koľko sa ich tu v Beňadiku toto leto udomácnilo. Ako rýchlo chladne v auguste pri Hrone aj horúce letné povetrie. Začali sa hlásiť ranné hmlы. To je čas, keď na holiach je už psica vyhladená letným vetrom, až sa sem-tam začervená od tolkej náklonnosti. A tu dole začínajú sa čoraz hlasnejšie ozývvať krídle husí, akoby ich vábili opustené striská. I na vás dôjde, lastovičia rodinka. Stane sa, čo som detom neraz čítal až z Hviezdoslava: Už idete, lastovičky, / ulietate preč, / bo sa bližší pomalučky / zimy nebezpeč... Aj my sa, žiaľ, musíme lúčiť, a ak sa šťastne vrátite do budúcej sezóny, už tu veru nájdete iné tváre.

Tak sa musím stahovať. Zakaždým sa mi to javilo ako konečné, či to už bolo z Bystrej do Podbrezovej, na Baňu, a najmä začiatkom augusta pred dvoma rokmi sem do Beňadika. Aj som si zapísal náčrt, lebo darmo je, človeka vždy zmena ustáleného žitia bud zaskočí, alebo privedie na myšlienky, ktoré sa mu inak vyhýbajú.

„Snívalo sa mi. Bol som sám a mal som sa stahovať. Nevieťm prečo a neviem kam. Do bytu prišli nejakí ľudia. Bez opýťania brali nábytok, šatstvo a nakladali do auta stojaceho pred domom. Ja som nejavil veľký záujem. Bolo mi akosi samozrejmé, že opúšťam staré bývanie.“

Prichodí mi poberat sa na cestu. Ako to už býva s chystaním, chytá sa ma akási nostalgia. Neprestahujeme sa razom celá rodina. Na začiatok treba ísť len mne a zobrať najnutnejšie. Ved to! Čo človek najnutnejšie potrebuje? Keby to mala byť cesta na hole, hneď by som bol pripravený.

Bože, ved to hovorí aj o mne! I nám prichodí poberat sa na cestu. A chytá sa ma veru čudná nostalgia. Ani my sa neprestahujeme razom. Na začiatok treba ísť Paule, a to som zvedavý, ako si bude baľiť najnutnejšie. Aj tak neviem, čo ju v Benátkach čaká. A čo čaká mňa? Ale teraz ide o ňu. V poslednom čase je čoraz mlkvejšia. Čoby aj nie! Za necelých osem rokov manželstva sa tmácame...

Mária je mlkva. Čoby aj nie! Za neceľých osem rokov nášho manželstva sa trmácame ako kočovníci. Keď sme sa tak spontánne rozhodli na Štedrý deň zviať, nemysleli sme, veru, že sme vybrali nedobry čas. Vojna hmela ešte za horami, ale výhlady sme akosi ani nehľadali. Bol to pre ľudí planý rok, a jednako som sa utešoval konečne knihou, Malkou a na Vianoce svoju ženu. Rok a mesiace potom prešli ako moja cesta z Bystrej do Podbrezovej a z meštianky vždy populudní domov. Lenže keď sa už ohlásil nový život, prvorodený Jurko, bolo treba hotovať sa na zmenu. Chvalabohu, že táto moja, naša zmena, čo ako nepatrná, zniešla sa na chrbte väčšej, veď z našich hôr odchádzala tá strašná vojna. A nám, kdeže sa v nových pomeroch usadiť? Kde sa nájde strecha pre rodinu? Vraj na Novej Bani. Uprostred vŕškov, pri potôčku v dome listára Bartoša. O kúsok ďalej meštianka. Čo už zmôžem? Zmena je súčasťou života. A tak mi prichodí prižmúriť oči pred Horiacim vrchom a odísť z kraja, kde sa aj mne „roky rozvili, kde sa mi pot zmiššal so vzduchom a so zemou, kde slnko bozkávalo mi čelo pri každom rozblesnutí“.

Vrcholí leto. Únava sa tiahne vyprahnutým Pohroním. Aj ja sa cítim čoraz ubolenejší a nepokojnejší. Nielenže ma čoraz trýzniivejšie bolieva hlava, ale nedokážem sa dlhšie ani sústrediť. Oči ma režu, akoby som hľadel do vatry, a ja viac a viac ponáram sa do tmy. Matica mi pomohla v posledných rokoch, ako len mohla, teraz len školský chlebk treba chytať, aj to zase hore Hronom. Len či budem vládvať proti prúdu. Keby aspoň vrchnosť povolila uzdu môjmu Životu bez konca... Nemôžem ale stále dookola nemyšlieť na slová redaktora ešte pred Vianoc. Na jednej strane ma Ivan Kusý upokojuje, že rukopis bol zaradený do Knižnice Slovenských pohľadov, na druhej strane znepokojuje, lebo jediným dychom dodáva, že „bol aj vysádzaný, len bol vyžiadaný Národnou edičnou radou na posúdenie“. To ma zneisťuje ešte väčšmi, ako som si pripúšťal a nádějal sa, že po vojne prišiel už „čas epiky“.

Aj som si zapísal do zošita: „Myslím, že u nás nadišiel čas veľkých epických diel – medzi dvoma vojnami žili ľudia v neistote, v ovzduší očakávania, predtuchy, vtedy sa využívala poézia. Dnes sa horizont nad svetom vyjasnil, vidíme dobre i to, čo bolo, a čítajú sa nám výraznejšie i dni budúce. Takéto určité pohľady do budúcnosti i minulosti žiadajú sa pojať do veľkých románových skladieb, áno, dnešná doba žiada si epika, a tak sa zdá, že i ľudia si ho žiadajú.“

Život bez konca. Tak som si myslel. Len či to ešte platí. Horizont nad svetom sa zdal vyjasnený. Ale mraky sa už zračia. Vraj už od júna zúri kórejská vojna. Škoda púšať rozhlas, iba čo človeka domŕzajú nečakané správy. Horúce leto, a odkšadiť studené správy. Nemôžem sa vymaniť z predtuchy, že ma čaká zlá jeseň. Ako len začnem nový školský rok. Radi a mi dávať si pozor na staré zvyky. Čím menšie mestečko a obec, tým väčší strašiak malomeštianca. A ja so svojim Životom bez konca som v tomto nežiaducom prostredí ako strašiak v maku. Časy sa menia, viem, zvonja kulakom, sirény

ohlasujú nové stavby. Ved som to v závere románu napovedal. Do prázdnych ulíc vchádza nový deň. A život pokračuje...

Oproti v kláštore je od polovice apríla niečo zlovestné. Tuší som už od skončenia matičného štipendia, že vhupnem do nepokojných čias tak v škole, ale ešte viac na mojom inšpekčnom osvetovom pôsobení. Inštrukcie prišli. Len čo s nimi? Agenti v kláštoroch, letáky, hniezda protišťatnej činnosti... Akcia vraj bola nutná a v sústredovacích kláštoroch, medzi nimi v Beňadiku, treba tmárov prevychovať.

Od apríla som na kláštor hľadel len z nášho úbočia. A čo-to som skicoval, ale ako sa teraz pozerám do zápisníka, doba ma tvrdo zaskočila. Nuž téma v tieni kláštora ostane len v poznámkach.

„Tri svevy: jeden ukrytý za kláštorými múrmi – povznesený nad špinu – svätý, neznámy – prejavujúci sa len reverendami, ktoré niekedy vejú ulicami, sklonené holé hlavy svätých mníchov, pokorné oči, zopnuté ruky. Niekedy zaznie zvonec, zvolávajúci reholníkov k stolu, svetielko ligotajúce sa z jediného okna do noci – Šalamúnova zornička.

Jeden zapadnutý do biedy – dediččania roztlúpaní po svete, ženy pokorné, poslušné, zúbožené – otroci, muži ožrání, bikári, vrahovia, svetlý zjav – Eteľka Káčerová (Beňadik).

Jeden, ktorý sa nachádza niekde v strede, niekde medzi týmito dvoma, ‚reálny‘, praví dedinskí meštiaci.“

Slavo, Slavo! Koho to už len dnes môže zaujímať? Ja viem, aj dnes je viacero svetov. *Hlavné prúdy zmyšľania, hlavné typy ľudí, ktorýchbu svetom, sú aj tu zastúpené.* Vidíš, ako sa jeden systém rúca, možno ho bude raz potrebné reštaurovať, druhý ktosi tvrdohlavo pretláča do popredia, ďalší vyčkáva. Lenže písať o kláštore v roku 1950, to nevesťilo nič dobré.

* * *

V tieni kláštora (typizácia osôb a prostredia)

Prostredie: *dedina, málo prúdenia, trocha romantiky z baroka, okolo lesy, dosť miesta na vychádzky, krásne zážitky, rieka – pamätné miesto. Koháryho kaplnka: pustovňa, sochy, starý kostol – katedrála, pútnické miesto – časté púte, starý historický kláštor, zadenbení mniši*

Osoby: *otec – starý kantor, pôžitkář, trochu mechanik, opravuje hodiny – vinica – neprístupný, sobecký (...)*

Matka: *rozumná, praktická, ale pobožná, verí fátárom, strážkyňa mravnosti vo svojej domácnosti, v každom prípade si chce zachovať dobré meno, chce sa udržať nad vodou*

Dcéra: *vychovaná v kláštore, vnímavá, ale neskúsená (typ hľadať)*

Lekárnik: *rozumkář, najviac vyrovnaný až chladný, povznesený nad pomery, nemieša sa do nich, nemýľia ho, pravý stoik až cynik (typ beňadického lekárnika s briadkou)*

Lekárnikova žena: *svätuškářka, svedomie dediny – aristokratka, Peštiánka, pravá ruka fátára. I fátar sa jej bojí. Tvorí verejnú mienku – príšny sudca*

(beňadičká lekárnička, kročková, v zásade skúpa, maličké hriešky – pri kúpe klame na váhe)

Lekár: *žid-pletichár, ludomil, nenávidí dedinskú spoločnosť, ale nevie sa proti nej brániť, preto sa uteka k zlomyseľnosti*

Lekárova žena: *kurtizána, krásna, lahostajná k prostrediu, upravuje si život podľa seba, má mnoho milencov; svojím životom pôsobí všeobecne pohoršenie; lekár ju musí ukryvať; volná, jediná, ktorá vie uniknúť dusnému prostrediu, robí proti nemu, ale tým aj padá*

Farár: *typ pokrytca, nesamosťatný, dá sa ovplyvňovať prostredím, radí sa a poslúcha mienku pani lekárnikovej, preberá jej spôsoby, je veľmi rád, že sa môže tešiť jej priazni*

Milenec: *zapadne do spoločnosti ako meteor, ožiaril ju, vnesie do nej život veľkého sveta – typ džentrika, poloumelec, bohém – vyzná sa trocha v ume-ní, vie niečo malovať, hrá na husliach, pozná literatúru, najviac pomogra-fickú; miláčik spoločnosti – mnoho mu prepáči aj pani lekárniková; chytrák, vie v mútnych vodách plávať (...); pohlázní najprv matku (tajne sa schádza s dcérou, romantická láska), nakoniec odíde s lekárovou ženou (o tej je po-celý čas reč, je niekde vo svete, stále má milostné pletky, chýry o nej pri-chádzajú a spôsobujú škandály); nakoniec sa predsa zjaví ako krásny démon, oslní milenca, zväbi ho a zmizne s ním*

Mlynár: *typ hulvátá, hrubca nezdalanca, zbohatlíka, pôsobí iba posmech, ale tpežlivý, čaká vytrvalo na svoju korisť a dostane ju – buldog, baran (...)*
Vedľa sú ešte židia so svojimi židovkami – slečnami, písárkami a slúžkami, majiteľ líkérky, majiteľ pily, majiteľ tehelne a potom lahostajný ľud – svet pre seba.

To svetielko kláštora nedalo mi pokoja. Darmo ma Mária odhovárala, v dedine vraj započula, že kláštor stále sledujú nejakí tajní. Podvečer sa vyberám na krátku vychádzku. V predchádzajúcich dňoch som sa vždy na polceste obrátil. Pripomínal som si, ako tadiaľto tiahli od čias kráľa Gejzu I. dobytčatelia i pútnici, ako krivo zazerali na nedobytnú pevnosť Turci, čo všetko zažili v týchto miestach benediktní a posledné desaťročia salezáňi. Don Bosco! Mali by sme mať spoločné poslanie, vychovávať, vzdelávať, ale v dnešných časoch sú naše cesty rozdvojené.

Gotický chrám s dvoma vežami sa zúžil na úchvatný vstupný portál. Tak som tu! Hľadia na mňa okná, portály, klenby s konzolami, svorníkmi a hlavícami. A ešte niekto? Určite, len človečička nevidno. Osmelujem sa vojsť na nádvorie. Je horúci augustový večer, ale v krížovej chodbe chladí neviditeľný vánok. Predsa ma len niekto sleduje! Cítim spýhavý pohľad. Áno, starší páter v rozpakoch predstavuje pred zadnými dverami. Kto som?

– Pán učiteľ? – nesmelo sa pýta páter.

– Poznáte ma, otec?

– Osmelili ste sa pozrieť nehodných rehoľníkov?

– Často meriam cestu spod kláštora, len si urovnávam myšlienky pred zve-čerením. U nás na Horehroní slinko zachádza za hole a len potom sa rozlaha-

ne hlas zvona. Áno, aj hole majú hlas zvona. Tu Pohronie má inú stupnicu. A v lete najskôr sa ozve váš zvon, až potom slnko zanecháva dlhé tiene.

– Pšete, tak vravia bratia. Vidíme u vás dlho do noci blikotat svetlo. Chceli by sme, aby ste sa za nás prihovorili...

– Spisovateľ má viac uvažovať ako písať. Vari som aj dopísal a raz neviem, ako bude. Rukopis kdesi posudzujú, tiež čakám na ortiel. A prichodí mi od septembra učiť ďaleko od vás, ešteže bližšie k rodisku, v Svätom Ondrejji nad Hronom. Tak rozhodli...

– Nás tiež povolajú, len nevieme kedy a kde. Šíria sa strašné zvesti. Aj naše sestry čochviľa rozprašia. Na oknách pribúdajú mreže, treba nás strážiť, strašiť. Nebojíte sa?

Páter ma dôverne chytil za laket a pošepol – poďte, pokým môžem, niečo vám rýchle ešte ukážem. Vstúpili sme do šera chrámu osvetľovaného len šikmým svetlom z vitráží. Je to iba chvíľka – ani nevnímam sprievodné slová, viem, že hľadím na fragmenty gotickej nástennej malby zo 14. storočia. Legenda o sv. Jurajovi...

Paula! Ty potvor! Slav je síce zahľadený do svojho sveta, ale teba určite videl. Určite ta niekto naviedol na ďalšiu reštaurátorskú stopu. Gotická nástenná malba ta láka! A určite tvojich utajených poľských spolužiakov. No uvidíme, kto je slepý!

Legenda o sv. Jurajovi! To je téma aj pre mňa. Boj so zlom vo svete a vo mne... Svätý Juraj, bojovník v rytierskom pancieri, doráža na draka, ktorý sa zvíja pod koňom. V úzadí na návrší dievčina drží v náručí baránka.

Drak s ohňom pekelným na konci tretieho storočia zúrivo hrozí vzrastajúcej kresťanskej viere. Rímsky cisár Dioklecián v Nikodémii prijíma tvrdé rozhodnutia: zboriť chrámy, spáliť knihy, kňazov uväzniť, mučiť... Len čo začala tieť krv, Juraj pristúpi k cisárovi a smelo bráni a vyznáva vieru. Cisár takú reč od svojho vojaka nečakal. Väznenie! Mučenie, priviazaný na koleso, hodný do rozpaleného vápna, a on stále žije... Ohromená cisárovná! Prijíma vieru, neskoršie stáť spolu s Jurajom...

– Čo to čítaš? – pristihuje ma Paula.

– Legendu o svätom Jurajovi.

– Fíhal! Duchovná obnova?

– Len počúvaj: Pred dávnymi dobami bolo mesto, ktoré sa volalo Silena. Mesto bolo ohradené a malo mnoho veží. Ľudia v Silene hovorili: „My sa nemusíme ničoho báť. V tomto opevnenom meste sme v bezpečí.“ Jedného dňa však ľudia v Silene onemeli od strachu. Zvierata, ktoré dlho spalo v jazerách za mestom, sa znova prebudilo. Chvostom bičovalo povrch vody a vlny siahali až po hradby mesta...

– Čo tým chceš povedať?

– Mesto Silena obklopuje múr. Vo vnútri mesta sú ľudia chránení. To mesto však som JA. Akým múrom sa obklopujem? Chráni ma pred nebezpečiami sveta, alebo som ho postavil zo samých ostrých skál, ktoré zraňujú tých, čo

sa ku mne približujú? Ako to vidíš ty? Je tá malta slabá a múr poškodený, a preto nepriateľ môže ľahko vniknúť? Alebo je hustý a bez brán a ani priateľia nemajú prístup?

– Ja to vidím tak, že ti šibei!

– More, jazero, veľké vody sú vždy symbolom podvedomia. Ak máš starosť, sníva sa ti, že sa brodiš vo vode. Tá je dravá alebo pokojná, čistá alebo plná blata... Na dne je životodarná sila, ale aj strašná, priepastná hlĺbka. To, čo sa odtiaľ vynára, je mi neznáme. Mám z toho strach. Nechcem o tom vedieť. Alebo si uvedomujem, že to je moja opora? A či naopak? Chrozuje ma to a ja by som najradšej unikol? Kto mi pomôže? Kto ma spasí?

– Vody sa bojíš, to je pravda. Duchovná obnova pre žiakov, z ktorej mudruješ, ťa prítahuje pri priznaní, že sa obávaš najmä svojho podvedomia...

– To je objavi!

– Keď sa v spánku meŕáš ako ryba na suchu a budiš ma tým hlúpym stonaním, už viem, topíš sa...

– Ako môže byť stonanie hlúpe? Chceš povedať, že ty vzdycháš múdro?

– Kedy ja vzdychám?

– Mám ti to povedať?

– Radšej mi povedz, čo sleduješ touto legendou? Chceš počuť, že Benátkach sú tri chrámy zasvätené svätému Jurajovi a v chráme degli Schiavoni sú namalované výjavy z tejto legendy?

– Vzdycháš síce múdro, ale načo spomínaš Benátky, keď podvedome myslíš sa Beňadik.

– Prosfm?

– Hronský Beňadik.

– Kto ti to dohodil? Chceš mi povedať, že ma sleduje braček, tvoj švagriček?

– Kdeže, kdeže, tajná služba sa už o kláštor nezaujíma. Nie sme v päťdesiatych rokoch. O kláštor sa zaujímaš teraz ty. Mníškai!

– Raz som tam chvíľu odskočila z Nitry, spolužiak z Krakova má šancu reštaurovať jeden fragment, a už ti to niekto dohodil. Ja mám iné starosti, na kláštor som aj zabudla.

– Hlavná vec, že si pamätáš starosti.

– Narážaš na Benátsky diplych?

– Nerozumiem.

– Nerob sa hlúpy, vieš, že mi s ukradnutým autom zmizli obrazy. Pátram po diplychu a umáram sa kópiami. Keby si dokončil aspoň opravu tej časti strechy, ktorá mi strpčuje život v ateliéri. Nemám vela času a v týchto týždňoch, keď sa poriadne neučím *parlamo italiano*, lebo pani Vlasta je v náručí Venécie, chcem stihnúť, čo môžem. Rozumieš?

Niektoré zmeny prichádzajú ako plazy, pomaly, potichu, ale o to prekvapivejši býva ich príchod. Syčia a zračia obavy, nebezpečie, úskoky a veru i ľudské hrvzoviská. S týmto vedomím očakávam, čo nastane po zmenách

vlastníckych vzťahov v Grafiomédi. Aj vrabce na tlačiarenských halách čviri-kali po valnom zhromaždení o výmene vedenia. Jún sa prevailil do horúcich letných dní a všetci mlčia. Napodiv ma nikto neruší ani na dovolenke. V tlačiarňami je ticho ako pred búrkou. Viem, zatiaľ sa riešia právnické rébusy a pravuje sa zasadnutie novej dozornej rady. Potom si ma zavolajú a povedia, že akciovku čakajú zmeny a ja som potrebný na niečo iné. Načo? Odkedy Paula získala miesto v Marciane, ani ma to tak netrápi.

— Ho-hó! Neklam sám seba, aj keď si zvykáš na benátsku masku.

— Nezavádzaj ma, vieš, že dlhé noci už myslím viac na seba ako na vlastnú, teda teraz už polocudziu tlačiareň.

— Dlhé noci v lete? Priznaj radšej, že od Jána si krátke noci pletieš s dlhými dňami, cez deň spíš, v noci sníš...

— Sním? Bdiem, uvažujem, spomínam, vymýšľam, premýšľam, namýšľam si a vari aj predstavujem si čosi, čo by mohlo byť skutočnosťou.

— Ved ti to nikto neberie.

— Ani nedával!

Tak je to. Vnútorne priznávam zmenu optiky. Čím som krátkozraknejší, tým väčšmi chcem vidieť perspektívu. Perspektívu exilbrisy? Áno, uvedomujem si, že sa čoraz viac a viac zamerávam do plánov. Nasľuboval som grafickú úpravu viacerých kníh, novú kolekciu exilbriso v jesennú výstavu, ba čo viac – pokúšala ma vidina účasti na svetovom kongrese FSAE v Pekingu v polovici októbra. Svetový kongres... čo mám pripravené? Malý súbor exilbriso Psi Eliáša Piša. Čo by som však s nimi vzbudil? Usnevo. Ale Čňňania majú tento žáner v láske. Stačí pripomenúť Chinese Exlibris art net (www.ceaaa.com). Ešte mám kdesi korešpondenciu s profesorom Zhang Zhi You. Ale v zbierke mám exilbrisy od ďalších, Chen Ya Dan, Lin Shuo Hai...

A v pamäti tú mladú čínsku grafickú Li-Yung, ktorá ma pri poslednej ceste sprevádzala od Pekingu cez Nanting, Su-čou do Šanghaja. Mala ma na očiach od priletu celý čas, ale dohovorili sme sa horko-tážko lámanou čínskou ruštinou. V Pekingu som sa jej stratil v metre. Upadol som vtedy do ťažkej depresie a beznádeje. Koniec, tu ma už nikto nenájde a ja ostanem žiť na ktorejś ulici ako človek-milión. Čo milión, človečik-miliarda. Ale podľa brady ma brali za váženého, niekomu som bezradne dal papierik s nečitateľným menom a telefónom sprievodkyne. Naša ma. Vsugeroval som si, že je z tajných služieb. Uvrtil ma v tom rešpekt, ktorý mala pri našich návštevách inštitúcií, pred hľadkou na Čínskom múre a potom vo vlaku. Alebo som si to len nahovárал? Počas seminára na univerzite v Nantingu zapískala ako mačka. Zelenkavé oči sa jej rozšírili, pokojne vstala a do pluvadla pri umývadle sa vychríakala. Ako sa to dá inak povedať? Ale postupne sa mi javila čoraz viac čínsky krásna. V Su-čou ma v hoteli zobrala na akúsi diskotéku a v blíkaní svetla, v tom rámuse, mi čosi horlivo vysvetľovala. Usmieval som sa, nerozumel som nič. No nič, zanechajme spomienky a hľadme do budúcich dní.

— Olympioniki!

— Len sa mi posmievaj, máš dôvod. Áno, neurobil som nič! Celé týždne sa

ponevieram, blúdím vo vlastnom labyrinte, utešujem sa, že na diaľku opravujem, teda riadim rekonštrukciu strechy a ateliéru na Časnej ulici a úpravu starorodičovského domu v Ostrovici. Ale pravda je taká, že som ako Odysseus, ktorý bezradne čaká na vietor: Pohne sa povetrie?

Slav, Slav, ty máš iné starosti. Čo to píšeš? *Vietor tretí deň / napína plachtu / mojej duše / Kotva / kvilivo uvoľnená / Vlhy / čoraz ťažšie / Bez vyhnutia // Kam pohne sa?*

– Kam sa pohne? Paula, počuješ ma? Neprehrabuj sa už tolko v tej skrini! – tvári sa, že nič nehovorím. Prehriňa sa medzi blúzkami, sukňami, svetríkmi, kostýmami a po chvíľke určite povie, že si nemá čo obliecť. – Mala by si vybrať zo skriň to, čo budeš ešte potrebovať, a najmä čo si zoberieš do Benátok... – snažím sa nasmerovať jej skúmaný pohľad.

– Asi si si nevišmol, každé ráno je mi zle. Ak ti nedošlo, tak aj to je možné, že sa budem baliť nie na cestu, ale do nemocnice.

– Hovor vážne.

– Hovorím, asi som v tom...

– Počkaj! To mi hovoríš len tak?

– Ja neviem.

– Akože nevieš?

– A ty vieš?

– Ak si ma minule nenavštívil ty, tak asi Duch Svätý...

– Neblbni.

– Chceš počuť, že keď Pán dá, tak aj motyka vystrelí?

– Netáraj.

– Vravím ti, že ak som v tom, tak všetko bude inak. Nie som madona, aby som odišla do Benátok s dieťaťom.

– Čo tam po Benátkach, len neviem, či nie si v kulisách skutočnosti.

– Vidím, že v kulisách si stále ty.

– Nie, ak je to tak, ako cítiš, tak som priamo na javisku a konečne sme spolu na scéne života. Nechaj teda staré haraburdy.

– A čo tvoje haraburdy?

– Aké ja mám... burdy? Nehromadím hluché slová ani stariny. Česi majú na to zvláštny výraz: *vetes*. Nie som *vetěšník*!

– A čo tvoje škatule či šanóny plné všelijakých zbytočností? Tie budeš stahovať, kým neskončia v odpadovom kontajneri.

– Ja si veci triedim, – snažím sa brániť. Ale vnútorne pripúšťam, ba viem, že Paula má pravdu. Aj ja sa ťažko lúčim s vecami, vecičkami, ktoré mi prišli pod ruky. Mám ten istý pocit ako pri tom Švantnerovom sťahovaní. Chytá sa ma zvláštna clivota: tak tieto všetky skice, nedokončené grafiky, všelijakú osobnú dokumentáciu budem musieť raz prenechať chaosu. Do Benátok zoberieme len najnutnejšie. A možno, ak je to pravda, hlavne nový život!

Načo sa umárat otázkou nesmrteľnosti chrtáta? Všetky archívy raz čaká skaza. A predsa sa vyvíjajú čoraz dokonalejšie archívne systémy. Ak aj bola pred nami nejaká vysoko rozvinutá civilizácia, čo z nej ostalo? Ha-ha, ryhy

na Marsel! A ľudvek? Ten predsa ostáva v nespočetných kópiách. Ľudský mozog. Hmota má vraj vo svojej podstate zakódované nepretržité zdokonalovanie seba samej. Slavov známy, tiež Slav, si myslí, že cieľom tohto zdokonalovania je, *aby sa prostredníctvom najdômyselnejšie zostrojenných a tak usposobených jedincov aj sama spoznala a uvedomila si svoju existenciu*. Nechápe pritom, ako sa do tohto procesu môže vtesnať existencia Boha. To je teda dilema! Rozum. Všetko naokolo podlieha rozkladu, len ľudský rozum je na vzostupe. Čo s tým?

– Tak zober konečne rozum do hrsti! – nahovára mi sám rozum?

– Nedumaj a nečum do blbal! – preberá ma Paulin hlas. – Musíme ísť s Bobim k veterinárovi, – dodáva rozhodne.

Chcem povedať, že podme si najskôr overiť jej stav. Ale to by určite rozhorčene odmietla. Čo sa ja mám motať u jej lekára?

– Ach, Bobi, Bobi, – snažím sa zanôtiť.

Viem, musíme aj jeho liečiť, začína mať opuch na pravej zadnej nohe, leďva sa vlečie, svokrovci by takéhoto mrzáka neprijali a Paula do Benátk s ním nemôže. Ani ja ho nemám ako zobrať. Ved som stále na cestách. Nešťastníček!

Cestou sme ticho, tlmivý zvuk motora sa prelína s dychom boxera. Sedím s ním na zadnom sedadle, Paula vraví, aby som jej nedychčal do ucha, v tom ju Bobi obližne, uhne, v zákruhu skoro stratí kontrolu nad autom. Ešte tak havarovať... Bobíček, psí ľudvek som čoraz väčšmi. Samé vytie... Už čoraz menej, menej čujem ľudský hlas.

U veterinára ma Paula necháva čakať s Bobim pred ambulanciou. Pokúša sa vybaviť, aby nás prijal jej známy, lenže práve dokončuje operáciu. *Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen*. Bobíček, nerozumieš. Ani Wittgenstein, čo to povedal, by nerozumel. *O čom nemožno hovoriť, o tom treba mlčať*. Psí čas, psí hlas. Psi v nás ňuchajú stopu ľudveka či zveri. A neveria, nezveria sa, iba mlkvo hľadia. Tak, stopár môj.

Z neznáma dúchajú vetry otázku spoločnú pre nás tvory. Stopa sa traťí...

Bobiho vyšetrenie prinieslo kahajúci hlas veterinára – mali sme prísť skôr. Zápal sa šíri. Je nevyhnutný operačný zákrok, liečba bude náročná, skúsime, začneme hneď...

Hmla ostala v doline. Vidíš, Bobi, to mliečisko? Už sme prešli poriadny kus cesty, ale ten najťažší výstup je len pre nami. Dychčíš viac ako ja, no dobre, máš pravdu, ja častejšie rozprávam. Počúvaš ma vôbec? Celou cestou ti hovorím, že ideme tam kde rastie kvet, *podobný zlatému kalichu, naplnenému tuhým červeným vínom*. Kvet, akým sa vďačia *hóme víly za hviezdinatej svätajanskej noci všetkým, ktorí sú povolaní vŕaziť nad životom, lebo sa neboja nikoho-ničoho, ani smrti samej*... Že to nevravím ja? Že už tma dávno zakryla svätajansku noc? Iste, tak je, ale Rázus to dobre videl: *Pozrite na hole!* Bobi, čo ti budem opisovať augustovú farebnú škálu nebotyčných hól s ich závravnými pripastami. Ano, ty i ja sme smrtelníci *stážka vykračujúci*

ptami divých kôz. Vidíš to síce čierno-biele, nemôžem ti vymalovať celé spektrum božského úsmevu, ale tebe to vraj stačí. Naopak, tvoj sluch zachytí všetko, čo uniká mojej pozornosti. Darmo napínam uši, zvon hól nepočujem, iba v povetrí cítim jeho záchvev. Pred nami je strmý, klukatý chodník pod Dumbier. Ideme predsa ta, *kde zem prechádza už do oblohy...*

Neviem či sme dobre urobili, keď sme sa vybrali na stretnutie s Palugyayom a paničke som povedal, že budeme čmuchať tlačiarenské farby. Ved' ňucháme, voniame farby zeme. Oklamal som ju? A či to nie sú tlačiarenské škály? Reprodukujeme skutočnosť. Nerozumieš?

— Konečne, že idete! Už som sa Vás načakal a myslel, že ste sa v Brezne, alebo v Helpe opili a zabudli na slub, že prídete za mnou hľadať belasého vtáka.

— Som Ilja, — podávam Zolovi ruku, ale prudké svetlo, ktoré sa vyvalí spoza Zvona ma úplne oslepní a nevidím ani ruku, ani tvár, len akýsi závoj stúpajúcej hmly.

— Nehovor mi nič, — počujem staby šelest. — Určite vás Ludo u Herchla obalamutil rečami o podobnosti žien Horehronia a Egypta. A tí traja tam dospávajú. Načo vlečieš toho psískal! Chceš aby mi vyplašil beláskal! Museli ste ho už splasiť kdesi v žlabe, z *korún stromov zlatostrúnnych / vták modrých krídel prudko vyletel...* Tu, hľa, našiel som *brká vtáka čarovného*.

— Bobi je tichý a poslušný, kdeže by on plašil belasého. Ved' je farboslupý. Skôr nám pomôže, aj na diaľku zavetrí...

— Mrzák bez nohy! Ho-hó! — počujete? Vraj zavetrí. Ježí sa mu síce srst na chrbte, ale nevidí ani mňa, nie to cestu...

— To nie! Bobi nie je mrzák!

— Čo tu reveš!

— Čo?

— Hovoríš zo spánku!

— Ja?

— Akto? Teba budím a nie psal Dupeš nohami akoby si bol na túre. Určite budem mat modriny od teba. Trepeš zo spánku o volajákom papagájovi... Radšej pozri, či si Bobi nehryzie stehy na stehne. Ten golier na krku mu nezabráni, aby si nelízal pooperačnú ranu!

Bobi sa naozaj motká po hale. Asi má pooperačné bolesti. A vraj pes má iný prah bolesti ako človek.

— Pod sem, Bobiček, aspoň ti poviem o čom sa mi snívalo. Snívalo? Ved' ešte počujem akúsi ozvenu.

— Kde ste, priatelia? Alexy, Bazovský... Janko, človečik, počuješ už ako s Karolom Zem spieva? A kde je ten zbojník Ondrejov? Vari ho Cincik nezlanáril do Ameriky? Počujte, čo vám poviem tentoraz úplne vážne: *Po slnkom zaliatych slovenských lúčkach rastú ružové kvety. Na belasom nebi zháňajú sa chmáry. A v tomto belasistom jase stojí samotný človek, naplnený láskou — to je slovenský umelec. Zavalia sa na nás vrchy zúfalsťva, ale z hlbokých dolín snov vyletí belasý vták, a my, poľovníci belasých vtákov, razom pocíti-*

me božský dar bájky, dar veľkého šťastia, a rútime sa slepo za ním.

Maroš ma presvedčil , že pamätná tabuľa z ušľachtitého kovu, osadená na autentickom mieste bude vypracovaná ako umelecké sochárske dielo – nízkym reliéf v kombinácii s textom: *Pamiatke slovenského vývarného umelca, maliara Zola Palugyaya (1898-1935). Ráno 18. septembra 1935 odišiel z tejto chaty na svoju poslednú cestu. Tragicky zahynul pod Kráľičkou...*

Šiel maliar. A keď vstúpil do krajiny / zaliatej slnkom, s jemnou clonou hmiel / i sivým jasom z letnej vysočiny, / tu pred ním z korún stromov zlatostínnych / vták modrých krídel prudko vyletel.

– Ved' je to Lenkova Balada o belasom vtákoví!

– Áno, balada. Balada aj o živote bez konca. Šiel spisovateľ, učiteľ. A keď vstúpil do rodného kraja, hlas snov ho viedol naposledy. Slav píše, že Švante ner po otvorení školského roka na začiatku septembra 1950 pre stupňujúcu sa bolesť hlavy zanecháva všetko a podstupuje v Martine nemocničné vyšetrenia. *Vlly, nevesty hól, farbou smrti zrak mu oslepili.* Čo sa dá robiť? Doktor Trávník v Martine hovoril o operácii v Prahe. U doktora Niederleho. Grigovu a Dvořákovu hudbu, na tú naposledy myslel Švante pri narkóze, ale z diaľky doliehal už len hlas Veľkého zvona. A v povetrí sa trepotalo krídlo belasého vtáka, ktorého ktosi nazval *Sme...*

(úryvok z pripravovaného druhého zväzku románů Skutočnosť. Benátsky diplych II.)

ÓDA NA SLOVÁKA

Z HYGIENICKÉHO DENNÍKA BÁSNIKA SLOVÁKA

GACO NOVOMESSKÝ

81

Nedela ráno 4. marca. Včera večer, pri pravidelnom sobotnom kúpaní, som sa v kúpeľni pozornejšie pozrel do zrkadla a celkom automaticky mi napadla oslavná Óda na Slováka. Nie je ešte celá, iba dve slohy. Budem sa musieť ísť na seba pozrieť ešte raz. Už aby zase bola sobota!

Nedela ráno 11. marca. Po večerajšku ďalšie dve slohy. Cítim, že idem správnym smerom. Prekonám Sama Chalupku? Sobota, kde si?!

Nedela ráno 18. marca. Škoda, včera večer praskli stúpačky. Mohlo to byť dlhšie než Mor hoi!

SLOVÁK AKO TAKÝ (ONÝ)

Slovami sa vypovedat nedá,
ako Slováč ľúbi svoju vlasť. Pokúšam sa
o to od obeda.

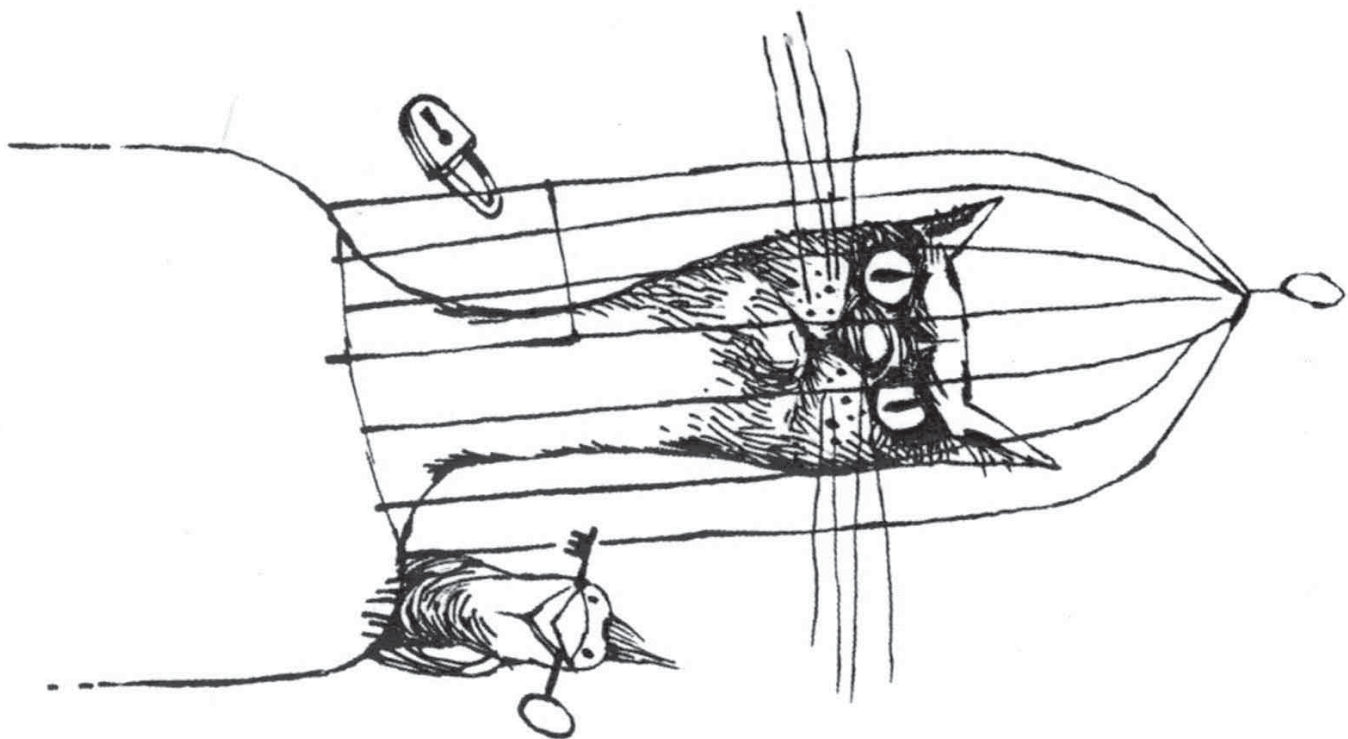
nie a nie však správne slová nájsť.
Nebojí sa za ňu preskakovať vatry,
smelo múde nastavuje plameňom,
cíti presne, čo sa za vlasť patrí,
kedy koho chlebom, kedy kameňom.

Tolko farieb nemám na palete,
koľko by sa patrilo tam mat,
aby dušu Slováka v rozlete
dokázal som šielcom malovať.
Nízke sa tej duši nevyšlovne hnuší,
iba za vyšším pišťať mu duša tá,
lieťa ponad krídle divých husí,
závidí jej múdra sova ušatá.
Nestačia mi tóny do pesničky

o dobre, čo Slováč v srdci nosí,
lha s ním i preskakuje pničky
je mu skrátka blízke tak akosi.

Nezabúda ale, že chlieb má dve kôtky,
obcovat len s dobrom, že má aj zlú stránku,
pre istotu teda zo svojej komôrky
s Kykymorou občas vyrazí si v tanku.

Šošovka mi chýba, ktorou by som skúsil
trafiť ho – Slováka – v celej zložitosti,
ani Zeiss by takú jemnú nevybrúsil,
zbytočne by meral, márne by sa zlostil.
Slováka netrafiš! Ani rybím okom!
Ešte tak sokolím by sa možno dalo.
Ale kusok z neho zostane vždy bokom,
čo by si vyletel na najvyššie bralo...
(... a to by ťa sralo.)



O HUMORE, SATIRE A POÉZII

RUDOLF CHMEL

83

„Humor potrebuje tradíciu, presne ako tradícia potrebuje humor.“ V tejto aforistickej, ale dialekticky i historicky presnej charakteristike Tomáša Janovica je isto aj kus slovenskej skúsenosti, a nielen literárnej. Ak vo veci humoru ešte máme akú-takú tradíciu, tak vo veci tradície nie sme ochotní humor pusťiť ani do jej predsiene. A vo veci uvažovania o humore a satire v našej literatúre sme – znie to skoro neveriteľne – takmer bez tradície.

Nebolo veselo v našej pospolitosti, zväčša skôr naopak: v literatúre, zdá sa, tiež nemohlo byť inak. Brali sme sa vážne, čo však ešte nebol motív pre iných – a by nás tiež brali vážne (neraz sa stáva, ako je známe, že ak sa sami berieme príliš vážne, môžeme vyzerať smiešne, ale z nášho hľadiska potom ťažko možno hovoriť o humore). V prozaickej, dramatickej tvorbe sa ešte pripúšťala zábava či zábavnokritická funkcia, teda aj humor, satira, komédia, fraška atď.; v poézii, ktorej sa u nás najmä od romantizmu pripisovali „vozvyšene“ ciele, to dlho nebolo možné. Predsa však: i tu existuje tradícia, kontinuita, hoci pri jej hodnotení musíme mať viac ako inde ustavične na pamäti ono Kollárovo: „Nehovorte, bratia, čo a ako písať sme mali, súďte nás len podľa toho, ako a čo smeli sme!“ (Z tohto aspektu patria do dejín humoru a satiry v istých obdobiach aj dejiny cenzúry, ale niekedy i autocenzúry.) A teda aj Havlíčkovu „poklonu cenzúre“ z roku 1845: „České slovesnosti osud pouta kuje: censura ji tiskne, tiskař censuruje.“ Rubom tejto „cenzúrnej“ konkrétosti však bola často dočasná, úzka príležitosť, špecifická adresnosť, a teda i neprenosnosť humoristicko-satirickej poézie, ktorú napríklad dnešný čitateľ môže v mnohých prípadoch vnímať len na základe bohatých a obsiahlych vysvetliviek a komentárov, čím sa, prirodzene, vytráca prinajmenšom jej aktuálny význam (platiť to však do istej miery aj pre prózu a drámu). Riziko a obavy satirického básnika vyjadril aj Viktor Dyk (spomeňme už tu vzdialený ohlas jeho literárnych epitafov zo začiatku storočia u Vojtecha Miháľika), keď v úvode k svojim Satirám a sarkazmom nie neodôvodnene skepticky píše: „To, s čím ste bojovali, mění se, ustupuje, mizí; nebojovali jste pak s větrnými mlyny? Budoucnost nebude znát těch, kterým jste se smáli; což pravděpodobnějš nežli že vám neporozumí? A proč váš rozmar vybral si tu či onu osobnost, ten či onen moment? – Vy to nemůžete říci. Co jste chtěli vlastně? Osvobození duchů? Odstranění šarlatánství? Byly vaše cesty správné?“

S týmito pochybnosťami možno súvisí i skutočnosť, že sami básnici považujú túto poéziu zväčša za čosi okrajové vo svojej tvorbe, čoho vonkajším znakom je, že ju napríklad nezahrmujú do „vážnych“ zbierok, ale že ju – pri väčšom počte – nevydávajú ani samostatne knižne. Nie v neposlednom rade tejto

zdanlivej či reálnej „neaktuálnosti“ prihráva i literárnohistorické hodnotenie a verejná mienka, ktoré v dojemnej zhode berú túto oblasť na vedomie ako jestvujúcu, ale tiež len akoby na periférii vývinu alebo ako supletny oddychovej, rekreačnej literatúry. A v iných kultúrach majú zatiaľ vydané antológie satirickej a humoristickej poézie už i podľa jednotlivých žánrových foriem...

Po dôkladnejšom prieskume a prísnom výbere sa však ukazuje, že humor a satira v slovenskej poézii predsa len nie sú na tom tak zle, aby bolo treba privolať plačky; na naše prekvapenie vydobyli si pomerne dosť priestoru – v literatúre i v spoločnosti. Za vyše dve storočia (ak nerátame predobrodneckú ľudovú, pololudovú, často anonymnú tvorbu, ktorá pomáhala zosvetiť-tovať slovenskú literatúru a ktorá dnes už predstavuje zväčša iba dokumetárnu hodnotu) tak vzniklo čosi, čo presahuje dobu, čo nemožno obchádzať, resp. čomu nemožno trvalo vydelať len akési periférne miesto, periférie v dobovom literárnom procese, literárnohistorikom zaradení a hodnotení i vo vydavateľskej praxi. Periférie, hoci – len zdanlivo paradoxne – spoločensky nad iné aktuálne aj aktuálne pôsobié a pôsobiace dodnes. Periférie i v praxi našich literárnych časopisov (už sa takmer nepamätám, kedy sa mohol čitateľ Slovenských pohľadov alebo Romboidu stretnúť s rozličnými – takými vďačnými – žánrovými podobami satirickej poézie). Takéto hranie sa na vážnosť však už nie je ani smiešne...

Slovenský básnický (rovnako ako prozaický a dramatický) humor a satira boli nadtlo podmienené aj inšpirované nepriaznivým sociálnym a neskôr aj nacionálnym postavením národa. Humor a satira nemohli neparticipovať na kritike spoločnosti práve z tohto zorného uhla; predstavovali vždy verejný, nie intímny prejav. Vplývali na súčasnosť tak výrazne ako málokto-ré umenie či jeho žáner. Predstavovali umelecky špecifické videnie sveta, ale aj nadovšetko vyhraný spoločenský postoj. Dobrá satira i humor musí byť v službe; samozrejme, literatúry, ale predovšetkým vyššej, spoločensky pokrokovovej idey, dejinnej príležitosti. Na Slovensku nebolo týchto príležitostí veľa, ale zasa ani nie tak málo, aby sa ich básnici nechytali. Lebo keď Kollár napísal, že „ak nesmieme pre svoj národ byť tým, čím byť chceme, aspoň to preň znamenajme, čo znamená smieme“, išlo len o zdanlivý ústup od výzvy historickej chvíle, ktorá volala básnika na čelo pohybu. Básnik sa – i na čele – musel v nej zorientovať, aby pomohol zorientovať sa iným. V tomto hľadani orientácie, vo vytýčovaní smeru spoločenského pohybu, vývinu mala a má satira, humor nezastupiteľné miesto; vstupovala s dobou do dialógu, niekedy možno dramatického, konfliktného, ale vždy nevyhnutného.

To všetko napriek známym Vajanského slovám o neprimeranosti humoru a satiry slovenskému životu, ba vlastne akoby i povaha národnej. „Humor nepatrí medzi silné slovenské stránky,“ píše práve pred sto rokmi v Národných novinách a rozvíja túto národnú „slabosť“ ďalej: „Náš život plynie elegicky a tón smutnej fuja ry lepšie znázorňuje naše cítenie ako radostný poskok piskora. Ubíť na tele i na duši slovenský národ i v žarte žiali, ako vyslovuje Sládkovič.“ O necelé tri desaťročia komentovala Dennica situáciu v inej sú-

vislosti rovnako pesimisticky: „Literatúra naša nemá humoristických talentov. Národ, stojaci v borbe, nútený je svoje sily inde obrátiť, na svoju obranu, na zápas dňa. Humor je skorej ovocím pokoja a oddychu. A tak sa u nás humoru málo darí. A satira? Tá by, ovšem, v našom zápase bola výbornou zbraňou. Niet účinnivejšej zbrane ako protivníka urobiť smiešnym. Ale k tomu treba mať hlbší názor, schopnosť preniknúť k jadrnu veci, a zmysle pre charakteristické podrobnosti. A to sú vlastnosti zriedkavé.“

Mnohé z humorného a satirického krídla našej literatúry už zvetralo; zachovalo si len dokumentárnu, historickú hodnotu; o aktuálnej možno hovoriť len u niektorých protagonistov. V poetickej satire a humore to vidno rovnako presvedčivo ako v próze alebo komédii (práve tu však môžu pomôcť nové režijno-dramaturgické prístupy, čo pri próze je takmer nemožné, pri poézii to však môžu do istej miery suplovať preklady do súčasnej básnickej reči). Lebo inak by to bolo možno naozaj tak, ako o začiatkoch slovenského humoru a satiry hovoril ešte pred tridsaťročím František Votruba: „... všetko je to bez sviežosti ducha a pravého vtipu, drevené a suché“, alebo ako ho doplnil Andrej Mráz: „... národnooobranne momenty, ktoré prevažovali v našej staršej satirickej literatúre, nemajú už, samozrejme, pre dnešného čitateľa takú živú aktuálnosť.“

Ak sa predsa len práve v takej „časovej“ oblasti, akú predstavuje satira a sčasti i humor, nachádzajú hodnoty nadčasové, nie je to vari zanedbateľná skutočnosť. Pravdaže, v týchto žánroch je viac ako pri iných aktuálna otázka historickej zaradenosti a vlastne niekedy i historickej premenlivosti humoru a satiry; to, čo bolo smiešne včera, dnes už môže byť dokonca i trápne. A naopak – dala by sa isto zostaviť antológia humoristickej a satirickej poézie (nemusela by obsahovať príliš staré verše), v ktorej by boli len texty zamyšľané a koncipované s vážnym zámerom. Možno si však živo predstaviť i výber z humoristickej a satirickej poézie, ktorá vznikla intencionálne ako humoristická a satirická, pri ktorej by sme sa mohli smiať nanajvýš útrpne. Skutočnosť, že z tejto spletej výinovej cesty predsa len vyšla nemalá časť básnickej humoristickej a satirickej tvorby so ctou, svedčí o čomsi pozitívnejšom, čo napriek všetkým objektívnym i subjektívnym prekážkam vytvára z tejto sféry plnohodnotnú súčasť života, nielen literárneho. Čo vytvára tradíciu humoru a čo, dúfajme, pomôže preniknúť humoru i do tradície.

Čítať dnes humoristické a satirické texty Gavloviča, Bajzu, Kollára, Hollého, Janka Kráľa, Sládkoviča, Záborského, Vajanského, Jesenského, ale i ďalších, nazdávam sa, neznamená prichádzať do styku so slovesným či myšlienkovým anachronizmom. Kto sa smeje, posmieva, vysmieva, kto sa hnevá, rozhorčuje, zlostí nad neudhmi, nedostatkami, deformáciami doby i ľudí, nemôže byť lahostajný. S Markom Twainom povedané, len ten humor bude žiť (a platiť to i pre satiru), ktorý vznikol z lásky k ľuďom a ktorý prístupuje ku skutočnosti s takou istou schopnosťou vidieť, analyzovať, chápať ako autori vážnych kníh. Humor, satira chcú hovoriť o podstatných veciach života. V našom prípade v minulosti – tak, ako inde – polemicky o zaostalosti kraji-

ny, panskej politike, ubitosti ľudových mäs, ale i o odrodilstve, pokrytctve, karierizme, korupcii a skorumpovanosti, o národnom a sociálnom nešťastí, o pseudomoralke i pseudohodnotách, o prežitkoch, privilegiách, o mnohorokej a nenapraviteľnej ľudskej hlúposti, o všetkom, čo vyvoláva nielen láskavý úsmev, ale i rozhorčený výsmech. V tejto sfére však treba vskutku rozlišovať: bežnú smiešnosť od skutočnej komiky, lacný situačný humor od útočnej satiry, krotkú hyperbolu od ozajstnej karikatúry; a najmä poéziu od veršovania.

Lebo mnoho bolo i takého; úžitkového i pseudoužitkového – nielen dnes, už dávno. Jozef Gašparík v úvodnom slove ku svojej knižočke spred sedemdesiatich rokov (Slovenské kuplety, žartovné pesničky zo života od Leštinského, Martin 1910) dokonca radil, že „kde chcú kuplety spievať, najlepšie by bolo, keby mali šilkovného veršotepca, ktorý by im narobil primeraných veršikov s podarenými narážkami na všeobecne známe udalosti a lokálne pomery. Vtedy by sa obecenstvo chutne nasmialo...“ (Ako vidno, ani toto nie je ešte prehistória nášho humoru a satiry, ale autorovi treba priznať – na rozdiel od mnohých neskorších i súčasných – skromnosť: svojim textom – patrí tak aj do dejín „textárstva“ – nepripisoval nejakú umeleckú hodnotu; chcel však – ako inak? – „aby i táto knižočka, nakoľko karhajú sa v nej všelijaké spoločenské chyby a slabosti, poslúžila našej slovenskej veci“.)

Predosvietenské, osvietenské, klasicistické generácie mali k humoru a satire – autorsky aj čitateľsky – pomerne bližšie ako romantici, ktorí im vydělili prevažne prózu a divadlo (vidno to napríklad i na autoroch, ktorí sa venovali tejto sfére básnicky – nech je to Záborský alebo Samuel Godra; vstrebávali tak či onak, tvorivo alebo dogmaticky, klasicistické, a teda do istej miery najmä antické literárne podnety). Ak už našim romantikom chýba priam osudovo autor Havlíčkovho formátu, jeho básnickej invencie a politickej údernosti (hoci neskôr u Záborského možno čosi z tohto génia predsa len pobaďať), tak „vyčítať“ by im bolo možno vari najmä to, že nevyužili tradíciu Kollára, ktorého epigramy – elegické distichá Nápisov z roku 1821 – znamenajú ideový prielom do dobovej poézie a myslenia ostroťou videnia i naliehavosťou vyjadrenia všeludských a hlboko národných, vlasteneckých problémov, ktoré prekráčajú i dovedadajší stereotyp mentorovania a moralizovania nedostatkov jednotlivca či nediferencovanej spoločnosti smerom k polemicky vyhrtenému, a teda satirickému uvažovaniu o veciach všeobecných, ľudských, stále aktuálnych. Romantickej generácii akoby už spomínaná poetická „vozyvyšenosť“, prílišná zádumčivosť, sebaidealizácia, extrovertnosť a nepotrebnosť kritiky smerujúcej do vlastných radov bránila ostrejšiemu pohľadu (takému vlastnému napríklad Záborskému, ale i Kollárovi) do vnútra národa, hnutia (vidno to i na prozaických a dramatických textoch, v ktorých hlavné satirické ostrie bolo zacielené dlho jednostranne len na renegátov, madarónov, ako keby iné neduhy a deformácie ani nejestvovali). Ojedinelé, zväčša viac-menej náhodné básne J. Kráľa (predovšetkým Zloboh), A. Sládkoviča (niekoľko strof zo Sôvetov v rodine Dušanovej, Obri a zakrpení, najmä však Za tureckej vlády), J. Bottu (Kar zajáč, Iskrice) však svedčia o produktivnosti satirického

elementu, aj keď len u Kráľa ide o predrevolučný, vrcholný romantizmus: Sládkovičove (až na Sôvety...) a Bottove verše sú už z čias rozkladu slohu po revolúcii. Humor je opak pátosu, hovorí Karel Čapek, a naši romantici boli aj – a často najmä – patetickí básnici. (Keby však naozaj platilo aj Čapkovo konštatovanie, že človek si skôr zažartuje, keď je v úzkych alebo „v brynde“, než keď je ožiareny šťastím a úspechom, mali by sme humoru isto plné vrecia.)

Ak Máchča ešte napísal ono známe „na tvári ľahký smích, hluboký v srdci žal“ a ak podľa už spomínaného Sládkoviča slovenský národ i v žarte žiaľil (čo je inak v poriadku, ved i podľa teórie humor zlučuje v sebe prvky komična a tragického, a aj Jonáš Záborský – ako sám písal – „jedným okom sa smial, druhým plakal“), tak Štúr „žial Slovana“ priam kanonizoval nielen ako ideový, ale i estetický princíp novej slovenskej literatúry. „Žel Slovana“, písal v liste roku 1843, „čili jak my Slováci malovně a plnozvučně říkáme, žjal, nepochází z rozervané, neuspokojené vnitřnosti, ale z trýzněné, hubené, zhanobené skutečnosti, čili vůbec světa, kterýž může být částečný, ten aneb onen, vždy ale pravdy v sobě obsahující, a tak i náboženství, národ, vlast, lidstvo vůbec.“ Smútok svojej duše, trudnomyseľnosť tak štúrovci mali preniesť na celý národ velebením hrdinskej minulosti, privolávaním činnorodosti v prítomnosti. Humor a satiru pestovali v rukopisných študentských zábavníčkoch, ale keď začali robiť vážnu literatúru, akoby chceli zamlčať túto časť svojej tvorby, alebo bola akousi ponornou riekou, ktorá sa dostávala navonok – pre rozličné príčiny (v prípade Kráľovho Zloboha isto cenzúrne) nanajvýš v kvapôčkach. Satira, humor v našich podmienkach predstavovali nielen komplementarizovanie romantizujúco-tragizujúcich životných názorov, ale priamo ideologickú zbraň, ktorá bola údernejšia ako mnohé iné – „vážnejšie“. Ukázalo sa to, paradoxne, už v romantizme, ktorý u nás v literatúre a poézii zvlášť akoby nežičil humoru alebo satire, ale prítomnosť irónie dokumentuje, že aj túto poéziu možno, častejšie ako bolo doteraz zvykom, rátať k humoristickej či satirickej oblasti.

Po sklamaníach z revolúcie však predsa len prišiel k slovu humor a satira, hoci prominenti slovenského Parnasu boli k nim až na ojedinelé výnimky dosť hluchí. Charakteristické je však, že k reaktivizácii humoru, satiry prichádza v čase rozkladu romantického estetického kánonu a v čase istého spoločensko-politického uvoľnenia – po páde Bachovho absolutizmu a v súvisi s tým aj s rozvojom žurnalistiky a humoristicko-satirických časopisov vôbec (ich dosah – napriek relatívne značnej publicite – však bol prinajmenšom kolsávý, často len minimálny; nielen pre istú primitívnosť a nadbiehanie masovému, triviálnemu vkusu). „Humoristický pohľad, spojený s liberálnejšími názormi“, hovorí o tomto období Oskár Čepan, „pomáhal rozvracať skostnatenú tradíciu, úzky konfesionalizmus a konzervatívne ideológie, privádzal autorov na cestu, ktorá ako jedna z viacerých viedla ideovému a literárnemu realizmu... Humor rúcal ideály a modly, preveroval a menil perspektívy vládnuceho svetonázoru, pranieroval chyby spoločenského života. Na literárnom pláne bol najúčinnnejším prostriedkom proti dobovej nemoci

beletristiky – romantickému páťosu, sentimentálnemu súcitu a povrchnej folklórnej štylizácii faktov“. Humor a satira teda pomáhali na svet i literárnemu realizmu (u nás skôr v próze a v komédii, no nezanedbateľnej i v poézii, hoci napríklad epické žánre – ako komický epos – absentujú). Programovým satirikom bol predovšetkým Jonáš Záborský; zaoberal sa problematikou teoretiky (napríklad v beletrizovanom traktáte *Básnici*), ale najmä prakticky; vo veršovaných digresiacch, paródiách, v satirických prózach, v bájkach, prípovičkách, epigramoch-žľhadliciach a i. Okrem neho, Zechentera-Laskomerského, Paulinyho-Tótha sa najmä v próze vyrojilo viacero druhu-tretorádých humoristov a satirikov, no v poézii bolo na tomto poli i ďalej predsa len dost pusto (resp. priechod dostala skôr aktívna veršotepcov rozličného druhu).

Vajanský, neskôr básnici slovenskej Moderny (ktorí prišli nielen s novým poetickým, ale i národným programom), najmä Jesenský, však posúvajú latku stále vyššie i v týchto žánroch. Kriticko-spoločenská funkcia ich tvorby už výrazne potláčala tradične utilitárne, budielsko-výchovné ambície. Sociálno-politické súradnice tejto poézie sa stávajú konkrétnejšími, obsažnejšími i zmysluplnejšími napriek tomu, že národné sa pre satiru ešte stále akoby tabuizovalo. V tejto súvislosti možno pripomenúť nie neznámy fakt, že marťinskí národnári predstavovali od konca 19. storočia aj istý regres. Mladá generácia (najmä hlasití) síce napádala tento „autoritársky tyranizmus slovenských výtečníkov“, ale na primeranú kritiku satirou sa v podstate (až na Jesenského a do istej miery aj Votrubu a Galla) nezmohla. Pravda, v čase, keď jediným kritériom slovenskosti a národovectva, ako spomínal Vavro Šrobár, sa stalo odoberanie Národných novín (aj to pre istotu na meno kostohľka či farárovej gazdinej), nebolo iste jednoduché a vďačné búšiť do národa, do jeho nerestí a necnosti. Žiadalo si to nielen odvahy, ale i skutočnú a ostrú sociálnu a morálnu analýzu, priam pítvu základných životných kategórií – od materiálnych podmienok až po ideové konzekvence spoločenských, národných rozporov, konfesionalizmu atď. Nie je však vari celkom zanedbateľné, že takmer všetci realističtí spisovatelia začínali humoristickou alebo satirickou poéziou, hoci nerovnakkej hodnoty (nielen Vajanský, Jesenský, Podjavorinská, ale i Timrava alebo Tajovský, v próze napríklad i Jégő); bola to do istej miery aj akási škola odpatetizovania literatúry a postupného odidealizovania národného prvku (napríklad u Hviezdoslava a Krasku). No z tohto dobrého zámeru iba Jesenský urobil suverénne gesto.

Práve Jesenský predstavuje z tohto hľadiska jeden z vrcholov celej doterajšej slovenskej humoristickej a satirickej poézie aj prózy. Ako málokto zo súčasníkov doslova pretrpel a prebolel položené spoločnosti, národa a stotožnil ho so svojim bytím. Najprv ironicky a sebaironicky, postupne stále ostrejšie, až sarkasticky. (V tomto zmysle nepriamo – napriek vývinovému posunu – predlžuje i kontinuitu, ktorú napríklad v českej poézii výrazne označili súčasníci našej Moderny, predstavitelia „generácie buričov“, najmä Viktor Dyk a František Gellner). Jesenského tvorba vskutku presvedčivo dokumentuje, ako „stále pevnejšou rukou preladoval svoju lýru od jemnej spoločenskej irónie až po

svätý hnev nepodlomeneho demokrata“ (V. Mihálik), ktorý sa znepokojoval nad pokrytectvom, renegátstvom, ľahostajnosťou predprevratového národného života, nenávisťne rozhorčoval a rozohňoval krutosťami prvej svetovej vojny, neprávosťami buržoáznej demokracie či skarikovanou „samostatnosťou“, domáciim i cudzím fašizmom, pretvárkou, lžou a zlom všetkého druhu (preto z tejto jeho tvorby, ako poznamenáva Alexander Matuška, už „zmizla láskavá rozmarnosť a úsmevnosť, preto v tejto tvorbe víťp a bič, smiech i posmech sú v službách nezmieriteľného hnevu; preto tu jeho satira prechodí do obľudnosti, adekvátnej skutočnosti, ktorú odráža“). Už z Jesenského listov zo začiatku storočia vidno, že sa nenadchýňal idealizmom martinských národniarov (hoci z nich pochádzal, alebo vari práve preto!), tak ako neskôr netrpel na idealizmus buržoázie (hoci k nej oficiálne – postavením vysokého úradníka – patril). Autor s takým názorom musel šľahať nielen na tradičných odrodilcov či vládnucich odporcov, ale predovšetkým domáce neresti, domácich bôžikov a pseudobôžikov, ktorí tahali káru slovenského národa do bezpečného závozu: „Dnes máme privátnu poradu a ak list nedokončím, napíšem Ti nádejné niektoré veci o zdraví nášho holubičieho národa, ktorý je sotva holubičím, ale lenivým, romantickým, zlostným a pomstivým, ak je totižto – podľa Hurbana (Vajanského) – inteligencia národ,“ píše v liste z konca roku 1905 a o niečo ďalej podčiarkuje: „Takých máš mnohých, všetkých. S heslom všetko za národ na ústach, v skutočnosti všetko pre seba.“ S takýmto britkým pohľadom nemohol Jesenský byť satirikom – i v poézii. („Satira, ktorá nie je zlostná, je zlá,“ hovorí Lunačarskij.) Že to nemal nikdy ľahké (aj v čase, keď mal zdaniľvo vysoký úrad), svedčí konkretizácia jeho satirickej poézie za prvej republiky, nehovoriac už o tvorbe z obdobia slovenského štátu. Pre martinských konzervatívcov boli dokonca i jeho Demokrati nemravní. Preto keď vydával preklady z Puškina, nie neodôvodnene písal (a nielen na adresu Slovenských pohľadov) roku 1936 Andrejovi Mrázovi: „Pre Pohľady už teda len životopisy svätých alebo katechizmus, prípadne nové pesničky do novej Cithary sanctorum.“ Aj taká bola tradícia nášho humoru, aj taká bola „morálka“ našej tradície...

Ak teda Jesenského satirická tvorba sa často prijímala nielen s oficiálnymi rozpakmi, ale i s vyslovenou ne vôľou, tak satirická poézia socialistických autorov medzivojnového obdobia (nie taká početná) ešte väčšmi podčiarkovala konkrétne triedne východiská. Vidno to na rozličných veršoch tohto druhu v komunistickej tlači – v Pravde chudoby a jej prílohe Proletárska nedela, v DAVe a i. Išlo pritom rovnako o sebaironiu a parodovanie vlastných úsill (napríklad Urxove Portréry básnikov, uverejnené pod pseudonymom Biscot v Proletárskej nedeli roku 1925, epigramy o davistoch tamže) alebo o parodovanie či priamo pranierovanie názorov, ktoré boli pre davistov neprijateľné (ako je napríklad odpoved Voleslava – najpravdepodobnejšie Novomeského – nazvaná Zemekňazom na básň E. B. Lukáča Zemeplazom alebo Novomeského Balada o agrárnickom rečníkovi „venovaná“ Milanovi Hodžovi, ktorá vyšla pod pseudonymom Vacek rok 1926) a i. Nie bezpríznaková je v tejto

súvislosti jilemnického glosa O epigramoch (vyšla v Hlase ľudu roku 1924), v ktorej predovšetkým na J. S. Macharovi poukázal na „metamorfózy“ – poézie i básnika. Ironicky, priam sarkasticky o tejto „premene“ píše samému básnikovi: „Tepali ste zvrätenú vlasteneckú cnosť vašej doby. Tepali ste svoju budúcnosť. To je bolestný životný omyl. Dobré ešte, že ste plne zamestnaný zveladovaním našej armády (Machar bol po prevrate generálnym inšpektorom česko-slovenských vojsk – R. Ch.) a že nemáte času čítať svoje vlastné epigramy. Myslím, že by ste sa museli zastrelit.“ (Glosa je perfektnou interpretáciou „schizofrenie“ básnikovho života a poézie so všeobecnejšou a nadčasovou platnosťou!)

Zmenená poprevratová situácia už neinšpirovala natoľko nacionálnym útlakom (ten sa modifikoval, hoci nepominul), ale väčšmi zostrovaním sociálnych protirečení. Nemohla sa im preto vyhnúť ani básnická satira (Fraňo Král, viacerí anonymní autori, ale napríklad i Martin Rázus vo svojich epigramoch, Janko Jesenský a i.).

Krutá skúsenosť druhej svetovej vojny našla svojho satirického analytika opäť najmä v Jesenskom, no i v niektorých priležitostných autoroch vtedy ilegálne rozšírovanej poézii. Politické epigramy sa publikovali v povstaleckej Pravde (M. Krno a i.); staršie epigramy a satirické básne Š. Krčmého, M. Rázusa, J. Jesenského vychádzali v inej odbojovej tlači a zohrali pozitívnu úlohu v upevňovaní bojového odhodlania.

Obdobie po oslobodení rezonovalo satiricky na novovzniknutú situáciu politických zápasov, boj a o definitívne uchopenie moci a po roku 1948 dostala satira napokon i oficiálny placet (pravda, táto oficiálnosť predstavovala pre satiru dvojsčnú zbraň). Najmä prvá polovica päťdesiatych rokov (hoci v nej vychádzali aj samostatné zbierky satirických veršov, v ktorých mali zniet „bubny a činely“ na postrašenie „dobrých vtákov“ domácej aj zahraničnej proveniencie, v ktorých sa vili pre nich „kytice pňňav“ i „kytice bodláčiča“) však presvedčivo ukázala starú bolesť našej satirickej poézie: že sa jej nie vždy darí byť symbiózou satiry i poézie. Ba väčšina vtedajšej produkcie nemala veľa spoločného ani s poéziou, ani so satirou, dokonca nemala veľa spoločného ani s dovtedajšou tradíciou: skôr naopak – obišla Jesenského a vychyteného Majakovského pochopila príliš povrchné a zjednodušené.

Satirická poézia musí byť tendenčná, ale nesmie preto prestať byť poéziou, nesmie rezignovať na svoju estetickú podstatu. Presne tak, ako povedal jej znalec a pestovateľ – Havlíček: „Na každý spôsob jest... tendenční poesie lepší než netendenční, protože jest víc: jest totiž předně poesie a pak ještě o něco víc. Rozumí se však, že musí být především opravdu poesie, neboť špatná poesie s nejlepší tendencí přece nebude nikdy tendenční poesie.“ Platí to o poézii vôbec, ale o satirickej hádam dvojnásobne (preto nejde o poéziu tam, kde sa len adaptuje napríklad folklórna tradícia, ako to bolo časté v robotníckej tlači z konca minulého a prvých desiatročí nášho storočia, ale i neskôr).

Satira je zbraň, istočne, ale nemožno ňou strieľať vo spust sveta. Je spoje-

ná predovšetkým s novinami, dňom, s čo najširším publikom; práve tento obrovský spoločenský dosah ju však zaväzuje nepodliehať lacným trikom, podlenkovitosti. Z recidív schematického veršovania sa naša satirická poézia spamätávala pomalšie ako iné žánre, ale v priebehu posledných dvoch desaťročí (akoby mimochodom, a nie dost ostentatívne, čo ju môže v očiach mnohých neoprávnenne redukovat) načrela do skutočnosti v myšlienkovom koncentrovanej a epigramaticky presvedčivej tvorbe V. Miháľika, L. Feldeka, T. Janovica a i. Hlbšie a ostrejšie, než si to vo všeobecnosti uvedomujeme. (Nie je to také jednoduché, keď vieme, že satirická poézia je obzvlášť citlivá na banálnosť, na odhalovanie dávno známeho, na konvenčnosť, monotónnosť a stereotyp.) Vybojovať a obhájiť tento post nebolo ľahké; ale nebolo by vari ani dobre, keby to satira a humor mali privelmi jednoduché či ľahké.

V týchto súvislostiach isto platí Jesenského, a nielen Jesenského skúsenosť o už spomínanom vnútornom dramatizme, ktorý existuje medzi satirou a spoločnosťou. Rezonancia satiry, jej čitateľská, kritická, spoločenská konkrétnosť nie je a ani nemôže byť taká jednoznačná a zjavná ako v iných žánroch. Prostredie, ktorému je adresovaná, ju prijíma protirečivejšie; už i preto, že satira je len inou formou kritiky, často kritiky spoločenskej, politickej, ktorá vyvoláva úsmev, ale najmä rozhorčenie a hnev. Spoločnosť, verejnoscôr si robí na jej rozporuplné prijatie akýsi vopred daný nárok, ale to hovorí skôr v jej prospech ako naopak. Satira, humor plnia onú, často spomínanú očistnú, oslobodzujúcu a do nemalej miery i verejnoprospesnú misiu. Na verejnú, a teda spoločensky nesmiernu závažnú funkciu nemôže satirik nikdy rezignovať; nemôže na ňu zabúdať ani jej vykladač. Humor, satira je z tohto hľadiska vec sociálna par excellence; dobre sa cíti medzi ľuďmi. Platí to i o básnickom humore a satire. Lyrika a poézia vôbec je späť skôr so stavom a myšliením jednotlivca – autora i prijímateľa; básnik i adresát sú však náchylnnejší humoru či satire v kolektíve (preto u nás výraznejšie prenikal najmä v divadle a potom vo filme, televízii; inú kapitolu tvorí absencia slovenského kabaretu, ale tá by si vyžiadala špeciálny výskum).

Pri historickej i žánrovej konfrontácii slovenskej humoristickej a satirickej poézie je do istej miery jedno, či ide o paródiu úzko literárnu a literátsku (ak je hodná svojho mena, vždy presahuje, nie je len paródiou umeleckého, ale i životného štýlu – také sú napríklad Mihálikove epitafy, pri čítaní ktorých možno len lutovať, že tento oddávna obľúbený žáner sa u nás tak hriechne a neodôvodnene zanedbáva) alebo o strielanie na konkrétne spoločenské terče (typ, ktorý stelesňuje satirická poézia L. Feldeka, spoločensky konkrétne a úderná, bojovná, v kratších epigramatických útvoroch poézia T. Janovica, P. Petišku a i.). Všetky žánrové formy majú v podstate rovnaké práva, rovnaké možnosti uplatnenia, ak nimi vládnu skutoční básnici, ktorí šetria slovom, aby obohatovali myšlienkovou pôsobivosťou, priamo naliehavosťou (nemôžno tu nespomenúť aspoň príklad Kráľovho Zloboha, rovnako ako Novomeského satirickej obrany Clementisovho odkazu z básne Nad námietkou z roku 1967 alebo, povedzme, Žárneho básň Ako sa zveladujú panoptiká z roku 1964

a inè).

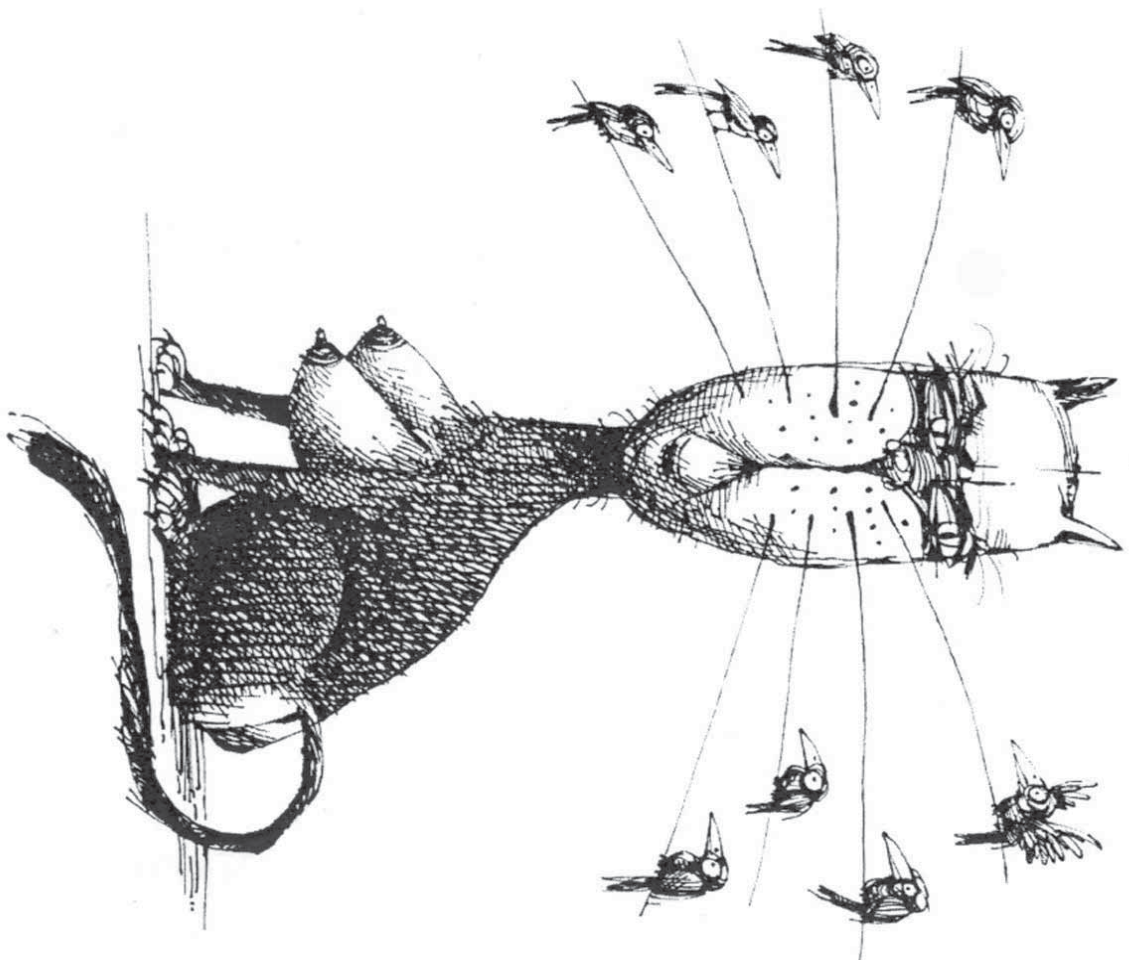
Aj dnes platia Lunačarského slová o tom, že úloha smiechu je veľká i v našom boji, v poslednom boji za oslobodenie ľudstva, ale konkrétne podoba tohto zápasu má rôzne modifikácie – od humoru cez recesiu, travestiu, paródiu, iróniu, hru so slovami či rýmami až ku skutočnej satire, ktorá je výsledkom spravodlivého hnevu; hnevu ako nevyhnutného atribútu básnika – satirika.

Satirickú poéziu – ako ukazuje prax – sa usilujú písať alebo outsidersi, alebo naozajstní básnici. Tretej cesty zväčša niet. A ak skutoční básnici, tak len isté básnické a ľudské typy (nepíšu ju poetky – Podjavorinská bola naozaj výnimkou), ktoré navonok vôbec nemusia evokovať predstavu satirikov, t. j. básnikov, ktorí sa zdanlivo výraznejšie ako iní znepokojujú nad spoločenskými a inými neduhmi doby i ľudí. Ich satira a humor majú oslobodzujúce účinky; možno práve preto, že nie sú satirikmi ex professo (rovnako Kollár, Hollý, Sládkovič, Král, Vajanský, Hviezdoslav, Krasko ako Rázus či Mihálik, Feldek alebo Novomeský, Plávka a Válek); že sú vnímavými tvorcami vôbec, že vidia, ale najmä vedia: že vedia „skryť“ satiru i vo vážnej lyrike. To, že sú aj vtipní, je čosi navyše, hoci – samozrejme – nevyhnutné (pravdaže, vtip, neobychajne subtilná vec, predpokladá nielen ostrejšiu dialektiku, ale i väčšiu mieru priestoru; nejde preto o vtipkovanie, ale o vážnu tvorbu). Kontinuita satirickej a humoristickej poézie tak výrazne ukazuje, že tento žáner bol súčasťou celej našej poézie – i vtedy, keď sa netváril ostenatívnne satiricky či humoristicky. Nové alebo iné čítanie niektorých textov ukazuje, že na mnohých autorov a verše sme akosi pozabudli v úsilí vidieť ich len vo vážnej podobe.

Slovenská pospolitost (nie preto, že by bola viac ako iné truhnomyselná, nie pre „tisťročnú porobu“ či iné príčiny a pseudopríčiny) nebola vždy ochotná prijímať humor a satiru ako čosi, čo ozdravuje, čo lieči, napráva, alebo hoci len problematizuje ustálené obvyčajé, zabehané hodnoty a mravy. Ako čosi, čo zámerne siahla aj na často neodôvodnené tabu. Nie preto, že by sa nechcela zabávať. Skôr naopak; keď už nešlo len o zábavu, zväčša nepoznala žarty. Ak na tejto zložitej púti dejinami poézie a spoločnosti vykonali humor a satira kus práce, ak vyšli so ctou – poetickou i ľudskou – nie je to vari málo. Humor a satira dnes už nie sú vecou kampaní, konferencií (i také už boli), uznesení, zbožných želaní, ale vecou každodennej potreby – tak umeleckej ako spoločenskej, čo v našej konkrétnej situácii znamená i mieru uvedomenia si princípov socialistickej demokracie a jej fungovania v spoločnosti i jej literárnom, povedzme, satirickom reflektovaní. Humor a satira sú i vecou tradície, ale cez jej poznávanie vari lepšie pochopíme aj ich prítomnosť v živom organizme našej literatúry. Čím skôr si to uvedomíme, o to väčšmi ich budeme potrebovať v našom zápase o ustavičné humanizovanie nového človeka. Tým skôr naplníme túto tradíciu novým obsahom – hodným i jej prekonávania.

(1980)

(z knihy R. Chmelar: Romanizmus v globalizme.



MOJE NEJMILEJŠÍ HRÁČKY

VÝBOR Z EPIGRAMŮ, AFORISMŮ A BÁSNÍ

TOMÁŠ JANOVIC

*Humor potřebuje tradici,
stejně jako tradice potřebuje humor.*

KEĎ JE SRDCU CLIVO, HLAVA SA SMEJE

V päťdesiatom deviatom na jeseň sa takzvané Mládežnícke predpoludnia preniesli z Reduty do Tatry revue. Každú nedelu sa tam čosi dialo. Jazz, poézia, film, host z Prahy. Ludia si tam zvykli chodiť a orgány to tolerovali /asi rok/, pretože orgány to vydávali za boj proti tmárstvu. Namiesto do kostola chodia mladí do Tatry. Tie programy uvádzal Julio Satinský, vychýrený moderátor či vlastne konferencier, ako sa to vtedy volalo. A pretože sme sa už priatelili, pozval ma, aby som v jedno nedeľné dopoludnie prišiel do Tatry aj ja, že tam niečo prečítam, ešte nevedel čo. V tú nedelu som sa zobudil tesne pred desiatou a pretože sa mi nechcelo vstávať, povedal som si, že to už aj tak nestihnem. V Tatre sa začínalo o desiatej. Nakoniec, nevedno prečo, som o päť minút desat vstal a šiel som tam. Program už bežal, Julio mi dal do ruky krátky textík a vyzval ma, aby som ho prečítal na scéne. Textík bola básnička Tomáša Janovica o zubnej kefke.

Mal som úspech, pochválili ma aj Tomáš a odvtedy sme sa zblížili. Hoci už nikdy potom, ak sa dobre pamätám, som na scéne jeho verše nerecitoval. Básnička bol vlastne epigram. Ten úvar by sa dal nazvať aj - rýchlo k pointe. Treba dodať, že síce rýchlo, ale rozhodne nie bez rozmyšľania. Aspoň čo sa týka Tomáša. Nevieť, ako mu tie aforizmy a epigramy napadajú. Nevieť si predstaviť, že by si sadol k písaciemu stolu a povedal si - teraz musím napísať tri aforizmy.

To sa asi nedá. Ale ako sa to dá, to bude práve to tajomstvo. Niektó musí popísať haldy papiera, aby sa dostal k pointe. Musí vymyšľať príbehy, zápletky a kým to všetko čitateľ prelúska, dávno je jasné, aká bude pointa. Takže vlastne stráca svoju funkciu, lebo pointa má byť prekvapivá, nečakaná, ale zrozumiteľná. Ako gól vo futbale. Lenže čo sa futbalisti natrápia, kým ho strelia. A niekedy sa zápas končí bez gólov. Potom sa vraví - nezvíťazili sme, ale mali sme viacej z hry. Tomáš sa nezdržiava rozohrávaním, prihrávkami dozadu, rovno striela góly. Každé mužstvo by si obľúbalo všetkých desiat, keby malo takého kanoniera. A Tomáš by prišiel na ihrisko, vsietil by, ako vracia športoví novinári, a šiel by preč. Načo by sa tam otravoval jeden a pol hodiny? Napíše:

Múzou židovského humoru je pogram. A viac netreba. Načo to vysvetlovať? Kto nechápe, má dlhé vedenie. Dlhé vedenie nie je múzou ničoho. To nie je aforizmus, to je fakt.

Tomášove aforizmy nevznikajú bez rozumu, ale ani bez srdca. Keď je srdcu clivo, hlava sa smeje. Som rád, že som v to nedeľné ráno vstal.

Milan Lasica

EPIGRAMATIKA

Muž

Muž je muž a není schopen změny.

Chce mít vlastní auto,
vlastní chatu,
vlastní dům a –
cizí ženy.

Nevysvlékej

Nevysvlékej, chlapče, krásné paní,
nemáš-li na jejích oblékání.

Šašek

Je to problém velmi sporný –
má být dvorní šašek dvorný?

Počty

Prapodivně se nám počty vyvinuly,
že jedničkám vždycky
všecko spočtou nuly.

Sestry

Jedna druhou věrně podepřá.
Sleпá nenávisť
a sleпá víra.

Milujeme

Krásky milujeme od hlavy až k pátám
a tie múdre od hlavy až k vetám.

Pravda

Mít vždy pravdu odjakživa chtěl.

Mít vždy pravdu...

Aspoň na dostřeli!

Legendy

Čím se liší pravda od legendy?

Legendy vždy mají happy-endy!

PODPISY ANALFABETŮ

Myšlenka

Myšlenka by nikdy

neměla být tak velká

aby se nevešla

do hlavy

Možná

Možná

člověk dvou tváří

není tak

osamělý

Hlasy

Slyšís

hlasy z dějin

na každé Kolumbovo

Země

deset kaprálových

K zemi

Při čtení...

... luvenala

Příkladů je vskutku dost a dost.

Žena s minulostí

má vždy budoucnost.

... Balzaka
Patrně už tehdy tihle zmetci žili,
co ti neodpustí,
že tě podrazili.

... Tacita
Ked' sa z faktu stanú dejiny,
fakt sa mení a má — dej iny.

... Apollinairových Alkoholu
Alkoholy slavím
touto básní jemnou,
neboť nikdo lépe
nesmíří mě se mnou.

... životopisu Ježíše Krista
Zase jedno poučení přímo z historie:
mezi lotry se líp visí nežli žije.

MOJE NEJMILEJŠÍ HŘÍCHY

Odmalička ve větru

Jako sedmiletý chlapec
s matkou daleko mladší a otcem daleko mladším
než jsem dnes já
vyjeli jsme si z Banské Bystrice do hor
na můj první dospělý výlet
všude sníl a v tom otec šeptá Lehnout
nedaleko nás přecházeli po svahu
esesáci se psy
přešli
a otec po chvíli Víte proč selhali psi?
vítr vál od nich
směrem k nám
Od té doby se pořád znova učím
jak důležité je vědět
odkud
vane vítr
A je mi z toho čím dál víc
pod psa

Podnájomník

Roky a roky

čudný podnájomník býva vo mne.

Roky a roky

vôbec neplatí mi podnájomné.

Kde sa vzal, nuž tu sa vzal –

jedného dňa vo mne stál.

Roky a roky

si ten chlapík vo mne hovíe.

Roky a roky –

a možno aj dlhšie. Ktovie.

Podnájomník Strach

jedného dňa prekročil mój prah.

Vošiel do mňa len tak nalahko.

Bodaj by som sa ho nezľakol.

Nemal kuľor ani čistú košelu.

Iba tvár mal podozrivo veselú.

Vošiel, jako keby sa nič nestalo,

a vraví mi: „Prišiel som sem nastálo!“

Ach,

podnájomník Strach.

Roky a roky

si ten podnájomník vo mne hovíe.

Roky a roky.

Beda, ak mu človek nevyhovíe.

Kde sa vzal, nuž tu sa vzal –

jedného dňa vo mne stál.

Roky a roky

sa ma zmocňuje vždy pekne znútra.

Roky a roky –

je to ozaj zvláštna Kámasútra.

Podnájomník Strach

bez klopania prekročil mój prah.

Byť sám sebou – toho som sa bál.

Neskrikol som teda: „Hned sa zbali!“

On sa vo mne pohodlne rozložil

a pritom ma nenápadne rozložil.

Podnájomník vôbec sa ma nebojí

a vo mne je stále jako po boji.

Tuším

podnájom mu zruším.

Ale zatiaľ iba čuším.

Příběh o nářku

Znám jeden příběh
je to příběh o tom
jak vystavěli Zed Nářků

Už tu to vypadalo
že je se Zdí všechno v pořádku
lidé vzdychají Bože to je krása
to se bude nářkat

ale najednou
když každý zvažněl

ale najednou
když každý vytahuje kapesník
ozvalo se

z místního rozhlasu
V zájmu úspěšného a plynulého nářku
našich občanů
budou děti

nářkat v pondělí a v pátek
mládež v úterý a ve středu
a všichni ostatní

v neděli od půl osmé do půl deváté
to je všechno
konec hlášení
Místní rozhlas utichl
a vtom

vstala růže a ptá se
Prosím a co bude se mnou
kdy mám nářkat já?

A pak vstal kámen
a potom krabička zápalek
a potom psi vlci býci ptáci
a potom vstala studna
a ptá se

Prosím a co bude se mnou?
kdy můžu
nářkat já?

Ale místní rozhlas jen zívá
a krčí rameny
Je mi líto přátelé
dnes musíme myslet
především na člověka

(MALÉ VÝMYSLY)

Dovolili mu rozláhnout křídla,
aby zjistili, jaké rozměry má mít klec.

Hloupí dělají chyby z pilnosti.
Moudří, aby si odpočali.

Dávám přednost lidem, kteří se ani na záchodě
nechovají jako na hajzlu.

Počítat je třeba hlavně s těmi,
co neumějí počítat do tří.

Slušný člověk si nejlépe pamatuje to,
zač se stydlí.

Středověk? Ticho jako v hrobě.
Novověk? Ticho jako v hromadném hrobě.

Každý chce být dítětem šťastěný.
Nikdo otcem.

Člověk ještě nedorostl do své velikosti.

Ovce ovci vlkemi!

SMUTNÉ ANEKDOTY

Děti

Děti máme hezké
protože je neděláme
rukama
Rukama je jen
bijeme
když o nás nemluví
hezky

Sny

Když vám přikážou
o čem máte snít během dne
žádejte
aby vám přikázali
o čem máte snít i v noci
jinak
v noci nezamhouříte oko
a během dne neotevřete oči

Nenávist

Nenávist
je velmi demokratická
spojí se
s každou jinou nenávistí
bez rozdílu věku
pohlaví
vzrání
i barvy pleti
My co neumíme nenávidět
musíme se od ní
ještě hodně učit

Mojžíš

Mojžíš
štyridsat rokov
viedol svojich
cez púšť
aby už konečne
zabudli čakať niekoho
kto by ich stále
niekam viedol

Nejsmutnější anekdoty

Peklo ráj
Umíme stvořit
ráj na zemi
umíme stvořit
peklo na zemi
ale vždycky
pro nesprávné lidi

Obchod

Neslušní
nemají rádi slušné
protože jim kazí
obchod

Slušný můžeš být
jedině zadarmo

Ach

Ach

jak příjemný je život
když se už vůbec nestydíš
že se už vůbec
nestydíš

Dítě

Jak mám žít táto?
zeptalo se mě
vlastní dítě

Tak aby se tě vlastní dítě
nikdy nezeptalo

Táto

jak mám žít?

Domov

Domov je tam
kde sice nevíš
kdy tě podřežou
ale víš
kterým nožem

Láska

Vůdcové chtějí
aby je milovaly
davý
Lásku jednotlivce
by museli opřítovat

Vlado

To čo nemáš
nepotrebuješ
povedal mi Vlado Bednár
Milý Vlado
pomaly už nepotrebujem
ani to
čo mám

Při čtení učebnice šachu

Aby z tebe
mohli udělat
šachovou figurku
musíš nejprve
dočista zdřevěnět
strachy

Počasí

S nepřáteli hovoříme
o počasí
poněvadž s nimi nemůžeme hovořit
o ničem jiném
S přáteli hovoříme
o počasí
poněvadž s nimi můžeme hovořit
o čenkoli

(MALÉ VÝMYSLY)

Prázdno v sobě nevyplníš
ani cizím smíchem, ani cizími slzami.

Kdo chce lhát, musí znát pravdu.

Nepřítel bdl?
Aspoň se nevyšplí!

Stalin si lépe rozuměl s Hitlerem
než s Ilfem a Petrovem,
stejně jako Hitler si rozuměl lépe se Stalinem
než s Bertoltem Brechtem.

Když není elektřina,
nepomůže výměna žárovek.

Zvíře v člověku slouží tomu,
kdo ho krmí.

Evropané z nás budou teprve tehdy,
až si za stejný peníz budeme moci koupit
policijního úředníka v Paříži
i v Bratislavě.

Nejhorlivěji odzvánějí církvím
bývalí kostelníci.

I kat, i oběšený tahají za jeden provaz.

OKŘÍDLENÁ KLEC

Miluji

Miluji humor
protože často slychám
že ten a ten
je smrtelně vážný
Ale slyšeli jste už o někom
že je smrtelně humorný?

Tekutiny

Naše tělo
šetřít tekutinami
Když často pijete
už se nezmůžete
na slzu

Hrách

My sami si sypeme
hrách pod nohy
A když to řekneš nahlas
jako bys hrách
na stěnu házel

Při čtení našich dějin

Abychom nezapomněli
co jsme chtěli
vrchnosti říci od plic
děláme si uzal
na jazyku

Z OČÍ DO OČÍ

Minuta ticha

Někdo musí zemřít
abychom aspoň
na minutu
přestali žvanit

Dlouhé noci

Jak přežít
dlouhé noci se ženou
s níž jsme tak toužili
prožít jednu noc?

Nej

Nejvyšší a nejnižší
může být jen jeden
ale nejmoudřejších a nehloupějších
jsou dva

T. J. DOSTAL ROZUM

Stokrát

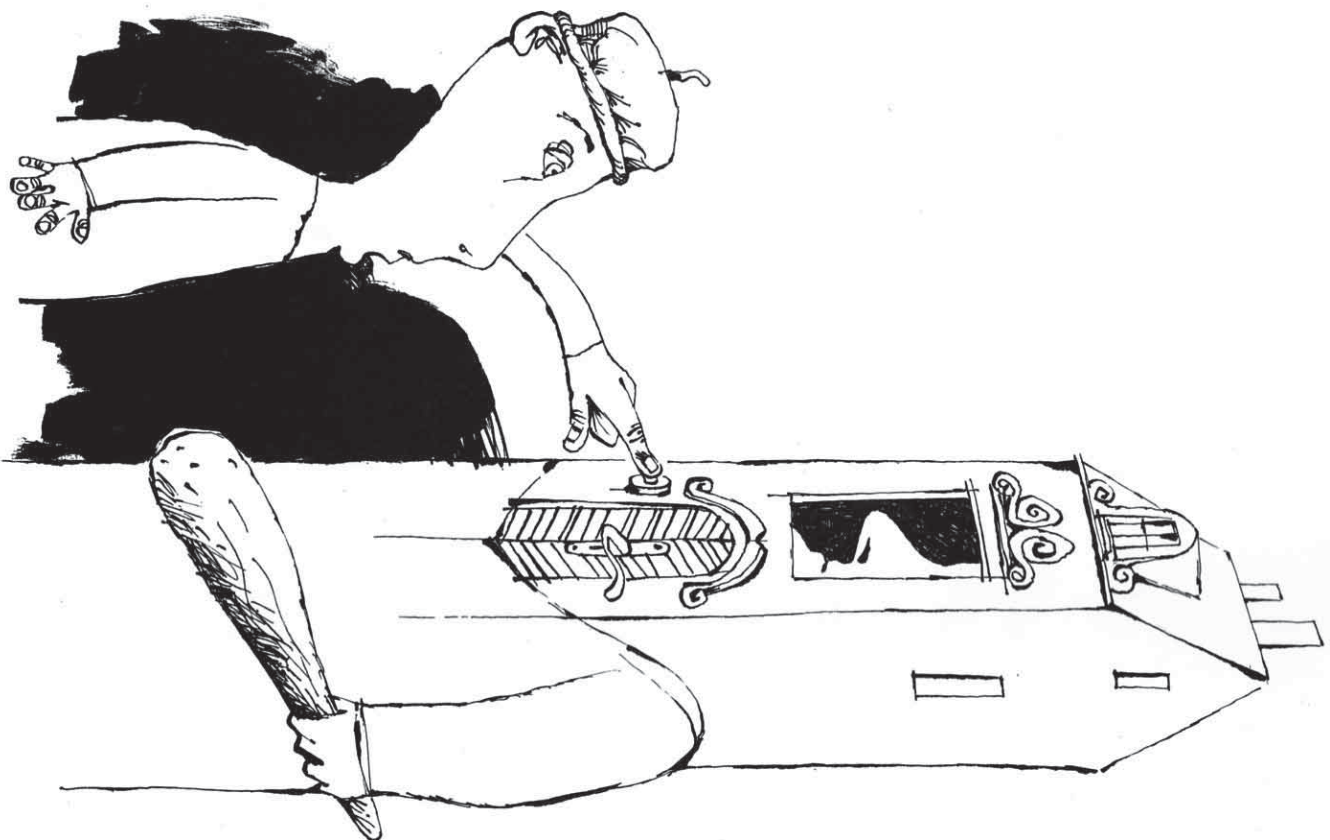
Kde se stokrát opakovaná lež
stává pravdou
tam se i stokrát opakovaná
hloupost
stává moudrostí

Mentalita

I když dovolíš
aby s tebou utírali
jen vzácný porcelán
nezískáš mentalitu porcelánu
ale mentalitu hadru

Upřímně

Upřímně zaplakal
Jak tady mám žít
když tu žijí takové svine
jako já?



Ach kde je

Ach kde je
dvacáté století
kdy jsme byli pesimisté
z mladické bujnosti

Ťažké detstvo

„Kain zabil Ábela
lebo mal ťažké detstvo“
„Ábel nemal?“
„Aj on mal
ale Kain bol citivejší!“

Podívej se

Podívej se na fotografií
svých rodičů
Rok od roku jsou na ní
mladší

Z které strany

Když dáváme pozor
z které strany přiletí
facka
nejíme zvědaví
z které strany
přiletí motýl

T. J. JE TAKOVÝ

Nechutná

Patetická pravda
je skoro tak nechutná
jako patetická lež

Kompromis

Vy milujete život
my milujeme smrt
prohlašují teroristé

Evropa navrhuje kompromis

Dohodněme se
o kolik procent
vy i my slevíme
ze své lásky

Jajkele při čtení Desatera

Pane nemáš pro mě
lepší džob
než být člověkem?

Múza

Múzou
židovského humoru
je pogrom

Duševní zdraví

Když kolem tebe mizí miliardy
čajzni aspoň
kávovou lžičku v kavárně
aby sis uchoval
duševní zdraví

Na kávé s Milanem Lasicou

Ve dvaceti se z tabulí chceme vysekát
ve čtyřiceti vylíztat
v šedesáti vykecat

TOMÁŠ JANOVIC O SEBE (V TRETEJ OSOBE)

Narodil sa 22. mája 1937 v Bratislave.

Po mesiaci utekol z hutníckej priemyslovky v Tisovci a po dvoch semestroch z Hutníckej fakulty v Košiciach, kde začal študovať na radu otca: „Musíš mať chlieb v ruke, tie svoje srandičky môžeš písať popritom.“ Napriek tejto rade promoval v roku 1960 na Univerzite Komenského v Bratislave, špeciálizácia slovenčina-dejepis.

Upsal sa písaniu, ako spisovateľ i redaktor. Jeho celoživotnou láskou je humor. A manželka, dve dcéry a štyri vnúčky: aspoň že ten humor je mužského rodu.

POSLEDNÉ PОВIEDKY
ANDREJA REINERA

Andrej Reiner bol môj najlepší priateľ. Nevieť, či to aj on tak cítil, ale veľmi sme si rozumeli a strávili sme spolu dosť času. Bol to veselý človek so zmyslom pre čierny humor, v čom sme sa celkom dopĺňali. Vážil som si ho pre množstvom hostrannosť, aj preto, že Andrej bol novodobým polyhistorom. Bol úspešným lekárom vrátane vedeckého titulu, bol spisovateľom rozličných žánrov a mal za sebou peknú kôpku kníh, bol členom PEN klubu, ale bol aj moderátorom, scenáristom a autorom rozhlasových a televíznych relácií. Mal všestranné, ale aj hlboké vedomosti a bolo málo tém, kde by sa nezaskvel zaujímavými znalosťami.

Bolo čarovné, pozorovať ho, aké množstvo ľudí pozná. Veľa času sme trávil na bratislavskom korze a tu zdravil takmer všetkých. Bratislavčania všetkých zoskupení a profesií ho jednoducho poznali a radi sa u neho pristavili na kus reči, čím značne predlžovali naše prechádzky. Bol veľmi úctivý a nemal prāve optimálny zrak, a tak zdravil skoro všetkých, ale napokon sa aj tak ukázalo, že sú to jeho znāmi.

Vo svojich časopisoch som mu často uverejňoval jeho poviedky, ktoré sa mi vždy páčili, pretože boli vitpné, písané jednoduchým jazykom a mali veľmi dobrú pointu. Jeho priateľa ich vždy museli veľmi pozorne čítať, už len z obavy, či sa v nich nenājdú.

Poviedky, ktoré obsahuje táto knižka, už nestihol zredigovať sám, pretože nešťastne a nepochopiteľne zahynul pri svojej zahraničnej ceste na Floride. Prāve tieto poviedky sa mi veľmi páčia, pretože sú to dialógy s jeho dcérou Zuzanou, s ktorou vedel debatovať celé hodiny, a takto pekne to aj zúročil. Jeho život je spojený s tromi ženami. S mamou, ktorej venoval každý deň veľa času, so ženou a s dcérou Zuzanou. Faktom je, že Andrej bol veľmi obľúbený a milovaný človek a všetci boli radi, že s ním môžu byť. Bol vášnivým športovcom i športovým divákom, a keď odišiel, ostalo po ňom veľké prázdne miesto.

Na bratislavskom korze medzitým vystriedali bratislavské krásne dievčatā, na ktoré sme sa chodili s Andrejom pozerat, rakúski dôchodcovia a anglickí mladí chlapci a bez Andreja je tam akosi pusto. Ale pusto je aj v srdciach nās, ktorí ho zblízka poznali:

Luboš Kríž, novinār a vydavateľ

Tati, dnešné deti to nemajú také jednoduché, ako ste to mali vy, - poučila ma dcéra v noci, po tom, čo sa vrátila z rande, kým ja som sa pohyboval v „polovedomí“ medzi televíznymi programami a strašidelnými snami; neviem, čo je horšie. – Dnešné deti sa musia vyznať v počítačoch, musia hovoriť po anglicky a na prijímačky musia vedieť viac ako absolventi. Navyše vy ste nepoli takí ambiciózni ako my. Vlastne ste sa ani nemali o čo usilovať. Necessovali ste. Nedostávali ste granty. Nepodnikali ste. Vy ste si žili!

Veľmi som sa zaradoval, že mi závidí. Generácia pred nami sa totiž v jednom kuse sťažovala. Pamätám sa, ako nám učiteľ v prvej triede pripomínal, že chodil z lazov do školy bosý. Topánky smel nosiť iba v zime, keď snežilo. Na druhý deň sme si niesli topánky v ruke, také sme mali zlé svedomie.

Neskôr mi starý otec trpkó vyčítal, že musel v sedemnaástich narukovať na východný front a zopakoval si to znovu o dvadsaťpäť rokov. Prvý raz mu prestrelili plúca, druhý raz takmer omrzol. Vrável mi to, aby ma upokojil, keď som musel v rámci štúdia navštevovať vojenskú katedru. Vstával som o pol piatej (!) ráno a babka mi hádzala z okna opasok a čiapku, ktoré som si pravideľne zabúdal. Napriek tomu dedo tvrdil, že jeho „vojna“ bola ešte hroznejšia, vstávali už o štvrtjej. Pravda, iba tí, čo vstali.

Keď som ako začínajúci lekár trávil noc za nocou v službe, ocko sa mi chváľil, že on ako mladý doktor vôbec neodchádzal z nemocnice, lebo ani nemal kam ísť. Ponúkol sa, že prenajme moju detskú izbu. Že ju vzhľadom na to, aký mám v nej neporiadok, ponúkne roľníckemu družstvu.

Tati, čo ste vy vlastne robili celý deň? – pokračovala medzičasom dcéra neľútostne. – Ved vy ste vlastne ani nemuseli internetovať, zoznamovať sa chatovaním, nemuseli ste študovať v zahraničí...

Polovica ročníka emigrovala, - usiloval som sa ju pribrzdiť.

U nás sa chystá celý, - odsekla mi. – Tati, ved my sme už rozlezení v Južnej Afrike a v Austrálii a po celom svete a ani to nám nestačí. Každý z nás sa hlási aspoň na dve vysoké školy, aj ich absolvuje, a aj tak je nezamestnaný. A vás všetkých zamestnali, aj keď ste nič nevedeli. A mnohí z vás dodnes pracujú...

Bože, aká sme my šťastná generácia! Ešte aj pracovať nám dovoľia... Ale prečo nám všetci vyčítajú naše šťastie? Môžeme my vari za to, že sme sa narodili po vynájdení topánok? Preto by sme sa aj my nemohli posťažovať?

Sme šťastná generácia, - priznal som. - Nikdy v živote som sa s nikým nezoznámil chatovaním. To je pravda. Ale kto z vás musel spievať Pieseň práce? Písať referát o zasadení Ústredného výboru komunistickej strany? Kto z vás nosil dederónové košele?

Dcéra zneistela. Pochopil som, že nemá potuchy, o čom rozprávam. Rozhodol som sa, že ju dorazím.

Komu z vás prestrelili plúca na východnom fronte? Kto z vás slúžil v lazarete? Komu z vás odfatli hlavu?

Za socka? – zdesila sa dcéra.

Za revolúcie, - prisvedčil som a nečujne som dodal: - Francúzskej.
 Dcéra sa na mňa dívala s úctou.
 To som nevedela, - zajachatala. – Porozprávej mi o tom... Len nie teraz, lebo zajtra mám doučku a vodičák a ideme do kina. Tati, nemohol by si o tom napísať knihu? Ja si ju potom niekedy prečítam, keď budem mať čas...

NECH ŽIJÚ PROFÍCI!

Tati, ja tento týždeň nemám na nič čas, lebo mám stužkovú, - oznámilo mi dieťa, keď som mu nesmelo vyčítal neporiadok v izbe.

Stužkovú sme mali aj my a napriek tomu sme si upratovali. Dokonca sme si aj umývali zuby, - odvetil som.

Zuby si umývam desiatkrát denne, - rozhorčilo sa dieťa. Vzápätí sa začudovalo: – Naozaj ste mali stužkovú?

Ubezpečil som ju, že aj v minulom storočí sa konali stužkové. Mám aj maturitu. Mali sme aj prijímačky na vysoké školy.

- A mali ste aj beánie? - ožila.

Prikývol som. Moja civilizovanosť dcérou otriasla. Hádám prvý raz v živote si ma začala vážiť. Mám za sebou stužkovú i beánie. Som vzdelanec.

Tati, a mali ste na stužkovej aj program?

Jasné, - prisvedčil som. – Spievali nám Karel Gott a Helena Vondráčková.

Dieťa skoro odpadlo.

Tati, ale veď oni hrozne veľa pýtajú!

Pre zmenu som skoro odpadol ja. Vzala to vážne.

Tati, vy ste mali v triede milionára?

Ubezpečil som ju, že za mojich čias milionári nežili. Aspoň nie u nás. A keď aj áno, tak to dobre tajili. Vedeli prečo.

Tati, na vedľajšej škole majú aj miliardára, - pochválila sa. – A vôbec to netají. Naopak. Predstav si, ten miliardár chcel angažovať umelcov na program. Korna a Vondráčkovú a Gotta a tak. Cez agentúru.

Rodičia by sa istotne potešili, - pokýval som hlavou.

Aj starí rodičia, - súhlasila. – Lenže nakoniec z toho nebolo nič, lebo dcéra toho miliardára odišla študovať do Anglicka. A tak agentúra prišla k nám, či nechceme podobný program. Ponúkli nám všetko. Od a po zet. Miestnosť, catering, to je jedno, vieš, páty service, to je piäte a obsluha, vieš, no a program. Dokonca aj hotový prejav predsedu triedy, triednej profesorky, pána riaditeľa a zástupcu rodičov. Nemali by sme s tým nijakú prácu. A malo by to profesionálnu úroveň.

Iste by to bolo bezchybné, - usúdil som. – A spontánne.

Lenže my nemáme v triede nijakého miliardára, možno pár úbohých milio-nárov, - vzdychla dcéra. – A tak si robíme všetko sami. Ja mám napríklad na starosti tance. Nacvičujeme orientálny, španielsky, írsky a kankán. Píšeme si scénky. A výrocky profesorov. A voloviny, čo sme sami vypoili. Tati, predstav si, tá agentúra mala v programe aj veselé výrocky žiakov a pedagógov. Tati, aj vy ste išli cez agentúru?

Zavrel som hlavou.

A to ste Vondračkovú a Gotta oslovili sami? – žasla.

Čoby. Oni oslovili nás. Ja som bol Gott a spolužiak Ďuro Vondračková. Veľmi mu to prištalo. Vondračková vtedy nosila minisukne.

No, to malo úroveň! – zatúpela. – Tati, dnes je doba profíkov. Umelci uvádzajú produkty, podnikové výročia, benefičné koncerty, promócie, stužkové.

Hej, - pritakal som. - Aj prejavy sú podobné. Nevieť, či to nie je stále ten istý.

Je, - ubezpečila ma. – Ale my, teda naša trieda, si pripravujeme úplne iný. Nový. Aj program budeme mať nacistu nový. Nechceme nikoho sklamať. Sme amatéri, ale na profesionálnej úrovni. Rozumieš? Takže pochop, že nemám čas na upratovanie!

Dobre, - mávol som rukou. – Poupratujem teda sám. Alebo si hádam objednám agentúru?

AKO SME SA HANBILI

Tati, to sa za socika naozaj mohlo stať, že niekomu zakázali písať? – spytala sa ma dcéra, keď listovala v známom spoločenskom týždenníku. Práve ju zaujal príspevok o rafinovanostiach cenzúry počas totality. Všimol som si, že priam vychutnáva články o onom období. Fascinuje ju, že už vtedy žila, celú tú hrôzu prežila a nič o nej nevie. Ako mohť iní...

Písať nezakazovali, ibaže ti nič neuverejnili, - informoval som ju.

Ako ste to mohli tolerovať? – nechápala.

Musím zdôrazniť, že ďalšou Zuzkinou úchylkou je sledovanie dokumentov z ČT 2, pričom jej obľúbeným programom sú Filmové týždenníky od päťdesiatych rokov až po smelú normalizáciu. Jedno oko sa jej smeje, druhé je pobúrené. Ako ste sa mohli pozerať na také kraviny? Ako ste to mohli počúvať? Nehanbíte sa?

Popravde, vôbec sa nehanbím. Jedno oko sa mi smeje, druhé ešte viac. Ako za čias, keď sme sa na tých istých žurnáloch zabávali v kine. Zavše sme, najmä v časoch ranej puberty, od smiechu padali zo stoličiek. Dojnice ľanú rekordy! V škodovke vyvinuli nové „auto“! V Sovietskom zväze nového koňal!

Smiali sme sa, pretože mladým ľuďom je všetko smiešne. Aj veci smutné. Ale nám smutno nebolo. My sme nič iné nečakali. Filmové týždenníky boli vždy také. Veselé davy nadšencov oslavovali Prvý máj, baníci hrdinsky fátali, pracujúca inteligencia vyvíjala pokrok. Čo robila nepracujúca inteligencia, to sme sa nedozvedeli. Načo vyťahovať problémy? Jestvuje predsa tolko radostných skutočností, ktoré nám môžu oznámiť bodý hlas. Áno, taký je náš život - bodý. Iba zavše sa šríťel optimizmu nazlostil, najmä keď si spomenul na bomby, čo krutí imperialisti zhadzujú na rozvojové krajiny. No vzápätí sa upokojil, aj my máme bomby, aké! Napokon nastúpili športovci a aj oni to imperialistom ukázali! Žurnál sa skončil happy endom.

Smiali sme sa a vôbec sme si nepripadali ako disidenti. Smiali sme sa, pretože sme si to ako pubescenti mohli dovoliť. Ostatní diváci sa smiali diskrétnejšie. A vzal by som jed na to, že sa smiali aj tvorcovia žurnálov.

Filmové týždenníky boli žáner. Ako sú dnes akčné filmy. A prihlúple telenove-

ly. A reklamy pred filmovým predstavením. A reklamy po filmovom predstavení. A reklamy uprostred filmov. A teleshopping. Dokonca by som prisahal, že sa v nich realizuje známy bodrý hlas. Bodrý hlas syn. Eventuálne vnuk. Eventuálne bodrá hlá-sateľka vnučka. Sedem, sedem, sedem, sedem!

To všetko som povedal Zuzke. A napokon som sa jej spýtal: – A to sa vôbec nehanbíš?

Nehanbila sa. Jedno oko sa jej smialo a druhé ešte viac.

Ale, tati, - povedala, - to je životný štýl. To nemôžeš porovnávať. Dnes predsa nikoho nezakazujú. Dnes si môžeš napísať, čo chceš.

V tej chvíli narazila na svoj príspevok v týždenníku a vygúľila oči. Na chvíľu prestala dýchať. Vzápät zbledla, očervenela a stratila zvuk. Zo dvakrát sa nadýchla, znovu vystriedala pár farieb a vydala niekoľko čiastočne artikulovaných prejavov.

- Tto tto tto, tati, tto...

Ponúkol som jej upokojujúci čaj.

Ttati, tto si aaako môôôžu dddovoliť? - neurozumela. – Ttati, úúúplne mi vvyne-chali zzačiatok, zzo stredu dddali polovicu a vvynechali pppointu.

Venoval som príspevku letný pohľad. Skrätili ho statočne, ale zmysel ponechali. Ibaže Zuzka sa s tým ešte nestrela. Doteraz jej uverejnili všetky dva články bez zmeny. Slovom, nevie, čo je život.

Ttati, ved to je cenzúra! Tati, ved oni nerešpektovali moje autorské, ba ani ľudské práva! Už im nikdy nič nenapíšem!

Takto sa mi podarilo Zuzke dokázať, že bodrých hlasov a cenzúry sa tak ľahko nezbavíme. I keď, pravda, dnes je všetko iné...

SNObI VŠETKÝCH KRAJÍN, SPOJTE SA!

Tati, je pravda, že za socľka vychádzali noviny a časopisy s nápisom Proletári všetkých krajín, spojte sa? - spýtala sa ma dcéra, listujúc v mierny bulvárnom časopise.

Príkývól som.

Aj Playboy? – pokračovala dcéra.

Playboy nevychádzal, - zammlal som. – Aspoň nie u nás.

A bulvárne magazíny? - sondovala. – Čo vlastne ľudia čítali?

No, nejaké klebetníky vychádzali, ale tváril sa socialisticky. Napríklad názvom, povedzme Svet socializmu. A klebetili rafinovane, akože odsudzovali: „Predstavte si, čo odsúdeniahodné sa stalo na Západe“. A nasledovali pravé nefalšované pikošky o hviezdach šoubiznisu. Aj v nápise sa, pravdaže, maskovali spojenými proletármí, aby im to prešlo.

Tati, a načo tam vlastne bolo to globalistické motto? – pokračovala.

Vzdychol som si. Pedagógovia tvrdia, že deťom treba vysvetľovať. Aj nevyssvetli-teľné. Dokonca aj deťom takmer úplne dospelým.

No vieš, Zuzka, tie noviny boli pôvodne určené proletárom, - vyvíjal som nadľud-ské úsilie. - V minulosti, dávno pred vojnou, už ani neviem ktorou, chceli demon-

štrovať jednotu. My – tunajší proletári - nie sme sami. Uskutočnime revolúciu. Potom došlo k zmene režimu, pôvodní proletári už neboli proletári, naopak proletármi sa stali ich nepriatelia. Iba nápis zostal. Nikto si nevšimol, že je už dávno po revolúcii.

Rozumiete?

Áno, - prikývla. – Tati, a mohol by si mi vysvetliť, kto vlastne boli tí proletári?

Proletári sú chudobní ľudia, - zatúčal som. – Ale prečo sa na to pýtaš? Dnes proletári nikoho nezaujímajú.

Práve preto sa pýtam, - odvetila. – Tu píš o bratislavskom Pese v opere a fňukajú nad tým, že nemá ani zdaleka takú úroveň ako viedenský Operball. Zaujímavé je, že neľnúkajú nad tým, že medzinárodné letisko v Bratislave nie je zdaleka také medzinárodné ako letisko vo Schwechate.

No a?

No a ďalej tu píš, že je veľkým faux pas, keď si dáma na dva plesy v sezóne vezme rovnaké šaty.

No a?

No a veľkým spoločenským problémom sa tiež javí oiažka, či dáma musí mať pančuchy, alebo nie. Údajne pred rokom bol v móde trend nemat pančuchy. Na druhej strane sa tvrdí, že dáma má mať vždy pančuchy. Takže sa nevie, či je to in, alebo out.

No a?

No a nevyhnutne musí mať značkové topánky.

Súhlasím, - prikývol som. – Predstav si, keď tanečník stúpil dáme na bosú nohu...

Aj doplnky má mať značkové! - napomenula ma dcéra zvýšeným hlasom. – Tati, to je také nevyhnutné mať všetko značkové?

Je to nevyhnutné pre značkové veci, - zavrčal som. - Zuzka, iné problémy nemáš?

Ale, tati, - zatahla. – To predsa nie sú moje problémy. To sú vaše problémy. Toto je vaša spoločnosť. Vaše časopisy. Vy nás tým krmíte. A my sme už pomaly takí, ako ste vy. Čítame o osobnostiach, ktoré navštevujú plesy, zapíňajú súkromnými rozhovorni stránky bulvár, žijú v neskutočnom blahobýte. Nútite nás obdivovať plesy, nakupovať plesové šaty, rovnvo dvojle, značkové veci, hoci na to za normálnych okolností nemáme - a tak ďalej. Najprv ste si natlačili proletárov a teraz nás globalizujete so snobmi. Snobi všetkých krajín, spojte sa!

Tak to nečítajte! – napajedli som sa. – Máte vlastné hlavy. Kupte si knihy!

Schmatol som Zuzkin bulvár. Na titulnej strane nebol nijaký nápis o snoboch. Bola tam iba vyzývavá kráska.

Ako na všetkých. Raz čierna a druhý raz blondína. A červenovláška a brunetka a Afričanka a dievča z Ázie.

Krásavice všetkých krajín sa spojili!

Tuším, že sme prezili ďalšiu revolúciu, ani sme si to nevšimli...

PERMANENTNÍ SVEDKOVIA

Tati, je pravda, že noviny žijú iba deň? – spýtala sa ma dcéra. – A večer sú v agónii?

No, prídu nové správy, novorodenci, - pripúšťal som, otvárajúc poštu. – Staré správy musia uvoľniť miesto novým. Noviny putujú do archívu.

To je ich cintorín? – pokračovala dcéra v akomak morbidnom tóne.

To je šatník, - opravil som ju. – Noviny si z neho môžeš hocikedy vytiahnuť. Aj po päťdesiatich rokoch.

To sotva, - pokračoval potomok, - manička ich každé dva týždne zo šatníka vyhodí. Nájdeš tam akurát práce prostriedky. Tie žijú dlhšie.

Práce prostriedky sa pomiňajú, ale noviny zostanú, - triumfoval som.

– Mój ocko sa celý život tešil do dôchodku, že bude mať konečne čas, zájde do Univerzitej knižnice, vyhladá noviny z tridsiatych rokov, keď študoval v Prahe a hral prvú futbalovú ligu. A že si prečíta články, kde sa zmieňujú o jeho vynikajúcich výkonoch a prekrásnych góloch. A naozaj, ocko šiel do dôchodku, zašiel do univerzity, vyhladal noviny a naradovane mi zavolať, pretože hneď v prvých, čo vytiahol z regálu, figuroval v titulku: Reiner selhal na mokrom terénu.

A to tam majú odložené všetky noviny? - žasla Zuzka.

Všetky významnejšie, - prisvedčil som.

Aj Express? – spýtala sa.

Samozrejme, - prisvedčil som. - Keď pôjdeš do dôchodku, môžeš si vyhladať všetky naše úvodníky. Alebo sa môžeš začítať do novín z predminulého storočia a čítať o fascinujúcich objavoch z tých čias: o gramofóne, kinematografe, neskôr o vzducholodi, o lietadle a tak ďalej. Naš sused mal doma zviazané časopisy, čo odoberal jeho deduško, a ja som to v detstve čítal. Bolo to fantastické.

Tati, otec môjho chlapca má odložené noviny zo štyridsiatych rokov, zo šesťdesiateho ôsmeho, z normalizácie a z revolúcie, - pochválila sa Zuzka. - Ale nechce nám ich ukázať, aby sme zbytočne nestrácali čas a ilúzie.

Prečo? – nerozumel som.

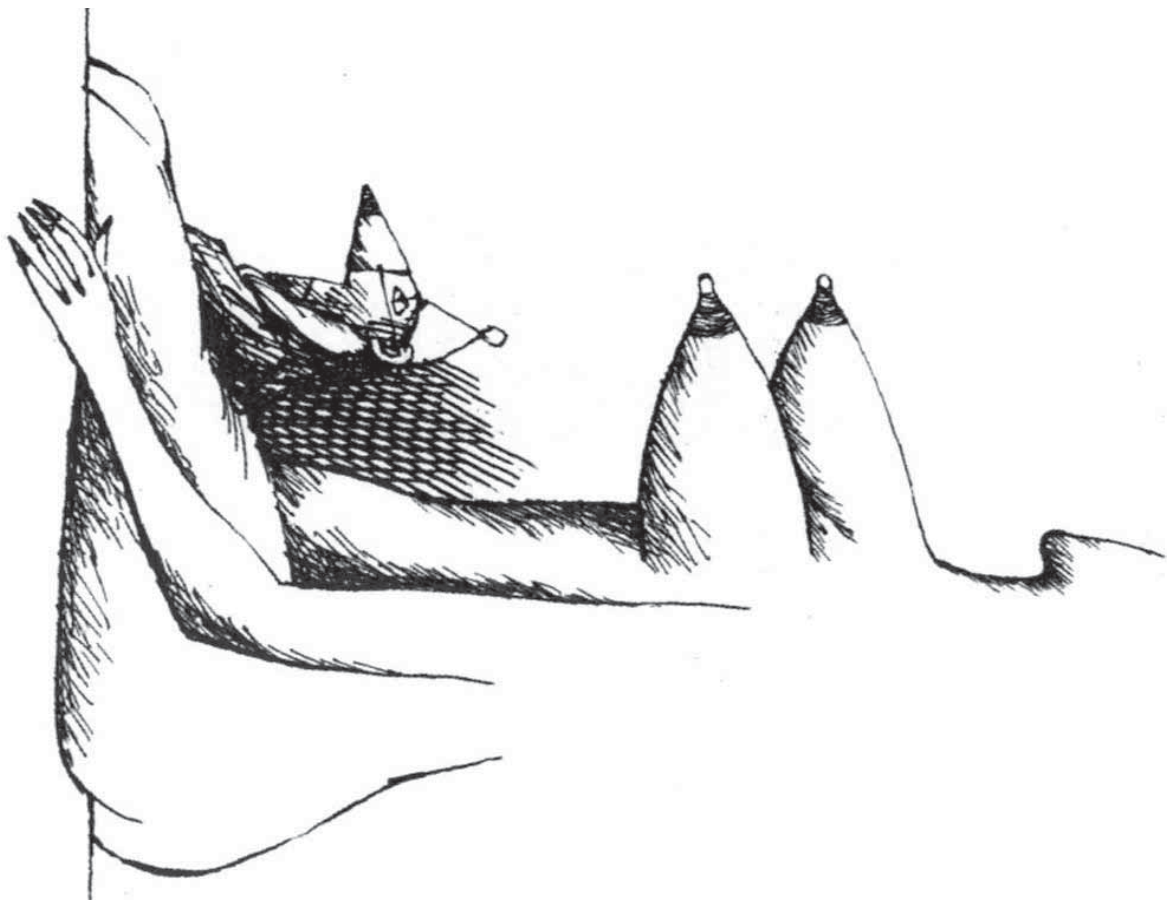
No, lebo hovorí, že by sme boli prekvapení, kto čo a kedy napísal, - vysvetľovala.

– Tvrdí, že viacerí bývalí disidenti boli už vtedy prominenti a viedajší prominenti sú prominenti dodnes.

Moment, - začudoval som sa. – Podľa tejto teórie - disidenti nejestvovali. Nehovorím, že ich bolo veľa, ale boli. A v každej dobe.

To hovorí aj on, - pripustila Zuzka. – Ludstvo sa vraj delí na permanentných prominentov a permanentných disidentov. Ale s tým si nemáme lámať hlavu, lebo to nezmeníme. Keď už sú tí prominenti a disidenti permanentní... Radšej sa máme učiť na skúšky.

Prilýkol som. Znelo to múdro. Napokon, prichádzajú novorodenci, nové poznatky, nové informácie, všetko staré putuje do knižníc a do šatníkov. Načo sa k tomu vracat? Mohli by sme stratiť ilúzie. Je krajšie byť obklopený hrdinami, ako tými, čo menia kabáty, je krajšie hovoriť o strelených góloch, ako o inkasovaných, je krajšie spomínať na úspechy, ako na selhání na mokrom terénu. Je krajšie prikrašiť si



minulosť, prípadne si z nej povyberat hrozienka. Je to i zdravšie. Pre nás. A tí, čo sú posadnutí pravdou a realitou, nech sa len pekne hrabú v prachu a v zožltnutých papieroch, aj tak nič nezmenia, pretože prominenti a disidenti sú veční a prach pohltí aj tých, čo sa dnes narodili!

Otvoril som obálku. Správa cintorína mi posielala šek. Ak ho nezaplátim, zrušia hrob môjho predka. Hroby sa rušia, pretože starí nebožtíci musia uvoľniť miesto novým nebožtíkom.

Ukázal som list Zuzke. Bola pobúrená. – Ale, tati, to predsa nemôžu! Zrušiť dedka. To potom zrušia aj teba? Aj mňa?

Ubezpečil som ju, že šek okamžite zaplatím. Nenecháme sa len tak zrušiť! Aj ona ma ubezpečila, že bude za mňa platiť šeky. A obstará si potomka, ktorý tiež zaplatí.

Keď zbadala, že som zbledol, rýchlo doložila:

Tati, aj noviny žijú iba deň, ale v archívoch sú stále. A z pamäti sa vôbec nedajú vymazať.

Dúfam, že nemala na mysli iba pamäť počítačov, ktoré posielajú šeky...

SLADKÝ ČAS LASTÚRNIKOV

Tati, - vošla dcéra do obývačky s úsmevom, ktorý nevesťil nič dobré. – Môžem ťa otestovať?

Zamračil som sa. Ak sa dám otestovať, kadečo môže vyjsť najavo. Ak sa otestovať nedám, bude si myslieť, že sa obávam, že - kadečo môže vyjsť najavo.

Som unavený, - poznamenal som s nádejou na milosrdnosť. Tú však od detí nemožno očakávať.

Zvládneš to ľavou zadnou, - ubezpečila ma. – Mám tu otázky na prijímacie skúšky na medicínu. Iba päťnástisíc. Tak som zvedavá, či vieš na všetky správne odpovedať.

No, možno sa pákrát pomýlim, - pripustil som skromne, - lebo som unavený.

Máš vždy osem možností, z ktorých môžem byť viacere správne, ale nemusí byť ani jedna, - usmiala sa sadisticky. - Takže prvá otázka. Prapohlavné bunky, z ktorých vznikajú gaméty, sú: po a) diploidné, po b) haploidné, po c) diferencované, po d) nediferencované, po e) diploidné a nediferencované, po f) diploidné a diferencované, po g) haploidné a nediferencované po h) haploidné a diferencované po i)...

Ssom vvelmi unavený, - zavzdychal som. – Som taký unavený, že v tejto chvíli vlastne ani neviem, čo je diferencovaný.

Tati, tebe to nič nehovorí? - nasmerovala na mňa skúmaný pohľad.

Čoby nie, - spomenul som si. – Moje prvé auto bola embečka. Pamätám si ju, akoby tu stála, trávovozelená.

A čo to má spoločné s prabunkou?! – zasondovala prísne.

No a šiel som na rande, myslím s tou embečkou, teda rande som mal s Mirkou, no a podarilo sa mi naraziť si diferencíál. Vieš, čo je to diferencíál?

Tati, teraz testujem ja teba, nie ty mňa! - napomenula ma. – Ak to nevieš, povedz rovno a ja ti dám druhú otázku.

Čoby som nevedel, - namielol som. – Ten diferencíal bol kdeśi na podvozku, no a ja som nabral odspodu kanál a...

Máš nula bodov, - oznámila mi. - Druhá otázka. Blastoméry sú: po a) bunky vzniknuté pri prvom meiotickom delení, po b) bunky vzniknuté mitotickým rozdelením zygoty, po c)...

„Ach, krásne študentské časy! Blasová Méry. Pravda, skôr sme ju volali Majka alebo Babuľa. Bože! Najkrajšia blondína, akú som kedy stretol...“

Po h) bunky vzniknuté blastuláciou... Tati, ty ma vôbec nepočúvaš!

Čoby, - zaprotestoval som. – Bunky vzniknuté blastuláciou.

To je odpoveď?

Nie, to bolo po há. Teraz nad tým rozmýšľam. Čo bola vlastne otázka?

Čo sú to blastoméry? - zatúčala otrávene.

Aha. A čo bolo po cé?

Makrogaméty lastúrnikov.

Hej, - pokýval som hlavou. Ani som netušil, že lastúrniky majú makrogaméty. Čo vlastne viem o lastúrnikoch? Teda presnejšie, čo sú to lastúrniky? A čo sú makrogaméty? Toto som sa niekedy učil? A to som sihol ísť na rande! S Babuľou Blasovou sme išli do kina. Hrali Chaplina. Jasné, dávali prvý Chaplinov zvukový film Modemá dobba! Akoby to bolo večera. Držali sme sa za ruky. Aj inde sme sa držali. Aj sme sa bozkávali. To si pamätám. Ale na lastúrniky si spomenúť neviem.

Vzdávam sa, - povedal som odrazu statočne. - Pochybujem, že by som poznal odpoveď na čo len jedinú otázku.

- Je ich pätnásťtisíc, - upozornila ma dcéra. – A máš diplom.

No práve, - usmial som sa. – Mám diplom, preto sa nepotrebujem učiť na prijímačky.

Ja už viem asi polovicu otázok, a nijaký diplom nemám, - zaňúkala.

Vedieť, to nič neznamená, - poučili som dcéru. – Vedieť treba v pravý čas.

Ozaj, ved ja nemám čas! – spomenula si v tej chvíli. - Ideme s Durom do kina!

Na nejakú klasiku.

A už jej nebolo.

Všetko má svoj pravý čas.

O VOJNOVÝCH A MIEROVÝCH ŠTŤVÁČOCH

Tati, vieš, čo je najhoršie na vojne? – spýtala sa ma Zuzka.

Nie, - priznal som sa. – Nedávno si mala osemmásť, podel sa o svoje skúsenosti...

Tati, - napomenula ma, - s tým nie sú žarty. Možno o chvíľu vypukne svetová vojna a ja som mala úplne zbytočne dobré známky na polročnom vysvedčení.

To ma zaujalo. Zdvihol som zrak od novín plných vojnových plánov.

Nečuduj sa, tati. Možno sa teraz úplne zbytočne učím chémii na prijímačky. Možno tie prijímačky už vôbec nebudú. A večer sa chcem učiť na písomku z taliančiny. Ale ráno už nebude nijaká taliančina.

No tak dobre, - súhlasil som. – Neuč sa, chod na diskotéku a do fitka...

A načo mám byť fit? – nerozumela.

Lahni si na gauč, daj si niečo sladké a masné, - opravil som sa, - a čakaj, kým to vypukne.

Tati, a ty načo chodíš do práce? – rýpala. – Tripiš takým nedostatkom fantázie, že si nevieš nájsť nič príjemnejšie?

Môžem umyť riady, - ponúkol som sa.

Tati, vaša generácia je načisto nemožná, - usúdila. – Tuším, že ste masochisti. Stále sa venujete nepríjemnostiam. Predovšetkým kariére: Študujete, pechoríte sa, zariadenie byty, staviate domy, vysádzate záhradky, a keď sa vám začne dariť, tak príde nejaká nezmyselná vojna a báb, všetko je fučí! Tak načo je to dobré?

Moment, to nie je vec našej generácie, - namietol som. – To je vec všetkých generácií. Mój dedo bol študent, keď narukoval do prvej svetovej vojny.

A učil sa dobre?

Výborne, - odvrkol som. – Narukoval na východný front, padol do zajatia a vrátil sa až dva roky po skončení vojny skratkou cez Vladivostok. Potom doštudoval, zariadil si zubársku ordináciu...

A bol usilovný? - informovala sa Zuzka.

Enormne, - dal som jej deda ako príklad. – Bol najlepšij zubár v meste, aj najbohatší, ale keď prišla vojna, znovu ho povolali a všetko sa rozsypalo. Ale po vojne sa zasa vďaka šikovnosti a pracovitosti vyšvihol, až prišiel Vŕtazný február a opäť o všetko prišiel. Lenže dedo sa nedal, znovu si vybudoval prax a...

A prišla ďalšia vojna...

Nie. Do Kórey ani do Vietnamu ho nepovolali. Umrel.

To urobil dosť predvídavo, - pokývala Zuzka hlavou. – Vybabral s nimi. So všetkými.

Prísne som na Zuzku zagánil. Zdalo sa mi, že to so svojim cynizmom preháňa.

Vieš, tati, - poučila ma, - na živote je najhoršia tá nespravodlivosť. Človek sa snaží, učí sa, je usilovný, vzdáva sa požitkov, aby sa poriadne vzdelal, usilovne pracuje, aby niečo dosiahol, a potom sa stane niečo, čo je úplne mimo neho, na čo nemá najmenší vplyv. Je proti tomu bezmocný, napriek tomu, že veľa vie, že veľa dokázal a že by mohol ešte veľa vytvoriť. Užitočného. Pre všetkých. Ale príde bum báb, spoločnosť zošalie, začne hádzat bomby, ľudia sa vzájomne vraždia. Z ničoho nič. Pozri sa na takú Juhosláviu. A to bolo nedávno.

No, svet sa ti môže zosypať aj pre hocičo iné, - zammlal som. – Môže ta náhodne prejsť auto, omylom ta zastrelí mafán alebo naschvál tvoj chlapec, nemá každý takú trpezlivosť ako ja. Alebo môžeš ochorieť. Ale môžeš mať aj smolu, a nič z toho sa nestane. Auto ta neprejde, nik ta nezastrelí, ba ani vojna nevy pukne. A čo bude ako následok? Zajtra pohoríš na písomke z tallančiny!

Zuzke od hrôzy zaklipkali viečka. Je patologicky márnomyseľná, neznaša neúspechy.

No tak dobre, - rezignovane mávla rukou. – Len som ti chcela vysvetliť, že vojna je hrozná, pretože postihuje obvyčajných ľudí. Normálnym ľuďom nič neprinesie, akurát im zničí majetky, životy, kariéry. A s tým, dúfam, ako pacifista súhlasíš...?

Len sa už chodí učiť, Zuzka – priťakal som. – A predtým by si ešte mohla umyť riad. Zuzka na mňa fľochla pohľad plný vzdoru.
Pacifistka, nepacifistka, keby tak mala bombu, mal by som po kariére...

S EGOIZMOM NA VEČNÉ ČASY A NIKDY INAK!

Tati, nezdá sa ti, že som hrozná egoistka? – prekvapila ma Zuzka rafinovanou otázkou.

Bolo zrejme, že hoci sa jej tvrdenie zakladá na pravde, nemôžem jednoznačne súhlasiť, pretože v samotnej otázke je zakódovaná sebakritika a nepriamo túžba po náprave. Také niečo ťažko očakávať od čistého egoistu. Na druhej strane, môžem byť pokrytec?

Áno, Zuzka, si hrozná egoistka, - potvrdil som.

Zuzka sa na mňa začudovane pozrela. Bola sklamaná. Čakala sofistikovanejšiu odpoveď. Zákerne som ďalej čítal noviny. Po prvé, som egoista, po druhé, nech chvilu premyšľa, po tretie, nech nečaká, že ju budem lutovať pre jej zlé vlastnosti.

Tati, ale egoizmus nie je až taká zlá vlastnosť, - pokračovala po chvíli. – Egoisti vedia, čo je dobré, a preto majú porozumenie pre potreby iných.

Tušil som, že chceš, aby som ta chváľil, - odhalil som ďalšiu črtu jej egoizmu. – Chceš, aby som ta chváľil za niečo, za čo sa máš v podstate hanbiť.

Nevinne zaklipkala očami. Už-už som čakal, že sa rozhovorí o dedičnosti a o nerovnom boji s genetickým fondom. Rozhodol som sa ju predbehnúť.

Poviem ti príbeh. Ešte pred revolúciou, keď boli služby veľkým problémom, sa ma spýtal istý známy, či nemám priateľa v opravovni áut. Tri dni pred dovolenkou v Juhoslávii sa mu pokazil starší voz a v servise ho objednali o mesiac. Navštívili sme teda kamaráťa automechanika a ten slúbil, že auto opraví v priebehu týždňa, vždy popoludní, keď sa vráti z práce. Porucha sa ukázala vážnejšia, a tak si priateľ mechanik vzal dovolenku. Navyše nakúpil z vlastného súčiastky za štyritisíc korún, čo bola v tom čase nemalá položka. A čo urobil môj známy, keď prevzal auto? Zaplatil tie štyri tisíce a za prácu nedal opravárovi ani korunu. Keď sa vrátil z Juhoslávie, vyhladal som ho plný spravodlivého rozhorčenia. – Ten chlap celej tvojej rodine zachránil dovolenku, - kritičal som, - obetoval svoj voľný čas, zhaňal materiál, a ty si mu nedal ani korunu?!

Známy sa na mňa lútosťivo pozrel, zahabne pokýval hlavou a rieko: - Môžem ja za to, že som taký hrozne lakomý?

A zaplatil? – vyzvedala sa Zuzka.

Kdeže, - mávol som rukou. – Nemohol zaplatiť. Je lakomý, chudáčisko.

Tati, ale on je naozaj chudáčisko, - súhlasila Zuzka. – Stratí všetkých priateľov. Nik mu už v živote nič neopraví.

Nanajvýš fasádu, - vrčal som bojovne.

Tati, on je obet samého seba. Egoista nemusí byť obet. Postaćí, keď sa o svoj egoizmus podelí.

To si mylíš pojmy, Zuzka, - poopravil som potomka. – Potom to už nie je egoista, ale altruista.

Altruista býva tiež obet samého seba, - poučila ma Zuzka. – Nesebci toľko pomáhajú iným, až sú z toho zúfalí a zatrpknú. Napokon sú z nich kyslí odľudovia, ktorí iným vycítajú, že im pomohli. Alebo si to aspoň myslia.

A preto sú našimi žiarivými vzorní egoisti! – zhrnul som.

Tati, egoista pomáha s radosťou. Egoista vie, že keď niekomu robí dobre, tak aj ten, pokiaľ je normálny, sa mu odvdáči dobrom. Egoista šíri pohodu, lebo vie, že keď je okolo neho pohoda, tak je dobre všetkým, teda aj jemu. Egoista ľuďom neškodí ako ten tvoj známy. Egoista vie, čo je dobré, a preto miluje svoje okolie, aby bol milovaný. Egoistovi sa vracia dokonca aj láska k sebe... Ale kto nemá rád ani seba, nemá rád nikoho a je z neho kazisvet.

Moment, - zastavil som dcéru. – Takže najlepší sú vlastne egoisti-altruisti. Na seba si vyskúšajú, čo je dobré, a potom to aplikujú na iných.

Dcéra búrlivo súhlasila. - Tati, - spýtala sa milo. – Myslíš si, že som egoistka-altruistka?

No, - zamyslel som sa. – Na päťdesiat percent. Ako väčšina z nás.

Asi preto je na svete tak krásne.

O SKROMNÝCH A BEZOČIVÝCH

Tati, nezdá sa ti, že som príliš skromná? – spýtala sa ma dcéra pri raňajkách.

Abý som bol úprimný, tento handicap som si u nej nevšimol. Dokonca mi od prekvapenia zabehol jogurt.

No, si zavše trochu plachá, - uznal som v rámci objektívnosti, - ale skromnosť si predstavujem inak.

-To je možné, - usúdila, - ale iba preto, že vás zle vychovali. Viedli vás k nenáročnosti, k podceňovaniu vlastných schopností, k prehnanej úcte k autoritám a v konečnom dôsledku ku strate sebavedomia.

No, namojveru, ani som netušil, že máme toľko na rováši!

Jogurt som odložil nabok.

A ako ťa mám teda vychovávať? - informoval som sa.

No, to presne neviem, - zaváhala. – Mal by si však niečo spraviť s mojím sebavedomím. Odpovedám v škole, riadne sa pripravím, látku mám poukladanú v hlave, mala by som byť úplne pokojná, ale ja sa naopak trasím, hlas sa mi chveje a pôsobím neisto. Akoby som schovávala diery vo vedomostiach. Najradšej by som sa prepadla, utiekla, alebo rovno umrela.

To nie je skromnosť, to je obýčajná tréna, - poučil som potomka. – Paradoxne ju zvyknú mať tí, čo sa pochtivo pripraviva, pretože majú čo stratiť. Keď príde na skúšku lajdák, ktorý sa nenaučil, nemá čo stratiť a tvári sa sebaisto. Niekedy tým skúšajúcich zmätie. Ale väčšinou to praskne. Pravda, sú aj rafinovanejší darebáci, čo napaak - predstierajú trénu. No a od tých musia profesori vás - pochtivcov diagnosticky oddiferencovať.

Znovu som sa pusil do jogurtu.

Tati, - vyhrlika dcéra plná obdivu, - ty si taký múdry, že sa ti skoro ani nedá rozumiť. Fakt. Ty si to mohol v živote dotiahnuť ďaleko, keby si nebol taký zakríknutý.

Jogurt som zasa odložil.

Prečo si mysliš, že som zakríknutý? – zvyšil som hlas.

Lebo vás tak vychovali, - zopakovala. – Za vašich čias sa nosila skromnosť. Báli ste sa ceknúť, aby vás nevyliali zo školy. A zo zamestnania. Aj vaši rodičia sa báli. Aj starí rodičia. Vy, keď klopete na tapacrovane dvere, tak počihu a priklíčene. Dnes fčíť zdravá sebadvera. A to mi chýba. Bojím sa, že dopadnem ako ty.

Jogurt som hodil do koša.

Musím uznať, že Zuzka neotárala do vetra. Pred pár rokmi sme mali vo firme kurz. Prihlásili sa viacerí štyridsiatnici, veterinári z východného Slovenska, ktorí prišli o zamestnanie, lebo zanikli družstvá. Solídni muži v korektných oblekoch a s kusom práce za sebou, s naučenou angličtinou a s kopou vedomostí. Pýtali sme sa ich, aký chcú plat, a oni žiadali osem až desaťtisíc. A potom, keď prišiel mladík v koženej bunde a v riflách, zamával diplomom zo západnej univerzity, ktorá stojí uprostred kukuričného poľa, a žiadal šéfov plat, tak vyrazil všetkým dych, že ho naskutku prijali. Hoci s trochu menšou výplatom. Po dvoch mesiacoch nás opustil, lebo nemal rád návštevy klientov, prednášanie, študovanie, prípravu materiálov, šoférovanie, vyplňanie formulárov a iné pracovné činnosti, ktoré ho zdržiavali vo vývoji. Odišiel s tým, že u konkurencie žiadaný plat dostane.

Môžem to povedať Zuzke? Môžem sa jej priznať, že veterinári mi boli sympatickí, že som im držal palce a bolo mi ľúto, keď odišli. Ale ani im som nemohol povedať – chlappci, hore hlavu, nebudte tak prekliato skromní, zabúchajte päsťou na tapacrovane dvere, žiadajte viac, tým vaša hodnota vzrastie. Skromnosť, utiahnutosť pracovitosť dnes nefčí. Teraz je v móde bluf. Speváci nepotrebujú talent ani hlas, ale bezočivého agenta, čo vybaví pár článkov v bulvári, ocenenia v pododrivých anketách a zapýta tučný honorár. Vedci, spisovatelia, herci, športovci nepotrebujú výsledky, potrebujú public relations. A nároky. Svet miluje bezočivých.

Nie, toto Zuzke nemôžem povedať. To napokon vie.

Ale niečo jej povedať musím. Dychtivo sa na mňa pozerá. Vie, že som v úzkych. Staronilstvo odmietne a lož rozpozná. Lenže veterinári sa nezmenia a mladík v bunde tiež zostane suverénom. A svet svetom.

Vieš, Zuzka, - povedal som hlbokomyseľne. – Človek je napokon taký, aký je.

Zuzka sklamanne vzdychla.

Tati, tak to sme potom v peknej kaši!

Vzal som si z chladničky nový jogurt. Netreba to so skromnosťou zasa preháňať...

KTO MÁ PRAVDU A NIKDY INAK

Tati, stalo sa ti, - ozvala sa Zuzka, - že si sa pohádal s najlepším priateľmi na život a na smrť?

Stalo, - pripustil som po chvíľke váhania. – Pravda, neboli to najlepší priatelia,

ako sa ukázalo. Ale, povedzme, srdcu blízki...

A už nikdy ste sa nezmierili? – pokračovala.

Pokrútil som hlavou.

A kto mal pravdu? – vyzvedala ďalej. – Ty, či oni?

No tak moment, - pribrzdiť som tempo. – S pravdou to nie je také jednoduché. Každý má tú svoju. Univerzálna pravda nejestvuje a objektívna asi tiež nie, pretože ani nezaujaty sudca nemôže byť stopercentne spravodlivý. No ale pripustíme, že objektívna pravda jestvuje, a je teda niekde medzi.

A kvôli takej nejasnej pravde si sa rozšíšiel s blízkyrmi ludmi? – čudovala sa.

Nerozšíšiel som sa s nimi pre iný názor, - hľbal som nahlas. - Ale zrejme sme sa zachovali tak, že sme si už jednoducho neboli blízki. Alebo nemohli byť. Môže ísť povedzme o krízovú situáciu. V takých chvíľach sa zvyčajne odkryvávajú charaktéry. A tak už ani nejde o pravdu, ale o charakter.

Ja som sa totiž poškrtepla s Janou, - priznala sa Zuzka. – Povedala, že odkedy mám chlapca, sa jej vôbec nevenujem a nezaujímajú ma jej problémy. Myslíš si, že má pravdu?

Asi áno, - usúdil som, - ale na tom nezáleží. Dôležité je, že to tak cíti.

Tati, - zvýšila Zuzka hlas, - ja jednoducho nemám čas! Čakajú ma prijímačky a maturita. Ja nemám čas ani na svojho chlapca. A kto má počúvať jej problémy? Ved to nie sú nijaké problémy! To sú úplne bežné veci. Také má každý. Prefarbila si vlasy na bledšie a pytala sa ma, či jej to prisťane. Tak som jej povedala, že sa mi zdá, že to mala predtým lepšie. No a ona spustila, že jej to babby pochválili. Tak som jej povedala, načo sa ma pytá, a že mi je to fúk. Tati, myslíš si, že sme sa pohádali na celý život? Bola to moja najlepšia kamarátka.

No, musíš mať viac trpezlivosti, - usmernil som potomka. – Nejde o to, čo ti hovori, ale o to, že ti to hovori.

Sú to úplné somariny, - ubezpečila ma Zuzka.

Z tvojho pohľadu, - namietol som. - Tebe nezáleží na vlasoch?

Zuzka zdvihla obočie. Išlo o Janine vlasy, nie o jej.

- Musíš si vypočuť jej somariny, - pokračoval som nekompromisne. - Je to tvoja najlepšia priateľka.

Bola, - prikývla Zuzka. – Teraz sa so mnou nerozpráva. Tati, myslíš si, že vydrží do konca života?

Myslím, - nastrošil som dcéru. – Musíš si vypočuť ľudí, na ktorých ti záleží.

Aj keď trepú hlúposť?

Vtedy ich musíš počúvať najpozornejšie, - prikývol som neúprosne. Tati, bol si môj najlepší otec, - skonštatovala Zuzka. – Asi sa s tebou prestanem rozprávať do konca života.

To bude najmúdrejšie, - skonštatovala manželka, ktorá práve prišla domov. – Už dostali luster, čo chcem kúpiť. Gulatý.

Ale, - namietol som, - sem by išiel oveľa lepšie hranatý. Kocka.

Keď ja chcem okrúhly, ty chceš kocku, - rozhorčila sa manželka. – Pritom aj slepý vidí, že sa sem hodí guľa. Zuzka, nemám pravdu?

Objektívna pravda nejestvuje, - vyhlásila Zuzka filozofičky, - pretože ani nezaujúťý sudca nemôže byť stopercentne spravodlivý. Ak objektívna pravda jestvuje, je niekde medzi.

A to je čo? – nerozumela manželka.

No, miláčik, - zhrnul som potomkove múdre slová (ktovie koho cituje?) - v praxi to znamená asi toľko, že kúpime elipsoid.

Elipsoid? – zhrzila sa manželka.

Zuzka prikývla.

Elipsoid je vhodný kompromis, - súhlasila.

V nijakom prípade nekúpim elipsoid, - vzbĺkla manželka, - to si majte radšej kocku! A ja, ja sa môžem pokojne odšťahovať!

Ták. A potom, že je pravda niekde medzi...

ZBYTOČNÉ SLOVÁ

Tati, - oslovila ma Zuzka s knihou v ruke, - ako má človek správne písať?

Čo písať? – nerozumel som. – Inak sa píšú ľúbostné listy a inak daňové priznania.

Ako má správne písať literatúru? - spresnila Zuzka. – Johnson dáva za príklad Hemingwaya, pretože nepoužíval nijaké zbytočné slová. V škole chválili učiteľ Joyca, lebo nepoužíval nijaké zbytočné slová. A ja si lámam hlavu nad tým, ktoré slová sú zbytočné.

Zbytočné sú tie, ktoré netreba, - prekvapil som sám seba presnou odpoveďou.

Tati, a ktoré slová treba? - pokračovala Zuzka logicky.

Musím poznamenať, že má literárne ambície, dokonca jej už uverejnili článok. Samozrejme, chce dosiahnuť ešte viac. Pravdepodobne chce získať Nobelovu cenu za literatúru. Popritom sa chce stať lekárkou, novinárkou, prekladateľkou, horolezkyňou, kozmonautkou, počítačičkou, šťastnou manželkou a matkou. Možno si raz urobí aj poriadok v izbe.

Treba nájsť správne slová, a to je umenie, - vyhlásil som pokojne.

Dúfal som, že sa Zuzka znovu zahľbi do Johnsonových intelektuálov. Znamenity historik Paul Johnson si vzal na mušku mužov, ktorí ovplyvnili myslenie ľudstva, no vo svojom živote si nepočínali vzorne. Skôr naopak.

Tati, a tebe sa zdá, že Johnson používa správne slová? – spytala sa ma Zuzka.

Johnson je majster pera, - ubezpečil som dcéru. – Píše k veci. Nijaké zbytočnosti. A je vynikajúci historik.

Tati, ale v tejto knihe ľudí ohovára, - upozornila ma Zuzka. – A oni sa nemôžu brániť.

Nemôžu, - súhlasil som, - pretože už nežijú.

Ale on ich obviňuje z hrozných vecí. Rousseau dal svoje deti do sirotinca, kde umrel, Shelley bol zvrhlík, Brecht vypočítavý cynický sukníčkár a všetci spolu nekoneční egoisti. Síce nadaní, ako Hemingway, ale posadnutí sebou, bezcharakterní klamári a podvodníci.

Nezaškodí zavše rúcať ideály, - zastal som sa autora. - Napokon aj modly sú len ľudia.

Tati, ty nechápeš, čo ti hovorím? Johnson klebetí. Je to skvelý historik, ale napísal bulvár. Napísal to výborne, lebo je majster pera. A kniha sa predáva, pretože je bulvár. A dobre sa číta. Ale teraz mi povedz, či je to správne? Či to treba? Či treba takto písať? Či to nie sú zbytočné slová?

No, brilantne napísaný bulvár je vlastne umelecké dielo, - zahabkal som, - hoci bulvárne.

Tati, dnes sa číta prevažne bulvár, - poučila ma Zuzka. – Ale potrebuje majster pera písať bulvár?

Spomenul som si na včerajší televízny program o režisérovi Martinovi Scorecesen. V Hollywoode mu na staré kolena nedávali príležitosť, pretože vytváral umelecké filmy a o tie nie je divácky záujem. A tak sa Scorecese vehementne zaujímal o komerčný akčný film, a keď mu konečne pridelili réžiu, nakrútil ho načisto komerčne. Producenti boli nadšení, Scorecese im dokázal, že je schopný nakrútiť plytký hlúpy film, ako každý iný režisér... Fenomenálni huslisti hrajú namiesto klasických husľových koncertov stredný prúd, operní speváci zabávajú publikum v športových halách evergreenmi, chirurgovia si otvárajú kozmetické salóny. Všetci máme svoj bulvár.

Ale môžem to povedať tomu dieťaťu? Ktoré ašpiruje na Nobelovu cenu? A chce sa pociťo potápať, zliezať kopce a lietat do kozmu?

Tati, nezdá sa ti, že ľudia majú preto tak radi bulvár, lebo majú radi peniaze?

Zuzka to povedala stručne - ako Hemingway. Asi z nej vyrastie riadny odľud.

O tvrdých chlapoch v nočných košeliach

Tati, myslíš si, že tvrdosť je dedičná? – spýtala sa ma Zuzka. – V novinách píšou o našej súčasnej mafiánskej jednotke, že je tvrdý po otcovi.

Mafiáni ma nezaujímajú, - zammlal som.

Dcéra sa na mňa prekvapene zadívala. No, áno! Jemné dievčatká majú zvláštnu inklináciu k darebákom a k násilníkom. Stačí sa začítať do svetovej literatúry. Krásne, milé, citlivé ženy obdivujú a milujú nepravých. Vagabundov, lotrov, lumpov. Nedávno o tom písal odborný lekátsky časopis. Predstavitelia podsvetia majú zvyčajne krehké, štrhle, útle partnerky, anjelské typy. Psychologickým odôvodnením je, že tieto krehké bytosti hľadajú podvedome ochranu u drsných chlapkov, ktorí od nich naozaj odoženú všetkých sympatických, slušných a pracovitých mládenčov, čo by im zniešli aj modré z neba. Drsní chlapi majú naopak prirodzenú afinitu ku krehotinkám, ktoré s gustom chránia pred každým, s výnimkou seba. Bolo mi jasné, že aj Zuzku fascinujú mafiáni. Musím jej ich zhnustiť.

Demonštratívne som zívól.

Večne niekoho vydiťrajú, mláťa, vraždia. Nuda...

Tati, a my sme mali niekoho tvrdého v rodine? – spýtala sa po chvíľke Zuzka.

Nuž hej. Boli tu všetky syndrómny obdivu k tomu, čo nám je cudzie. Stará chorooba intelektuálov. Mnohí z nich sa strájali volaním po násilí, hoci sami neboli schopní ublížiť mravcov. Ale zhadzovať atómové bomby, to áno! Čo len to ľudstvo vidí na násilí?

V našej rodine boli samí slušní ľudia, - sklamal som Zuzku. - Nikto nekradol, nezbojfal, a tak to aj vyzerala...

Tati, a čo tvoj starý otec? – zapíjala Zuzka s nádejou. – Babina mi vravela, že bol hrozne prísny. Že na ňu kričal, a keď neposlúchala, zatvoril ju do tmavej komory.

Božemôj! Náhle som si spomenul, ako ma Zuzka, keď mala asi tri roky, prosila, nech jej na dobrú noc poviem naozajstnú rozprávku „o tom prísnom“. Ten prísny bol dedo, a Zuzke o ňom hovorila mama.

Tati, tvoj dedo raz strhol obrus na prestreton stole, za ktorým sedelo dvanásť ľudí, len preto, že naň neprinesli syr, ktorý si želal.

To je možné, - pripustil som, keďže aj mňa mama potešila týmto rodinným klenotom. - Ale pokiaľ viem, dedo nikomu neublížil. Nebol nijaký mafán. Bol zubár. Dokonca ma nikdy nebil, nezatváral ma do tmavej komory, akurát mi vrátil zuby... Bolo to hrozne.

Tati, myslíš si, že mal sadistické sklony? – rozžiarila sa Zuzka.

Deda som poznal ako rodeného dobráka. Nosil dlhé nočné košele a vymýšľal infantilné vtipy. Napríklad - kúpili sme spolu dáždňik a večer sme skúšali, či je kvalitný, či nás v obchode neošmekli. Test prebiehal tak, že ja som si sadol do prostriedku manželskej postele starých rodičov a otvoril parazól, zatiaľ čo dedo fučal a hrmel ako naozajstná búrka a pršal z kľhly, ktorú dotepiril zo záhrady. Keď to uvidela babka, nechýbalo veľa, aby išla do záhrady po vidly.

Dedo nebol nijaký sadista, naopak bol láskavý človek, - skonštatoval som. – Mal rád deti a vedel sa s nimi zabávať. Pravda, zavše bol prísny, ale to len preto, aby nás vychoval. Toto slovo však tvoja generácia nepozná.

A čo ten strhnutý obrus? – vrátila sa Zuzka s nádejou k dedovmu výtržníctvu. – Musel mat v sebe tvrdosť. A nedostatok zábran. A deštruktívnu silu!

Zuzke sa priam rozžiarili oči. Áno, takto sa pozerajú nežné dievčatká na romantiku typu Bonnie a Clyde, takto zatúbene hľadia na Butch Cassidyho a Sundance Kida, na Jánošíka, Robina Hooda a iných privatizérov, na despotov typu Napoleon, Hitler, Stalin. Takto s obdivom zízame večer na akčných hrdinov, na bankových lupičov, na filmových mafánov, ako páchajú násilie, ktorého nie sme schopní. Ale sme schopní s nimi empatizovať, vcítiť sa do ich kože - a vtedy ľúpieme, bijeme sa a sme mafáni. Asi sme takí všetci. Nielen tie naše krehotinky.

Mám zobrat Zuzke ilúzie?

Áno, - potriasol som hlavou. – Dedo bol správny chlap. A tvrdý. Kolkých ľudí pripravil o zuby!

Zuzka sa zatvárala spokojne. Nie sme celkom bezbranní...

POTICHU SOM EURO PÁN

129

LUBO DOBROVODA

Poviedka písaná pre Soňu Čechovú, Luba Feldeka a ostatných Europanov (Slovensko nevynímajúc, podľa revu, ktorý po nej nastal)

Tatko niekedy spieva takú pesničku **Nikdoo náš už nemá ráád**, a skáče pri tom na jednej holej nohe. Druhú už má obliečenú do gatí a ja sa vždy kukám, či mu z nich pre mňa nevypadnú nejaké drobné. Dnes asi nevypadnú, lebo je koniec mesiaca a **svätého berúsa** je ešte ďaleko. **Svätý berús** není ozajstný svätý, to je len deň, keď tatko dostáva v robote peniaze. Potom sa teší a vyspevuje na celé sídlisko. Stará mama hovorí, že má opicu, ale ani tá není naozajstná zo zoologickej, ale iba taká od piva a borovičky, čo tatko na **berúsa** leje do hlavy. Tak to hovorí ujo Janko **Nalejeme do hlavy**, a je celý veselý červený, iba nos má fialový ako ten šašo v cirkuse, čo mu vzbuchovali gate.

Ja by som už tiež chcel byť veľký a hovoriť **Nalejeme do hlavy**, lenže nesním. Raz som v škôlke povedal pani kuchárke **ujojankovým** krčmovým hlasom **Dajte mi to kakao, matko, nech něco v tej gebule máme**, a samozrejme sa hned žalovalo, aký som chuligán. Ako je možné, že ujo Janko takto hovorí furt a chuligán není? Keď som sa na to spýtal starej mamy, zasmiala sa a povedala **Až budeš na ministerstve jako Janko, môžeš vyprávať hovadzi-ny, aké chceš a šeci ti ešte zatléskajú**.

Už aby to bolo. Potom si len tak pridem do škôlky, neprezujem sa, kludne zapískam **fufufuuu-** písať viem, ale nesním – a hlasno poviem **Hovno, rit, čuranica**. Do postielky si nelahnem – ani keby čo bolo! A až ma to tam prestane baviť, vrátim sa na svoje drahé **ministerstváčko**.

Niekedy, keď u nás zazvoní telefón, takto ho zodvihne a **zreve Ministerstvo zemetrasenia, počúvam!** A ten, čo volá, iba zakokce a zloží. Hned potom doleť stará mama a zrdkne **Ty hovado, šak to bola Božena. Keď teraz nezavolá, určite dostala infarkt! Žiadna škoda**, povie tatko a tvári sa veselo. Ja by som aj robil na ministerstve zemetrasenia, to by bola stranda, keby sa tam všetko triaslo. Ako v tom pokazenom vagóne, čo sme sa v ňom s tatkom vyčúrali na zem, lebo sa nedalo trafiť do hajzla. Keď sme potom vylietli na chodbičku, tatko povedal **Keré svine to tam celé ošfali?** To aby si ľudia, čo stáli vonku, mysleli, že my sme to neboli. To robí, aj keď si prdne v kine. Vždy povie **No, nehnevajte sa!** A kuká okolo seba zlými očami a všetci a sa hanbia.

Keby som už konečne narástol! Ale teraz a nie až za milión rokov. Niekeď mám strach, že nenarastiem nikdy. Ako pán Ketko, čo býva vedľa. Keď ho pani Ketková mláti, kričí **Mrzáka bijú!**, ale nikto mu aj tak nepomôže. Pani Ketková vyzerá strašne, má fúzy a ešte je aj obrovská. Kto by sa s ňou kvôli pánovi Ketkovi natahovali! On je celý taký divný a malý, preto ho nikto nelutuje. Keď je niekto škaredý, nikto ho nemá rád a všetci si myslia len mu naložte! - ale sa to nehovorí.

V škôlke bijeme Andreja, on plače takým piskľavým hláskom a pani učiteľka hovorí **Bože, ten Andrej je strašný!** A dá ho pod studenú sprchu. Mňa a Doda pohladká a hovorí **Vy ste moji zlatí chlapi.** A hrdzavý pehavý Andrej furt klačí a reve. Nechcel by som byť škaredý ani za nič. Radšej pekny, to môžem robiť zle, koľko chcem.

Keď vyrastiem, nebudem poslúchať tatka a mamu – ani omylom. Teraz ešte musím, lebo sú silnejší ako ja. Ale až zoslabnú, tak im ukážem! Zavriem ich v tme na *hajzli* a poviem **Kto mi nekúpil trojkolku, háá?! Kto ma nezobral do zoológiekej na somárka, že je to drahé?!** A oni budú prosiť a plakať, že chcú von, lenže mne to bude jedno. Aj im je jedno, keď prosím **Kúpte, kúpte.** Iba starej mame to nie je jedno, lenže tá je lakomá a kupovať nič nemôže, lebo *keď otvorí kešeňu, tak jej je na skapáni* – to hovorila tete Marči. Nechcem, aby stará mama skapala, bez nej by to bola doma *hrúza*. Radšej nech mi nič nekupuje a žije. Trocha.

Keď tatko vtedy definitívne doskákala, lebo už mal definitívne oblečené nohavice, čo z nich definitívne nič nevypadlo – definitívne mám rád, je to parádne slovo, lepšie ako ergo. A ešte sa dá aj kludne povedať, že tatko definitívne dospieval. Tak, keď to všetko definitívne urobil, strčil mi do sietovky dve fľaše od vína, nech ich vrátim a donesiem aspoň chleba. Ešte povedal **Prichádza obdobie veľkého hladu.** To on vždy pred výplatom hovorí akože zo srandy, ale je to aj trocha pravda. V chladničke je už iba mamin krém a slivkový lekvár od starej mamy, ktorý je taký tvrdý, že z neho trčia zlomené nože a lyžice ako železný les. Keby sme z toho lekváru postavili dom, nikdy by nespadol a ja by som od rána do večera lízal steny a prihrýzal k nim chleba. Akurát, že nie ten, čo ma poslal kúpiť tatko za tie dve prázdne fľašky od vína, lebo pani predavačka povedala, že je z jednej odbité a vrátila mi ju naspäť.

Tak som sa vrátil domov bez chleba a s prázdnu fľašou a dopredu som vedel, že tatko bude naštvaný. On totiž normálne neznaša prázdne fľaše, iba plné. Aj vypitú fľašu od rumu len rýchlo vypláchne horúcou vodou a hneď odhodí, aby mu za ňou nebolo smutno. Z tej vody spraví parádny voňavý námornický grog, a keď ho pije, rozmyšľa, za čo kúpi ďalšiu fľašku.

Hneď ako som otvoril dvere a tatko ma zbadal, začali mu fialovieť uši od jedu, drapol ma za ruku a tahal do obchodu. Trochu bol aj šťastný, že sa môže od hladu aspoň pohádať – ja ho dobre poznám. Celú cestu do obcho-

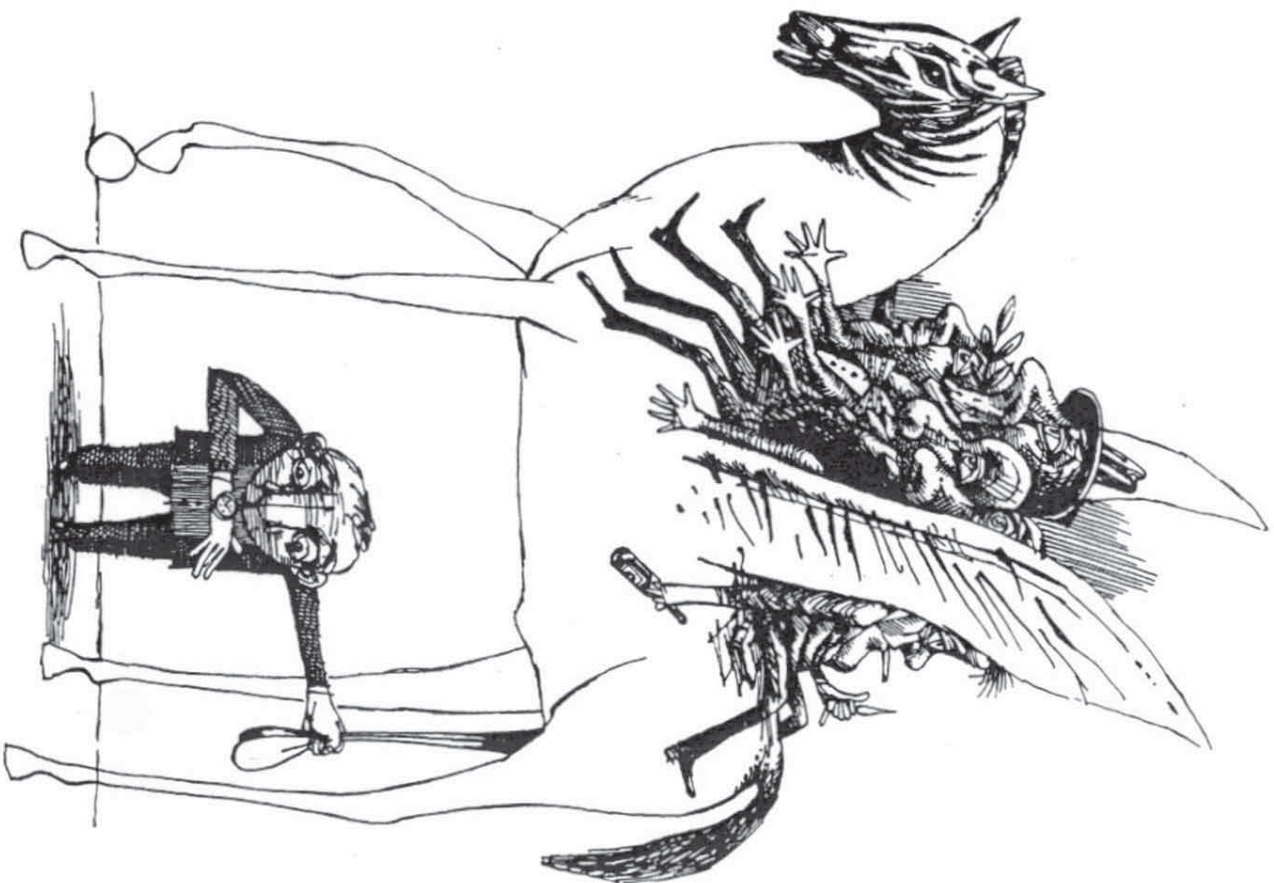
du vykrikoval **No počkaj, no počkaj!** Ako ten vlk v ruskej rozprávke, ale ten je oproti tatkovi len také nič. **Ja ti odbijem, ty špina, šak ešte uvidíš, ako vyzereá rozbitá fľaša!**

Keď ho predavačka zbadala, ostala úplne hotová. Tatko je totiž na sídlisku hlavný hulákač a vyhružáč, všetci ho poznajú a boja sa ho. Na to som aj trochu hrdý, lebo nikto nemá takého hnusného tatka ako ja.

Hneď pri dverách vyskočil na debničku od jogurtu, aby ho všetci v obchode videli, lebo tatko je síce veľký, ale iba oproti mne, inak je aj trochu malý, ale to sa mu nesmie hovoriť, lebo má napoleonský komplex. To povedala raz mama a je to asi niečo hrozné, lebo tatko ju za to cez celú rozprávku na dobrú noc škrtil a ešte aj potom, ale to som už odišiel k starej mame, pretože škrtenie ma nebaví. Tatko teda zdvihol ruku, čo v nej držal fľašu úplne vysoko a zreval **Tak, vy mi chcete povedať, že táto fľaša, kerú som kúpil tu u vás, presne v tomto posratom obchode, je rozbitá?! Ergo, a o tom nechcem bez trestného oznámenia ani uvažovať, ste mi vedome predali vadný tovar s črepama, a teda môžem čakať, že každú chvíľu skapem ako pes! Prinajlepšom, keď budem mať veľké šťastie, skončím iba ako žebrák na žalúdek s porezanými črevami ako harakiri! Noo, nech sa páči, teraz máte slovo.** Obrátil sa na predavačku. **Ale pozor, mávol rukou okolo seba, všetci títo ľudia sú so mnou ako svedkovia!**

Tatko vždy hovorí, že ľudia alebo občania sú s ním, ale podľa mňa ľudia ani občania s ním byť nechcú. Akurát to radšej nehovorila, lebo on si každého zapamätá. **Mám pamäť ako starý slon**, hovorí. Podľa mňa to je práve strašné, lebo on kludne príde k nejakému človeku, čo ide oproti nám v parku, strčí mu úplne zblízka prst do tváre a povie **Tento človek minule nepovedal šóferovi autobusu, aby zastavil, a tak vďaka nemu som nesihol pohreb tety Mune. Podakujte sa mu!** Ten pán vyzereá, že by bol najradšej na úplne inej prechádzke. Hlavu má sklopenú dolu, lebo vie, že všetci v parku sa naňho kukajú a potom niečo potichu povie smerom k tatkovi. Lenže ho nepočuť, keď má hlavu furt otočenú do zeme. **Čo mmliete?!** huláka tatko, **v autobuse ste mali mmlať, teraz už nič! Podakoval si? oťočí sa pre zmenu ku mne. Dakujem**, poviem potichu páňovi, lebo sa tiež hanbím. **Takto né, to je nič, povedz: Dakujem pane, že tatko zmeškal pohreb a tetu Muňu zahrabali samotnú jako škrečka. Hovoor!** Tak to teda poviem. A som šťastný, že to mám za sebou. Aj ten pán vyzereá šťastne a uteká po tráve čo najrychlejšie k bráne parku. Tatko by ešte vykrikoval také, že tu trávu nesadili, aby po nej behali nejakí holofojši, lenže mama ho chytí za rukáv a táhá preč. **Pres-taň už robíť hanbu, povie tatkovi cez plece, aby sme tu za chvíľu chodili kanámi. Štastie, že si ten pohreb nesihol, zas by si chcel všetko vidieť, do všetkého rýpať, kontrolovať. Hanba na hanbu!**

Aj teraz v obchode tatko kontroluje, ako ľudia pozerajú do našej fľaše a či prikyvujú hlavami, že je to akože strašné. Prikyvujú, tak je spokojný, len predavačka vyzereá hotová.



Presne ako teta Muňa, keď som ju videl naposledy a tatko ešte nevedel, že zmešká jej pohreb. Je mi predavačky ľúto, aj tety Mune mi bolo ľúto, lebo stará mama jej povedala hneď, ako sme prišli do izby **Muňa, Muňa, ty už každú chvíľu vypustiš dušu a tú zelenú väzu si mi nedala. Povedz ty pekne Palovi, že mi ju má rýchlo dať. Škoda, aby ju prechlastal. Šak viš, jak to s ním je.** Mama vystřčila oči úplne von z hlavy, to ona robí, keď sa našťve, a povedala **Vy jste ale hyena, v takové chvíli o váze.**

V jakéj chvíli, čudovala sa stará mama, šak keď Muňa umre, už nám nikdo nič nedá.

Klakoľ som si a kukal pod stôl, kdeže je tá hyena. Nevidel som ju, ale bol som radšej ticho, aby si ma nevšimli, lebo vždy, keď sa stará mama s mamou hádajú, tak ma obidve mláčia po hlave, pretože ony sa spolu biť nesmú – sú vraj dámy, a tak si dávajú facky cezo mňa. Potom som sa ešte vopchal pod posteľ, ale ani tam žiadna hyena nebola. Iba na posteľi teta Muňa, ale tá vyzerala skôr ako ušaté kura s obrími očami. Dokonca ešte aj pípavo dýchala. Postavil som sa k nej úplne blízko, aby som videl ako z nej vyletí duša. Dušu by som veľmi potreboval vidieť, ja si ju predstavujem ako tú hlavicku, čo je znak škoda s takými zúbkami a malým očkom.

Zrazu ma teta Muňa vzala kostrou rukou za prst a povedala **Tak ty už pôjdeš do školy, čo? Hneď by som išla s tebou.** A ja som prikývol, že pôjdem, ale mi došlo smutno, lebo teta Muňa fakt nevyzerala moc sviežo, vyzerala skôr, že už došla. Stále ma tak kuraco držala za prst a ja som si myslel, že by som ju kludne odviezol do školy, aby to tam videla, ale som jej to nepovedal. Aj tak by ma nepočula. Stará mama sa hádala s mamou, tatko na chodbe hulákal, že ešte uvidia. A my sme sa s tetou Muňou na seba iba kukali a ona sa aj trochu smiata. Vyzerala, že je rada, že tam všetci hulákajú, lebo predtým bolo v tej izbe také čudné ticho a smrad. Tatko povedal ako keď pichnú žida a hneď sa sápal otvorit okno. Ťahal za takú páku a mama hovorila **Nech to tak.** Samozrejme ju hneď urthol a povedal **Pozri, kurvy zdravotnícke, čo robia!** A hodil tú páku pod posteľ takej panej, ktorej povedal **Dobrého zdravia, mamka.** Ale tá pani, čo nemala ani jeden vlas, mu odpovedala **Čo som ti ja za mamku, ty chuligán hmusný?**

Jaj, veru, povedal tatko akože nič a odišiel od okna. **A okno neotvoríš?** Spýtala sa mama, tatko niččo zasýčal, ale nikto mu nerozumel.

Tu v obchode ale rozumeli všetci a predavačka povedala Dajte mi tú fľašu, tu máte korunu, nech je pokoj. Ja som nemohla tušiť, že ten pekný chlapček je od vás. Mal som radosť, že mi predavačka povedala, že som pekný chlapček, aj keď inak ku mne býva dosť zlá. Ale tatko bol nespokojný.

To ako ja som nejaká škvrata, čo môže mať len mongoloideň decko? Alebo ako tomu mám rozumieť?!

Dajte mi už pokoj, pre Boha živého, zakričala predavačka, **šak toto není možné.**

To teda není, povedal tatko, **ešte o mne budete počúť, plazit' sa budete predo mnou. Ano plazit' ako, ako, akoo oný plazí!** A išli sme domov.

Vonku si tatko spomenul, že sme nakoniec nekúpili ten chleba a hrmul sa naspäť. **Lubko, daj mi tú korunu, čo ti tá obluda dala za tú prvú flašu.** Lenže ja som tú korunu zabudol zobrat a tatko mi hneď jednu streli! Nakoniec sme ten chleba kúpili a celý obchod vyzeral šťastný, iba ja som reval, lebo tatko mi dal ešte jednu facu, aby som nezabudol, že nemám zabúdať.

Ja ale nikdy nezabúdam a vždy, keď tatko tancuje a spieva *Nikto nás už nemá rád*, je mi práve preto smutno, lebo dobre viem, že nás naozaj nikto nemá rád a my nikoho tiež nie. Tak to je. Mama nemá rada tatka, stará mama mamu, teta Marča mňa a tatko nikoho. Ja ich mám rád, ale to je málo, lebo za všetkých to jeden malý chlapec nezvládne.

Chcel by som sa naučiť nemať nikoho rád, lebo by mi nemuselo byť smutno, keď všetci na všetkých nadávajú. Celý dom nadáva. Aj v električke ľudia na seba stále vykrikujú a nikdy sa nesmejú. Len keď niekto padne alebo umrie, tak je veselo.

Keď ideme v aute, tatko pluje a hrozí pästou na ostatné svine, čo idú okolo a niktošky kukajú. Niekedy, keď s tatkom vela hrozíme, prídem do škôlky taký našťavaný, že sa hneď pobijem s Dodom a Patrikom, oni sú tiež našťavaní, lebo aj ich tatkovia jazdia v autách a doma sa hádajú s mamami a tiež sa s nimi rozvedú. Potom je nám ľúto, že sme sa bili. Skamošíme sa naspäť a robíme na pieskovisku pec, až kým neprídu iné deti. S tými sa zas musíme bit, lebo by sa chceli hrať na našom pieskovisku a to nikdy nedovolieme.

Najviac sa bijeme s Tominom, lebo je černocho a nemá u nás čo robiť. Nech si ide do Afriky. My sme sa s ním najprv hrali, on nevyzeral zlý, lenže raz, keď som sa doma dýval z okna na internát, čo je kúsok od nás a volá sa Mladá garda, išli takí isri černochovia ako Tomino, len väčší, a tatko povedal **Týchto stráši ze stromu a už tu študujú za moje. Nech to tahá do Afriky, šak máme dost svojich Čigánov!**

Pritom černochovia nevyzerajú zlí, hrajú futbal, tancujú a ukazujú zuby. Najprv som si myslel, že sa smejú, ale stará mama povedala **Pozri, ako na nás cerá zuby. Týchto ludožrútú nám tu bolo treba! Práve týchto! Pán Boh s naman! Já z nich mám husú kožu.** Ja som nemal, ale už mám, pretože sa stala hrozná vec.

Minule, keď som bol vonku, ma jeden černocho pohladkal po hlave za to, že som mu kopol loptu. Bohužiaľ, videl to tatko, ktorý práve robil s ďalekohľadom nakukovanie do bytov, a skoro ma zabil **Do leprosráta tá dáme! reval, ako si sa mohol nechať takto nakaziť! Maso z teba opadá, ostaneš len taká zhnitá kostra!** A pritom, ako to hovoril, mi drhol vlasý horúcou vodou a mydlom. Na rukách mal vrecká od mlieka ako kopytá a ja som mal úpľne obarenú červenú hlavu ako od uja Janka. Keď som ňou pohl, snežil som lupinami po koberci a plakal, že budem celý zhnitý. Už nikdy nebudem dávať loptu černochoom, lebo sú všetci chorí. A Tomina vždycky zmlátim, aj keď mi ho bude ľúto, ale keď je ludožrút, tak si za to môže sám. Nemám ho rád a aj Dodovi a Patkovi poviem, ako to s ním je. Ved mi to povedal tatko a tatko vie všetko.

Aj minule vedel. To sme stretli takých malých žltých ľudí, čo sa ukláňali a **hovorili Dobrý den**. Ja s mamou sme si mysleli, že sú to Číňania, tatko ale hneď povedal **Títo tu sú z Vietnamu, vážení. To sú špiny, to by ste neverili!**

A čo tie špiny robia, tati? Spýtal som sa.

Šijú rifle a a a také. Proste sú to kurvy a hotovo. A Číňania tiež.

Asi je to pravda.

Len ma mrzí, že tatko nemá rád ani pána Koleva. Pritom pán Kolev nie je ani Číňan, ani černochoch. Je Bulhar a vyzerá úplne ako my. **Títo Bulhari a Chorváti, to je jedna banda**, hovorí tatko. **Tie decká od nich mi sem nenos. Pamätaj, že na Balkáne vždycky všetko začlo, to je sud s prachem. Chlappče, raz sa zobudíme a budeme podrezaní ako prasce.**

Neviem si predstaviť pána Koleva, ako ma podrezáva a ten chlapík, čo predáva jadranskú zmrzlinu pri zastávke, a raz mi dal čiapku Dynamo Zagreb, tiež nevyzerá ako sud prachu.

Tatko, ten hej, z toho by mohol byť Balkáнец ako nič. Ten vie vybuchovať! Podľa mňa sa mu páči pani Kolevová, ale normálne to nepovie iba tak, že **Hentá, čo má toho Bulhara, tá by stála za hrách**. Mne sa aj tak páči viac pán Kolev. Vždy ma pohladká po hlave veľkou prsteňovou rukou a povie **Kako, deco**, a smeje sa. Aj ja sa smejem a v dome je chvíľu veselo. Ibaže zvrchu hneď niekto zavrečí **Nerovte tam na schodoch, chuligáni, lebo tam vletím!** Tak už sa nesmejeme.

Tatkovi radšej nehovorím, že mám pána Koleva rád, ani že niekedy chodím tajne kukat na černochoch, ako kopú futbal, lebo minule ukazoval z okna a hovoril ujovi Jankovi **Všetcky títo kurvy treba vystrlíat!**

A ktoré kurvy, tati? spýtal som sa.

Ktoré? zamyslí sa tatko. **Ako by som ti to... do riti! Pozri, Lubko, čo sme my, no čo?**

Ludia, poviem.

Ten ti dal, zasmeme sa mama, Mama je Češka a niekedy je treba vystrlíat aj Čechov. Keď je tatko našťvaný na mamu, kričí **Všetkých vás vystrlíat, kolo-točári komediantskí!** Oni sa asi rozvedú, furt to hovorí, ale ešte nevedia, kedy. Zatiaľ sme všetci spolu a je nám hnusne. **Ale komu není**, hovorí stará mama.

Samozrejme, že sme ľudia, pohladí ma tatko nasilu po hlave ako debilka – to on tak robí.

Ale hlavne, hlavne sme Európania, zakričím silno, a to je chyba, tatko sa našťve a zreve: **Čo to dríšťaš, akí Európania, Slováci sme a konec. Rozumieš?**

Slovák som a Slovák budem, čierne čížmy nosiť budem, začne spievať ujo Janko, lebo s tatkom si už naliali do hlavy!

Počkaj, Jano, do riti, teraz neríkaj. Tuto decko musíme zorientovať. Už je čas, aby sa, kurva, dozvedel, kto sme. Ujo Janko kývne hlavou a tečú mu slzy, lebo má smoklavú opticu. Ale nie naozajstnú, len tú borovičkovú.

Proste ty, Luboško, ty si Slovák, povie tatko slávnostne. Ja som Slovák, stará mama je Slovenka.

Ale mama je Češka, kuknem na tatka, a hovorila mi, že ja som Čechoslovák.

Hovno, to sú dristy. Mama, pravda, Češka byť môže, ale ty si Slovák, lebo si sa tu narodil a ješ náš, slovenský, chlieb.

Aj mama je náš chlieb, poviem.

Ale sa tu nenarodila, tak nemôže nič vyprávať. No a nám Slovákom robia niektorí ľudia zle.

Jak někteří, povie mama, Češi, Madarň, čemosi, Cikáni, Rakušáci! Celý svět vám Slovákuům dělá jenom zle.

Tedaaa, povie tatko, ktorý najprv mával rukami, aby mamu vyvol, tvoja matka má výimочноne pravdu.

Keď nám robí celý svet zle, tak by som ho mohol postrieľať – dddddd, poviem, aby mal tatko radosť.

Mohol, povie tatko a pohľadká ma po hlave. A bolo by to krásne, ale to sa, bohužiaľ, nedá.

A prečo sa to nedá, tati?

Nebo by vás zavřeli, povie mama veselo.

O tom to není, napije sa tatko piva, my sme totiž kresťania a to je nahovno.

Ani mi to moc nevadí. Aj tak neviem, či je to taký dobrý nápad – všetkých postrieľať. Vo filme je to stranda, tam nikoho nepoznám. Ale, ako by som mohol zastrelit našich černochovo z gardy, keď sa na nich každý deň kukám, alebo našich Bulharov, čiapkového zmrzlinára. Už aj tí Vietnamci a Čiňania sú vlastne trochu Slováci, keď tu chodia na prechádzky a hovoria **Doblý den**.

Všetci sme Slováci. Iba mama je Češka. Ale keď je ticho, tak to aj tak nikto nepozná.

Bratislava, 20.04.2006

Táto poviedka bola napísaná na objednávku medzinárodného P.E.N. klubu. Poviedky, úvahy a eseje na tému diskriminácia a rasizmus medzi nami písali napríklad aj Václav Havel či Umberto Eco. Za Slovensko sa do celoeurópskeho projektu zapojil Ľubo Dobrovoda, čo nebolo mnohým po vôli.

Vždy, keď si myslím, že už nemôže byť horšie, mama niečo vymyslí, a už je. Keby sa to dalo, rozviedol by som sa s ňou ako tatko a bol by pokoj. Potom by si mohla do strašného kostola, čo našla, chodiť od rána do večera. Ale bezo mňa. Mne by bolo samému úplne nádherné. Sem-tam by mi babička navarila a oprala diftinky. Akurát, že by možno musela pri mne ležať, lebo sa v noci bojím. Ale nie je to isté. Rozvedení sa možno neboja. Musím sa spýtať tatka, až k nemu prídem.

S babičkou by mi bolo krásne. Dobre varí, robí iba čo chcem a podpíše mi žiacku bez kukania. Určíte by som nebol taký blb, aby som si dovolil kol druhú mamu. To môže urobiť iba tatko, aby si mohol trhať vlasy a revat **Dvakrať vstúpiť do toho istého hovna! Ako sa mi to mohlo stať, akooo? Iní chlapi majú poslušné, úctivé ženy, do kerých sú v kuse napichnutí ako motýl na špendlík. Iba ja mám už desať rokov kurz frigidity. Šak o takomto niečom sa ani v múdrych knihách nepíše! To je paranormálny jav. Prečo ja? Prečooo?**

Stojím pod knižnicou, v ktorej má tatko svoje múdre knihy. Motýľa, Letisko a Kámasútru. V nej dokonca píšu aj o mne, že som zajač. Sú tam aj iné zvieratá. Tatko je žrebec alebo slonica, teraz to presne neviem, ale ja by som sa za takého *sosačka* hanbil. Tatko, keď sa kúpenne, hovorí **Neboj sa, aj ty budeš mať raz taký *sosačk*, si môj syn**. Taký *sosačk* nepotrebuje, iba keby sa dal odpnúť a trieskať ním po hlave Dezidera a Aladára Čuriacko-cigánskych, čo ma mláťa v škole. Bum, tresk, políčia a mali by *po pľáčkách*. Pod knižnicou som ticho ako partizán a všetko si ukladám do hlavy, aby som mohol porozprávať mame, ako tatko vyrevuje. Mama to zbožňuje, je veselejšie usmievať a furt sa pýta **Co ešte říkáš? A ta jeho ho mlátiš? Drápała ho?** **A kam?** A ja jej to rozprávam, ale nie všetko, lebo keby som mame povedal, čo tatko naozaj o nej hovorí, letela by na poštu a revala do telefónu, že by ju počulo celé mesto. Veľa chlapov, čo išli okolo búdky, vystrašene kukalo a boli radi, že mama nie je ich. A pritom tam sú zvyknutí, lebo v Čechách sú veľmi príjemné ženy. Niektoré chodia v *natačkách* celé dni a vyzerajú ako obrnené transportéry. Aj sa tak obrneno tvária. Jedna učiteľka nosí *natačky* pod šatkou do školy. Boris hovoril, že by jej do hlavy mohol udrieť blesk, ale určite neudrie, lebo v Čechách sú na *natačky* blesky zvyknuté. Podľa mňa si tatko nemal brat tú druhú mamu. Ona vyzereá skoro ako moja mama, akurát je väčšia a má dlhé vlasy. Na mňa je dobrá, akurát na tatka nie. Ale mne to nevadí, lebo keď sa spolu hádajú, je to sranda, lebo nie sú moji. Smutný je len nevlasťný brat Peto, ale ten je smutný furt. Ja by som bol tiež, keby mi zostal tatko na krku a nemohol som zmiznúť na konci prázdnin do Čiech. On je totiž čím ďalej nebezpečnejší.

Najnovšie vyskakuje za autonka, to je naša škodovka, keď naňho niekto zatrubí na sematore, že sa pomaly rozbieha. Tatko je síce pomalý rozbiehač, ale vybiehač rýchly. Strhne zo seba sako, ako že zabijem, hodí ho na strechu

a letí k autu, ktoré trúbiło. **Čo pre vás môžem urobiť?** Ziape. **Niečo potrebujete, keď tak trúbiť? Nech sa páči, ja som tu, počúvam.** Tí ľudia v aute iba bezmocne kukajú a celá šóta trúbi. Tatko sa ale robí, že nič nepočuje. Akože sa smeje a pýta sa Takže, naozaj nič? Je to v porádku? A podáva trúbičovi a ostatným v aute ruku. Tí zmagorení ľudia mu akože ďakujú a ešte mu kývajú z okna, aby sa – preboha – nevrátil. Toto takto vie, ale to nie je zďaleka všetko. Aj minule, keď ma ťahal so sebou na nejaký úrad, bol parádny. Samozrejme, vliezol do kancla dverami, čo na nich bolo napísané NEVSTUPOVAŤ. Vošiel dovnútra a tam sedela hrozná žena. **Dobry deň,** kričal tatko, **došiel som na vašu výzvu. Volám sa Dobrovoda.** Tá žena sa na neho zhnusene pozrela a hlasom, čo mu tatko hovorí teláci, povedala **Tadiaľ sa nechodí. Musíte prísť odvedľa a ja vás vyzvem. Len ja,** vyštekla ešte. Ja som bol polomŕtvý od strachu, ale tatko ani nemrkol. **Dovoľte, aby som vám povedal, že vašu výzvu ma zaskočila a zaujíma ma hlavne, ktoré hovädo a...** Von, zakričala žena a začala vstávať. Vyráštla do takej výšky, že sme radšej vypadli. Tatko ma ale vonku hneď zas chytil a vliezol do tej istej miestnosti vedľajšími dverami. Tá žena, čo ho pred sekundou vyhodila, sa na neho kukala ako na zjavenie. Ale to už tatko kričal **Dobry deň, došiel som na vašu výzvu. Volám sa Dobrovoda. A pred chvilou som to hovoril takej špine, čo ma hneď vyhodila preč. Naštáste, ste tu vy, krásna a skvelá žena, a vy mi pomôžte, to ja cítim,** chytil jej ruku a začal čókolomovať. **Túto mám tie papiere. Hlavne ma zaujíma, ktoré hovädo tam dalo tento doplnok.** A tá žena, čo ho vyrázila, sa usmieva a dá mu potvrdenie, na ktoré čaká vonku milión ľudí. A ešte pred minútou ho skoro zabila. Tatko je frajer.

Ja nie som frajer, ani rozviest sa neviem, preto musím chodiť s mamou do kostola medzi – ako ona hovorí – *bratří*. Ja by som teda takých bratov nechcel ani za nič. Peto je dost hrozný, ale títo ľudia sú oveľa strašnejší. Stále sa usmievajú a podávajú mi spotené ruky, dýchajú na mňa žltozubý smrad a ja ho musím tuho dýchať, aj keď by som najradšej urobil *haa* ako pred potopením sa do vane. Totiž, v kostole musíš smrdieť a byť karpavý – čím viac, tým lepšie, aby *bratří* mohli ukazovať, akí sú dobrí, keď majú radi smradiakov a karpiakov. Niektorí sa postavia dopredu a spevom chvália Hospodina. Spievajú ako tatko, keď napodobňuje tetu Jolanku, čo nemá hrtan. Ja to strašná sranda, ale nikto sa nesmeje, všetci kývajú hlavami, vyzerajú staro, aj keď sú mladí, a tvária sa sväto. Mama tiež. Nehovorí sakra ani dopredele, nemlätí ma. Je strašná taká dobrá a ja sa vždy modlím iba za to, nech jej to neostane. Pán farár je hrozne vysoký a skoro slepý. Musia ho vodit a zaparkovávať hore-dole. Keď ho dovedú za pulitik, dá si obrovské okuliare a začne čítať kázeň. To je len príšerné! Je to ešte tristokrát taká nuda ako v škole a to nie je všetko. Pred aj po kázni je pieseň, ktorú spievajú všetci húkavými hlasmi. Mama, ktorá mi vždy hovorí, že keby som sa nenarodil, bola by slávna speváčka, spieva najhúkavejšie. Vždy sa dopredu pozriem na čísla piesní, čo sú popísané na tabuli a potom sa kuknem do spevníka. Keď vidím pieseň na dve strany, je zle. Tie piesne sú totiž príšerné! Nerýmujú

sa, ako by aj mohli, keď je to len samé Bože, vypočúj nás, nehodných, ty si svetlo nádeje, sme všetci smädní, aj naše duše sú smädné a furt dokola. Mama sa díva, či spievam a ja naschvál nespievam. Dívam sa okolo seba a predstavujem si, že by tu s bratími bol tatko. Aj ho počujem *Počkat, prečo my sme tu s týmito ludmi? Šak henten vyzerá ako Tona Flajsekera nebohý brat, čo ho roky skrývali na humne. A tí ostatní sú tiež úplne hotoví... Kdýž nezpíváš, neškleb se jak magor, netoč hlavou, čum dopředu a čti si aspon o čem to je, at se probereš a pochopíš*, syčí mama. Ja som prebratý až dost, aj bez jej syčania.

Už dávno to mám v kostolku všetko zmäknuté a viem, že tam nečaká nič dobré. To len prvý raz som bol taký debil, že keď povedali bude večera Pánova, pchal som sa hneď dopredu. Samozrejme, to bol – ako všetko v kostole – obrovský podvod. Milión rečí o pastve zelenej, perle do duše a blaženosti nekonečnej, a potom strčil farár každému do huby iba malinký kúsok chleba. Dával im ho radšej sám, asi aby sa nenakazili, lebo v kostole si nemajú kde pred jedlom umyť ruky a napríklad žltáčka je choroba špinavých rúk. To píšu na plagáte, z ktorého kuká taký žltý chlapec so smutnými očami, čo ale nie je Čiňan. Žltáčku dostal aj Cigán Čuri. To bolo dobré, lebo musel ležať v nemocnici a nemlátil ma. Keď sa vrátil, hovoril, že mu zakázali jesť čokoládu, akoby niekedy nejakú jedol. To kostolné křmenie trvalo tak dlho, že som sa skoro zbláznil. Farár každému niečo šepkal do ucha a potom sa ešte stopalo víno. Ale nie ako ujo Janko statkom *na ex a do druhej*. Farár ľudí pozná a nedal by pohár z ruky ani bohovi. Tí, čo na večeru neišli a ja, čo ma mama odtiaľ vyhodila, sme zatiaľ v laviciach spievali obrovsky dlhú pieseň Šiel Ježíš cez potok Cedron. Ale neviem, či Ježíš ten potok prešiel. V každej slohe sa zas len tak kvítilo, dával sa chleba z neba a nadávalo na nás, že sme svine a furt robíme hriechy. Aj pieseň Kvetoucí mládí je hrozne dlhá, a to ešte taká stará Nemka, čo hrá na organ, vyhráva ešte desať minút po tom, ako sa dospieva. Inde by všetci zdrhli, ale v kostole nie a ona si so zavretými očami vyhráva o dušu. Iní starí ľudia ako ujo Palko zavru oči a spia, ale títo Nemci nie, to sú svine! Aj vojnu vyprovokovali a škodia naďalej. Aspoň v kostole ako táto baba. Nehovorím, sú aj dobré piesne. *Pán Bůh je síla* má je parádna. Je tam aj vojsko, aj boj, lenže to sa skoro nikdy nespieva.

Keď som to povedal strejdovi Pepovi v Lomnici, že chodíme do kostola, pozrel sa na mamu a povedal *Ty už ses úplně zbláznila*. Mama sa ale zatvárala sväto a povedala kostolným hlasom *O tom se nebudem bavit. Pokud si pamatuješ, celý děstří jsme chodili do kostela a mně chybí slovo Páně. Nebožtík tatínek, jak český bratr, náš k tomu přece ved. Já vím, co ti chybí, zammmlal strejda a teta Jaruška, čo jeho žena, povedala *No to je dobře, že jste konečně taková věřící rodina. To už se snad ani nevozěrete jak prasata*. A dala na stól najlepšie lievanca na svete, ale naozaj najlepšie, nie ako keď tatko hovorí, že je niečo najlepšie na svete a je to hnus. Tatkovi totiž vari- la stará mama, preto chudák nemôže vedieť, čo je dobré. Stará mama varí polievku aj druhé naraz v jednom hrnci. Kludne aj sladké, lebo sa to aj v brn-*

chu zgrcne. Ja som zgrcol niekedy aj skôr, kým to do brucha došlo. Mama sa nad lievancami začala modliť, keby som neseedel, tak padnem. **Ruce,** zasýčala a ja som vyletel do kúpeľne. **Ne meji, sepnouti! Chvaliž duše má Hospodi-na a nezapomínej na všechna dobrodení jeho, amen. Polož ten lívanec, ty dobytku,** povedala mi odporným hlasom a nádherným hlasom ešte Bohovi podakovala za dary, čo nám poskytol. Strejda bol taký našťvátý, že hned po večeri otvoril fľašu vína. Kukal som sa, či svätá mama bude piť. Píla úplne kludne. **Svíčkový báby chlastaj?** opýtal sa strejda. Mama ani nemrkla **Pít není hřích. Je to pro lidi, všechno jsou to boží dary... Víš co,** povedala jej tetá Jaruška, **s těma žvejčkama si vylíž prdel,** a išla sa dívať na Mužu na radnici. To je taký seriál, čo o ňom mama hovorí, že je to *komoušská prasárna*, ale doma ho kukáme tiež. Ibaže to nesium hovorit.

Už sa teším, ako prídem k tatkoví a budem sa stále modliť. On bude našťvátý, lebo je komunista a do kostola chodit nesmie. Ja sa ale budem modliť furt, aby mi nadával a potom mu šte poviem **Podne do kostola.** On nepôjde určite, a aby som nepovedal mame, tak ma zoberie do cukárne. A ja najprv budem hovorit **Chcem radšej počúť slovo božie** a takto povie **Nebud hovado.**

Zrazu začne mama vyspevovať Dajánu. To ona zvykne po víne. Teta Jaruška ma pohladká a povie **No jo, už ťve, černoprdelnice. Máš to mámu, chudáku.** V Čechách sa hovorí farárom *černoprdelníci* a ľudia ich nemajú radi, pretože upálili Jana Husa. To bol síce tiež farár, ale dobrý, Videl som to vo filme Jan Hus, je parádny. Akurát, že som ho nevidel do konca, lebo som zakričal **Dajte mu pokoj, vy svíne!** – teda, ja som zakričal **Dajte Mi pokoj, vy svíne!**, lebo mi štvrtáci stláčali zozadu to kinové zatváracie sedadlo, až som mal kolenná úplne pod bradou. Hned ako som zreval, táhal ma triedny Vacek von a kričal **Ani v takové chvíli nemáš úctu! I ten Zikmund, liška ryšavá, stíchl a ty, smrade jeden... Čo je,** hovorim, **šak som povedal tým sviniam knežúřským Dajte mu pokoj. A to jo,** povedal Vacek a pohladil ma po hlave, **tak to se na tebe nezlobím, ale ťvát se v kině nesmí. A ešte k temu vulgárně. Aj tak to boli strašně svíne, keď ho upálili,** poviem. **Byli,** povie Vacek. **Byli, ale necháme si to pro sebe.**

Ja si tiež myslím, že farári sú čiernoprdelníci, ale ten náš je celkom dobrý. Mama ma k nemu prihlásila na náboženstvo a keď videla, aký som našťvátý, povedala **Neboj, uvidíš, až to řekneš v škole, to bude cirkus.** To ma potešilo a hned som to v triede povedal učiteľovi Vackovi. **Deti, Dobrovođa asi vidí Boha,** smial sa, když chodí na náboženství. **Já jsem taky viděla Ježíška,** povedala Rožňová. **A já taky, je to takový stín,** povedal Tiplt. A aj kopa ostatných videla anjelov, bohov a také. Vacek sa už nesmial a vzal ma do riaditeľne. Riaditeľ ma posadil do kresla ako frajera a vypytoval sa, ako sa mám a čo tatko, či vie, že chodím do kostola. Ja som povedal, že nie, ale že mu to poviem, keď prídem do Bratislavy. **To bude mít určitě obrovskou radost,** povedal riaditeľ a vyrazil ma.

Ja si myslím, že tatko nebude mať vôbec radosť, lebo keď stará mama raz

išla do kostola niekomu na krst a chcela, aby išiel s ňou, povedal **Tam ma nikto nevidí, ja sa mám rád. Aby si sa neposal. Ešte raz budeš pána Boha volať, ale ten sa na teba vysera**, povedala stará mama a išla sama. Tatko jej večer povedal, že sa modlí a žije slušne ako kresťan. **To teda nevím kedy**, povedala stará mama. A tatko povedal **Napríklad teraz. Keby som nebol kresťan, tak by som ta rovno zabil**.

Na náboženstvo chodí ešte Jirko, Tomáš, Helena a Dana. Ja sa vždy obrátim z prednej lavice – aj na náboženstve musím sedieť vpredu – a robím ksiechy. Oni sa smejú a ja poviem **Deti, nehnevajte pána farára**. A on, pretože nič nevidí, ma hladká po hlave a chváli. Potom rozpráva o Bohu a o tom, ako Adam a Eva boli nahí a my sa smejem, že mala Eva holé cecky. Jirko hovorí, že podla neho sú anjeli mimozemšťania a tie ohnivé vozy sú rakety. Pán farár ho počúva a má ho rád aj tak. Niekedy vyberie s Bibliou aj Rudé právo, nosí mu ho jeden beznohý komunista, a pán farár ho číta, lebo ten mrzák ho niekedy aj skúša. **To by ste nemel číst, pane faráři**, hovoril mu raz kurátor pán Sláma. **Víte, bratře, my si s bratrem straníkem hezky popovídáme. On o Brežněvovi a já o Tomáši Akvinském a oba máme radost**. Niekedy idem s pánom farárom k jeho domu a on sa ma pýta, ako si predstavujem Boha. Ja si ho predstavujem ako takého starého deda, čo vyzereá ako môj tatko, lebo sa vie parádne nasrať. Hádzaže plamene, chrlí vodu, Sodomu a Gomoru sfúkol ako prd. Len sa čudujem, že nepomohol Ježišovi. Keby na tú Golgotu poslal nebeské vojsko, Rimania by sa postrali a Ježiš by nebol priklincovaný ako chudák. Tatko by mi určite pomohol, keby som niekde visel. Pán farár mi povedal, že je to trocha inak, ale podla mňa nie je. Keď niekoho zabíjajú, treba mu pomôcť a nieto ešte synovi.

Ráno je mame zle a strejdovi tiež. Sedla s červenými očami a teta Jaruška hovorí **Tak, copak, křesťani, něják se vám ta mše vymkla z rukou**. Strejda si ide lahnúť a mama si dáva horúci vývar. Ale nech kukám ako kukám, **chvaliž duše má Hospodina**, neprehovorí. Škoda, teraz by mala, keď je jej zle. Možno, keby sa pomodlila, urobilo by sa jej lepšie a išla by so mnou na bývalý skokanský mostík, z ktorého skákal majster sveta Kodejška. Keď sa nepomodlí ona, idem na záchod silno sa modlím **Anjelčku mój strážničku**, nech ideme na mostík. To určite. Keď prídem z hajzla do kuchyne, mama drichme na lavici a z pusu jej trčí sliz. Nezobudím ju ani za nič, to by zas bolo: si bezohľadný necitlivý chlapec, ktorý nevie, že ona musí každé ráno vstávať do roboty, lebo sa obetovala synovi, ktorý ju ale skôr či neskôr hodí do ústavu alebo ju rovno zabije. Najprv len bezohľadne zobúdzá, potom kradne a nakoniec ju s rozkošou zabíja. Už to skoro počujem. Radšej po špičkách vyleziem von, kde stretnem strejdu Adu, ktorého mama nemá rada, lebo je vojak a komunista zasraný. **Dem na Kodejškův můstek, pojď s náma, Slováčku**, povie teta Jaruška, **tamty budou chrápat do večere**. Len aby nám nepršalo. Iba tak málinko zopnem ruky a v tej chvíli spraví slnko tete Jaruške okolo hlavy svätožiaru. **Tak nás má přece jenom pánbů rád**, zasméje sa strejda. Ale mne do smiechu nie je.

Niekdy je vo svete úplne krásne. Lenže iba v tom, čo som tam neni ja. V Madarsku som, tak je tam nahovno. Furt mi tam niečo tečie. Napríklad aj maslo zo štrúdle. Madarskej. Tam je všetko madarské – saláma madarská, štrúďla madarská, dokonca aj klobása madarská. Ani mi nenapadlo, že v štrúdlí môže byť maslo. Až kým som ho nemal na sebe. V českých štrúdlíach teda žiadne maslo nie je, ešte tak jablká a v starej maminej štrúdlí nie je vôbec nič, iba tma a vlasý. Tak ako som mal vedieť, že v tejto toho bude toľko! Tatko ma, samozrejme, musí hneď fackat, že som si okyvdal košelu, čo mi kúpil. **Došiel si nahý ako faun, huláka, a keď ťa oblečiem, tak sa naschvál okyvdáš. Tak si mal rovno povedať: Tatiček, chcem byť oblečený stále v sataniistickej kutni, čo nosím v Čechochi! A ja ťa nechám tak. Nemusíš byť nádherný! Ja ťa, bohužiaľ, musím mať rád, aj keď vyzeráš ako Jano Škatula z vinohradníckej budy. Si, bohužiaľ, moje decko.** A robí sa, že ma hladká po hlavu. To hovorí furt, že keď prídem do Bratislavy, vyzerám ako Mauglí. A keď ma nechá ostríhať na ruského vojáka a kúpi oblečenie v obchodnom dom Pionier, kde sú za sklom vypchatí pionieri, čo vyzerajú ako debilovia, tak som zrazu nádherný! Ja som chcel byť iskra, to je ešte pred pionierom, pretože iskrička musí zapalovať, tak to povedal učiteľ Vacek **Kdo chce zapalovať, musí horeť!**, ale mama mi povedala, že žiadna zastraná jiskra nebudem, lebo najprv povešajú komunistov, potom svazáky, pionýry a nakoniec pitomý jisky. Povedal som to učiteľovi a plakal, lebo zapalovať chcem. Naozaj. On dlho niečo hladal pod stolom, akože sa nesmeje, ale sa smeje, ja to viem. A potom povedal, nech sa teda zapalujem sám niekde na lúke. Tak som mame doma povedal, nech mi dá zápalky, že jój to odkazuje učiteľ. Ona sa nasrala a povedala **Jen at ti ten kretén dá sirky sám!** Tak som mu slušne povedal, že mama hovorila, aby mi pán učiteľ kretén dal sirky sám, ale to sa už pod stolom nesmiel. Smial sa iba Tripl a hneď dostal facku. **Ted se směj, hajzliku,** povedal učiteľ Vacek a šklabil sa, lebo má tík z nervov. Mama hovorí, že je *šltenec jako každěj kantor.* Inak – učiteľia sú svine ako noha. To hovoríme s Pažoutom, všetko je ako noha.

Mám rád Jablonec, lebo tam nie je nič nádherné. Domý sú staré a vráskavé, a je tam aj *dúm hrůzy*, čo sa v ňom nesmie bývať, ale tam býva milión Cigošov a všetci dúfajú, že na nich spadne. Hlavne ja, lebo Cigoši hovoria **My sme Slováci**, ale nie sú. Iba ja som Slováč naozajstný, ale sa to hanbím hovoriť, keď majú Zajac, Čurí, Lakatoš a Pešta slovenskú národnosť na vysvečku. Potom si všetci myslia, že Slovensko je niekde v Bangladéši. Tam je tiež úplne čierne, ja to poznám, lebo máme Bangladéš na nástenke. Vraj tam je zle, ale tí Bangladéši majú natúknuté bruchá ako tato Cigoša Dunku. Tak neviem, či im je tak zle. Už aby ten dom hrůzy spadol a ja budem jediný český Slováč a budem spievať *Zastavte sa, bratia, ved sa oni stratia*, lebo

Česi spievajú *Brataaa sa strataaa*. Ale dom hrozí nespadne určite, lebo kurvy a Cigoši majú šťastie, hovorí pani Tétrová. Ostatné normálne ľudské domy padajú stále, preto sú ľudia v Jablonci zlí a našťvať a furt hovoria **Stojí to za hovno!** **Ať idou všichni do prdele!** Preto mám rád Jablonec, je hnusný a ja chcem byť tiež hnusný a nie nádherný. To hovoria iba rozvedenci tatko a mama.

Tatko hovorí Si nááádherný, lebo vie, že to nenávidím. S mamou je to strašnejší. Tá hovorí nádherné na všetko. Aj na blbý les a myslí to vážne vážne. To je furt **Dívej se na tu nádhernu, ty nádherný stromy, ta nádherná námraza, co se týpýtí jako drahokamy, nádherná příroda, co nám pán Bůh nadělil** a nutí ma bežkovať na lyžiach, čo nie sú bežky, v hrubých topánkach na zjazd za stopät korún. Mám odreté päty a hovorím **Skurvené stromy, zastraná příroda, posraná námraza, svinský život**. Ona sa tvári, že nepočúje, ale počuje dobre a sa smeje. Ona sa smeje bārčomu. Ale inak je ostrá, hlavne, keď nezjem desiatu zabalenú v plátennom obrúsku, čo smrdí ako *grcanica*.

Tatko stále vykrikuje kvôli maslovej košeli a začína si rozzcvičovať prsty na facku. Musím vypustiť trochu sopla z nosa, ako ma učil v škole Jaro Škor. On má vypúšťací sopel a spúšťa ho vždy pri tabuli. Učiteľom je hneď zle a nemôže ho skúšať, učiteľia sú úplne slabí. Keď chriacham, blednú a povedia **Di za dveře, prase**, a to ešte nepočuli tatka v kúpeľni, to by už asi umreli. Za dverami ma to baví najviac, lebo na chodbe je super. Je tam obraz s bikou plný *chcignutých* vojakov. Ten kukám najradšej. Vedľa je ešte jeden, tam je napísané *Cestičko do školy od louky po poli*, a ako taký chlapec hovorí, že *ju bosí šlapával až plakával*. Nemám ho síce veľmi rád, ale trochu ľúto mi ho je, lebo bosý domov v snehu som šiel aj ja, keď mi Cigán Dunka ukradol boty. Podľa mňa si za to ten chlapec môže sám. Mal sedieť doma a nie sa po poli niekde hrabať. Ja by som do školy bosky nešiel nikdy, ja tam nenávidím chodiť aj obutý. Potom mi dotkor ešte thal zmiznuté nechty na nohách. Asi za trest, aby som už tak nechodil. A mama išla k Dunkovcom do domu hrozí robiť cirkus. Pán Dunka jej boty hneď vrátil a povedal **Jenom debil může ukřást takový ošlapaný boty**, a Dunku zdvihol za ucho skoro po strop. Cigoši majú náhodou dobre silné uši! **Že vám není hanba, taková pěkná paní a chlapec má boty jako drahteník**. Mama ešte chcela hulákať, ale pani Dunková hovorí **Vy jste, paninko, taková hezká, že děti?** A ponúkla jej cigaretu, a všetci malí cigoši na chodbe kývu hlavami. Mama sa hneď prestala hnevať a vonku mi hovorí **Poslouchej, dyť ty Cigoši jsou docela fajn**.

To oni iba klamú, ja ich poznám, mamí, oni strašne kecajú, fakt.

No jistě, našve sa mama, jak řeknou o mně, že jsem nádherná, tak jsou kurvy, protože pro tebe jsem zřůda a přitom sem se celý život vobětovala, abys byl šťastnej. To mám za všechnu mou dobrotu.

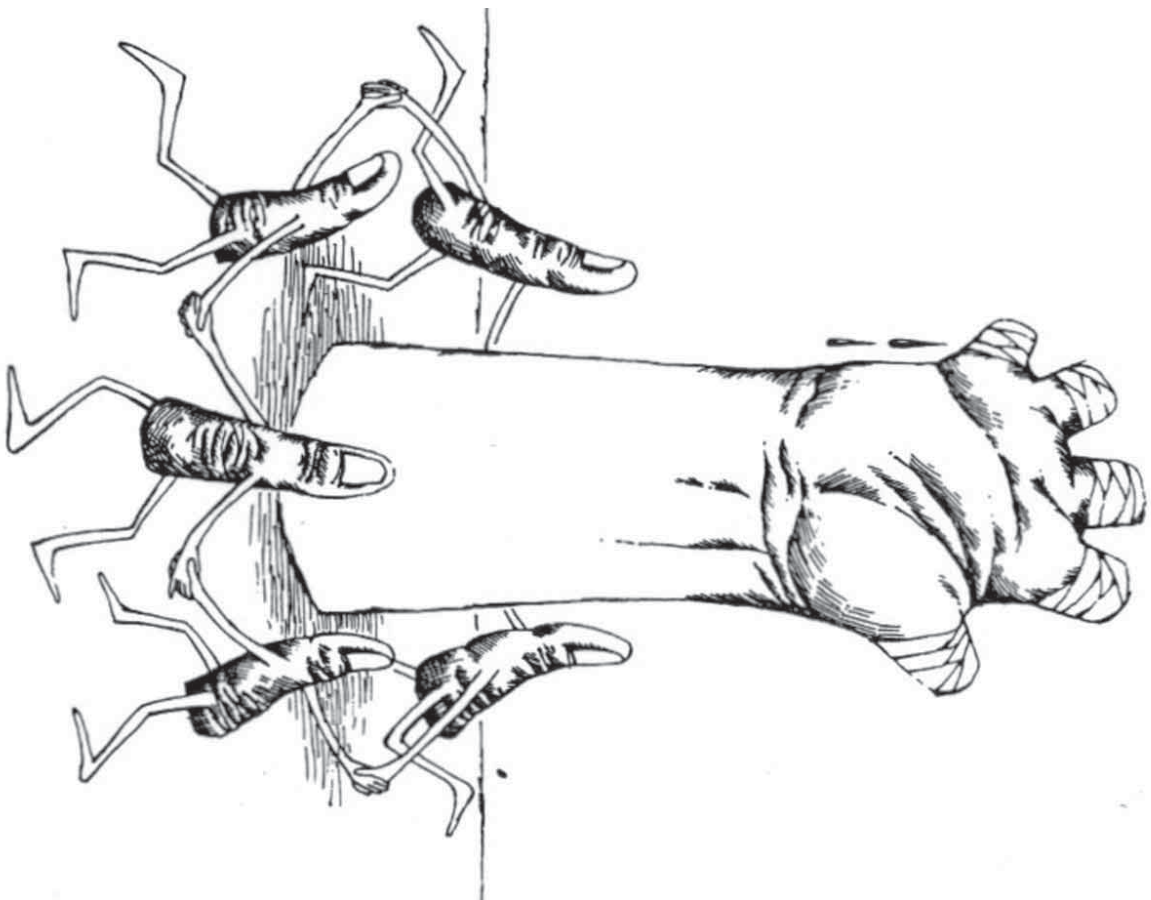
Kukám na toho bosého chlapca a počúvam, ako sa huláka v iných triedach. A všade je to to isté učiteľské hnusobsstvo. *Neruším ťa?* hovoria, *ja môžem odísť*. Lenže neodídu nikdy, to sa iba robia. Keď sa niekto zasmeje, hneď sa

vypykujú *No, povedz nám, čo je ti také smiešne, čomu sa smeješ, nech sa aj my zabavíme.* Ale keby si im povedal, že si oplul Roubíčkovej hlavu, písali by poznámky a kukali by sa vraními očami. Ja ich poznám. Vážne.

Ale škola je na niečo aj dobrá, keď som sa tam naučil to so soplom. Vypustím ho a tatko ma hneď prestane mlátiť a schová sa pred soplom za moju slovenskú mamu. Tej je všetko jedno, ona je tichá. **Tak ty si ešte aj chory?** **Nedýchaj tu! Ty snád nejsi ani človek. Nestáť ti, že si opral drahú košeliu v masle, chceš ešte aj zabíť decko?** Vždy povie, že decko, ale myslí na seba. On je už taký. Napríklad povie decká musia jesť a keď zastaneme, zje všetky rezne a naženie nás naspäť do auta bez jedla, aby sme vraj nevracali. Ja teda nevraciam nikdy, lebo väčšinou nemám čo, lebo u mamy držíme diétu, ale tatkovvi to nesmiem povedať, lebo na mňa prestane platiť alimenty a mama nebude mať z čoho šetriť na Bulharsko. Ona vela nezarobí, lebo je stále chorá, ale iba akože. Musí totiž ležať na terase paneláka a opalovať sa, aby jej všetci hovorili *Milostivá paní, vy jste byla na Kanárech?* A mama tak klokoce **Chochocho, prosím vás, já ešte jen pojedu na dovolenou. Ale né, čudujú sa ľudia, teda chlapi. Taková barva jako vod moře,** a mama je rada. Akurát, že nemôže – samozrejme – chodiť do roboty, aby ju nevidel šéf, ako je opálená, lebo tam sú všetci zelení jak túz, hovorí mama. Nevie, čo je túz, asi niečo ako môj brat Peto.

Viem presne, že tatko teraz začne hovoriť, že všetkých nenávidím, a že zo mňa matka spravila bakteriologickú zbraň. To naozaj hovorí, ale mi to nikto neverí, iba stará mama, ale tá tu nie je – iba cez tatkovu mŕtvu, ale on žije. **Tak hovorrr, čo ti spravil ten chlapec? Prečo ho tak nenávidíš? Prečooo?** **Si určite chorý a všetkým nám zničíš dovolenku!** Je pravda, že teta vyzerá zničená, ale podla mňa nie od sopla. Ale už od Bratislavy. S tatkom totiž nie je žiadna sranda, keď šofériuje, lebo hneď vyhladne a musí stále jesť chleba s masťou. Ešte sa aj dusí, pretože keď hrozí pástou na ostatných *kokotov* a *vyjebancov*, dýcha do seba chleba, a my ho musíme búchať do chrbta, aby mohol nadávať ďalej. Búchame silno, lebo s chlebom v plúcach nadávať nejde. Pritom ideme ako had a tí, čo idú oproti, trúbia a majú vydesené oči ako môj nevlasťný brat Peto, keď mu tatko rozpráva ako umrie, keď bude piť vodu z kohútika. Tatko stále vykrikuje, čo mi ten chlapec spravil. A ja som ticho, lebo mi je Peta lúto. On totiž nič spraviť nemôže, ani keby chcel. Je bledomodrý a úplne tenký ako *hlšťa* z *riti*, hovorí stará mama, pretože je stále chorý a nakaziť sa ho nedá, je najnakazenejší zo všetkých. Keď sme išli z Bratislavy, hneď vracal, lebo sa bojí, keď tatko brzdi a my lietame dopredu aj s vecami na Balaton. Podla mňa je to sranda, ale Peto namiesto toho, aby sa smial, hneď vracia. Teta Ria mu dáva tašku, aby neobľval auto. Tatko je aj tak najlepší šofér, lebo vôbec nekuká dopredu, ale kontroluje, či sa nezašpinili potahy a hovorí **To je nešťastie, Kriste Ježíši, auto je zničené, do piči aj s deckom. Prečo si mu dala túto švédsku tašku, šak ju zničili! Hovoril som ti, vezmi kýbel, keď sa neviš postarať, aby decko pri tebe nevracalo. Taška je v riti, nešťastie.** Peto plače, že je nešťastie, až kým nevojdeme do križovatky

na červenú a nezastaví nás policajt. Tatko hned vystúpi z auta a robí sa dob-
rý. Hahah, smeje sa a vôbec nevidí, ako na neho všetci kukajú. On má šofé-
rovacie polobotky a také trenky, čo nie sú trenky, ale majú an predku dieru
na pišiak – to hovorí tatko, že pišiak – a už nemá nič, iba chlpaté brucho
a nohy pavúka – to hovorila mama. On sa v aute potí a oblečený by skapal
ako pes. Tatko má náhodou dobre chlpaté nohy a ešte je aj poslanec, ibaže
mu to policajti neveria, kukajú sa na tú pišiacku dieru a musí zaplatiť poku-
tu. Tatko sa rozčuluje a hovorí, že kapitán Hatala je jeho priateľ, a policajti
hovorí **Toto radšej ani nehovorte, to je slušný človek a nie exhibicionista.**
Musíme zaplatiť sto korún a tatko sa už neusmieva. Ale radšej nič nehovorí,
ja viem, že dá do poriadku nás, lebo to je tak vždy. Hned ako si sadne do
auta, zas nadáva tete Rii, že zničila tašku. To je pravda, je to krásna taška.
Celá igelitová, no proste západniarska. Ja by som takú strašne chcel, ale
nikto mu ju nedá. Ale doma mám úplne špeciálnu plechovicu, čo mi dal
tatko na meniny. Je na nej napísané Fanta a má takú dieru navrchu, čo sa
z nej pije. Ale ja nepijem, lebo nemám čo, lebo tú plechovku niekto vypil.
Dali sme s mamou plechovku na skrinku a ukazovali tete Jaruške, strejdovi
a všetkým, aká je to paraáda. Aj sme tam dali vodu a skúšali piť, ale sme sa
obliali, lebo z takej plechovky vedľa piť iba Američania a takí. Oni to otvoria
a pijú ako nič. Asi. My to tak nevieme. Keď tatko kúpi Pirueta džús, dá na
kraj plechovky nôž a udlera po nej rukou. **Toto sú kurvy, huláka, oni dávajú
na plechovku plech z tanku a auto sa ti rozpadne za pól roka.** Stará mama
hovorí **Tak to neotváraj, čo to budeme piť, dáme si vodu a tú hovadzinu**
vyhod, tatko do plechovky udlrel ešte raz a nôž sa zlomil a zapichol sa do
skrinky, čo tatko kúpil v Priore. A potom neviem ako, bolo všetko obliate,
z takej malej plechovky bola ohrovská potopa a tatko ma vyfackal, lebo sa
kvôli môjmu smädu polial koberec.



OLGA FELDEKOVÁ

NO VIDÍŠ, A TU SME!

Drahý lčko,
braček môj, teda vidíš, tu sme! Už od augusta sme v Prahe – a je január. Pražský mráz sa zas až tak veľmi nelíši od bratislavského, ba ani od nášho rodného oravského – ako sa tam v Tvrdošínne teraz máš? Je tam poriadna zima? Asi hej. No vidíš – a tu je tohto roku taká istá. Už jeseň bola mimoriadne studená. V auguste sme sa sem presťahovali a zakrátko sme už museli kúriť. Bola som zvedavá, či aj susedia už kúria, a tak som sa jedného na to opýtala. Býva na vedľajšej ulici, volá sa Metelka a je to „truhlár“, bol nám zmontovať skriňu. Roboty s ňou bolo až-až, na dva dni, a musel si tu a tam aj oddýchnuť. Je to už starší pán na penzii, zomrela mu, chudákovi, žena, ale hovoril, že má veľmi dobrú nevestu, ktorá sa oňho stará. Tak som ho medzi robotou zavolala do kuchyne na kávičku a pri kávičke som sa ho opýtala „už kouříte?“, pretože som sa rozhodla, že keď už bývame v Prahe, budem hovoriť po česky. Pozrel sa na mňa ako keby začudovane a pokrútil hlavou: „Né, v životě jsem nekouřil.“ To sa pre zmenu zdalo čudné mne, pretože zas až na takého otužilca nevyzeral. Ale potom som sa dovtipila – mali doma asi zavedenú delbu práce. On robil pri ponku – a o také veci ako kúrenie sa starala manželka, alebo neskôr, keď manželka zomrela, prevzala jej povinnosti na seba nevesta. „Ani nevěsta vám nekouří?“ opýtala som sa. Pán Metelka na to už nepovedal nič, iba sa ponáhlal dopiť kávičku, a Lubo, keď som mu to potom porozprávala, mi odporúčal, aby som predbežne v styku so susedmi radšej ešte nepoužívala češtinu. Tak ju nepoužívam – no vidíš, a tu sme!

Druhý sused, od ktorého nás delí iba plot, je perfekcionista. Po daždi vyjde a do sucha vyutiera prašiak na koberce. Aj Peterko si jeho perfekcionizmus všimol, keď tu bol v auguste, aby nám pomohol so sťahovaním. Vtedy nebolo po daždi, ale sused aj tak vyšiel z domu a oprášoval prašiak štetekom. A Peterko, ktorý práve po vyložení chladničky oddychoval v záhrade a sledoval to, si zrazu vzdychol a povedal mi: „Nebudete tu mat lahký život.“ Peterko, ktorý si myslí, že všetci Česi sú perfekcionista, tým chcel povedať, že nebude pre nás ľahké vycvičiť sa na perfekcionista, keď sme nimi neboli doteraz – a ak sa o to nepokúsime, nebude pre nás ľahké znášať zazeranie perfekcionista. Nepokúsili sme sa stať sa perfekcionista. Hoci je už január, my jedni v celej ulici sme ešte nepohrabali jesenné listie. Ba ani sme neobrali jablčka – lebo za domom máme aj jablňu. Každý deň som si zapí-

sovala do kalendáríka „obrat jablčka!“ Ale jablčka boli vysoko, vždy som to radšej o deň odložila – ak už sa mám dokaličiť pádom zo stromu, nech je to čo najneskôr. A na Vianoce, keď som sa konečne rozhodla, že ich oberiem, už to bolo zbytočné. Už akoby to ani neboli jablčka – akoby na jabloni rásti sušené slivky. No vidíš, a tu sme! Česi, aj keď sú perfekcionisti, a aj keď nám vidia z ulice do záhrady, nezazerajú, divajú sa na nás stále rovnako milo. Dokonca sme tu ani nie štyri mesiace po prestahovaní hrali aj divadlo! A českým perfekcionistom neprekážalo, že sme divadlo ešte nikdy nehrali. Dokonca nám aj zatlieskali!

Jediný, kto sa tu zabáva na môj účet, je Lubo a Anička. Pred pár dňami sme boli v divadle na Vianovej hre Hlava medúzy. Režiroval ju v Ypsilonke Milan Lasica – krásne to zrežiroval a zapájal aj publikum. Je to hra o paroháčovi, hral ho Lábus. Paroháč stále vysvetľuje, že musí trpieť, aby mohol tvoriť, a musí byť paroháč, aby mohol trpieť, a vlastne na tom, že je paroháč, nie je nič čudné, pretože paroháč je skoro každý, len nemá odvalu sa k tomu priznať. „No priznajte sa! Kto je paroháč, nech zdvihne ruku!“ vyzval divákov. Pravdaže, nikto sa nepriznal, ruku zdvihol len Lubo. A všetci sa hneď pozreli na mňa. Aj Lábus z javiska. A pritom je to tu v Prahe vraj naopak, a nie muži sú paroháči, ale ženy sú paroháčky. To tvrdí Lubo, keď nedvíha ruku v divadle. Ja to tak stopercentne neviem, lebo nijaký ženatý Čech, ktorého som tu doteraz stretla, sa nezmenil o tom, že by mal milenku. Každý hovorí len o tom, že má „priateľkyňa“ – a na priateľstve predsa nie je nič zlé. Lubo ešte „priateľkyňa“ nemá a chce, aby som s ním všade chodila ja, lebo aj keď sme obaja stále na volnej nohe, dnes vraj patrí k bontónu, aby mal umelec na volnej nohe agenta. Nuž a pretože nijakí poriadni agenti ešte nie sú, tak nech si ľudia myslia, že keď chodíme spolu, ja som Lubova agentka. Alebo on môj agent. Neviem, čo robí agent – ak robí to, čo poslák, tak má Lubo pravdu. Aspoň ju má, čo sa týka mňa. Aj nedávno ma poslal s nejakou knihou do jednej redakcie, hoci ju tam mohol zaniest aj sám, lebo ma zatiaľ, čo som ju tam niesla, čakal vonku pri pouličnom stánku, okolo ktorého bol pultík, a keď som z redakcie vychádzala, už zdaleka som videla, ako sa Lubo opiera jediným laktom o pultík a druhou rukou mi máva. „Strážim ti tu pohár, nenapiješ sa?“ Pomyslela som si, aké je milé, že na mňa so všetkým takto myslí – v papierovom pohári na pultíku bola presná polovica pepsikoly. Počkal, kým som vypila, a potom povedal: „Stálo to tu, nuž som si povedal, postrážim to, možno budeš smädná. Ja som si dal zatiaľ pivo.“ Tak vidíš. Má sa to aj Anička od koho učiť. Minulú nedelu som kúpila Nedelňí Blesk, lebo v obchode, kde majú v nedelu otvorené, nijaké iné noviny nemali. Práve ho čítala Anička, keď Lubo vošiel do kuchyne a spýtal sa jej: „Čo to čítaš?“ „Kúpila som Nedelňí Blesk,“ odpovedala som za ňu. „Je tam niečo o nás?“ opýtal sa Lubo. „Nič,“ povedala Anička, „iba horoskop.“ Čo na to hovoríš, ľtko? V Bratislave bolo v novinách o nás skoro každý deň niečo, v Bratislave sme mali na reklamu agentov hocikolko – a tu nič, len horoskop. Ale na druhej strane to nie je zlé, keď si človek od reklamy a od agentov trochu aj

oddýchne. Nestrať sa preto zo sveta. Tak to vidíš, ľeko! Čítame si svoj horskop – a tu sme!

Sme tu, aj keď svet sám o sebe je dost nebezpečné miesto a človek si nesmie myslieť, že to nie je nič zvláštne, keď na ňom je, či už je na svete v Bratislave, na Orave, alebo v Prahe. Každý deň ukazujú v televízii hrozné veci. Niektoré sú hrozné naozaj – a niektoré aj priľahia, aby vyzerali ešte hroznejšie, ako sú, aby si ľudia dávali väčší pozor. Aj večera ukazovali auto, ktoré viezlo trichlóretylén a havarovalo. Ukázali, aký poplach to narobilo – môžem ti povedať, že veľký. A nakoniec sa zistilo, že sa nič nevylihalo. Čo povieš? A my, keď sme boli deti, sme ani nevedeli, že sa s trichlóretylénom nemá havarovať. Keď ma mama poslala na bicykli kúpiť trichlóretylén do Trstenej, šlapala som z Tvrdošína päť kilometrov tam a päť nazad, na každej rúčke bicykla jednu tašku a v každej taške tri fľaše od vína, cestou tam prázdne a cestou nazad plné trichlóretylénu. Keď sa vyskytol krajiť úsek cesty, šliapala som si to s trichlóretylénom aj bez držania. Tak to bolo v čase, keď sa objavil na Orave trichlóretylén ako nový šľager. Dovtedy, kým nebolo trichlóretylénu, vyvátala naša mama bielizeň v benzíne. Nakládla dreva do sporáka, postavila naň veľký hrniec s bielizňou, do hrnce naliala vody, a do vody potom prilievala benzín, ktorý kúpila v lekárni. Nepamätám sa už v akom pomere – ty hej? Neskôr to isté robila pri otvorenom ohni aj s trichlóretylénom. No vidíš – a tu sme.

Alebo DDT! Spomínaš si? V konzume predávali DDT prášok v okrúhlych škatulkách z tvrdého papiera. Gazdinky ho kupovali a posýpali ním zemiaky v pivnici. Hubili tak na nich slimáky. „Keď to zahubí slimáky, zahubí to aj vši,“ povedala si naša mama, klincom narobila do vrchnáka škatulky s DDT práškom dierky a každý večer nám ním pudrovala hlavu. Až neskôr som sa dočítala, že DDT má aj na dne mora tiseročný počas rozpadu. Všetko živé, čo s tým práškom príde do styku, vraj uhynie. A my sme neuhynuli. Pozeráme tie hrozné havárie v televízii – a tu sme!

Ako vravím, človek veru môže ľahko aj nebyť, a preto, keď je, nezáleží tak veľmi na tom, kde je, hlavne, že je. Keď sa presťahuje odniekiaľ niekam inam, všetičo, čo mal predtým, mu spočiatku chýba – ale zakrátko zistí, že má zas niečo iné, pretože si človek vždy nájde to, čo potrebuje, kým je. Mne napríklad, keď som prišla z Tvrdošína študovať do Bratislavy, chýbal náš tvrdošianský holič, pán Rakovský. Pamätáš sa naňho, ľeko? Dievčatá aj chlapcov strihal na jednu muštru. Vždy sme od neho odchádzali s plačom. Človek sa uspokojil až potom, keď zistil, že každý v triede vyzereá rovnako a nemá sa kto komu posmievat. Ale v Bratislave som rýchlo prišla na chuť kaderničke. Nuž a v Prahe, tu mi zase spočiatku chýbalo bratislavské kaderníctvo. A v ňom moja pani Heda. Keď som tam sedela a nejaká žena tam vošla po prvý raz, keď vošla len tak a bolo na nej vidieť, že tam nemá svoju pani Hedu, vždy som sa na ňu dývala ako na menejcennú votrelkyňu. A zrazu som ja vchádzala ako menejcenná votrelkyňa do kaderníctva v Prahe! Hneď som si však vybrala jednu kaderničku a povedala som si, že toto bude

tá moja. Dôležité bolo, aby som sa čo najskôr dozvedela jej krstné meno. Volala sa Jana. Pani Janka. Prvý raz sme sa s pani Jankou len tak otukali. Keď sa spýtala, ako to chcem, povedala som jej, že chcem mať vlasý ako Christel zo seriálu Dynastia, či to pozerá. Povedala „jo“ a pustila sa do mojej hlavy. Kým pracovala, dozvedela som sa, že jej maminka štrikuje rukavice na zakázku, a ja som jej zas vysvetlila, čo je to bryndza. Keď na mňa vystiekala poslednú dávku laku, uvidela som v zrkadle namiesto Christel zo seriálu Dynastia Makepeaceovú z úplne iného seriálu. Neohradila som sa. Vybudoval vztah s kaderničkou je dlhodobá a skoro profesionálna práca. Ale nedá sa budovať s pomocou výhrad, ktoré má človek hneď na začiatku. Pani Janka bola taká spokojná, že by ju každá moja výhrada urazila. Zato keď som k nej prišla druhý raz, sama ma uvítala s tým, že si lepšie pozrela seriál Dynastia a už vie, o aký účes mám vlastne záujem. O jej maničke som sa dozvedela, že momentálne rukavičky neštrikuje, lebo si zlomila ruku, a ja som jej zas prezradila, že my, Slováci z Oravy, dávame bryndzu aj do zemiakov, ktoré jedávame k vianočnej kapustnici. Odchádzala som ako Christel Makepeaceová. Tak „púl na púl“, ako vravia Česi. Ved' ona sa to raz naučí, pomyslela som si, a mala som radosť, že som už tentoraz vstupovala do svojho kaderničtva a šla rovno k svojej kaderničke, čo je jeden z hlavných dôkazov, že som v Prahe už skoro ako doma.

Tretí raz som tam už kráčala presne tak suverénne, ako som chodila do svojho kaderničtva v Bratislave – a na dverách ma vítala ceduľa „kaderničtví zrušeno“. Tak vidíš, lěko. My tu sme, hoci sme tu predtým neboli – a „kaderničtví“, čo tu bolo skôr ako my, tu zrazu nie je. Keď som sa dívala na cedulu „kaderničtví zrušeno“, zrazu som si, neviem prečo, spomenula, že to už bude rok, čo nás opustila naša mama, a rozplakala som sa. Pán, ktorý šiel práve okolo, si to všimol a povedal: „To bylo vaše kaderničtví? No jó! Každěj holt není dělání do týhle doby svobodnýho podnikání!“

Tak vidíš, lěko, mysleli sme si, že na čosi také sílu nemáme, a predsa, síla sa našla, presťahovali sme sa, a dalo sa to presťahovanie do Prahy prežiť. Tu sme! A vy ste zase tam a tiež by si mi mohol napísať.

Bozkávam ťa aj celú Tvoju rodinu

V Prahe, 30. januára 1996

Drahý Peterko,

už je marec, poberať sa starec, Lubo je na návšteve u Hany Hegerovej a ja sedím doma sama a píšem Ti – ale rozhodne nie ako primárovi geriatrického oddelenia! Nikam sa ešte nepoberám – ved ani zima sa ešte nikam nepoberá odtiaľto z Prahy, a hlásia, že ani tam od vás z Bratislavy. Človeka sa zo zimy zmocňuje smútok. No je to zároveň predjarný smútok! Každé ročné obdobie prináša smútok iného druhu – a vždy je to zároveň smútok, ohlasujúci iné ročné obdobie. Letný smútok je z toho, že je leto krátko – a preto je to aj smútok predjesenný. Zimný smútok je z toho, že zima je dlhá, no práve preto je to aj smútok predjarný. Jarný je predletný a je z toho, že už dopredu vieme, že leto bude zas krátke. No nech sa nás už zmocní smútok jarný alebo jesenný, letný alebo zimný – vždy je ten smútok aj z toho, že nám prichádzajú na um prhody, ktoré sa stali tak dávno, že už sa určite nezopakujú, ani sa nám v zostávajúcom živote nestane už nič podobné.

Na Orave, pamätáš sa, sme mali gáňok. Tam mal gáňok skoro každý. Vyšiel si štyrmi schodkami a už si stál na plošine pri vchodových dverách, vedúcich do pivora. Gáňky nemávali zábradlie – ale náš ho mal. My sme mali pánsky dom, po bratovi mojej prastarej mamy – po bohatom lekárnikovi. Zábradlie bolo spravené z krásne poskúcaného, do rôznych ozdôb tvarovaného železa. Keď som bola ešte malá, prišla som raz domov v treskúcom mraze a dve-re som našla zamknuté, nikto nebol doma. To, že nikto nie je doma, sa dalo uhádnuť aj dopredu, lebo už z námestia bolo vidieť obrovský klúč, zavesený na klinci nad dverami. Aj klúč bol krásny ako zábradlie a mával, ako tam tak visel, v tých časoch celkom inú úlohu, než mávajú klúče dnes. Neslúžil ako ochrana domu pred zlodejmi, ale ako upozornenie, že domáci nie sú (alebo, keď nevysel, že sú) doma. Na klúč som nedočiahla, musela som čakať, kým sa vráti mama, a z dlhej chvíle som obľizla to krásne kovové zábradlie. Ako vravím, bola som ešte malá, a pretože som chcela obľiznúť najvyššiu železnú ozdobu, postavila som sa ešte aj na prsty. V tej chvíli mi jazyk primrzol na zábradlie. Nie a nie ho odlepiť. Ani kričať sa poriadne nedalo – a keby sa aj dalo kričať viac, ako som kričala, nik nebol nablízku, nik ma nepočul. A tak som tam len stála a stála s primrznutým jazykom a vyzerala som ako kričiacca baletka, pretože som celý čas musela stáť na prstoch, aby som si jazyk nevytrhla z úst. Vtedy to bolo smutné, neskôr, keď som si na to spomínala, veselé, ale vždy to môže byť zase smutné, keď si človek uvedomí, že také čosi sa mu nestane už nikdy.

Trvalo hodnú chvíľu, zdalo sa mi, že večnosť, kým prišla mama. Zalomila rukami, keď to videla, a hneď mi prikázala – ako to už mamy majú vo zvyku – to, čo som vedela aj bez nej:

„Nemykaj jazykom, lebo si ho vytrhneš!“

Zvesila potom obrovský kľúč, odomkla, vošla a ďalšiu večnosť jej nebolo. Ohrievala v kuchyni vodu. Keď ňou potom poliala zábradlie s mojím jazykom, jazyk sa mi od železa odlepil, no na zábradlí predsa len z neho ostal kus kože. Bol tam, kým nepovolili mrazy – a mama ho ukazovala svojim priateľkám, ktoré nás chodili navštevovať. Boli to väčšinou učiteľky ako moja mama a každá zaujala k veci stanovisko podľa predmetu, ktorý vyučovala. Najpozornejšie si primrznutý kúsok kože preštudovala učiteľka biológie:

„Musíme zistiť, či sú na koži aj chutové poháriky!“

„A čo keď sú?“ spýtala sa moja mama. Nevyznala sa v biológii, učila prvákov.

„Nuž,“ povedala učiteľka biológie, „nebude jej už chutiť.“

Chutí mi dodnes, ale aj tak si musím tu v Prahe dávať pozor, aby sa mi neprihodilo niečo, čo by vyžadovalo zákrok lekára – nie všetko sa dá vyliečiť teplou vodou a ja tu nie som poistená. Nie že by som nechcela byť – nie som preto, že vlastne nie som vôbec. Ktosi mi ukradol kabelku aj so všetkými dokladmi. Kedysi, keď človeku ukradli kabelku, aspoň doklady pohodili – dnes je to naopak. Niektorým okradnutým aj peniaze nechajú – a doklady sa už nenájdu nikdy. V Prahe je plno rôznych utečencov bez dokladov – ukradnuté doklady sa vraj predávajú za státisíce. Ktovie, čo za žena chodí dnes s mojou legitiimáciou a či sa slušne správá. Najhoršie je, že si nemôžem dať ani vystaviť nové doklady, lebo od stahovania nemôžeme prísť na to, čo máme v ktorej banánovej škatuli. V ktorej si by mal byť aj môj rodný list, ale jednoduchšie, ako ho hľadať, bude vybrať sa do Martina, kde som sa narodila, a dať si na matrike vystaviť duplikát. Len aby človek mal chuť cestovať, aby už pominula zima! A aby som dovtedy vydržala byť zdravá!

Každé ráno sa budím s bolesťou v ramenách a strpnutými rukami. Mám pocit, akoby som celú noc vláčila vrecia cementu – už mi aj napadlo, či to nie je infarkt. Vraví sa, že ženy infarkt nemávajú, ale moja mama ich mala tri. Ale ja infarkt určite nemám – je to všetko od chrbitce. Bez dokladov a v cudej krajine človek len tak ľahko neochorie – skús, Peterko, aj Ty, vo svojej nemocnici, posielat pacientov bez dokladov na ulicu! Uvidíš, hneď budú zdraví. A vyjde vás to lacnejšie na liekoch aj personále, čo by dnes, keď je v zdravotníctve kríza, nemusela byť maličkosť.

No aby som to zase nepreháňala – pravdaže môže ochoriť ktorýkoľvek človek a kdekoľvek. Teraz si spomínam, že sme ochoreli hneď, ako sme sa sem v auguste minulého roku pre stahovali. Iba niekoľko dní sme tu bývali – a zistila som, že sa mi vyhodili akési vyrážky. Mohla som si to potierať, čím som chcela – nepomáhala ani Alpa a šialene to svbelo. Ľubo sa mi posmieval, no čoskoro to posihlo aj jeho a Aničku. Mysleli sme si, že je to alergia na nové prostredie, nakúpili sme si rôzne protialergické lieky, nepomohli. Začali sme sa sťažovať priateľom, lebo Ľubo hovorí, že s ničím sa nemajú robiť tajnosti, lenivá huba – hotové nešťastie, a kto sa nikomu nepostážuje, tomu nikto neporadí. Skutočne, začali nám radit. Zuzka povedala:

„To budú roztoče. Toho, kto tam býval pred vami, nehryžli tak ako vás,

lebo to boli jeho roztoče, a aj roztoče vedeli, že sú jeho – ale vás hryzú, lebo ste cudzinci. Požičiam vám protiroztočový vysavač.“

O protiroztočovom vysavači sme už počuli – vynášli ho vraj do kozmických lodí. Kto má taký vysavač, ľahšie sa mu lieta do vesmíru aj stahuje do cudzích krajín. No skôr, ako sme si stihli k Zuzke zísť a protiroztočový vysavač si od nej vypožičať, zmienila som sa o našom trápení susedovi, pánu Metelkovi, tomu, čo nám bol zmontovať skriňu. Pán Metelka sa zamyslel a spyňal sa:

„Svedí vás to od pasu sméřem dolů?“

„Presne!“

„Pak je to svědivka zahradni. Je tak malá, že je lidským okem nepostizitelná. Nic si z toho nedělejte. Tak jako vy se dbe celej Chodov.“

„A nedá sa nič proti tomu urobiť?“

„Nic. Ale proč byste proti tomu něco dělali? Trvá to od dubna do zří. Za dvě neděle máte po starosti.“

A fakt. Len čo sa poriadne ochladilo, svědivka, ktorá spravodlivo svrbela cudzích aj domácich, zmizla – a všetci, cudzinci aj domorodci, sa mohli prestať škríabat. Demokratická záležitosť. Nič, kvôli čomu by mal človek dostať svetabôľ.

No, si s nami spokojný, Peterko? Veď Ty si nás prvý posmeloval, keď sme sa chystali urobiť ten krok. Nie že by sme si na to pripadali starí, len sme ešte chvíľu váhali – a vtedy si prišiel a povedal si: „Pokojne to spravte, bude to omladzovacia kúra!“ „Nepotrebujem nijakú omladzovaciu kúru,“ okríkla som Ťa – a spravili sme to. Ty si sa však ani potom neprestal na celú vec dívať ako geriatier. Aj nedávno, keď si nás videl vychádzať na scénu pražského divadla Labyrinth ako hercov, si vykrikol, že Tvoja kladná prognóza sa u nás nielen potvrdzuje, ale že sme prekonali aj Tvoje najlepšie geriatrické predpoklady. Zase som Ťa musela upozorniť, aby si si nechal také postrehy pre starých ľudí.

Ako je to vlastne? Vplýva na stav našej duše a tela viac čas alebo počasia? Ja si myslím, že počasia. Plynutie času predsa ani nevrnímane, zatiaľ čo zmeny počasia áno. Aj podľa štatistik sa to dá ľahko zistiť – čítala som, že na jeseň je vraj najviac vrážd zo žiarlivosti a samovrážd, najar sa ľudia najviac pária. Preto vraj sa aj najviac neplánovaných deťí rodí v januári – ľudia ich neplánovali, plánovala ich jar...

Práve sa vrátil Lubo od Hany Hegerovej a pospevuje si akýsi francúzsky šansón, ktorý má pre ňu otextovať. Dozvedám sa, že jeho autorom je Leo Ferré, a pokiaľ by som potrebovala na záver listu niečo veľmi dojímavé a geriatrické, nech Ti tam vraj odpíšem z toho šansónu pár slov: „Ávec le temps, va, tout s'en va... S časom všetko odchádza...“ Lubo netuší, že čosi podobné som Ti už napísala na začiatku o predjarnom smútku...

Drahý Peterko, ani sa nenezdáme, a bude po ňom – a bude tu smútok predletný. Ožije svědivka zahradni a budeme sa škríabat a tešiť na jeseň.

Bozkáva Ťa Tvoja Olga.

V Prahe, 5. marca 1996

Dráhá Zuzka a Igor,

zašli sme si teraz v marci s Lubom na pár dní do Bratislavy pozrieť dei, ktoré nám tu zostali – a teraz sedím na chodbe jednej bratislavskej nemocnice, čakám na výsledky krvi a moču a píšem Vám, lebo neviem, či sa ešte niekedy do Prahy vrátim – alebo ostanem v Bratislave navždy. Dnes ráno pred raňajkami som totiž vypila plný pohár nemrznúcej zmesi značky Fridex.

Včera večer sme sa dohodli s Peterkom, že dnes okolo jedenástej zjždeme k nemu do nemocnice. Sľúbil, že mi vyšetří chrbticu. Lubo ešte ráno odskočil čosi vybaviť s tým, že sa pred jedenástou po mňa zastaví.

Bývame u Lubky v maličkom jednoizbovom byte, ktorý ostal po Lubovej mame. Lubka tu má len jednu vaľandu, viac sa sem nezmestí – my spíme na zemi, na molitanoch. Do kuchynky, z ktorej už vedú dvere na schody, chodíme na striedačku. Vražzame tu do seba medzi množstvom škatúl, v ktorých má Lubka svoj skromný majetok – nemá ho kam poukladať. Je to nepohodlné – ale zas na druhej strane sa v takomto malom byte stávajú veci, ktoré by sa vo veľkom nestali, a dostávajú sa k sebe – tak nečakane ako v surrealističkej básni – predmety, ktoré by sa k sebe inak nedostali.

Po Lubovom odchode sa Lubka začala kamsi chyvať a ja som si sadla do kuchynky, aby som jej uvoľnila izbu. Ako tak sedím, pohľad mi padol na kredenc: stála tam fľaša toniku. Naliala som si plný dvojdecový pohár. Nižaké bublinky. Odvčera vyprchali, pomyslela som si, a vypila som ho na ex.

Tonik mal odpornú sladkastú chuť. Ako dlho tu asi stojíš? Chcela som sa opýtať Lubky, ale Lubke v izbe práve zazvonil telefón. Druhý pohár si už určite nedám. Lubka telefonovala dlho – prečítala som za ten čas znova večerjšie noviny. Keď dotelefonovala, vošla, už v kabáte, do kuchynky, vzala z kredenca fľašu toniku, rozlúčila sa so mnou a poberala sa von.

„Ten tonik už nepi, je starý,“ povedala som jej, keď už stála v otvorených dverách na schodiško.

„To nie je tonik,“ povedala Lubka. „To je Fridex. Idem ho práve naliat do chladiča.“

„Tak preto mal takú odpornú chuť!“ zvolala som a obidve sme sa rozosmiali.

Zrazu sa Lubka pozrela na fľašu, a keď videla, kolko chyba, zvažnela:

„Dúfam, že to nie je jed!“

Vrátila sa a zdvihla z kúta poloprázdnú fľašu Fridexu. Vysvetlovala mi pri tom, že z tejto fľaše včera večer, keď som ja už spala, preliala časť do fľaše od toniku a rozriedila Fridex destilovanou vodou. Nechala to potom stáť na kredenci, na očiach, aby na to ráno nezabudla – myslela si, že bude ráno v kuchynke prvá.

„Fridex je jed,“ povedala, keď si preštudovala nálepku na originálnej fľaši, zbledla a podala mi fľašu.

Nálepka na fľaši uvádzala chemické zloženie Fridexu, ktoré nám dokopy nič nepovedalo, no boli tam aj rôzne varovania, ktoré boli až veľmi zrozumiteľné. Napríklad varovanie, že pri nalievaní do chladiča nemá tekutina kvapnúť na lak karosérie, lebo ho rozpuští. Hneď som si predstavila, čo tak asi sa už v tej chvíli vo mne rozpušťa. Nálepka uvádzala aj poučenia, čo treba robiť, keď Fridex kvapne na ruku. Oplachovať postihnuté miesto prúdom vody a v prípade jeho zčervenania vyhľadať kožného lekára. Našťastie písali aj o tom, čo treba urobiť po prípadnom „požití“. Vypit liter vody, vyvolať si zvracanie – a potom ihneď vyhľadať lekára.

S plným pohárom vody som sa pobrala na záchod. Lubka mi prinášala ďalší. Pila som pohár za pohárom a vyvolávala som si prstom v krku zvracanie. Nedala som Fridexu nijakú šancu – všetok musel von. Aspoň teda ten, ktorý sa nestihol rozliecť po mojích útroboch za čas, čo Lubka telefonovala, čo som čítala noviny – a čo sme sa na tom zabávali.

Teraz už len lekár. Ale nehorí. Cítila som sa celkom dobre a vravela som si, že som typ, ktorému ani Fridex neuškodí. Presvedčila som Lubku, že môže spokojne odísť za svojimi povinnosťami – otec sa vráti o dve hodiny, stačí, keď potom spolu s ním zájdem do nemocnice, kam aj tak máme namierné.

Lubo sa zjavil pred jedenástou. Rozmýšľala som, či mu mám vôbec niečo povedať – určite sa zlakne, ale najprv mi vynadá. Nakoniec som to riskla. Vynadal mi a potom sa zlakol. Presvedčila som ho však, že je so mnou všetko v poriadku, a pretože sme mali ešte chvíľu času, zašli sme si ešte na kávu. Teda on – ja som si ju pre istotu nedala.

Ďalší čas sme potom stratili v nemocnici čakáním. Peterko je primár – je to napísané aj na tabuľke na dverách vedúcich do malej chodbičky. Pod jeho menom je na ďalšej tabuľke ďalšie meno, ženské, aj pri tom mene je napísaná funkcia: vrchná sestra. Dvere boli pootvorené, vošli sme teda do tej chodbičky, v ktorej bolo vedľa seba ďalších dvoje dverí, jedny vedúce do Peterkovej pracovne, druhé do pracovne vrchnej sestry. Spozna Peterkových dverí sme počuli Peterkov hlas, telefonoval, nechceli sme ho vyrušovať, dýchali sme sa za ten čas na cedulu na pootvorených dverách a v Lubovi sa prebudil zlý chlapec. Taký ten vo veku, keď chlapici malujú vo výťahoch škaredé obrázky. Lubo to ešte dodnes niekedy robí. Aj teraz dostal taký nápad a vytiahol ceruzku:

„Čo keby som z primára spravil šprimára? A z vrchnej sestry povrchnú!“ Rozosniala som sa.

Zabávali sme sa prívelmi nahlas. Skôr, ako to mohol urobiť, jedny z dvoch dverí sa otvorili a stála v nich vrchná sestra osobne.

„Hľadáte niekoho?“

„Pána primára, sme objednaní,“ povedal Lubo a skryl ceruzku za chrbtom.

„Pán primár telefonuje.“

„Viem. Počkáme.“

Vrchná sestra nebola povrchná. Dôkladne sa pozrela na dvere do chodbičky, potom znova prísne na nás a bez slova sa zase stratila za svojimi dverami.

Vzápätí Peterko dotelefonoval, otvorili sa jeho dvere a s otvorenou náručou nás v nich víťal.

Stále sme boli v pohode.

„Nechceš pre niektorú z dcér Olginu bundu?“ zvolal Lubo. „Dáme ti ju!“

„V Prahe už nemrzne? Len nech si ju Olga ešte nechá, ešte môže začať!“ smial sa Peterko.

„Jej už mráz neuškodí,“ povedal Lubo. „Vypila nemrznuúcu zmes.“

„Fridex?“

„Fridex.“

„Omylom?“

„Na raňajky.“

„Kolkov?“

„Dve deci.“

Teraz začal blednúť Peterko.

„Ale bol riedený,“ povedala som. „Čítim sa dobre.“

„To je jedno,“ povedal Peterko. „O chvíľu ti môžem odísť obličky. Ako sa to mohlo stať?“

Vysvetlila som mu, že Fridex stál vo fľaši od toniku na kredenci.

„To nie je pravda!“ zvolal Peterko a začal vytáčať telefónne číslo. Spojil sa s prednostom toxikologického oddelenia na Kramároch a konzultoval s ním problém. Občas sa ma počas rozhovoru na niečo opýtal.

„Nevieš v akom pomere bol riedený?“

„Neviem,“ povedala som. „Iste dost.“

„Hneď si ho vyvrátiť!“

„Hneď. Teda potom, keď Lubka dotelefonovala. Tak asi desat minút som ho mala v sebe.“

Keď Peterko dotelefonoval, ukázal mi nechtom na injekčnej striekačke niekoľko dieľkov a povedal:

„Vieš, koľko rás sa takéto množstvo zmestí do dvojdecového pohára? Pravdepodobne si vypila smrteľnú dávku. Ideme do ambulancie urobiť odbery, a potom tu ostaneš na intenzívke. Môže sa ti stať, že noc stráviš na umelej obličke.“

Luba sme nechali sedieť v Peterkovej pracovni a Peterko ma zaviedol do ambulancie, tam ma odovzdal sestre a kamsi odišiel. Sestra mi vzala krv a moč a ja tu teraz sedím na chodbe, čakám na výsledky a pišem Vám list.

Myslím, že mi začína byť trochu zle.

Típne mi hlava, oblieva ma pot a zmocňuje sa ma celková slabosť. Keď sa pozriem na bielu stenu oproti, zdá sa mi, že na nej vidím dňhu. Takú, aká sa robí, keď je na ceste vyliaty olej. Mala by som asi zavolať na sestričku.

Ale nie, nebudem robiť paniku, sú to nervy – musím zhlboka dýchať.

Ano, pákrát som sa zhlboka nadýchla – a prešlo to. Naozaj to asi boli

nervy – a možno aj hlad. Ved už je čas obeda – a ja som dnes ešte nemala okrem Fridexu nič v žalúdku.

Ale čo ak sa to vráti? Čo ak nie som až taký odolný typ a výsledky krvi a moču, ktoré o chvíľu donesú, ukážu niečo hroznejé? Čo ak zomriem? Keby som zomrela, bol by to ozaj veľký paradox. Človek odide z Bratislavy – a netuší, že to urobil len preto, aby sa mu podarilo zomrieť v Bratislave.

Bozkáva Vás a možno navždy sa s Vami lúči

Vaša Olga.

P. S.

Už som zas v Prahe – ani som Vám list nestihla z Bratislavy odoslať, dopisujem ho až tu a doručím Vám ho osobne.

Všetko sa skončilo dobre. V krvi som mala iba malé množstvo akýchysi plynov, pustili ma na reverz domov, večer a ráno som mala prísť na ďalšie kontroly, večer som bola, kontrola dopadla ešte lepšie ako tá prvá, predsa len som asi odolný typ – a tak ráno som sa už neukázala a vyrazili sme na spätočnú cestu. Peterko nás zastihol iba telefonicky – už v Prahe. Vynadal mi a prikázal, aby som ešte tu v Prahe zašla aspoň na jednu kontrolu. Neviem, či to má význam.

Cítim sa dobre, sedím pri televízore, pričem list a zároveň pozerám reláciu Na vlastní oči. Nejaký človek, vlastník pohrebnej služby, si prenajal aj nemocničnú márnicu a vyžaduje, aby príbuzní dávali pochovávať svojich zomretých výlučne cez jeho firmu. Ak si príbuzní vyberú inú pohrebnú službu, vydá im telo z márnice len za zvláštny poplatok. Jedna majiteľka inej pohrebnej služby vzrušene hovorila: „Vždyť to jsou moje těla! On si nároku- je pohřbívat moje těla!“

Lahko sa im je dohadovať, keď majú v márnici mrazáky. O mňa veru – s tou nemrznuťou zmesou v krvi – by sa tak dlho natakovať nemohli.

V Prahe, 8. marca 1996

POKYNY PRE CESTUJÚCICH DO ZÁPADNEJ EURÓPY

Milý Rudo,

v poslednom liste píšeš, že si zvedavý na zážitky, ktoré som mala v Západnom Nemecku – aby som Ti o nich podrobne napísala. Je od Teba milé, že si na čosi také zvedavý Ty, ktorý si známy svojím odporom k cestovaniu, človek bez pasu. Rozumiem tomu tak, že nie si zvedavý na informácie o cudzine, ale na spôsob, ako ich ja podávam, lebo pravdu povediac – spôsobu bude viac ako informácií: Vždy som Tvojmu odporu k cestovaniu rozumela – aj vo mne od detstva už pohľad na dopravný prostriedok vyvolával akýsi smútok. Asi to bolo preto, že otec k nám na Oravu prichádzal len raz do mesiaca. Prišiel v sobotu v noci a v nedelu o druhej poobede odchádzal. Cesta na stanicu bola vždy veľmi smutná. Nenávidela som vlak, ktorý ota odváža, a neskôr akýkoľvek vlak.

A predstav si, že som ja, nepriateľ cestovania, dostala pozvánku, aby som sa zúčastnila na literárnom kolokviu v nemeckom Arnsbergu. Bez rozmyšľania som oznámila Lubovi, že nikam nejdem. Nesúhlasil. Najprv ma pekne prehováral, argumentoval, potom sa nahneval. Aby som ho uchlácholila, povedala som mu, že teda pôjdem – ale v duchu som si vymyslela plán. Tesne pred cestou sa hodím maródi. Aká choroba ma postihne? Najlepši sa mi zdal žľčnkový záchvat. Nenápadne som sa vypytovala Petra Belana, kde má človek žľčnk. Uvažovala som, či budem od bolesti aj kričať, alebo len vzdychať. Nič také nebolo treba. Tri dni pred cestou ma seklo v krížoch – stáva sa mi to vždy, keď mám nejaké trápenie. Vzdychala aj kričala som celkom úprimne. Peterko mi naordinoval Brufen – ale Lubo ani tak nepovolil a vyprevadil ma na letisko.

„Chceš ma zabiti!“ povedala som mu pri lúčení a so slzami v očiach som nastúpila do lietadla.

Vystúpila som z neho vo Frankfurtu. Od výdaja batožiny som si v ruke niesla ťažký kufor a tašku, križe ma boleli, ledva som sa vliekla, vzdychala som nahlas. Keď som urazila kusisko cesty po dlháhanskej hale, všimla som si, že sa vedľa mňa sunie akýsi pohyblivý chodník a na ňom sa vezú aj s kuframi so záujmom na mňa hľadiaci ľudia. „Máte tu chaos, do čerta s vami!“ skríkla som, lebo som vedela, že ma nikto nemôže rozumieť.

Metro ma z letiska odviezlo na stanicu. Tam som mala nasadnúť na vlak a viezť sa ešte niekoľko hodín na miesto určenia. Na peróne som si všimla, že si ľudia vezú kufré na vozičkoch, ktorých tam bolo plno. Neurobím už takú chybu ako na letisku, povedala som si, a naložila som svoju batožinu na jeden vozík. Chcem ho tlačiť pred sebou – a ani hnúť. Študovala som kolesá, kde je zabrzdený. Nič som nevyprávala. Čo to neopravíva? Zložila

som batožinu z vozka, preložila som ju na iný. Ani ďalší vozík sa nechcel pohnúť. A vraj perfektní Nemci! Tlačila som ho z celej sily – myslela som si, že sa mi podarí rozbehnúť ho. Moje trápenie sledoval pán, ktorý sa nevydržal na to len dívať, pristúpil ku mne a stlačil nad hrubou rúčkou, ktorú som držala v rukách, ďalšiu, tenšiu. Medzi tie dve rúčky sa mu podarilo pristiťknúť mi prsty oboch rúk. Strašne som zviereskla, pán sa dal na útek. Mala som pocit, že mám všetky prsty zlomené. Systém odbrzdzenia som už ovládala – no na to, aby som ho použila, moje boľavé prsty už nemali takmer sil. Hor-ko-tažko som poskladala batožinu z vozka, a už nielen s boľavou chrbticou, ale aj s boľavými rukami som nastúpila do vlaku.

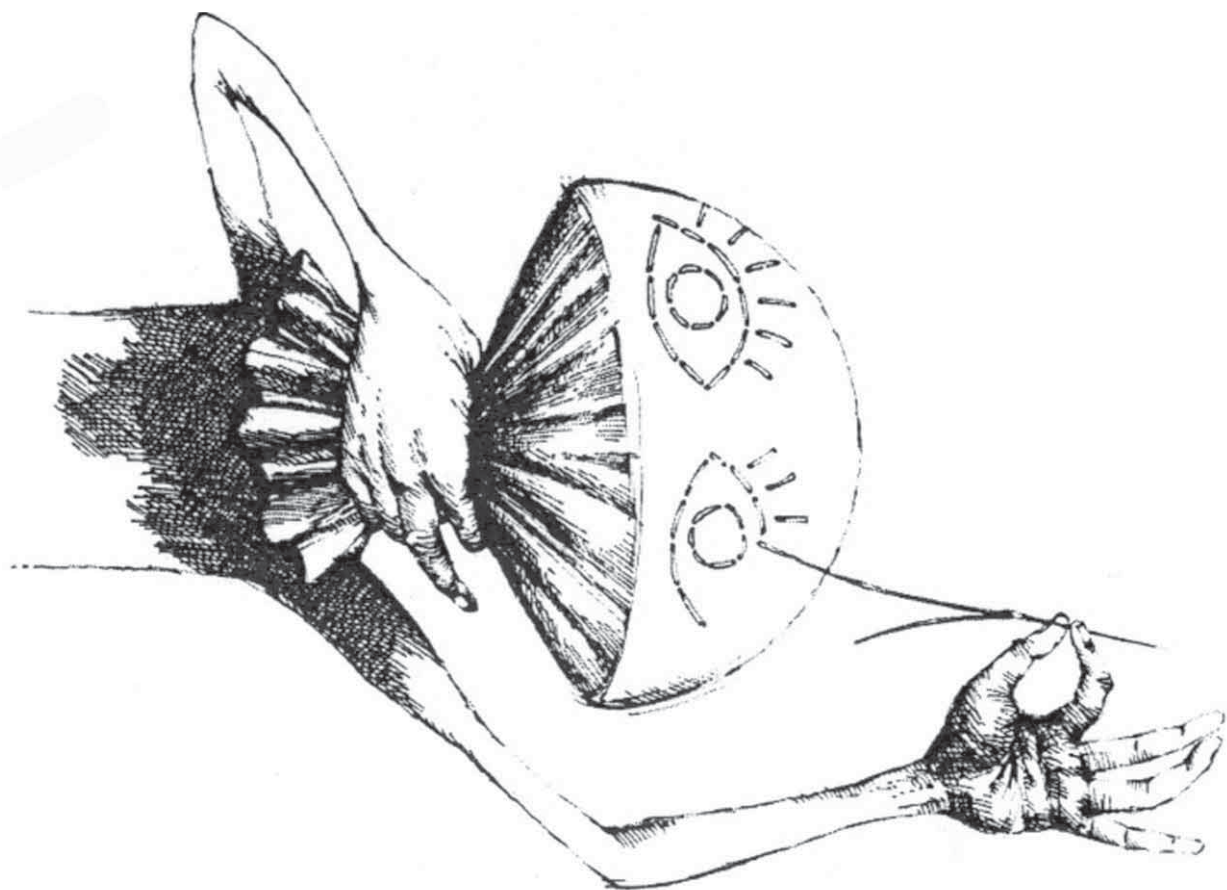
Účastníci kolokvia boli ubytovaní v krásnom horskom hoteli. Po absolvovaní ubytovacích formality som si vynesla batožinu do izby a vyčerpaná som sa zvalila na posteľ. Ako tak oddychujem, padol mi pohľad na obrovského zeleného chrobáka, sediaceho na vankúši, hneď vedľa mojej hlavy. Strašné čosi! Znova som vykřikla, vytrhla som stránku z písanky, ktorú mi pribalil Ľubo, aby som si do nej zapisovala svoje zážitky, a nabrala som odporné zviera na papier. Opatrne som ho vyniela z izby na chodbu. Po chodbe kráčala práve chýžňá, prekvapene ma chvíľu pozorovala, a potom vzala chrobáka do holej ruky. Strhla z neho staniól a zjedla ho. Takého čokoládového chrobáka som potom celých desať dní pobytu nachádzala na vankúši ako pozornosť hotela.

Kolokvium preskočím – moje bolesti spôsobili, že na tie podujatia som chodila, len keď sa naozaj nedalo nejsť. Neustále som to každému vysvetľovala: „Ich habe Rückenschmerzen.“

Za neobíditeľnú povinnosť som však pokladala kúpu darčiekov za peniaze, ktoré som dostala v Bratislave. Nebolo ich veľa, ale malých darčiekov sa dalo nakúpiť dosť. Časť som kúpila v Arnsbergu a časť peňazí som si odložila. Na spiatočnej ceste som totiž mala prenocovať vo Frankfurte a letieť až na druhý deň. V Arnsbergu, v prednáškovej sále, som prezieravo ukradla kriedu. Mám nulový orientačný zmysel – nebude zlé, keď si vo Frankfurte, pri vzdalovaní sa od hotela, budem značkovať cestu.

Ubehlo nekonečných desať dní a zase som sedela vo vlaku. Blížil sa k akémusi mestu, v ktorom som mala prestúpiť na vlak do Frankfurtu. Už som stála v chodbičke medzi ľuďmi, chystajúcimi sa vystúpiť, keď som zrazu ucítila úder do hlavy, taký hrozný, že ma zhodil na kolená. Od ľaku a bolesti som ostala kľačať. Okolostojaci mi pomohli na nohy. Videla som, ako sa im pohybujú ústa, ale nepočula som zrazu ani hlások. Ten úder, čo som dostala, pochádzal od poklopku na strope vozňa, ktorý sa náhle uvoľnil a padol práve na moju hlavu.

Vystúpila som a na peróne som si sadla na lavičku. Bolo mi zle od žalúdka, prišerme ma bolela hlava a aj bez doktora som vedela, že mám slabý otras mozgu. Usilovne som prehľadala, aby sa mi aspoň vrátil sluch. Oproti mne stáli moji spolucestujúci a niečo mi vysvetľovali. Postupne som ich začala počuť – ako z veľkej diaľky. Ale v tom už prichádzal vlak do Frankfurtu. Nikdy sa nedozviem, čo mi radili.



Vo Frankfurtu som sa ubytovala podľa inštrukcií – v hoteli, ktorý bol najbližšie pri stanici. Odložila som si veci v izbe, premošla bolesť, vzala kriedu – a vybrala som sa do mesta. Bola chladná májová nedela – všetky obchody na okolí boli zatvorené. Pomyšlela som si, že sa aspoň popozzerám, čo kde majú, a nakúpiť vybehnem v pondelok ráno pred odletom. S kriedou v kabelke som zamierila do obchodnej štvrte – len tak, z kroka na krok, lebo ma bolela nielen hlava, ale stále aj tá chrbtica, a ani prsty na rukách som ešte nemala v poriadku. Brnelo mi v nich a počas celého pobytu v Amsbergu mi robilo problémy udržať v nich prbor. Chodila som okolo výkladov veľkých obchodných domov aj okolo obchodíkov a butikov. Tam, kde sa mi zdal tovar najlacnejší, som kriedou urobila znak na chodníku.

Začalo sa stmievať, pobrala som sa naspäť k hotelu. Kráčala som práve po ulici, spájajúcej obchodné centrum a stanicu, vedľa ktorej stál môj hotel. Nad vchodmi v tej ulici svietili už červené lampičky a o steny sa opierali a pozorovali ma sporo oblečené slečny. Kráčala som neprirhodzene, na príčine bola bolesť v chrbtici. Aby som neprirhodzenú chôdzu pred nimi nejako zamaskovala, kráčala som pomaly, občas som sa zastavila a krútila kabelkou. Odrazu sa dve zo slečien odlepili od steny a spustili na mňa nepochopiteľný príval kriku. Nevedela som, čo im mám povedať – málo som im rozumela. Aj slečny mali kabelky, oveľa krajšie ako ja, nie z obyčajnej kože, ale z okrúhlych ligoťavých plieskov. Jedna z nich sa uprostred kriku zrazu kabelkou zahmala a tresla ma po hlave, presne na bolavé miesto. Dala som sa na útek – tak rýchlo, ako mi to bolavá chrbtica dovolila.

V hoteli som sa zamkla na dva západý a uduýchaná sa zvalila do kresla. Z kresla som zazrela televízor. Zapla som ho v nádeji, že ma nejaký program upokojí. Na obrazovke sa najprv objavil šikmooký chlap s nožom a rútil sa z obrazovky rovno na mňa. Prepla som na iný kanál – žerjav práve vytáhol z vody vrak auta, z ktorého trčalo niekoľko mŕtvol. Prepla som – na ďalšom kanáli boli správy. Ukazovali práve poľské lietadlo, ktoré sa v ten deň zrútilo neďaleko Varšavy. Všetci cestujúci zahynuli. Ich znetvorené telá viseli na stromoch okolo vraku. Hlásateľ hovoril ako o veľkej zvláštnosti o tom, že batožina všetkých pasažierov ostala neporušená. Radšej som televízor vypala. Pomyšlela som si, že tento výlet mi určite ešte pripraví pár prekvapení a prísila som všetkých svätých, aby ma aspoň živú dopravili do Bratislavy.

Na druhý deň sa mi podarilo nájsť označované obchody, minúť posledné marky a nastúpiť do lietadla so značkou OK. Kufor som odovzdala, ale kabelku aj príručnú tašku s darčekom som si vzala do kabíny. Májový pondelok bol jasný a aj akýsi radostný – to ja som sa tešila, že sa bližším domov a sľubovala som si, že už nikdy sa nehnem spoza železnej opony ani neprekročím nijakú hranicu.

Dlhú chvíľu počas letu som si krátila upratovaním kabelky. Natrafila som na obáľku, ktorú mi dali pred cestou do Nemecka, ešte na Zväze slovenských spisovateľov v Bratislave. Bol v nej list s nadpisom „Pokyny pre cestujúcich do západnej Európy“. Pohľadavo som si pomyšlela: vyznáť sa ja

vo svete, aj keď nerada cestujem, zaobšla som sa aj bez vašich pokynov. Z dlhej chvíle som si však list predsa len dodatočne prečítala. Písali tam, že som valuty dostala iba pre prípad, ak náhodou budem musieť zaplatiť za stravu a ubytovanie. Zakrútila sa mi hlava. Strava aj ubytovanie boli bezplatne, to si oni zistia, a valuty som pomiňala na hlúposť. Teraz ich budem musieť vrátiť. Kde ich vezmem? Môžem ich doma kúpiť za naše – ale darčeky budú potom mnohonasobne predražené. Moja radosť z toho, že sa vraciam domov, o stupienok ochladla.

Trápiło ma to až po Prahu, kde som mala prestúpiť na lietadlo do Bratislavy. Konečne vydali príkaz „prípútať sa“. Z klesajúceho lietadla som už dobre videla pražské letisko – bolo úplne prázdne, stálo na ňom len jedno lietadielko. Vyzeralo ako hračka a ja som si spomenula na deti, mávla som rukou nad minútými valutama a znova som pocítila veľkú radosť. Tam podla mnou leží Československo, moja vlasť! O chvíľu sa jej dotkne podvozok.

Nedotkol sa však, hoci sa už k nej blížil. Lietadlo zrazu zmenilo uhol letu a začalo sa znova štyverat medzi oblaky. Letisko sa zmenšovalo a zrazu mi celkom zmizlo z očí. Lietali sme ako keby naverímboha asi pol hodiny a nikto nám nič nevysvetlil. Aj letuška kdesi zmizla. Ľudia znervózneli. Niektorí poznávali, že sa asi nedarí vysunúť podvozok. Ďalší človek začal kričať, že pri takomto dlhom pristávaní nám nevystačí palivo. Palivo je vraj presne vyrátané na trištvre hodiny letu z Frankfurtu do Prahy, plus nejaká maličká rezerva. Ľudia začali volať na letušku a dožadovali sa vysvetlenia. Neobjavila sa. Konečne, keď panika v kabíne nebezpečne vzrástla, ozval sa z amplióna hlas – zrejme hlas pilota. Oznamil nám: „Letište Praha pro velký provoz nepřijmá.“

Neviem, koho tá veta upokojila – mňa nie. Pomyslela som si, že klamú a že na vine určite bude niečo iné, napríklad ten podvozok, ved som už pri klesaní stihla zazrieť z okienka celé letisko a viem bezpečne, že bolo, až na jedno lietadlo, úplne prázdne.

„Tušila som, že sa tá cesta dobre neskončí,“ povedala som si pre seba. „A tušenie neklamalo.“ Spomenula som si aj na vetu „Ty ma chceš zabíť“, ktorou som sa lúčila s Lubom. Potvrдила sa. Prišlo mi však svojho vraha teraz ľúto. Určite si bude až do smrti robiť výčitky, že ma na cestu vyslal násilím. Potom som si spomenula na havarované poľské lietadlo, ktoré som včera videla v televízii. Ľudia zahynuli, ale batožina ostala nepoškodená. To sa ľahko môže zopakovať! Vybrala som z kabelky „Pokyny pre cestujúcich do západnej Európy“, odtrhla som čistú polovicu strany a napísala som na ňu: „Táto taška je moja. Zbohom. Oľga Feldeková.“ A potom som ešte pripísala: „Všetkých som vás milovala.“ A vložila som lístok do tašky. Aby záchrancovia tašky vedeli, komu ju majú odovzdať – aby si moje darčeky neprisvojili cudzí ľudia.

V tej chvíli sa objavila letuška. Usmievala sa. Zdalo sa mi, že nasilu, lebo aj ona dobre vie, že je s ňou amen. Ľudia na ňu spustili kriek, jeden cez druhého sa vypytovali, čo sa vlastne robí. Nielen ja – nikto pilotovej informácii

o veľkom prevádzke neveril. Letuška však ďalej tvrdila, že je to tak, ako vravel pilot, a začala roznášať koňak. Aspoň že to.

Ale cesta bola ozaj ako zakliata. Ani koňak sa mi neušiel – kým prišiel na mňa rad, pilot oznámil, že pristávame.

Až na letisku som sa dozvedela, že nielen naše, ale aj ďalšie lietadlá, ktoré boli súčasne s nami nad Prahou vo vzduchu, nesmeli pristáť. (Dobre, že sme sa s niektorým nezrazili!) To preto, že letisko patrilo jedinému lietadlu – tomu, ktorým práve vtedy priletel do Prahy súdruh Ceaucescu z Bukurešti. Bolo by to možné, že milovaná vlasť, do ktorej som sa tak tešila, je ešte nebezpečnejšia ako cudzina?

V Bratislave na letisku ma čakal Lubo, doma ma čakali deti, tešila som sa, že som medzi svojimi, a zahnalo to spomienku na nebezpečné pristátie. Nakoniec ten chaos vo vlasti bol aj na čosi dobrý – minuté peniaze nikto odo mňa už nepýtal.

Srdčne Ťa zdraví

Tvoja Olga.

P. S.

Čítam tento list po rokoch, v Prahe, a vidím, milý Rudo, že má len jednu veľkú chybu – že som Ti ho neposlala. Dnes by Ťa s ním pošťár už hľadal darmo. Takmer celý život si neopúšťal Devínsku Novú Ves. Prežil si ho pár metrov od železnej opony a netrápilo Ťa, že sa nemôžeš dostať za ňu. Dával si sa ponad ňu na rieku a do Rakúska. Keď sa zotmelo, vravel si si: „Morava, aj v noci sa leskneš.“ Aked bol pekný deň, dovidel si z konca svojej záhrady až na siluetu rakúskych Álp. Ale potom bol november 1989, nežná revolúcia, vojaci postrihali železnú oponu na kusky a v Carltone tie kusky ostnatého drôtu podával čašník pán Mandák zahraničným hosťom ako zákusok. Zrazu sa dalo ísť do Rakúska aj bez pasu. Nevzdŕžal si to ani Ty. Prebrodil si sa s ostatnými obyvateľmi Devínskej strany. Nijaký zvláštny pocit si pri tom nemal a o päť minút si sa zas vrátil do vlasti. A predsa aj Tebe sa vlast jedného dňa prestala zdať bezpečným miestom na ďalší pobyt. Možno to bol len taký chvíľkový pocit, aký som ja mala vtedy na letisku – ale stáčilo to. Zatlkol si si kliniec do steny a odlepil si sa s jeho pomocou od zeme. Vzlietol si a pristál v nebi. Alebo sa ešte stále vznášaš medzi nebnom a zemou – ak aj tam pristávajúcim anjelom zavádza nejaký súdruh Ceaucescu...

V Prahe, 4. apríla 1996

Milá Lubinka,

potešil ma Tvoj list, že sa Ti ako sprievodkyni po Bratislave darí aj v angličtine aj v nemčine a že sa Ti pri tom dobre hodí aj Tvoj nápodopis. Za poverami, o ktorých si robila diplomovku, si musela preputovať celý Gerner – iste je zábavnejšie rozprávať to, čo vieš, ľuďom, ktorí sami putujú z celého sveta, aby si to od Teba vypočuli.

Ozaj, počula som neďávno, že ak človek stretne mnišku s taškou, je to veľké šťastie. To je dobrá správa, lebo tašku má takmer každá mniška, ktorú stretneš. A ja som si doteraz vždy myslela, že mniška s taškou iba zmierňuje nešťastie. Čo Ty na to? Budem Ti vďačná, keď to skontroluješ, lebo dobre vieš, že ja poverám verím.

Stalo sa mi napríklad aj tu v Prahe, ešte sa len začínala jar, že som zmeškala posledné metro a musela som si zobrat taxík. Bola noc, okno auta bolo zapadané snehom, sneh poletoval aj vo vzduchu – a taxikár ani nepustil stierač. Všimla som si, že aj volant drží len tak akosi formálne. Značky ani klzká cesta ho vôbec nezaťažovali. Mala som z toho normálny strach. A vtom nám ešte aj prebehla cez cestu čierna mačka.

„Zastaňte!“ zvolala som.
Zastal.

„Proč?“ spýtal sa.

„Musíme počkat, kým dráhu mačky prene iné auto – ináč nás posilhne nešťastie.“

„Kde to žijete?“ povedal. „Uvedomte si, že je koniec dvacátého stololet.“

Zahabnila som sa za svoju poverčivosť a taxikár poslušne ďalej stál, pretože dlho nikto nechodil, a pokračoval v rečení:

„Uvedomte si, že sedíte v autáku a auták je prece Faradayova klec. Gumové plášte nás od tých kočičích stop stoprocentne izolujú a ruší veškerou kouzelnou moc. Kdobyste šla pěšky, to by bylo něco jiného. Ale taky proti tomu je účinná obrana. Uděláte čelem vzad, třikrát si poskočíte na pravé noze, třikrát na levé, a pak překročíte tu pomyslnou čáru, otočena žádý k ní!“

„Už ste to niekedy skúšali?“

„Dělám to tak pokáždé. Jednou jsem to podcenil, neudělal jsem čelem vzad a hned za tou pomyslnou kočičí čarou mi ujely nohy na banánové slupce. Praštil jsem hlavou o asfalt a propadl jsem se na několik vteřin do hlubokého bezvědomí.“

Konečne sa z tmy vynoril a cez pomyselnú mačaciu čiaru prešiel nejaký človek.

„Už můžete íst,“ povedala som.

„Jo, teď to slízne on. Vy jste ale doopravdy šílené poverčivá,“ zasmial sa taxikár a vyrazil.

(Toto sa mi v skutočnosti stalo s Jankom Melkovičom v Bratislave, aj som Ti to pôvodne napísala o ňom – kdežeby som ja tu v Prahe po nociach blúdila taxíkmi? Ale otec nad tým krútil hlavou, čo je to vraj za nezmysel písať z Prahy do Bratislavy bratislavské spomienky, keď čítatelia odo mňa očakávajú presný opak. Ako vzor toho, čo je moja šanca, uviedol Montegiuove Perzské listy, podrobne vyrozprával jeden z nich, návštevu Peržana v parížskej opere a to, ako omylom pokladal za hlavnú atrakciu nie javisko ale hľadisko – počula som to už v živote asi stokrát, ale vždy si to vypočujem so záujmom, otec to stále vylepšuje – a potom povedal: „To máš z toho, že stále sedíš doma, odmietáš so mnou kankolkvek íst, vyhováraš sa na pluzgie-re, ktoré máš preto, lebo nosíš topánky stále naboso, pretože si nevieš kúpiť ponožky, a potom sa čuduješ, že nemáš nijaké pražské zážitky. Kto čítal tvoje doterajšie listy, musel nadobudnúť dojem, že Praha sa skladá z dvoch ulíc v starom Chodove a z tohto posledného už dokonca vyplýva, že Praha vôbec neexistuje!“ Potom mi to vzal, urobil z Janka Melkoviča pražského taxikára a preložil jeho repliky do češtiny. A samozrejme, čo sa nehodilo – celú druhú polovicu prirhodí! – škrtol. Janko Melkovič totiž, potom, ako mi v aute porozprával, aké rôzne povery dodržiuje on, človek dvadsiateho storočia, aby sa mu nič zlé nestalo, ma zaviezol autom, ktoré mu už niekoľko ráz ukradli, do svojho štúdia, aby mi ukázal, ako ho už po neviemkoľký raz vykradli. Zapôsobil tam na mňa najmä množstvo osamelých klincov, zatlčených do stien v rôznej výške, a mala som pocit, akoby sa z Janka Melkoviča stal zrazu kustód, ktorý ma sprevádza po nejakom zámku. Mal v ruke paličku, prechádzali sme od jedného klinca k druhému, a on sa pri každom klinci zastavil, ukázal naň paličkou a vysvetľoval: „Tu visel Bazovský, obraz z jeho žltého obdobia... Tu Mišo Studený, jeho štvorlístky... Tu jeden kováčický naivista...“ Ale musím sa vrátiť k pražskému taxikárovi, aby sa otec ešte viac nerozzúrnil a dovolil mi pozerat Dallas. Dávali to predtým o piatej, ale – vraj na mnohé žiadosti divákov – to teraz už niekoľko dní Nova púšťa o 20,00, keď sú na iných kanáloch serióznejšie programy. Určite sa im to odzrkadlí aj na spravodajstve – pribudne im počet rodinných vrážd. Otec bol zatiaľ veľkodušný a tvrdil, že o tie serióznejšie programy nemá záujem, ale poznámky o tom, že podľa toho, čo pozerám, vyzereá aj to, čo pišem, už utrusuje.)

Neviem, prečo som sa tomu vymyslenému taxikárovi zdala poverčivá „šľeneň“? Som poverčivá celkom normálne, na Orave bol takto poverčivý každý. Tak ma Orava vychovala – a ja som zas potom presne tak vychovávala vás. Pamätáš, keď som vás, deti, kedysi vozila každé ráno do školy? Keď nám prebehla pred autom mačka, pravdaže som vždy zabrzdila a čakala som, kým tade neprejde nejaký človek alebo iné auto. Niekedy to trvalo aj dvadsať minút, prišli ste neskoro na vyučovanie, ale aspoň som mala istotu, že sa všetky vrátite domov zdravé. Muselo sa to nalepiť aj na Teba, národopis si si po maturite nevybrala náhodou, a tému „poverové rozprávanie“ na diplomovku takisto. Vždy som sa tešila, keď si chodila robiť výskum na Gemer, s čím prídeš,

a aj tu v Prahe som už pár hostí pobavila Tvojimi zážitkami: ako si Ťa jeden dedko chcel ucíti tak, že Ti stále prilieval do čaju sirup, až v ňom bolo viac sirupu ako čaju. A musela si to vypít, aby sa neurazil. Alebo ako Ti zas v inej chalúpkе núkal jesť vdovec, na holom stole, bez taniera, bez príborov, bolo to čosi odporné, keď nedával pozor, hádzala si si jedlo tašky, všetko sa Ti v nej umastilo, a aby nemal podozrenie, tak si sa robila, že prežúvaš, a chváľila si, aké je to výborné. Chváľa ho potešila, naložil Ti znova. Poučila si sa a inde si si už dávala pozor, aby si neprechváľila, ale ani odmietat sa nedalo, lebo si sa bála, že potom Ti neporozprávajú nič. A často Ti porozprávali len povery, ktoré si už dávno poznala, aj v piatich domoch Ti porozprávali rovnakú...

So snami je to inak – každý sen je iný.

Jeden svoj Ti porozprávam.

Snívalo sa mi, že vy, deti, ste ešte malé, pozeráte televíziu a ja varím kávu.

Chcem si ju vypit na balkóne, odkiaľ zakričím na susedku Magdu Takáčovú. Ona bude piť kávu na svojom balkóne, ja na svojom, a budeme si cez plot klebeť, tak ako sme to robili celé roky.

Vyidem na balkón a tam pri stolku sedí náš Amor, smrčí ratľka. Sedí tam, hoci sa stratil na Orave, už dávno sme ho oplakali. V labke drží jablko a obhrýza ho ako človek. Vbieham do izby a kričím:

„Deti, deti, Amorko sa našiel! Amorko žije!“

Deti pozerajú televíziu a neregujú. Je mi to čudné. Ved keď sa Amor stratil, išli sa zbláznit. Vychádzam znova na balkón presvedčiť sa, či je tam Amor naozaj. Amor tam nie je. Nakláňam sa cez zábradlie a pozerám, či nevybehol do záhrady. V záhrade kosiť trávu niekoľkí muži a nezrozumiteľ ne spievajú. Znova sa vraciam do izby a vidím, že nábytok v izbe nie je náš, a ani vás, detí, tam už niet.

Samozrejme, viem, Lubinka, že sen vôbec neznamená to, o čom je. Sen vždy znamená niečo iné. Neprišla som ešte na to, čo znamená tento sen, nemám po ruke poriadny snár. Niekoľ ko snárov mám, ale sú prakticky nepoužiteľné. Každý ráta s tým, že sa ti prisní črpák, lopta z konskej srsti, vreteno a podobné veci. Ak sa aj v snári spomína predmet, ktorý sa vyskytuje aj dnes, je to také zriedkavé, akoby ho tam dali omylom, a aj ten sa ti musí prisniť v nejakej málo zvyčajnej súvislosti, ktorá je predpísaná v snári. „Jablčka koňom dávať – svadba v rodine.“ Alebo: „Jablčka popadané znova na strom vešať – tieto Vianoce ti vianočná jedlička podlahne ohnú.“ K môjmu snu všetky snáre mlčia.

Ale zato zážitky tu mávam veselé.

Aj Ty by si sa čudovala, keby si sem prišla na zber povier, že ani Praha by sa nedala zahanbiť Gemerom. Samozrejme, musela by si natrafit na takých ľudí, ako som ja alebo Zuzka.

Nedávno som nastupovala so Zuzkou do metra. Rovno pred nami zastal tretí vozeň. Už som chcela nastúpiť, ale Zuzka ma odťahla:

„Nikdy nenastupuj do tretieho vozňa, budeš mať nešťastie.“

Poslúchla som ju a nastúpili sme do druhého. Ako tak sedíme, zrazu som si uvedomila, že v ruke držím neoznačený lístok, pred vstupom do metra som ho zabudla strčiť do tej mašinky. S hrôzou som ho ukázala Zuzke.

„Neboj sa,“ povedala Zuzka, „revízori tak často nebývajú. A keď bývajú, chytajú väčšinou len študentov a chytajú ich až tam hore, tam sa prešmykneme.“

Lenže odkedy zaviedli rôzne druhy lístkov, revízori sú nielen hore, ale aj dole, vo vozni aj pri vozni, úplne všade. A chytajú každého. Aj teraz. Len čo sme vystúpili z vozňa, zazrela som dvoch revízorov – už mali kohosi chyteného a ďalšieho chytali: našťastie obidvoch pri vedľajšom vozni.

„Nehovorila som ti? Keby sme nastúpili do tretieho vozňa, už by nás mali!“ povedala Zuzka.

A spokojne sme sa prešmykli popri revízoroch a vyšli z metra. Tam som pobúchala hlavou o najbližší múr a povedala som: „Moja hlava kamenná nebojí sa hrmeňá.“ Tak si vraj kedysi klakávali ľudia na Orave a búchali čelami o zem, keď sa blížila búrka. Počula som to od svojej mamy – a tá zase od svojej. A Ty určite zas odo mňa.

Nepochybujem, že povery sa zídu vždy aj Tebe – keď tak stojíš, krásna, niekde uprostred starej Bratislavy, pod Michalskou bránou alebo pod Rolan-dom, obklopená hlúčikom neznámych cudzincov, každý deň iných, ktorí ťa vždy rovnako obdivujú, zatiaľ čo Ty im po nemecky alebo po anglicky rozprávaš, ako tam v stredoveku Paracelsus spálil ružu a zas ju vzkriesil z popola. Alebo nejakú inú bratislavskú povest alebo poveru.

Myslela som na to aj večera v noci, keď sme sa divali na televíziu a bežal dokument o kopaničiach na moravskoslovenskom pomedzí, kde žije už len niekoľko starých ľudí. Len jeden bol trochu mladší a hovoril: „Súrodenci odišli do mesta, len ja jediný som sa asi nevydaril. Zostal som s maminou.“

Bozkáva ťa mama.

V Prahe, 7. mája 1996

Drahá moja Olinka,

tak už ste zas Ty aj Björn v Nemecku a máte za sebou predstavenia v Prahe a Kolíne. To, že Ťa v MF Dnes prirovnal český divadelný kritik pán Tichý k Giuliette Massine, mi pripomenulo, že sa vlastne splnilo prorocstvo, ktoré Ti napísala do pamätníčka samotná Giulietta Massina, keď u nás sedela po skončení nakrúcania Perinbaby. Boli sme asi hluční, Ty si sa uprostred noci zobudila a prišla si sa, aj s pamätníčkom v ruke, na ňu pozrieť. Ukázala Ti ešte, ako vie plakat, kedy sa jej zachce – a keď sa jej zachce, tak iba jediným, ktorýmkoľvek okom. A prezradila Ti ako budúcej herečke: „Pianto e bello!“ Plakat je krásne. Čo sa mňa týka, vedela som, že sa čosi také ako herečka z Teba stane, ovela skôr ako Giulietta Massina. Vedela som to už, keď si pričádzala na svet a keď sestrička v pôrodnej sále vykrikla: „Rodr sa nohami dopredu! Bude to tanečníca!“

Zdalo sa, že si to nemala po kom zdediť, ale zato v našej rodine, kde sa všetko vždy deje naopak ako v iných rodinách, sa ukázalo, že gény môžu zdediť aj rodičia po deťoch. Stalo sa totiž vlani, keď bol Tvoj talent už dávno známy, že som sa zrazu ocitla na javisku aj ja. A dokonca sa stal hercom aj Tvoj otec! Hoci to už bolo pred rokom a videokazetu z toho predstavenia sme Ti poslali, predsa len zisťujem, že som Ti o tom ešte nestihla poriadne porozprávať ani napísať. A tak to urobím teraz.

Keď Tvoj otec, je to už dobre vyše roka, dostal nápad, že napíše a v Prahe odpremiéruje dvojjazyčnú hru pre dvoch Čechov, dve Slovenky a jedného Slováka, aby dokázal, že mu to práve tak dobre píše po slovensky ako po česky, zdalo sa mi, že to nie je najhorší z jeho nápadov. Najmä keď ma presvedčil, že aj tri slovenské úlohy bude v Prahe kým obsadiť. Žije tam vraj slovenských hercov a herečiek bárskoľko.

Ukázalo sa však, že v septembri, keď sa začalo ich hľadanie, bolo už dost neskoro. Takmer všetci slovenskí herci, pôsobiaci v Prahe, mali už kalendáriky plné. Každý sa držal svojej šance v nejakom divadle – a akurát v divadle Labyrinth, kde bola premiéra už pevne stanovená na 13. decembra 1995, nebol ani jeden.

Predsa len sa chvilu zdalo, že sa všetkých päť úloh podarilo obsadiť a hlavnú úlohu prijala herečka pražského Národného divadla Sylvia Turbová. Absolvovala prvé čítačky, úloha jej skvele sedela – no s touto hrou to bolo ako začarované a ďalší úder osudu na seba nenechal dlho čakať. Sylvia Turbová hrala aj v Roku na dedine, s ktorým Národné divadlo práve letelo na pár dní hostovať do Moskvy. V Moskve bola treskúca zima, Sylvia sa vrátila chorá a účinkovanie v otcovej hre musela vzdať.

„A sme diskvalifikovaní,“ povedal otec, keď mi oznamoval tú správu.

Potešilo ma, že to berie s humorom. „Diskvalifikovaný“ bolo totiž naše veselé rodinné slovo.

Do rodiny som ho priniesla ja. Je to vôbec prvé cudzie slovo, ktoré som sa naučila. Keď ho začujem, ovanie ma detstvom a je mi krásne. Mala som asi desať rokov, keď ma mama prihlásila na preteký v behu na lyžiach. Moja mama bola v mladosti náruživá lyžiarka a chcela, aby som si tento šport obľúbila aj ja. Už ako štvorročnej mi pripínala lyže. Len tak, opásaná zásterou a v krátkych rukávoch, vybiehala z kuchyne, aby mi ich pripla, a keď sa jej to podarilo, vyhnala ma lyžovať na medveckú stranu. Odchádzala som vždy s plačom.

Ani na pretekoch nechýbala mama medzi divákmi. Netušila, že mám lyže s nemožným viazaním, ktoré sa mi každú chvíľu odopína. Všetci ma predbiehali, každú chvíľu som musela zastat a zapínať si ho. Jednu chvíľu ma to prestalo baviť, odopla som si lyže, prehodila si ich cez plece a brodiac sa v hlbokom snehu som ako posledná prišla do cieľa. Iba mama mi zatlieskala. Ráno bol na školskej nástenke vyvesený zoznam všetkých pretekárov v takom poradí, v akom dobehli. Moje meno na poslednom mieste a vedľa neho slovo „diskvalifikovaná“.

Bola som šťastná. Jediná ja som mala vedľa svojho mena toto úžasné a nezrozumiteľné slovo. Doma sme mali knihu v zelenej plátenej väzbe so zlatou razbou, kniha sa volala Inojazyčný slovník. Ponáhala som sa domov slovo rozlúštiť. Z pol cesty som sa dvakrát vrátila znova si slovo na nástenke prečítať. Nevedela som si ho zapamätať. Tretí raz som si ho radšej nahlas opakovala celou cestou až domov.

„Diskvalifikovaný – vyhlásený za nesúceho“ – stálo v slovníku.

Presne to sedí, pomyslela som si. Ja jediná som do cieľa prišla tak, že som niesla lyže na pleci – bola som teda nesúca. Videli ma, ako statočne lyže nesiem, vyhlásili ma za diskvalifikovanú čiže nesúcu, a možno mi dajú aj nejaký diplom.

„Každý vidí, ako statočne to nesiete, a možno vám dajú aj nejaký diplom,“ zažartovala som a otec sa naozaj zasmial – ešte vždy sa nevzdával.

S údermi osudu však zdaleka nebol koniec. Na najbližšej skúške oznámil Vlado Štancel, ktorý hral slovenskú mužskú úlohu, že 13. decembra, v deň premiéry, bude s divadlom Minor na zájazde v Berlíne.

V tej chvíli zostávali do premiéry už len tri týždne a v skúšobni divadla Labyrinth sedelo a mlčky na seba pozeralo iba torzo súboru – Honza Vodňanský a Daniel Dobiáš, obsadení do českých úloh, a mladá slovenská herečka Dominika Köhlerová. Dve ďalšie slovenské úlohy nemal na premiére kto hrať.

„S kým to budeme hrať?“ prerušil vraj ticho režisér Boris Hybner. Formálne to bola otázka, ale nečakal na ňu odpoveď. Odpoveď však napočudovanie dostal.

„S mojou ženou,“ odpovedal mu otec.

„Hrála nikdy divadlo?“ spýtal sa Boris Hybner.

„Každý hral niekedy divadlo,“ povedal otec.

„Tak jť zatelefonuj, at sem hned přijde,“ povedal Boris Hybner.

„Zatelefonujem jej, ale príde až zajtra,“ povedal otec.

„Proč?“

„Pretože keď jej to oznámim, skôr, ako sem príde, pôjde najprv ku kade-
ničke.“

Boris Hybner uznal, že otec ma musí poznať lepšie. Ďalší deň treba obeto-
vat. Ale zrazu si na niečo spomenuť.

„Jo! A kto bude hrať na premiére toho Petra?“

O niekoľko mesiacov spomínal na to Honza Vodňanský v jednom svojom
rozhlasovom vystúpení a povedal, že po prvý raz v živote videl zblízka, ako
vyzerá „kamikadze“ vo chvíli rozhodnutia.

Otec povedal: „Petra budem hrať ja.“

Otec tvrdí, že sa naňho všetci chvíľu dívali a zvykali si na predstavu, že
dozrievajúci šesťdesiatnik bude hrať úlohu dvadsaťpäťročného mladého
muža, ktorého partnerku bude hrať dvadsaťročná Dominika.

„Dobrá,“ povedal napokon Boris Hybner. „Tak zejtra se do toho pustí-
me.“

„Moja žena ešte nepovedala, že to berie,“ povedal otec a šiel mi zavolať.
Telefón u nás doma zazvonil, ja som ho zdvihla – a čo sa dialo od tej chví-
le, to Ti napíšem, Olinečka, v druhom liste, lebo teraz sa už ponáňlam zas
k telefónu. Zvoní a otec kričí: „Keby volala anglická kráľovná, som vo vani.“
Má dnes šesťdesiat rokov, ale neoslavuje. Želal si, aby sa to celkom premi-
čalo.

Bozkáva Ťa Tvoja mama

P. S.

Zhodou okolností bude mat okruhle jubileum aj Peterko: 18. októbra oslá-
vi päťdesiatku. Otec mu k päťdesiatke napísal báseň. Práve, keď ju dokončil,
pozvali ho do pražského rozhlasu. Tušil, že to bude mat akýsi súvis s jeho
šesťdesiatkou, a preto si strčil báseň k Peterkovej päťdesiatke do vrecka.
A naozaj – v rozhlase otcovi zablahoželali a pri tej príležitosti s ním chceli
urobiť rozhovor. Lenže neprozrelelne (išlo to naživo) sa ho hneď na začiatku
opýtali, aký darček by uvítal k šesťdesiatke. Neznamenalo to, samozrejme,
nič iné, len že uvedie pesničku, ktorá pôjde po rozhovore. Otec sa však
chopil šance a spýtal sa, či by mu ako darček dali dovolenie zablahoželať
k päťdesiatke priateľovi v Bratislave. Dovolili mu to – a otec predniesol tú
báseň. Na rozhovor s ním už potom nijaký čas neostal.

V Prahe, 9. októbra 1996

Drahá moja Olinka,
pokračujem v minulom liste. Prestala som tam, ako som zdvihla telefón. Z telefónu som sa dozvedela, že hoci som nikdy nehrala divadlo, som obsadená do hlavnej úlohy otcovej hry – ak to nevezmem, je hotový.

„Ale ja tu mám majstrov, práve som sa dohodla, že nám od pondelka začnú robiť kúpeľňu,“ povedala som otcovi, keď mi to oznámil.

„Zruš to.“

„A kde sa budeme celú zimu umývať?“

„Budeme chodiť špinaví,“ povedal otec. „Teraz nechaj všetko tak a hneď príď do divadla Labyrint.“

„Dnes ešte neprídem,“ povedala som.

Otec mal stopercentnú pravdu, keď tvrdil Borisovi Hybnerovi, že najprv pôjdem ku kaderničke.

O hodinu som už sedela u kaderničky, ale zatiaľ čo mi hučala okolo hlavy kukuľa, vôbec som nemyslela na to, že budem hrať divadlo. Myslela som na to, že zas je november, ako vtedy, keď si sa narodila, takto dvadsaťštyri rokov by si už bola na svete – a ani si Ťa na narodeniny nebudem môcť vyobjímať, keď si tak ďaleko v tom Nemecku. Ako sa mi tam máš?

Spočiatku Ti bolo možno veselo, keď Ťa otec s Lubkou viezli na prijímacie skúšky na Folkwang-Hochschule v Essene, a najmä, keď si sa dozvedela, že si ich spravila. Súdim tak aj podľa fotografií, ktoré si občas prezerám. Otec povedal, že z Essenu je to už len na skok do Holandska a tak rozhodne musíte navštíviť aj jeho veľkého predka v Maastrichte, minnesängra z 12. storočia. Na tých fotografiách potom pózujete pod tabuľkou Námestie Henrica van Veldekeho, šantite medzi tulipánmi na kopčeku uprostred námestia, kde sedí na podstavci predkova socha, a otec sa na terase kavárničky na námestí legitimuje čašníkovi. „Pekné od vás, že ste sa vrátili po toľkých storočiach, pán van Veldeke,“ povedal vraj holandský čašník a predložil otcovi účet za pivo a džús, čo ste tam vypili. „To nebol šlachtic,“ komentoval to otec, keď zaplatil. „Slovenský čašník by v takej výnimočnej chvíli nevezal ani korunu.“ Otec, hoci tak rád o sebe tvrdí, že je bludný Holandan, sa v Holandsku nevedel dočkať, kedy zas bude sedieť pod nejakou bratislavskou viechou. Ty si sa do Essenu však musela vrátiť – a sama. Ako hrozne si asi trpela ten prvý rok, keď si nerozumela ani slovo! A potom aj ten ďalší, keď si už rozumela, ale nemala si štipendium! Musela si sa prelkat ako upratovačka, umývať riad v školskom bufete a schody po domoch, až kým sa o Tvoj prípad sama nezačala zaujímať Nadácia Friedricha Eberta. Zavolali si Ťa na pohovor a skôr, ako Ti dajú štipendium, chceli poznať Tvoj politický profil. Vôbec si si vtedy nespomenula na otcove boje, vďaka ktorým si aj Ty ostala bez štipendia. Spomenula si si len, že si bola v dejstve v Pionieri. A tí Nemci sa zasmiali, zapísali si to a štipendium Ti dali. Čo si Ty všetko musela skúsiť! Čo je proti

tomu, čo čaká teraz mňa? Napokon, keď mám dcéru herečku, čosi musí byť aj vo mne – nuž ak len odo mňa závisí, či sa bude hrať otcova hra, prečo by som to preňho neurobil?

Prví sa dozvedeli o mojom obsadení do hlavnej úlohy Igor a Zuzka – aj oni boli zainteresovaní. Igor bol dramaturgom hry a Zuzka robila bulletin.

„To je skvelé!“ povedali.

Až neskôr sme sa dozvedeli, že po tej správe celú noc neza vrelí oka.

„Ani jeden z nich doteraz nehral divadlo!“ zalamovala vraj ešte aj nad ránom v posteli rukami Zuzka. „Veď päť rokov na akademii sa neštuduje zbytočne! Javisková reč, spev, pohyb a všetko, čo k tomu patrí!“

Preto mnou však nedali najavo ani náznam pochybností – báli sa, že sa zlaknem, odmietnem vyjsť na scénu a situácia bude zase bezvýhodná.

Začali sme s otcom chodiť na skúšky. Ráno, keď sme si spoločne vykračovali k metru, otec cestou filozofoval:

„Taktó som si vždy predstavoval náš život. Nie delba práce, ty v kuchyni a ja za písacím strojom, ale nejaký spoločný projekt! Každé ráno spoločne niekam odchádzať a večer sa spoločne vracat! Muselo prejsť tridsaťpäť rokov, ale konečne sme sa toho, soudruhú Gagarine, dočkali!“

Aj ja som si myslela – naozaj je to fajn. Len keby nebolo treba hrať divadlo! A keby sa aspoň premiéra tak záväzane neblížila! Je normálne našťudovať hru za tri týždne? A keby za tri! Jeden z troch týždňov padol ešte na to, že otec hru dvakrát znova prepísal. Boris Hybner utrúsil poznámku, že „bitter-komédie“ by mala mať smutnejší koniec. To čiernohumorné pite popola na záver sa mu zdalo prívrde. Otec sa zamyslel a za tri dni urobil novú verziu. V závere teraz vychádzalo najavo, že hlavná hrdinka píše z Prahy listy úplne neznámym ľuďom – ich adresu si našla v bratislavskom telefónnom zozname. „Jo,“ povedal Boris Hybner, „ale keď sú tam všetni Slováci hodní a všetni Česi nekňubové.“ Otec sa znova zamyslel a za ďalšie tri dni urobil ďalší záver – teraz vyšlo najavo, že odpovede na listy písal český muzikant, ktorý hrdinkine listy do Bratislavy nosil – prišlo mu jej ľúto, keď videl, ako márne čaká na odpoveď. Aj keď išlo najmä o zmeny záveru, vyžiadalo si to nové dialógy v celej hre. Museli sme sa hru učiť dvakrát znova – a do premiéry ostávali už len dva týždne.

Nechcem sa chváliť – ale text som sa naučila prvá. I tak však počas skúšok na mňa začala padat depresia. Začala som si vyčítať, že som sa na to vôbec dala – prečo len ja musím vždy poslúchať? Do nekonečna sa obetúvam! Od dejstva mi stále niekto niečo prikazuje alebo zakazuje! Prežila som jeden neslobodný život! Prečo som sa nevzbúriala?

Ale nemali sme čas ani sa poriadne pohádať – deň premiéry sa ďalej nezadržateľne blížil.

Pár dní pred premiérou Boris Hybner dostal nápad, že by sa na začiatku mohli nad hercami premietat zábery politikov – veľké dejiny ako pozadie malých. Borisovi priateľa tie zábery zhaňali v televízii, ale do generálky sme ich ešte nikdy nevideli. Prišla dopoludňajšia generálka spojená s tlačovkou,

zišla sa hromada novinárov, my, „malé dejiny“, sme boli pripravení začať – no veľkých dejín nikde. Vznikli akési komplikácie so zadnou projekciou – tri hodiny trvalo, kým sa to dalo do po riadku. Aby sme spríjemnili novinárom trojhodinové čakanie, tlačovku, ktorá mala byť po predstavení, sme urobili už pred ním – ale aj tak museli byť poriadne otrávení.

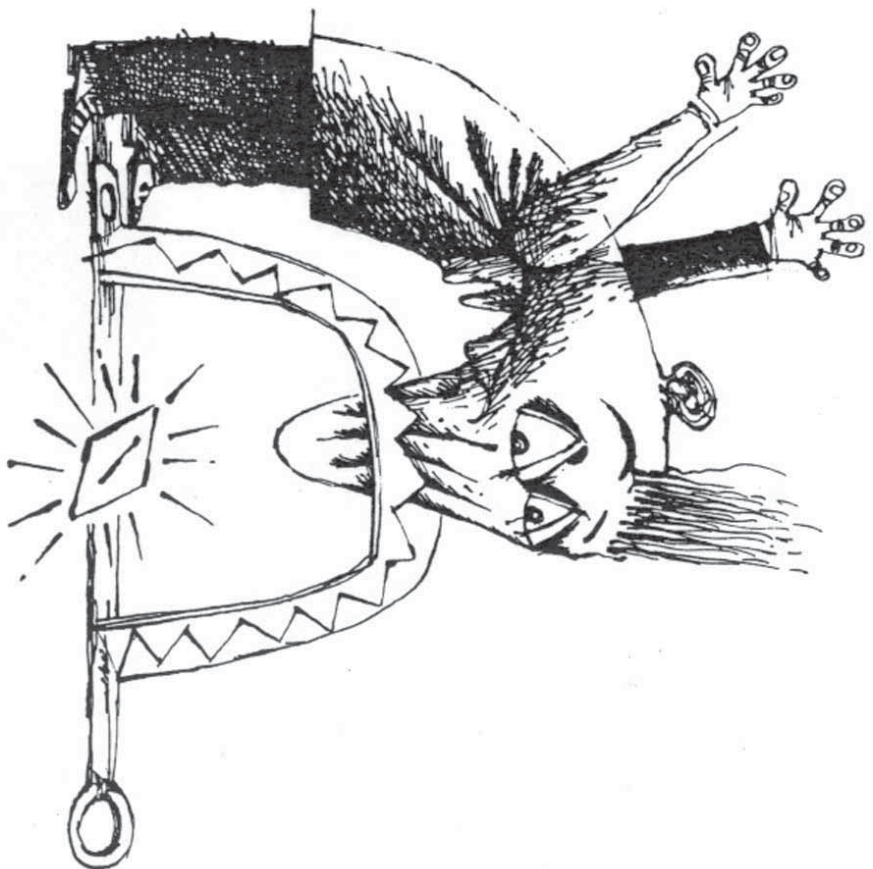
Nakoniec sa veľké dejiny na plátne objavili a vzali dost času. Po veľkých dejinách sa objavil na proscéniu „hovorca“ Honza Vodňanský a aj on trochu natiahal svoj úvodný monológ. Keď som prichádzala v prvom výstupe na javisko ja, mala som oproti sebe už len priradenú skupinu najväčších vytrvalcov. Medzitým sa v zákulisí na svoj prvý výstup pripravoval otec v úlohe Petra. Tesne predtým, ako vyrazili na scénu, dostal od režiséra spolu s poplitím posledný pokyn: „A nehreji!“ Boris chcel len povedať, aby neprehrával, ale ota to pomyšľilo. Hoci na skúškach sa mu dario hrať realistickú postavu, v rýchlosti sa teraz pokúšal spracovať nový pokyn. Po prvý raz sa mal ocitnúť zoči-voči divákom – nuž ozaj, prečo by im nedal najavo, že vlastne je tam len ako kurióznny zások, že nehrejí? Jeho ostychu to vyhovovalo. Úloha, ktorú hral, štartuje výbuchom smiechu. K tomu výbuchu otec zrazu na generálke doložil: „Zasmial sa Peter.“ A týmto spôsobom hral potom celú svoju úlohu.

V zákulisí nešťastne pobehovala inšpicientka a šepkárka v jednej osobe, pani Dana. Nemohla šepkať – texty, ktoré zazneli z javiska, sa prestali zhodovať s tými, čo mala v knihe. Na niektorých miestach bolo jej úlohou zazvonit – a ja som vtedy na javisku dvíhala telefón. Na generálke sa jej podarilo zvonit zásadne vtedy, keď som telefón nemala dôvod dvíhať. A keď som musela hovoriť do telefónu, dvíhala som ho, hoci predtým nezvonil. Je to neuveriteľné, Olinečka, ale hádam len ja jediná som neurobila nijakú chybu. Po generálke prišiel za mnou úplne vyčerpaný režisér Boris a povedal: „Hluboce se před tebou skláním.“

Po vlažnom potlesku ostalo niekoľko skalných žurnalistov, ktorým sa to napriek všetkému páčilo. Poskytli sme ešte pár rozhovorov, nechali sme sa s otcom vyfotografovať pre nejaký časopis, a potom sme to na javisku spoločne rozobrali. Dramaturg Igor Wasserberger zakročil – „veľké dejiny“ zdržujú, musia von. Aj Honzu Vodňanského požiadal, aby bol kratší. Boris nás zase všetkých vyzval, aby sme do premiéry nedali do úst ani kvapku alkoholu a nešťastnému otcovi pre zmenu povedal: „A ty hrej, prosím ťe – anebo nemusíš hrať vôbec.“

Bolo už hlboko popoludní, volala som ota domov, aby si išiel pred zajtrajšou premiérou odpočínúť – ale po prvý raz ma poslal z divadla samotný. Vraj on si ešte musí s režisérom o tom pohovoriť.

A bolo už pár minút po poľhoci, keď som vyslala Aničku k poslednému metru, aby sa pozrela, či otec neprichádza. Mala som strach, či sa mu niečo nestalo – ale hádam by pre jednu nevydarenú generálku neskočil z nuselského mosta. Aničkina výprava bola úspešná. Najprv vraj z hlbokej tmy začula najfrečtejšie slovenské nadávky a potom sa na cestičke od metra vymorila



aj známa tackajúca sa postava. Prvá hodina premiérového dňa už ubiehala, keď som otca o chvilku uvidela aj ja. Bola som si istá, že z tohto sa do večera nespamätá – aj o neúspech premiéry je už postarané.

Okolo obedu sa otec prebudil napočúvanie v dobrej nálade aj kondíci. Porozprával mi, ako úplne zúfalý odišiel z divadla a blúdil potom sám po pražských krčmách a v každej sa o čosi viac dozvedel. Z tej poslednej, „U Šupů“, ho nakoniec vyšupovali: „Pane, tady nemůžete spát!“ Tým, že krčmami vystriedal niekoľko, prišiel o kabát aj tašku. Lístok od šatne nepatril k šatni poslednej krčmy – ale nakoniec, po ďalšom blúdení nočnou Prahou, ho inštinkt priviedol naspäť do tej správnej.

„Nemal si si tú generálku tak pripúšťať!“ utešovala som ho, ale celkom zbytočne.

„Ved ja som si nič neprípúšťal,“ smial sa. „Nepoznáš starú divadelnú povetu? Generálku sme pokazili náročky, aby sa vydarila premiéra.“

Nebola som si istá, či sa to robí práve takto a či to tušia aj novinári, ktorí už na premiéru neprídu.

„Boris povedal, že nemáme vypiť do premiéry ani kvapku.“

„A sama vidíš, aká je to hlúposť! Práve som vdaka alkoholu prišiel na to, že raz v živote človek dokáže všetko – prečo by som raz v živote nedokázal dobre zahráť divadlo?“

Iba som krútila hlavou, kde sa ten optimizmus v ňom berie – a či nie je predčasný.

Niekoľko hodín pred premiérou dorazilo auto s bratislavskými divákmi – traja naši milí kamaráti Peter Belan, Braňo Hronec, Štefan Šebesta – a naša Lubka. Uvarila som im kávu a predniesla reč, brojacu za zrušenie divadla ako takého, pri ktorej sa otec spokojne uchechtával. Potom sme im vysvetlili, ako sa autom dostanú do divadla a my sme tam v predstihu vyrazili metrom.

V metre sme neprehovorili medzi sebou ani slova. Otec sedel oproti mne a všimla som si, že sa mu pohybujú ústa. On si na mne mohol všimnúť to isté. Zrazu sa zdvihol a vystúpil. Prekvapilo ma to a vybehla som z vagóna za ním.

„Vykašleme sa na to a niekam ujdeme?“ spýtala som sa s nádejou.

„Prečo?“ čudoval sa.

„Vystúpili sme na nesprávnej stanici.“

Užasol. Stalo sa mu to po prvý raz – musel byť predsa len aj on nervózny. V hereckom klube divadla Labyrinth sedel pred predstavením každý z hercov pri inom stolíku, popíjal čaj a divil sa úlohu. Predsa len – za dva týždne naštudovať toľko textu nebola maličkosť.

„Toľko podobných replík – ved sa to pletie! Ktorý somár to napísal?“ hundral si pri svojom stolíku otec.

Iba ja, pri svojom stolíku, som sa nedrivila a dívala som sa, ako za oknom poletuje sneh. Je trinásteho decembra, o desať dní budú Vianoce. Takto rok v Bratislave som ešte celý deň behala po obchodoch a zhaňala darčeky. Potom

Martin s Magdou priviezli k nám Magdalénku a stavala som s ňou vonku snehuliaka. Ešte žla moja mama. Sedela pri okne, pozerala sa na nás a mávala nám spoza skla.

Zjavila sa inšpicientka pani Dana a vyzvala nás, aby sme sa išli obliecť do kostýmov. Času bolo ešte vždy dost. Hľadisko bolo prázdné, javisko bez opony pripravené, všade sa svietilo. Na stole v zákulisí stál vyzdobený košíček, v košíčku hlinené figúrky rôznych zvierat, pri každej meno jedného z nás a želanie, aby sa nám premiéra vydarila. Bol to darček od pani Dany.

Daniel Dobiáš usúdil, že by sa táto chvíľa dala užitočne využiť a vyzval ma, aby sme si priamo na javisku ešte preskúšali výstup, v ktorom ma ako sobášny podvodník René Kozłowski pri objímaní oberá o posledné peniaze. Vyskúšali sme si to dvakrát, potom sme museli opustiť javisko, lebo sa začali trúsiť prví diváči. Tému som teraz cítila už nielen vovnútri, ale priamo na povrchu tela. Sama seba som si pripadala ako cudzia bytosť. V pamäti sa mi zrazu objavilo okno – nemohla som si spomenúť ani na jedno slovo textu. Je koniec. Nezachránim otca. Čaká nás totálne fiasko. Sadla som si bledá k svojmu stolíku so zrkadlom, ktorý bol hneď pri javisku a zároveň pri dverách, ktorými sa vchádzalo z chodby, a chcela som si prejsť aspoň rúžom po perách. A vtom som zistila, že mi zo stolíka zmizla kabelka. Mala som v nej okrem rúžu aj občiansky preukaz aj pas, štvrtročnú „jízdenku“ aj vodičský preukaz, nejaké peniaze a iné drobnosti. Začala som ju hľadať – možno som ju v tej tréme pohodila niekde inde. Behala som od bufetu k šatni, od šatne do zákulisia, vypytovala som sa spoluhercov, či ju nevideli. Každý z nich bol však v tej chvíli, pár minút pred začiatkom, zalezený hlboko do seba, dívali sa na mňa sklenými pohľadmi – ako keby ma videli, ale nepočuli. Iba otec mi ju pomáhal hľadať, aj on pobiehal medzi bufetom a šatňou a vykrikoval: „To bol teda nápad, nechávať si ju tu pri dverách! Keby si sa nebola na javisku muckala s Danielom, nebolo by sa ti to stalo! Určite ti ju ukradli! Nemala si v nej náhodou aj rodný list? Ved ty už vôbec neexistuješ!“ Našťastie to musel vykrikovať šeptom. Usilovala som sa nepočúvať ho a po štvornožky som sa plazila popod dlhý stôl, plný našich rekvizít, prehrabávala som sa tam medzi rekvizitami do celkom inej, mne neznámej hry, a vtom ma už volala inšpicientka a vyzývala ma, aby som sa pripravila – pôjdem na javisko.

A stal sa zázrak. Stratená kabelka mi bola prednejšia ako celá premiéra – všetka moja tréma ostala pod tým stolom!

Môj posledný výstup v hre je samovražda. Postava, ktorú hrám, ju spácha potom, ako sa jej v emigrácii nič nevydarí a napokon ju aj o všetko okradnú. Pri hraní tej scény som si spomenula na svoju ukradnutú kabelku a na to, že som v inej krajine bez jediného dokladu svojej totožnosti. Som slovenská občianka, nemám tu vlastne čo hľadať – ale ani na Slovensko sa bez dokladov nemôžem vrátiť. Naozaj neexistujem a ešte k tomu sa blížia Vianoce. Zrazu som zabudla, že hrám divadlo, a, už potom, ako

som poprehltala prášky, ale ešte chvíľu živá, som sa rozplakala. A bolo to na tom najsprávnejšom mieste hry! Zospala som sa na zem, zhaslo svetlo, publikum bolo chvíľu ticho a potom sa ozval potlesk.

Premiéra sa nám vydarila. Honza Vodňanský, Daniel Dobiáš, Dominika Köhlerová aj Boris Hybner, ktorý vystúpil v pantomimickej vsuvke, všetci hrali skvele. O otcovi noviny napísali: „Feldak hvézdou ve vlastní hře.“ Ani o mne sa nevyjadrovali najhoršie.

Odvtedy ubehol rok – zas poletuje sneh, zase sa blížia Vianoce. A budú to prvé Vianoce, keď neprídeš – hráte s Björnom v Bonne, máte predstavenie deň pred štedrým večerom aj deň po ňom, a tolko tým hraním zase nezarobíte, aby sa vám oplátilo priletieť na otočku. Vždy, keď na Vianoce počúvam, ako v rádiu pozdravujú tých, ktorí nemôžu byť so svojimi blízkymi pri vianočnom stole, býva mi ľúto aj druhých aj druhých. Vymenováajú železničiarov, lekárov, požiarnikov, policajtov, poľárnych bádateľov, astronautov a ja neviem ešte koho. Neapamätám sa, že by spomínali niekedy aj hercov. A vidíš – aj vy to máte na Vianoce ťažké. Budete nám pri stole chýbať. Spomínaš si na otcovu Vianočnú báseň z knižky Hlava, ktorú som mal vtedy? Začína sa takto:

*Všetci lidia svetom blúdíia,
málokto má všekých doma.
A preto sa vymysleli také sviatky,
aby každý zablúdenec trafil spiatky,
aby každý, koho stále cesta láka,
spomenul si, že ho někde někto čeká...*

A takto sa končí:

*... Zatiaľ vietor chodí od vrát k vrätam,
stoličky a ľudí stokrát ráta.
Vždy mával počty v maličku,
malo by mu to vyjsť.
No ak sa zmylí maličko
o jednu prázdnu stoličku —
položte na ňu list...*

Bozkáva Ťa
Tvoja mama.

V Prahe, 14. novembra 1996

BLOUDIVÝ NERV

JURAJ KUNIAK

*(Báseň v překladě Jiřího Dědečka připravuje Slovenský literární klub v ČR
na české knižné vydání)*

1

Kolik je schodů k tobě
a kolik jich je pro mě?
Lásce dnes píšu neúčast
té duchem nepřítomné
Neozbrojené armády
nás
poválečných dětí
dobývají se do sebe
a čas tak vážně letí

V takový čas
čas přítomný
čas ledovcových stěn
kdy muži hynou v lavinách
na svazích sněžných žen
vstávají z mrtvých
s úsměvem
a začínají znova
aby je tvrdě srazila
nejbližší supernova
když žena
radši rozbjí
svá zpětná zrcadla
než by v nich měla uvidět
co z mužů rozkradla

ČO NOVÉ U JURAJA KUNIAKA?

zoufale
hledá oporu
a když ji nemá hned
na jeden rozměr zplošťuje
mnohorozměrný svět

jen malý nezmar
v člověku
za štěstí ještě brojí
a ví že těžko najde ho
na počítacím stroji
když můjme se navzájem
ježto se sřetnout chceme
na cestách které nebyly
na mapě vyznačené

nepotvrzení životem
nezaručené praví

když máme
tolik fantazie
a tolik prázdné vřavy

je krutě jiné: HOVOŘIT
a krutě jiné: ŽÍT

Musí se citem obdarit
neviditelná nit
která se táhne poznáním
a pojí
slovo s bytím

Lidstvo je bídny amatér
Brnká
na *těhle* niti...

A stále více napjatá
zlověstněji se chvěje
Jakpak a kdo ji přeladí
z deprese do naděje?

I slovo láska
zreální
opravdu jenom prací?
Skutečný zisk má právě ten
kdo viditelně ztrácí?
Kdo energii člověku
daruje a ne vstřebá?

... jak lehounce se vysloví
i zrymnuje
co třeba

Pod krkem tě však podrží
vždy pohotovou skepsí
slovo je skvělý náramek
Na ruku na krk pro psy
ozdoba řemen co jen chceš
ó umělecké kruhy!
Hlavně mít dobrý honorář
Z citu
at žije druhý!

Upřímnost často pokouše
prodejnost polaská
Však její pravé jméno je
lučavka královská

Na kytaru jsem přehrával
písničky „na mol“

tklivé

Můj hodný otec rozuměl
lásce a deskriptivě

Souřadnice různoběžky

promítání řezy

odkud a kam

pevné body

co v čem a proč vězí

„Láska není jen průsečk
bod označený L

Musíš v něm vztyčit třetí z os

abys pak uviděl

co je to prostor...

Vztahy v něm

jež činnost ducha tuší

Prostor je plný možností

a pro ně srdce buší“

Když

jsme se s kosou brodili

vysokou horskou travou

měl od problému daleko

a mysl

náhle hravou

řekl mi:

Máte těžší svět

nežli byl kdysi ten náš

Vzal si mou kosu

vyzkoušel

a dodal: tupou ji máš

Sedl si pěkně do mechu
a začal mi ji kovat

Vždycky když na něj vzpomenu
nakepe mi ji znova

Jací jsme? Co mi řeknete
univerzitní sály?

Čím byla
moudrost v osnovách
že jsme ji nepoznali?

3

Jen zůstaň sebou
řekl mi

redaktor v *Mladém světě*
Generace tak vzdělaná
a stále víc se plete...

Pozvolna jsem už zapomněl
privácké integrály
a všechny zkoušky na známku
mě nekonečně žraly

Vladimír Holan umíral
Jan Zrzavý už nežil
To co se se mnou událo
lze vysvětlit jen stěží

vzkazovala mi po větru
Zuzana Trojanová
a že to bylo skutečné
louskal jsem její slova

Psávala básně
A co já?

Ach její dlouhé vlasy!
Děšť jako monzun z Bangkoku
její díl země hasí

V dozrávajícím mužovi
kvasily sladké štávy
a svoji sbírku vyznání
zahodil do Vltavy

Dnes jsem se znovu zastavil
tam na tom smutném místě
Na Kampě kvetou kaštany
a kouše
lačné klíště
Pročítám čerstvé nápisy
na Werichově stěně
a v duchu skládám písničku
a v dur
no přirozeně
Bude to píseň posměšná
o kreatuře dneška
jež rozmnožuje přísliby
a odcházení zmeška
Tak nenasytná po moci
drží se v první řadě
Co patří všem
to šikovně
a jen pro sebe hrabe

Svůj egoizmus futruje
a v něm to všechno mizí
Bere si podle kvality
a množství
práce cizí

Je hotový bůh
papíru
vždyť papír všechno snese
a když se něco provalí
umírá v těžkých stresech

Refrén je pouhou ozvěnou
nepadne ani facka
svůj vlastní portrét
podvodník
vždy dokonale zpacká

Naproti staré *hospodě*
U Brabantského krále
často jsem sedal na schodech
a dni mi byly malé
Melancholické obrazy
v ateliéru skryté
probeskovaly do noci
kdy prostě uvěříte
že zítřka
bude silnější
než kulhající včera
Ten pocit
silné naděje
má stále více *svírá*

A měl by osvobozovat!

Anebo se snad mylím?
Pojď moje malá! Mlčme už!
Zatím jsme krátce žili

4

V takový čas
čas úsečky
na nekonečné dráze
kdy nutně hledáš odpověď
co v žití ceníš draze
jednotu slov a konání
tajemství vztahu k ženě

svět vnější a svět vnitřní zas
se v tobě soudí denně
kdy chceš být vlastním autorem
především kladných hodnot
zatím však
máš jen nelehké
předznamenání do not
kdy marnost lidských snažení
má obzor nedozírný
a dějiny se nedají
odevzdat do čistiny
jsme na lásku
a na dostřel
a lidskost páchne dosti

jedinou
bernou mincí jsou
tvořivé lidské zlosti

XXX

Kolik je schodů k tobě
a kolik jich je pro mě?
Lásce dnes píšu neúčast
té duchem nepřítomné
Neozbrojené armády
nás
poválečných dětí
dobývají se do sebe
a čas tak vážně letí

JURAJ KUNIAK

Ráno je nevhodné na prebúdzanie poézie

Ešte som nerozlepil oči, iba precitol a cítim:

Ach, ráno – presne nastavený budík v krížoch.

Počujem, si vedľa mňa, dýchaš

a tvoja aura prechádza mojím telom

ako doznievajúca seizmická vlna podmorských hlbín,
určená iba mne.

Ani sa nepohnem,

aby som nezrušil včerajší film a peknú hudbu

za jeho šťastným koncom.

Čo všetko prejde človeku hlavou

a srdcom, aké rozmerné zážitky sa zmestia do malého priestoru
objatia. Povedal by som, že dvaja je už viac ako množné:
rozmnožujúce číslo.

Možno to bolo niekde v Polynézii,

podľa obrazov Paula Gaugaina snád na Tahiti, ktovie,

prekvapili nás jemné francúzske spôsoby v tej dialke,

cestovné kancelárie a naše úspory nemajú s tým nič spoločné,

napokon, Mesiac nad Pacifikom a nad Kremnickým hrebeňom
je celkom ten istý

zvedavec: svietil nám do izby ako neón...

Napadlo ťa, že to bol odraz Slnka

na jeho plešatej hlave?

Okrem toho si spomínam na tvoju večernú vôňu.

Bola nám príjemným spoločníkom a opustila nás,
až keď sme zaspali.

Marilyn Monroe spávala obľechená

len do niekoľkých kvapiek parfumu Chanel 5.

Ale aj tak som presvedčený,

že ráno mala v spálni ťažký vzduch.

Ráno je nevhodné na prebúdžanie poézie. Telefón na rozhovory s večnosťou má obsadzovací signál, myseľ štartuje svoj rozkašľaný motor a malé ranné sneženie titulkov včerajších novín sa nedá dýchať...

Už si sa pohla: Je čas
postaviť sa na nohy, otvoriť oči, dvere na terasu
a dožičiť si čerstvý
dúšok
nocou prepraného vzduchu.

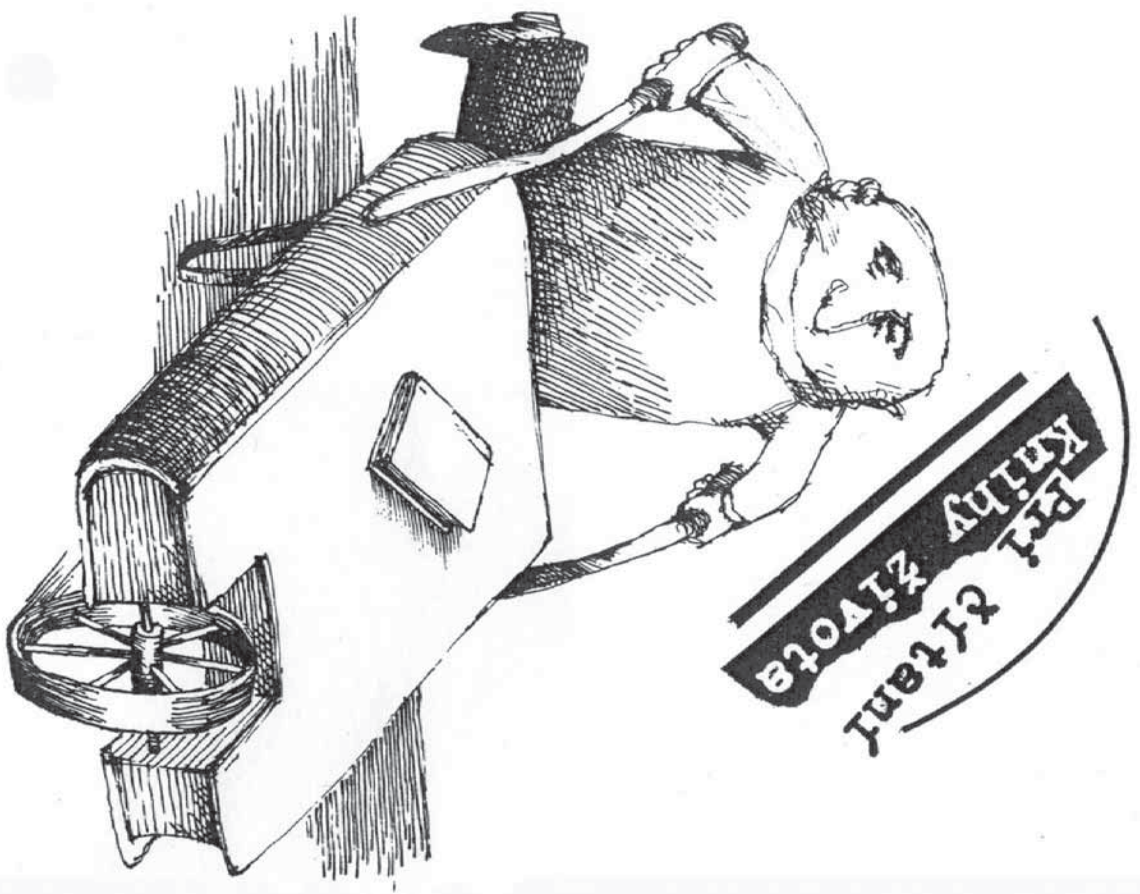
INVERZIA

Niekedy stojí za to byť oslobodený vo výške,
počúvať nebeské ticho, príboj slnka,
veľbnosť vrchov okolo, rozostavených ako ostrovy
nad svetom, uvoľňujúcich svoje najvnútornejšie sloje
z krčovitého, nemého kamenna
do vánkošumiacej tužby po spoločensťve.

Z tohto pohľadu inverzia je čas pre radosť,
dôvod pre nadychnutie a uvoľnenie,
vodné pary sa plazia údoliami,
pohltiac civilizáciu, rozložia sa na nej,
zhora sa pekle vyrovnajú, zahusťia,
až zmenia na pláň, že by sa po nej mohli kĺzať psie záprahy,
naložené odkazmi, korešpondenciou vrchov,
posielajúcich svoje vyznania ako na Valentína:

Gerlach Kráľovej holi,
Eiger Jungfrau,
Mont Blanc Verte,
Everest Annapurne,

dnes iných vrchov, dnes nie takých osamelých
vo svete zahladenom do seba,
ale slávnostne
nanovo krásnych vo svojej vznešenosti,
tak osobitne vypuklej v čase inverzie,
až sa ostýcham byť jedným z nich,
hoci ma to táhá



priamo za moje slabé miesto,
neodolám ich príťažlivosti, zakúšam
slasti tejto empatie a vedel by som zostať,
naskrze identický s nimi, v ich zostave,
stať sa ich hovorcom v tomto vzácnom čase
a len tak mimochodom poznamenať:

„Medzi nami, vrchmi, tam dolu
nevedia, čím sú.“

Rád by som ta mal pri sebe
v tej chvíli, alebo aspoň na dohľad,
aby sme neboli inverziou rozdelení,

ty v jedovatom nízkom Pošmúrne,
ja vo vysokom Krásne,

keď všetky známky svedčia pre

(neviem to povedať ináč,
ako priamočiaro):

otvorené nebo ...

RADOSŤ

Pozri sa
na zeleň, ako stúpa z dolín do vrchov!
Vždy vládze.

Keď dôjde na hrebeň a spojí chotáre,
zavládne jar...

Cítiš tú *radosť* posledného slova?
Nebo je iste hrdé. Ak nie, ja áno.

Nebo je nebo, pravdaže,
najradšej, keď sa rozprestiera čisté, vypraté,
od horizontu po horizont,
no výraz, ak mi rozumieš, hĺbka a sila
i nádeje
sa z neho zračí až v roztrhutej chmáre.

Môct tak byť zeleňou! Ale to neviem,

nevládzem. Oveľa ľahšie je ujsť do neba.
Čím väčšia radosť, tým vyššie...

Viem, že som uletel. Jastrabiem.

Mám rozpažené ruky a otvorené oči
pre krta, medveďa, líšku a srnčiu rodinku
i pre môj vlastný tieň, ktorý sa šinie po lúke,
akoby ani nebol môj... A jej! No neublíži!
Poznám svoj tieň a poznám aj ten druhý.
Vedľa mňa krúži naozajstný jastrab. Pripaží
a padá – je to smrť
pre vtáčie mláďa. Uchytí ho
v strmhlavom útoku priamo z hniezda.

„Zostali po ňom pierka!“ zvolá
jedenáštočná Renáтка. V jej očiach vidím,
že videla

celú drámu. Vtáčr rodičia nad vrcholcom smrekka
spustili krik. Lietajú ako pomätení – strakoše,
kým pierka, teraz už *nikoho*, šermujú, padajúce,
vo vzduchu...

Pod ich taktovkou
začína

ladenie stromov v podvečernom vánku.

A to je takmer všetko...

Z radosti asi nikdy nezostane viac.

Z kométy ani tolko.

Akurát v tejto chvíli mi z neba
prítaká. Už zhasla.

Čo zvyší zo mňa? Zatiaľ sa držím. Ešte
nachádzam spôsob prejavu.

Kým píšem túto báseň,

do žily v pravej ruke mi tečie infúzia.

A tak ju píšem ľavou.

O ŠŤASTÍ BEZ PRÍČINY

Doposiaľ si ma nenašla
na brehu nášho súkromného mora, vyvrhnutého
pribojom, zadrapieného a zahrznutého
do piesku, stroskotanca,
čo ešte včera koketoval s vetrom
a štekajúcou búrkou osudových psov,
akoby o nič nešlo.

Až teraz.

Prichádzaš v plnej nahote
a ktovie, čo sa stane.
Ktohovie, o čo pôjde.

V iskrivo krátkom zlomku času
mi blesne hlavou celý
môj doterajší život:
tak predsa je to možné.
Rozprával o tom Rudo Juráček,
keď v starom rútiacom sa vlaku,
v prechode medzi vagónmi
prepadol do vzduchu
a zachytil sa iba laktami...

Všetko, čo máš, je tvoja duša
spieva Tracy Chapman. Nejde mi z hlavy,
ale jej hlas je v príliš hlbokej
jaskyni,
aby ho mohol počuť niekto von.

Približuješ sa
ako búrkový oblak, ohraničený
slnecnou žiarou.

Naozaj neviem, čo máš za lubom.
Nezostalo nič, čo by si mohla oceniť.
Ideš ma pokoriť? Doraziť?
Či zabíť vo mne smrť?

Ach áno!

Život je nevysspytateľný kvietok.
Rozkvitne priamo pred nosom
a zrazu spleva pieseň
o šťastí bez príčiny.

Jožovi Urbanovi

Znova beriem do rúk fotografiu,
našu spoločníčku pri pive
v hoteli Polana vo Zvolene.

Chechtal si sa, keď si ma na nej uvidel,
zapichnutého zadkom do vody
a čítajúceho hebrejské noviny.

Ako to, že si nad vodou?

Drží ťa niekto za ríť?

Odpili sme si z plných pollitrov,
ty si sa rozhovoril
o textoch, ktoré posieláš Vašovi Patejdlovi
faxom

na piesne do novej Fontány pre Zuzanu
a náhle si sa vrátil k fotografii:

Voda, čo ťa drží nad vodou – uvažoval si
už bez smiechu. A potom:

Voda, čo ma drží nad vodou.

Čo na to povieš?

Strážne ťa vzal ten nápad.

Tá voda. Fantazíroval si len o nej,
vyletel si za ňou do výšok ako odtrhnutý šarkan
a už nie ty na mne, ale ja na tebe
som sa smial...

Ach, Jožo, tak málo pív sme spolu vypili!

Prečo v tých najlepších prípadoch
príbuznosť abstrakcie a skutočnosti
musí byť taká vzdialená
ako je rozdiel medzi piesňou
a vodou v Mŕtvom mori?

Prisnilo sa mi, že je to naopak.

Nášiel si svoju vodu. Abstrakcia
a skutočnosť sa stotožnili.

Akoby sme si vymenili roly
na fotografii.

a už nie ja, ale ty

a nie tu, ale tam

si čítaš

hebrejské noviny...

Bolo by to absolútne,
až zdrvujúco
presné.

Prečítal som si:

Mimoriadne talenty potrebujú aj na nebesiach...

Básnikom, čo nemajú schopnosť, alebo nechcú rozoznať čiaru medzi všednou každodennosťou občianskeho života a životom v básni, sa to občas stáva. Koniec citátu.

Krátko predtým, než si dostal to štipendium na nebesiach, si mi zavolať, či nemám ako minule „zopár litrov“ – požičať.

Vtedy som nemal a ty si povedal: „Mizéria! Taká ešte nebola.

Ale to nič. Nerob si starosti, Jurajko. Prežijeme.“

A zmýlili si sa.

Tak fatálne, že tvoje slová sa ešte stále chvejú v mojich ušiach ako *hluchonemá hudba*...

Ako je to s tou čiarou?

Nechcem ju akceptovať, kamarát, hoci na mojej vôli nezáleží, aj tak už píšeš texty pre samé nadčasové kapely.

Vo vzácných chvíľach, keď je dobrá viditeľnosť

na pravdu

nevidím rozdiel medzi každodennosťou občianskeho života a životom v básni.

Stále sa usilujem o jedno a to isté:

Jednotu života a básne. Jednotu básne a života.

Spoločnú projekciu života a tvorby.

Poriadok vo veciach, poriadok v hlave,

vesmírny poriadok

v slnečnej sústave svojich,

alebo aspoň v mojom

kúsku svetového priestoru...

Občas mi do toho vpáli neplánovaný (určite neplánovaný) meteorit.

Vtedy sa môže stať hocičo.

Môže ma trafiť a viac si nepípneť.

Alebo na ňom môže sedieť barón Prášil
a keď zoskočí, bez meškania ho zodvihne a zahodí
preč z môjho územia, akoby to bol kameňok a nie
tisícronová hruda...

Vzápätí vystrúha poklonu a odovzdá mi
pozdrav od teba, Jožo,
že si nezabudol a stále platí tvoje:
„Máme si spolu čo povedať.“



ČO NOVÉ U JURAJA KUNIAKA?

ČIARA HORIZONTU JURAJA KUNIAKA AKO PESTRÝ REČOVÝ MNOHOHLAS BÁSNICKÉHO PREKLADU

Na Svetovom kongrese básnikov v Los Angeles v roku 2005 čítal slovenský básnik Juraj Kuniak v angličtine svoju básň Čiara horizontu. Vzápätí bola básň publikovaná v USA a ďalších krajinách. Postupne, za necelé tri roky vzniklo „v prekladateľskom reťazci a v pestrom rečovom mnohohlase 26 prekladov, na ktorých sa podieľali zväčša renomovaní básnici či prekladatelia, ktorí mali k dispozícii slovenský originál a anglickú verziu tejto básne. Čiara horizontu a všetky varianty jej prekladu vyšla aj knižne pri príležitosti minuloročného 28. Svetového kongresu básnikov, ktorý sa uskutočnil v mexickom Acapulcu.

Vydalo ju vydavateľstvo Skalná ruža s predslavom autora básne, v nápaditej grafickej úprave Pavla Chomu a ilustrované grafickými dielami 12 vývarnkov – z USA (J. Bajus), z Poľska (J. Poremba a B. Kudlička) a zo Slovenska (R. Brun, D. Kállay, J. Kudlička, K. Štanclová, P. Roller a ďalší poprední ilustrátori).

Ide o unikátny a ojedinelý literárny počín v oblasti básnického prekladu, ktorý „protismerne k babylonskému pomäteniu jazykov túži spájať rozdelené, nachádzať jednotu v rozmanitosti“, o básň, ktorá „v prekladateľskom reťazci prežíva svoje dobrodružstvo v nekončiacom sa príbehu a v pestrom rečovom mnohohlase“ – ako zmysel tohto prekladu a jeho knižného vydania vníma v predslave Juraj Kuniak. Unikátnosť projektu a potvrdenie skutočného mnohohlasu potvrdzujú jazyky, do ktorých bola básň preložená: madarčina, nemčina, čeština, poľština, fínčina, švédčina, nórčina, dánčina, angličtina, flámsčina, holandčina, francúzština, taliančina, kastilčina, portugalčina, španielčina, japončina, čínština, mongolčina, ruština, arabčina, hebrejčina, gréčtina, macedónčina, ukrajinčina a slovinčina.

Na priblíženie tohto projektu sme sa rozhodli uverejniť v Zrkadlení/Zrcadlení slovenský originál básne, preklad Emila Charousa do češtiny, doplnený jeho vnímaním básne adresovaným autorovi a názormi niektorých prekladateľov do iných jazykov.

Fascinuje ma miesto, kde sa obloha stretá s morom. Čāra horizontu.

Nad ňou sa vznášajú čajky, lietadlá a oblaky. Pod ňou je voda plná žralokov, chobotnic a smrtonosných medúz. Ale možno to aj obrátiti: Hore uragány, smršte, cyklóny, búrky, čmárajúce blesky... Dolu delfiny, čarovná útesová bariéra, tíš podmorských hlbín...

Hore nie je len dobro a dolu nie je len zlo. Ani Boh nie je hore a diabol nie je dolu. Aj Boh aj diabol sú všade a vo všetkom, prenikajú do podstaty vecí, vniknú až do duše človeka a človek volí: Boha alebo diabla. Boha mám rád. Ale na čo je diabol? Aby vznikol priestor pre slobodnú vôľu?

Slobodná vôľa ma priviedla sem.

Hľadím na čiaru horizontu a neviem sa vynadŕvať.

ČĀRA HORIZONTU

Fascinuje mē miesto, kde se obloha stýká s mořem. Čāra horizontu. Nad ní se vznášejí rackové, letadla a oblaka. Pod ní je voda plná žraloků, chobotnic a smrtonosných medúz. Ale dá se to i obrátiti: Nahoře uragány, smrště, cyklony, bouře, čárající blesky... Dole delfini, kouzelná bariéra útesů, tišina podmorských hlubin...

Nahoře není jen dobro a dole není jen zlo. Ani Bůh není nahoře a ďábel dole. I Bůh i ďábel jsou všude a ve všem, pronikají do podstaty věcí, vniknou až do duše člověka a člověk volí:

Boha, nebo ďábla. Boha mám rád.

Ale k čemu je ďábel? Aby vznikl prostor pro svobodnou vůli?

Svobodná vůle mě přivedla sem.

Hledím na čáru horizontu a nemohu se vynadřvat.

Přeložil Emil Charous

„Vaše báseň je mi velmi blízka; v dobách, kdy bola moje žena ješte zdráva a jezdili jsme každý rok k moři, mē čāra horizontu moře a nebe rovněž fascinovala, zvlášt vpodvečer, když obě veličiny hýřili jedinečnými barevnými valéry. S civilizací kdesi daleko za zády jsem měl pocit, že ta čāra signalizuje věčnost a že se mē málem dotýkají elementární síly země i toho nahoře. Jenže viděné i slyšené mē přesahovalo natolik, že se mi myšlenky rozhrnaly a zůstalo jen u toho okouzlení. Vy jste vyjádřil přesně, krásně a s příkladnou jednoduchostí to, co mnē unikalo. Takle schopnost domyslet a formulovat to, co jiní jenom tuší, je výsadou dobrých básníků a já Vám k ní i k Vaším veršům upřímně blahopřeji!“

Emil Charous, Praha

„Aká vzrušujúca kniha! Želám Ti, aby si mal s ňou úspech.“

Marianne Larsen, Dánsko

„Čiara horizontu je vskutku skvelá báseň. Myslím, že by ju mali čítať všetci ľudia na svete. Opäť ju budeme publikovať v mongolských novinách. S úctou a priateľstvom.“

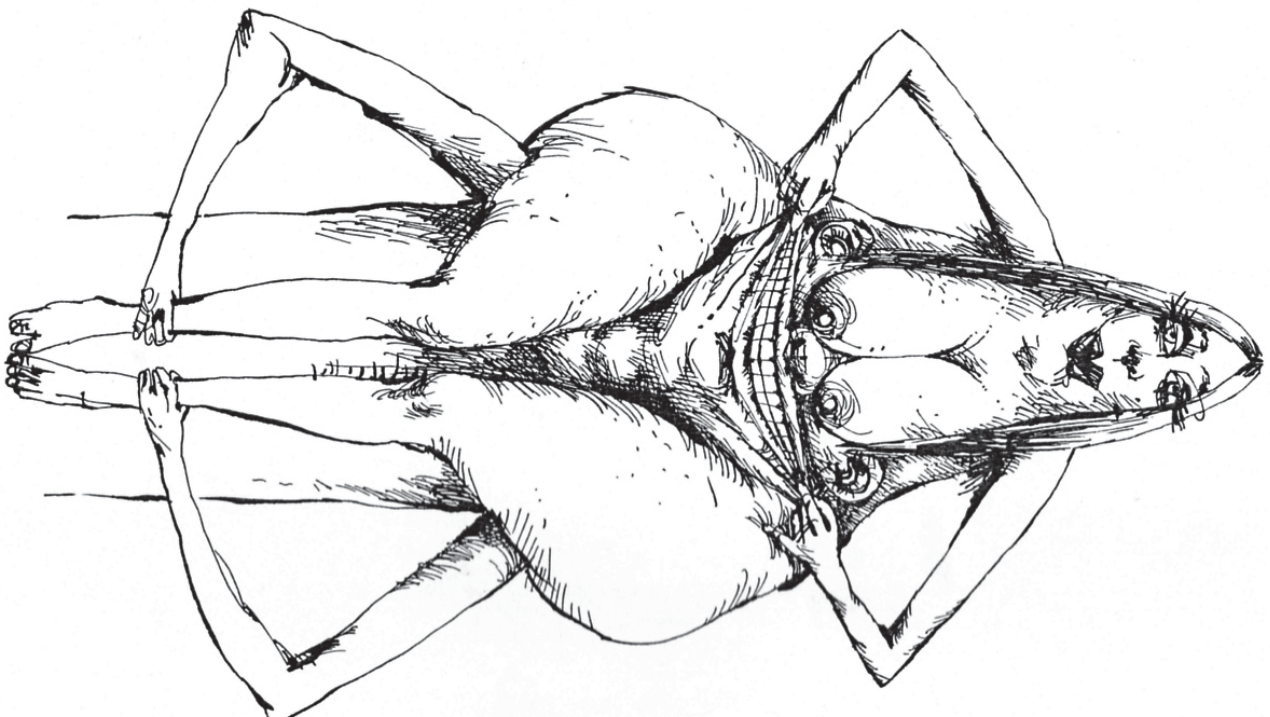
G. Mend-Ooyo, Mongolsko

„Milý Juraj, mala by som Ti prezradiť, že počas práce na preklade som sa pozerala na oblohu za oknom a prišlo mi dozvedieť sa viac o živote. Áno, aj ja milujem Boha a rovnako ako Ty si myslím, že ma sem priviedla slobodná vôľa a dúfam, že jej získam viac ako dosť, keď budem uprene hľadiť na čiaru horizontu znova. S pozdravom.“

Karen Kung, Taiwan

„Poézia Juraja Kuniaka ma táhom pera uvádza do nádhornej krajiny. Počúvam jej vzdychy na rovnakom brehu. Vyberá si slová s taktom, podľa svojho kritického ducha. Chcela by vidieť dodateka na mori kultúry.“

Kae Morii, Japonsko



Kritika

ČLOVEK A KULTÚRA V DIELE DOMINIKA TATARUKU II.

JÁN VIŠŇOVSKÝ

Reflexia filozofického uvažovania spisovateľa a publicistu Dominika Tataruku v rokoch 1968-1970 v kontexte európskeho filozofického myslenia

199

K IDEOVÉMU A INŠTITUCIONÁLNEMU FORMOVANIU FILOZOFIE A VEDY NA SLOVENSKU

Situáciu v duchovnom živote Slovenska a filozofickým myslení na začiatku 20. storočia, vo vede obzvlášť, determinovali predovšetkým spoločensko-politické faktory, ktoré podmieňovali tak samotný rozvoj jednotlivých disciplín ako aj možnosť hlbšieho prieniku filozofického uvažovania či výsledkov vedeckého bádania do spoločensko-kultúrnej praxe. Nedostatočná rozvinutosť vedeckého života a absencia inštitucionálneho zázemia pre rozvoj filozofického myslenia, pochádzajúce z obdobia feudálneho Uhorska, neumožňovali vytvoriť predpoklady na ich širšiu pôsobnosť v súdobom kultúrnom živote. *„Tendencia k myšlienkovému špekulatívizmu, akémusi „teologizmu“ v myslení časti inteligencie, ... nedostatkový kontakt sú súčasným európskym duchovným prúdením, všetky tieto okolnosti... limitovali naďalej vývinové možnosti slovenskej filozofie a vedy.“* Obe disciplíny sa v tomto období utvárali pod silným vplyvom českej proveniencie na Slovensku, ktorá markantne formovala myšlienkový, vedecký a ideový vývin u nás ešte pred vznikom tzv. predmníchovskej republiky.

Inštitucionálne podmienky pre profesionalizáciu a rozvoj pedagogickej a vedeckej činnosti v oblasti spoločensko-vedných disciplín vznikli vytvorením Univerzity Komenského (1919), osobitne zriadením Filozofickej fakulty UK v roku 1921. Jej pedagogickú základňu v 20-tych a 30-tych rokoch tvorili výlučne českí profesori, okrem iných napríklad Bohuš Tomsa, Josef Král, Josef Tvrdý či Jan Mukaňovský, vďaka čomu mala česká filozofia možnosť priameho vplyvu na duchovný a vedecký život Slovenska. A to tak prostredníctvom ich pedagogických aktivít ako aj externej vedecko-popularizačnej činnosti v Extenzii UK a na pôde Učenej spoločnosti Šafárikovej (1926 – 1939). Českí filozofi pôsobiaci na Slovensku prirodzene presadzovali filozofické smery a koncepcie, ktoré vznikli v českom filozofickom prostredí, kde aj zaznamenali značný ohlas. Azda najväčšia pozornosť po vzniku Československej republiky sa venovala osobnosti a dielu T. G. Masaryka, ktorého myšlienky a filozofická koncepcia boli z pozície univerzitnej vedy veľmi intenzívne reflektované.

¹B.AKOŠ, Vladimír: *Kapitoly z dejín slovenského myslenia*. Bratislava : Polygrafia SAV, 1995, s. 47.

V zmagľajúcom sa úsilí o vlastný rozvoj slovenskej vedy, najmä v druhej polovici 30. rokov, nemožno neobísť aktivity generaçne mladých slovenských vedcov, ktoré spočívali v aplikácii nových princípov ako reakcia na zastarané teoretické modely a vedecké metódy. „V tomto okamihu, keď si zvlášť uvedomujeme dôležitosť nastúpenia tých alebo oných ciest za vedeckým poznaním, nemôže byť ľahostajná otázka spôsobu vedeckej práce, metódy, princípov, z ktorých sa vychádza pri teoretickom skúmaní.“¹ Spolok pre vedeckú syntézu bol založený 23. júla 1937 a jeho prvá členská schôdza sa uskutočnila 10. novembra 1937 v Bratislave. Organizovanie vedeckého úsilia a snaha o objektivnosť a obchádzanie mimovedeckých (najmä politických) tendencií predstavovali ťažiskové aspekty činnosti Vedeckej syntézy v kontexte nárastu kultúrnych potrieb slovenského národa. „Uvedomili sme si potrebu a konkrétne možnosti kolektívneho rozpracovania problémov vedy – nielen potrebu ujasňovania základných princípov jednotlivých vied a konkrétneho skúmania, ale i spolupráce a súčinnosti vied.“² V centre záujmu členov spolku stálo systematické rozvíjanie metodologického inštrumentária spoločenských vied v nãporení na európsky kontext. Môžeme konštatovať, že pôsobenie a činnosť Vedeckej syntézy – predovšetkým v jej orientácii na pozitivistické a antispiritualistické smery modernej vedy – a v paralelnom preporení na súdobé umelecké prúdenie (nadrealizmus), predstavoval významný ideový a hodnotový protipól k oficiálnemu dobovému režimu, ktorý sa staval k jej činnosti značne odmietavo. Stanov spolku nikdy neboli oficiálne uznané, čo vo februári 1940 viedlo k policajnému zastaveniu oficiálnej činnosti. Vydávanie pripravovaného Zborníka Vedeckej syntézy ako oficiálneho periodika spolku sa preto nerealizovalo a členovia publikovali svoje články a state v nadrealistických zborníkoch. Napriek záказu oficiálnej činnosti mladých vedcov aktivity na teoreticko-praktickom rozvoji slovenskej vedy neutíchali a pokračovali v prednáškach na pôde Slovenskej jazykovednej spoločnosti, ktorú v tom čase viedol Ludovít Novák. Vedecká syntéza obnovila svoju činnosť v máji 1945. Zmenou spoločensko-politickej situácie a nástupom komunistov k moci nastal v teoreticko-metodologickom ponímaní vedy obrat, ktorého výsledok predstavovala aplikácia marxistických ideí do slovenského myslenia a vedy.

Slovenská filozofia a veda ako také sa v druhej polovici 20. storočia vyvíjali v teoreticko-metodologickej oblasti diametrálne odlišnými spôsobmi a cestami v komparácii s euroatlantickým prúdením. Dôvodom toho bola súdobá politická situácia, ktorá slovenské filozofické myslenie a vedu na viac ako štyri desaťročia orientovala striktné smerom na „východ“, čím sa kontakt s európskym duchovným prostredím značne skomplikoval. Komunikácia a výmena poznatkov sa v rámci jednotlivých vedných disciplín obmedzila výlučne na rozvíjanie marxistických a socialistických ideí a ich uplatňovanie v spo-

¹BAKOŠ, Mikuláš: Niektoré predpoklady vedeckej práce na Slovensku. In: HAMADA, Milan (ed.): Nadrealizmus. Avangarda 36. Bratislava : Kalligram, 2006, s. 70.

²BAKOŠ, Mikuláš: Ref. 2, s. 71.

čensko-kultúrnej praxi. Rovnako projektovanie „nového človeka“ na pozadí radikálnej sociálnej zmeny v sebe nieslo čty antikultúry a negácie spoločnosťou akceptovaných a zaužívaných sociálnych a kultúrnych štruktúr.¹

DOMINIK TATARKA: KULTÚRA AKO OBCOVANIE VILÉM FLUSSER: KOMUNIKOLÓGIA, PARALELY A SÚVISLOSTI

Napriek tomu, že izolácia slovenského myslenia, vedy a kultúry od európskych (predovšetkým západných) vplyv spôsobila markantné narušenie jej vnútorného vývoja, medzi súdobými filozofickými názormi Dominika Tataru a európskou filozofiou nachádzame isté súvislosti. Dozaisť tým potvrdzujeme Tatarov názor, podľa ktorého mnohé myšlienky vznikali v dejinách na rôznych miestach a v rovnakom čase, navzájom sa nekopírovali, ale boli paralelné.²

V chronologicky rovnakom období, keď Tatarka formuloval koncepciu kultúry ako obcovania, teda v 70-tych rokoch 20. storočia, sa kultúrou ako komunio – obcovaním (komunikáciou) zaoberal pôvodom český filozof Vilém Flusser, významná osobnosť postmodernej filozofie. V. Flusser nazval teóriu o ľudskej komunikácii, analogicky k pojmom „biológia“ a „technológia“, komunikológiou. Je zrejme, že oba koncepty vznikli v kontexte odlišných historicko-spoločenských súvislostí a z rozdielnych pohľadov ich autorov, nachádzame však medzi nimi isté súvislosti a styčné body.

KULTÚRA A KOMUNIKÁCIA – UMEĽÝ SVET ČLOVEKA

Paralelne s Tatarkovým chápaním kultúry (a tiež komunikácie) ako „umelého sveta“ vytvoreného človekom, prostredníctvom ktorého sa vyčleňuje z prírodného prostredia, definoval V. Flusser ľudskú komunikáciu ako umelý proces: „*Spočívá na fortielech, vynálezoch, nástrojoch, totiž na symboloch usporiadaných do kódov. Ľudia sa totiž nedorozumievajú medzi sebou „prírodným“ spôsobom...“*³ Konštruovanie umelého sveta (sveta kultúry) človekom, ktorý predstavuje akúsi opozíciu k prírode, predstavuje pre oboch filozofov prostredie podmieňujúce ľudskú existenciu. Vo Flusserovom ponínaní ide o „kodiifikovaný svet“, ktorý slúži na to, aby sme zabudli, že „...je umelým tkanivom, ktoré primerane našim potrebám naplňa významom prírodu o seba a pre seba bezvýznamnú“.⁴ Tatarka hovorí o kultúre ako o „umelom, fiktívnom východisku,“ prostredníctvom ktorého sa človek „odprírodňuje:“⁵ „*Človek v protiklade so živočíšnym svetom si uvedomuje, že pláva, požíra a je požíraný v ľudskom živle. Tento ľudský, nadživočíšny, je umelý, človekom ako druhom stvorený živel – je kultúra.*“⁶

¹UBA, Peter: Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia. In.: UBA, Peter: Kultúra/literatúra. Nitra : Kulturologická spoločnosť, 2005, s. 59.

²ŠEDIVÁ, Barbora: Dominik Tatarka „Kultúra ako obcovanie“. In: FISCHEROVÁ, Anna a kol.: Kulturologické koncepcie a koncepty na Slovensku v 20. storočí. Acta Culturologica. Bratislava : Katedra kulturologie, Filozofická fakulta Univerzity I. A. Komenského v Bratislave, Zväzok č. 12, 2004, s. 37.

³FLUSSER, Vilém: *Komunikológia*. Bratislava : Mediálny inštitút, 2002, s. 9.

⁴FLUSSER, Vilém. Ref. 6, s. 9.

⁵TATARKA, Dominik: Hovory o kultúre I. In: TATARKA, Dominik: Kultúra ako obcovanie. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 72.

Markantné súvislosti medzi konceptom D. Tataruku a V. Flussera nachádzame aj v otázke funkcie kultúry a komunikácie, ktorá je jej neodmysliteľnou súčasťou. Podľa Flussera „*účel ľudskej komunikácie spočíva v tom, aby sme zabudli na bezvýznamný kontext, ... totiž svet, kde sedíme v samoväzbe a sme odsúdení na smrť: svet „prírody“*“.¹ Komunikácia ako popretie prírody a jej brutality umožňuje ľuďom „zabudnúť na neznyselnosť a osamelosť života,“ pretože ako proces sa zameriava proti všeobecnej tendencii prírody smerujúcej k entropii. „Kodifikovaný svet“ tvoria usporiadané symboly a kódy umožňujúce komunikáciu ako aj „umenie, veda, filozofia a náboženstvo“ kreujúce tzv. druhú prirodzenosť človeka. Tataruka upozorňuje na ľudské prejavy a stavia ich do opozície k neuvedomelým prejavom zvierat, prostredníctvom ktorých deklarujú vlastnú pudovú príslušnosť a totožnosť, pričom nie sú uvedomelé. V prípade človeka ide o „svedomité“ prejavy: „*Odkedy je človek človekom, dokedy žije, prejavuje sa. Prejavuje sa kritikou, plačkom, nahlas, mlčky, slovnou, spevnou, hlučnou, zvukovo, pohybovo...*“² Komunikácia tak predstavuje vyjadrenie snahy poprieť prírodu a prírodný charakter človeka, ktorý si v súčasnosti vďaka skonštruovanému svetu, ktorý už nevnímame ako umelý – čoraz menej uvedomuje. V. Flusser navrhuje špecifický pohľad na komunikáciu: na jednej strane ako na interpretatívnu disciplínu, pomocou ktorej postihujeme na základe umelo vytvorených znakov a ustálených znakových systémov iné jazy, na strane druhej zdorazňuje jej vysvetľujúce stanovisko a kladie ju do súvislostí s informatikou a teóriou komunikácie.

Nemenej dôležitým aspektom Flusserovej interpretácie komunikácie predstavuje jej humanistické chápanie ako fenoménu slobody, vďaka ktorému je ľudský život „hodný žitia“ v protiklade k „tupej tendencii prírody k čoraz pravdepodobnejším stavom“. Pre Tataruku kultúra predstavuje „...*vnútorný priestor každého z nás, priestor slobody*“³ kde sa realizujú nielen umelci, ale „celý národ“. Preto si vždy vyhradzoval slobodu tvoriť a prakticky overovať literárne remeslo, zdôrazňujúc skutočnosť zaangažovanosti celého národa na jej tvorbe a rozvíjaní: „*Kultúra nie je oblasť, ktorú by „obhospodarovala“ hršтка špecialistov spisovateľov a umelcov, organizovaných v umeleckých zväzoch, vedených atď.*“⁴ Reagoval tým na súdobú situáciu v kultúrnom živote Slovenska, na ktorého rozvíjaní sa podieľali výlučne „kvalifikovaní a školení odborníci – umelci z rôznych odborov,“ uplatňujúci metódu socialistického realizmu a aplikujúci sovietske kultúrne vzory v praxi, a to bez experimentovania či svojbýtnosti umeleckého novátorstva. Umenie sa stalo jedným z nástrojov propagandy, ktorá zohrávala významnú úlohu v procese ovplyvňovania verejnej mienky po celý čas a vo všetkých aspektoch života totalitnej spoločnosti.

¹FLUSSER, Vládn. Ref. 6, s. 9.

²TATARUKA, Dominik: Hovory o kultúre III. In: TATARUKA, Dominik: Kultúra ako obcovanie. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 79.

³TATARUKA, Dominik: Povedomie kultúry. In: TATARUKA, Dominik: Kultúra ako obcovanie. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 65.

⁴TATARUKA, Dominik: Púť po Slovensku. In: TATARUKA, Dominik: Kultúra ako obcovanie. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 103.

KOMUNIKÁCIA: PYRAMÍDOVÉ DISKURZY

V. Flusser v nadväznosti na teoretickú reflexiu komunikácie rozlišuje v jej rámci niekoľko typov komunikačných modelov štruktúr diskurzu. Pojem „diskurz“ pritom definuje ako metódu používanú na rozdeľovanie disponibilných informácií, aby sa uchovali pred entropickým pôsobením prírody. Kľúčovú funkciu v diskurzoch zohrávajú tzv. vysielateľ a prijímače informácií podmieňujúce ich transfer v spoločnosti.

V štruktúre komunikácie Flusser vyčleňuje okrem iných tzv. „pyramídové diskurzy“,¹ uplatňujúce sa v armádach, cirkvách, politických stranách a organizáciách fašistického a komunistického typu a v určitých typoch verejnej a súkromnej správy. Pyramídovú štruktúru tvoria nasledujúce prvky: jeden vysielateľ, kanály, ktoré vytvárajú väzbu medzi vysielateľom a relé, relé, kanály spájajúce relé s prijímačmi a prijímače.² Charakteristickou črtou tejto štruktúry spoločenskej komunikácie je využívanie papiera ako kanála na prenos informácií a vylúčenie „zodpovednosti a revolúcie“ na úrovni príjemcov. Takáto úroveň je pre dialógy uzavretá a obmedzuje sa výhradne na prekdovanie pôvodného posolstva. Informácia je rekodifikovaná so zámerom odstrániť šumy a zachovať „vernosť posolstvu,“ kvôli čomu sa na každom stupni pomyselnej pyramídy vysielajú pôvodná správa po rekodifikácii späť k autorovi na kontrolu. Proces kontroly, ktorý nazval V. Flusser tzv. „nábožen-skou funkciou“ pyramídovej štruktúry komunikácie, zabezpečuje uchovanie, „vernosť,“ pôvodne vysielanej informácie bez toho, aby sa modifikovala: „Celá štruktúra sa zakladá na princípe vylúčovania vonkajších a vnútorných šumov, čím sa celý jej „tok informácií“ mení na uzavretý systém...“³

Obdobný model spoločenskej komunikácie, respektíve pyramídového usporiadania spoločnosti – „pyramídu tajomníkov a vlastníkov tajomstva a vlastníkov informácií“⁴ – a jeho kritiku, nachádzame aj v Tatarkových esejách z druhej polovice 70-tych rokov 20. storočia. Spisovateľ v nich, a to vzhľadom na uvoľňujúcu sa spoločensko-politickú situáciu, upozorňoval na politické problémy, ktoré sa nahromadili počas dvadsiatich rokov vlády komunistov. Môžeme v nich pozorovať skutočnosť, že Tatarka prechádza od úvah o všeobecných problémoch ku kritike konkrétnych prejavov „arogancie moci“ a vlády „odludšteného štátneho mechanizmu,“ ktoré boli čoraz markantnejšie.

Dominik Tatarka na Zhromaždení Klubu mladej inteligencie Slovenska '68, ktoré sa uskutočnilo 8. apríla 1968, vystúpil s prejavom, v ktorom konštatoval, že po „...rokoach mámych, vyčerpávajúcích diskusií sme prišli k stavu predogmatickému. Čo je to stranickosť? Raz stranickosť znamená vôľu straníckej byrokracie, tejto vysokej pyramídy tajomníkov, raz to znamená:

¹FLUSSER, Vilém. Ref. 6, s. 17. Okrem pyramídových diskurzov V. Flusser v rámci štruktúr komunikácie vyčleňuje divadelné „stromové,“ a amfiteátrálne diskurzy a kruhové a sieťové dialógy.

²FLUSSER, Vilém. Ref. 6, s. 17.

³FLUSSER, Vilém. Ref. 6, s. 18.

⁴TATARKA, Dominik: O kultúre a moci. In: TATARKA, Dominik: Kultúra ako obcovanie. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 189.

čestný radový člen, ktorý rieši nie za zatvorenými dverami, ale verejne... všetky životné a výrobné problémy.⁷¹

Ďaljško Tatarckovej kritiky komunizmu predstavoval „model vlády vyštavaný ako pyramída,“ na čele s najvyšším tajomníkom, ktorý sa s níkým o moc nedelili: „Najvyšší tajomník a prezident, držiteľ štátnej a duchovnej moci, mal pod sebou celú pyramídu krajských, okresných a miestnych tajomníkov, ktorí podľa prísnej subordinačie a vnútrostraníckej disciplíny nanašali pokyny, ...ba absurdné pokyny na prevodové kolieska a páky spoločenských organizácií“?⁷² Vzájomné prepojenia myšlienok D. Tataruka a V. Flussera o transfere informácií v spoločnosti riadenej ideológiou a jej stranickým a byrokratickým aparátom sú markantné: občan sa ocitol v pozícii „absolútne bezmocného človeka,“ a to bez akejkoľvek možnosti ovplyvňovať riadenie spoločnosti a spravovanie vecí verejných, ktoré po vylastnení a znárodnení prešli „do rúk ľudu“. Občania – vo Flusserovom ponímaní „prijímače“ – nedisponujú žiadnym kanálom, prostredníctvom ktorého by mohli informácie posielat. Status vysieláča by nadobudli v prípade, ak by v pyramídovej hierarchii vystúpili vyššie, teda stali sa súčasťou siete tajomníkov, ako hovorí Flusser, zmenia sa na „autority“.

Signifikantnú črtu pyramídového modelu predstavuje vylúčenie akýchkoľvek „vonkajších a vnútorných šumov“, ktoré by mohli predstavovať potenciálnu hrozbu narušenia stabilne usporiadanej spoločnosti: „Tajomník bol prostenositelom tajomstva, bol vykonávateľom neraz absurdných pokynov, nanašal pokyny a nariadenia, s ktorými sám vnútorne nesúhlasil, a nielenže nesúhlasil, ale naopak, bol celým svojím ľudským založením proti tomu.“⁷³ V praxi to znamenalo vylúčenie akéhokoľvek individualizmu a osobnej zodpovednosti ako základných princípov demokracie, a to tak v názoroch ako aj v konaní a rozhodovaní jednotlivca. D. Tataruka vo svojich článkoch uvádza niekoľko príkladov absurdnosti vládnej moci, konkrétne prípravu údajne „demokratického“ zjazdu slovenských spisovateľov v roku 1968, pričom Juraj Špitzer bol poverený vypracovaním jeho osnov už pol roka pred jeho uskutočnením⁷⁴ či konanie ministerského predsedu J. Lenárita, ktorý priznal, že mnohé otázky patriace jednotlivým ministerstvám boli „prenašané poza chrbát“ ministrom priamo k tajomníkom alebo prezidentovi.⁷⁵ Problém informovanosti verejnosti o aktuálnej politickej situácii v štáte vystúpil do popredia najzreteľnejšie azda v čase príchodu vojsk Varšavskej zmluvy na naše územie: „Tu sa začína tá dokonalá neinformovanosť občana. Občan sa doposiaľ nikdy nedozvedel, či národné záujmy sa subordinovali internacionálnymi, alebo sa proste koordinovali. Rozhodne je to základná otázka informácií, ako viete, sú tiež otázkou moci.“⁷⁶

⁷¹TATARUKA, Dominik. Ref. 16, s. 187.

⁷²TATARUKA, Dominik: *Diskusný príspevok na konferencii Zväzu slovenských spisovateľov*. In: TATARUKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 181.

⁷³TATARUKA, Dominik. Ref. 16, s. 187.

⁷⁴V diskusnom príspevku sa D. Tataruka sa pýtal: „Aký zmysel má ísť na zjazd, ktorého stanovisko je už vopred známe?“ Pozri: TATARUKA, Dominik: *Diskusný príspevok na konferencii Zväzu slovenských spisovateľov*. In: TATARUKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 180.

⁷⁵Pozri: TATARUKA, Dominik. Ref. 16, s. 185.

⁷⁶TATARUKA, Dominik. Ref. 16, s. 189.



Tatarkova kritická reflexia spôsobu vládnutia komunistickej strany je pevne zviazaná s myšlienkami o obci božej ako humanistickeho pendantu súdobe-ho usporiadania spoločnosti ako aj „kultúrnou, filozofickou a intelektuálnou aktivitou.“ Prichádza k poznatku, že individualizmus uplatňovaný v kultúre predstavuje „principiálne základnú tendenciu,“ ktorá by sa mala aplikovať v politike i ekonomike, pretože vyzdvihovanie návratov k masovosti pokladá za „neréálne, nespľniteľné a vôbec nebezpečné.“ Preto v kontexte kultúry – priestoru „intelektuálnej emocionálnej sily“ rešpektujúcom človeka, „každé náboženské ctenie a mieste tradície“ – navrhuje namiesto pyramídového systému „...*horizontálne spojenie obcí s veľkou samosprávu obcí, pracovísk, skupín atd.*“¹ pritom si však uvedomuje, že ho môže dosiahnuť len prostredníctvom anticipácie štátu a občianskou uvedomelosťou bráneného a vynucovaného demokratizmu.

Základným problémom pyramídy je podľa V. Flussera jej „mýticky“ charakter: „*vysielateľ ako autor transcenduje komunikácie a vrchol pyramídy spočíva takpovediac v oblakoch?*“² S najvyššou autoritou – stelesnenou v osobe, v politickej strane alebo „učení“ (dialektický materializmus) a charakteristickou nedosiahnuteľnosťou z nižších pozícií je spojené úsilie o udržanie nastoleného stavu. Autoritatívnosť sa prejavuje v eliminovaní takých aktivít a činností prichádzajúcich z nižších častí pyramídy, ktoré by viedli k narušeniu trvácnosti tejto formy diskurzu. Dominik Tatarka „rebélie a revolúcie“ nazval „najveľkolepejšími kultúrnymi dielami ľudstva“, ktoré patria do spoločenskej a spoločovacej kultúry, pričom upozorňuje, že „...*z kultúry ponímanej ako umenie... vypadla nám základná vec: Revolúcia. Z povedomia kultúry vypadli nám spoločenské prejavy*“³

V opozícii k pyramídovému modelu uvádza V. Flusser „stromový model“ diskurzu, ktorý sa snaží o vylúčenie „mýtickej autority“. Tento proces môžeme pozorovať už od 16. storočia, a to predovšetkým v európskom myslení, filozofii a najmä vo vede, konkrétne v úsilí postaviť na najvyššie miesto neautoritatívnu objektívnu pravdu, ktorá však, paradoxne, zaujala pozíciu akéhosi „mýtického vodcu“. Preto môžeme konštatovať, že pyramídové modely existujú aj dnes v organizáciách ako cirkev a armáda a v totalitných ideológiách, ale aj v modernej vede, ktorá sa hermetickosť, izolovanosť a vysokú mieru špecializácie jednotlivých disciplín (a dialógov v nich prebiehajúcich) snaží prekonať inter/multidisciplinárnym prístupom.

Tatarkovu obec božiu ako model usporiadania spoločnosti môžeme považovať za príklad stromového, rozvrstveného diskurzu v opozícii k autoritatívnemu modelu: „*Obec božia dnes bola by výrazom ich historického vedomia, ich humanizmu, ich humanistických, národných a všeludských ambícií.*“⁴ Takáto, podľa

¹TATARKA, Dominik. Ref: 16, s. 190.

²FLUSSER, Vilém. Ref: 6, s. 32.

³TATARKA, Dominik. *Kultúra ako obcovanie*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava :

Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 61.

⁴TATARKA, Dominik: *Obec božia – obec človečia*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava :

Tatarku „spravodlivá a slobodná republika“, nie je založená na cirkevno-vojenskej organizácii štátnej moci s „vedenou a ovládanou“ masou neambiciózných občanov, ktorých spoločenské organizmy boli „umŕtvené, rozohnané, redukované na mocenské mechanizmy“. Je vystavaná na právach jednotlivca a slobode združovať sa, organizovať a prejavovať sa prostredníctvom slávností, obradov a obcovania v „bunkách“, t. j. v spolkoch a kluboch ako spoločenských organizmoch, ktoré sa „...schádzajú, rozchádzajú, rozpadajú na princípe uznávania, na potrebe a princípe uctievania“. ¹ Východisko a zároveň cieľ obrodného procesu a integrujúci, stmelujúci činiteľ obce božej predstavuje kultúra, ktorá je podľa Tatarku formou života ľudskej existencie, jej obranou, zmyslom a náplňou. ²

Dominik Tatarka aj napriek početným výhradám k usporiadaniu spoločnosti a k vláde komunistickej strany zostal „...komunistom v nádeji, že naozaj konečne budeme môcť...uskutočňovať socialistickú demokraciu“. ³ Jeho sen a nenaplnená vízia obce božej vystavaná na hodnotách kultúry založenej na uctievaní jednotlivca a celého spoločensva sa rozpadla „umŕtvaním“ demokratických hlasov a následná normalizácia na takmer dvadsať rokov definitívne spečatila spoločensko-politický vývoj štátu, ale aj osobný a profesionálny život Dominika Tatarku. Za svoje názory a presvedčenia, na ktorých tak neoblomne trval, sa ocitol v pozícii disidenta, de facto na periférii spoločnosti a kultúry. Kontakt s ňou však nikdy nepretršil, pričom do nej aj po vylúčení z oficiálneho literárneho života vstupoval prostredníctvom samizdatových Písničiek. ⁴

Duchovno-intelektuálna aktivita Dominika Tatarku z druhej polovice 60-tych rokov 20. storočia, ktorá vzišla z dobovej a intenzívne prežívanej sociálno-historickej skutočnosti, prepojila slovenské filozofické myslenie s európskou kultúrou a filozofiou. Skutočnosť, že Tatarkove filozofické uvažovanie sa utváralo pod vplyvom európskeho duchovného prúdenia deklaruje i skutočnosť, že popri kresťanskej a existencialistickej línii v jeho tvorbe nachádzame tiež recepciu dialogickej filozofie, pričom nedochádza k ich vzájomnému konfliktu. Práve naopak, jednotlivé filozofické prúdy sa v Tatarkovej konfesii dokonale prestupujú a formujú v kontexte jeho bezprostrednej reakcie ako občana, publicistu a filozofa na sociálnu a politickú realitu.

Tvorba Dominika Tatarku predstavuje prirodzené slovenské prepojenie s kultúrnym a filozofickým prúdením Európy, a to aj v čase, keď slovenskú kultúru hermeticky uzavreli hranice totalitnej ideológie. Peter CabadaĽ vyššitžne konštatoval: „*Bol to „européĽ“ so všetkým, čo k obsahu tohto pojmu v 20. storočí prislúchalo. Vlastné omyly a prešľapy nevymňajúč.*“ ⁵

¹Nadácia Miliana Šimečku, 1996, s. 145.

²TATARKA, Dominik. Ref. 26, s. 148.

³TATARKA, Dominik. Ref. 26, s. 150.

⁴TATARKA, Dominik. Ref. 16, s. 187.

⁵Prvý diel Tatarkovej vojnej trilogie Písničky vyšiel v samizdatovej Edici Petlice pod názvom V ne-čase (1978) s podtitulom Venované českým čitateľom, ktorých milujem. Druhý diel Sam proti noci (1984) bol publikovaný v mnichovskom exilovom nakladateľstve Karel Jandry Verlag v Edici Arkyř. Poslednou časťou sú Listy do večnosti (1988), ktoré vyšli v českom exilovom nakladateľstve Sixty-Eight Publishers Corporation v Toronte.

⁶CABADAĽ, Peter: Pocta k 15. výročiu úmrtia. *EuropéĽ Dominik Tatarka*. [online]. [citované 2008-09-04].

Použitá literatúra

- BAKOŠ, Vladimír: *Kapitoly z dejín slovenského myslenia*. Bratislava : Polygrafia SAV, 1995. 253 s. ISBN 80-88780-02-0.
- BAKOŠ, Mikuláš: *Niektoré predpoklady vedeckej práce na Slovensku*. In: HAMMADA, Milan (ed.): *Nadrealizmus. Avangarda 38*. Bratislava : kalligram, 2006, s. 69-72. ISBN 80-7149-917-X.
- CABADAJ, Peter: *Počta k 15. výročiu úmrtia. Europej Domnik Tatarka*. [online]. [citované 2008-09-04]. Dostupné na: <http://www.czsk.net/doky/7_2005/tatarka.html>
- FLUSSER, Vilém: *Komunikológia*. Bratislava : Mediálny inštitút, 2002. 253 s. ISBN 80-968770-0-3.
- LIBA, Peter: *Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia*. In: LIBA, Peter: *Kultúra/literatúra*. Nitra : Kulturologická spoločnosť, 2005, s. 58-68. ISBN 80-969481-1-3.
- ŠEDIVÁ, Barbora: *Domnik Tatarka „Kultúra ako obcovanie“*. In: FISCHEROVÁ, Anna a kol.: *Kulturologické koncepcie a koncepty na Slovensku v 20. storočí*. Acta Culturologica. Bratislava : Katedra kulturologie, Filozofická fakulta Univerzity J. A. Komenského v Bratislave, Zväzok č. 12, 2004, s. 32-38. ISBN 80-88901-81-2.
- TATARKA, Dominik: *Hovory o kultúre I*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 71-72. ISBN 80-967156-9-0.
- TATARKA, Dominik: *Hovory o kultúre III*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 79-83. ISBN 80-967156-9-0.
- TATARKA, Dominik: *Put po Slovensku*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 84-103. ISBN 80-967156-9-0.
- TATARKA, Dominik: *Povedomie kultúry*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 65-70. ISBN 80-967156-9-0.
- TATARKA, Dominik: *O kultúre a moci*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 185-191. ISBN 80-967156-9-0.
- TATARKA, Dominik: *Diskusny príspevok na konferencii Zväzu slovenských spisovateľov*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 179-184. ISBN 80-967156-9-0.
- TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 57-64. ISBN 80-967156-9-0.
- TATARKA, Dominik: *Obec božia – obec zlovecťa*. In: TATARKA, Dominik: *Kultúra ako obcovanie*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 143-150. ISBN 80-967156-9-0.

PAVOL RANKOV: STALO SA PRVÉHO SEPTEMBRA (ALEBO INOKEDY)

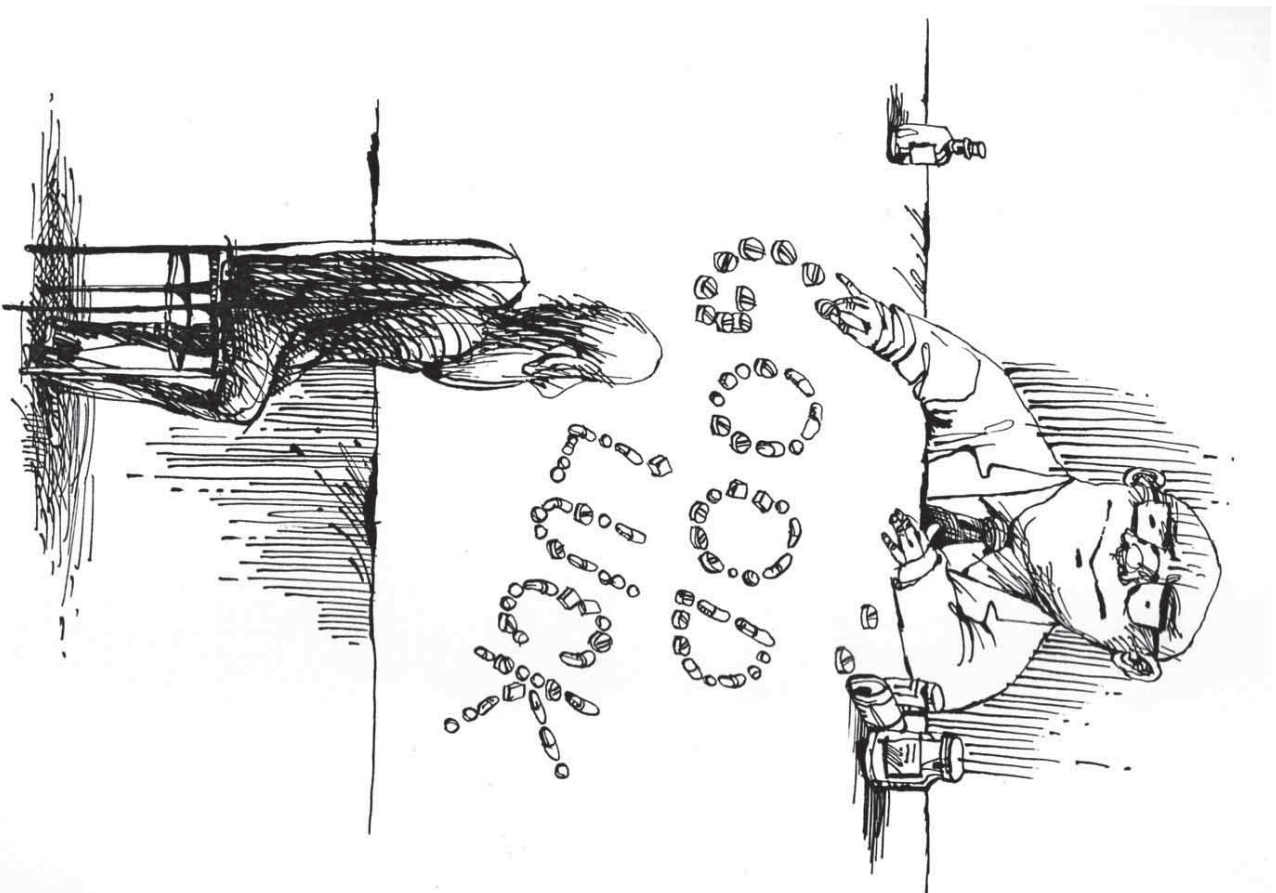
ALEXANDER HALVONÍK

Podľa autorského incipitu v knihe **Pavla Rankova** (1964) *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)*, ktorá vyšla v Európskom roku medzikultúrneho dialogu, autor uvádza „*Všetko je vymyslené. Nikdy nič nebolo, nikdy nikto nežil. Ani prvého septembra nikdy nebolo*“. Očividne popiera nos medzi očami, lebo v priestore medzi Komárom a Žilinou či medzi Čiernou nad Tisou a Skalicou sa vždy diali veci, ktoré presahujú ľudský pochop, a v jeho románe sa dejú veci, ktoré sú také nezvratné, že sa možno ešte len budú diať. Prvá a najviditeľnejšia z nich je, že Rankov využil výhradne právo svojho talentu na pospájanie súvislostí, ktoré si ešte nikto nikdy nedovolil spojiť, a pospájal ich tak, ako mu prikázalo (azda) jeho generačné svedomie a umelecké čítenie. A výsledok je v porovnaní s tým, čo generácie a svedomia a čítania pred ním iba nemeslo naznačovali, frapujúci: nikto neuverí, že to, čo sa stalo v jeho knihe, sa naozaj stalo. Ved kto by dnes uveril nejakému svedomiu a čítaniu? Kto by pripustil, že medzi čiernou a bielou je toľko farieb, že zatažovať sa ich vnímaním bezpochyby vedie k problematizovaniu osobnosti, identity, orientácie, slobody pridať sa k davu a slobody dobrovoľne sa vzdať vlastnej slobody. Kto by si priznal, že to v živote tak chodí, a nepokladal predžurné pravdy za prospěšnejšie zdravíu? Milosrdný Rankov to vie, a preto ponúka čitateľovi okrem dobrého čítania aj možnosť neuverit ani prvému septembru, ani ničomu, čo osudové sa okolo tejto fikcie zomlelo.

Prvého septembra 1938 sa v strede Európy, na mondénnom levickom kúpalsku, stala historická románová udalosť: traja trinásťroční pubertiaci – Madar, Čech a Žid – sa rozhodli v plaveckých pretekoch bojovať o nárok na plavovlasú Slovenku Máriu. Pretek sa skončí bez výsledku, ale pokračuje na stránkach celého vyše tristostránkového románu: boj troch kamarátov o lásku sa opakuje vari v každom z tridsiatich rokov trvania deja románu, ale preteky sa nikdy neskončia nijakým víťazstvom. Isteže: trocha romantická osnova pre román, ktorý svojich hrdinov priam ženie politickými peklami, ale nedopraje im dokončiť onen osudový pretek. To romantické sa však ukáže najspôhlivejším kritériom na zhodnotenie životných osudov všetkých „dejínovorných subjektov“: „*Moje nenaplnené životy*.“ Životy hrdinov sa medzitčasom naplnili neuveriteľnými dejmi, ale nenaplnili sa najobľúbenejším a najposvätejším ľudským obsahom – láskou. Nikto nevyhrá Máriu a najnevinnnejšia Mária prehrá všetkých.

Kvázirromantický príbeh by mohol vymyslieť hocikto. U Rankova je však najrevolučnejšie ponímanie slovenskej histórie, lepšie povedané histórie Slovenska, ktoré sa spredmetňuje v dejinách postáv a ich osudoch: nie sú predurčené ich ethnicitou, ale ich pôvod v románových peripetiách zohráva kruciálnu úlohu. Vrhajú sa do dejinných katakliziem so subjektivistickou vášňou a bez vedomia dôsledkov. Autor sa musel vyrovnat s mnohými protirečivými historickými okolnosťami, ktoré sú dodnes predmetom politických svárov: prvý slovenský štát okupácia Slovenska Madarmi, protektorát, protifašistické Slovenské národné povstanie, vznik štátu Izrael, oslobodenie Sovietskou armádou, februárový prevrat, komunistický teror v päťdesiatych rokoch, Maďarská revolúcia 1956, chruščovovský politický odmätok, československá jar, spojenecká okupácia Československa. Každá postava musí prejsť týmto očistcom a vycúdiť si z neho svoju pravdu. Autor sa s ním vyrovnal takpovediac faktograficky. Jeho hrdinovia sú priam impregnovaní historickými udalosťami, ktoré určujú ich životné trajektórie, no ich činy v konečnom dôsledku predsa len diktuje najglobálnejšia zo všetkých stratégií – láska. Práve takáto podmienená faktografickosť však chráni autora pred zjednodušovaním či ideologizovaním tém, ku ktorým musí – chtiac-nechtiac – cez svoje postavy zaujať stanovisko. Drží sa jej, a naruší ju možno iba v najneočakávanejších situáciách (karikatúrne zobrazenie Horthyho, Tisa, Husáka, Novotného, Dubčeka), ktoré okrem iného prezrádzajú ironizáciu celej témy, ináč hlboko skrytú pod dramatickými príbehovými peripetiami hlavných hrdinov.

Pavol Rankov nonšalantne predhodil vari najznamlupnejšiu výzvu slovenskému románu. Ak má na to, aby ju prijal, má sa slovenská literatúra na čo tešiť. Ak nie, Rankovov román ostane hodnotou, ktorej budú – ako zvyčajne – na dohodnotenie chýbať procesuálne kontexty. No aj tak zostane konštitutívnym prozaickým výkonom, ktorý prekročil prahy dovoleného.



autor/ří

DUŠAN POLAKOVIČ DOCTOR HUMORIS CAUSA

VLADIMÍR ŠKALSKÝ

Zrkadlenie/Zrcadlení ilustruje vždy jeden výtvarník. Tentoraz je ním Dušan Polakovič. Zrkadlenie však nemapuje celú jeho tvorbu. Zamerali sme sa na ilustrácie Dušana Polakoviča ku knihe Tomáša Janovica „Moje nejmilejší hříchy“ v preklade Jiřího Žáčka, ktorý sa Slovenský literárny klub v ČR chystá vydať. Doplnili sme niekoľkými ďalšími obrázkami podobného charakteru a vznikol čarovný výsledok, ktorý vidíte...

Polakovičove kresby aj tak nie sú ilustráciami Janovicovej knihy, stoja samostatne a aj samostatne, no bez slov vypovedajú. Napriek tomuto faktu si autori vždy veľmi dobre rozumejú, toto nie je ich prvá knižka.

Grafik Dušan Polakovič sa narodil 1. októbra 1950 v Bratislave. Vyštudoval v rokoch 1966-1970 Strednú školu umelecko-priemyslovú v Bratislave (u G. Štrbu). V rokoch 1970-1972 študoval grafiku na Akadémii sztuk piekrych vo Varšave a v rokoch 1972-1976 na Oddelení ilustrácie a knižnej tvorby (u prof. A. Brunovského). Umelec je nositeľom titulu Doctor humoris causa, ktorý mu bol udelený v Malostranskej besede v Prahe roku 1985. Dušan Polakovič vstúpil na slovenskú výtvarnú scénu v polovici sedemdesiatych rokov. Svojou grafickou tvorbou sa otvorene hlási k svojmu učiteľovi Albínovi Brunovskému. Brunovského „Chválu bláznivosti“ zobrazil na spôsob holandského maliara 16. storočia Hieronyma Boscha. Polakovičove fantastické bytosti sú tvorené buď kombináciou človeka a zvierata alebo pomocou masiek. Cirkusové a masopustné scény, zoomorfné motívy, ale aj zákutia rodnej Bratislavy – to sú tematické okruhy jeho grafiky. V ďalších grafikách Polakovič humorne stváraňuje rôzne historické či mytologické príbehy. Ako Bratislavský rodák nezabudol humorne vykresliť vo svojich grafikách ani rodné miesto. Vracia sa aj k rôznym motívom z dejín umenia v duchu postmoderny ako napríklad v grafike Dáma s hranostajom (1992), parafrázujúcej známy obraz od Leonarda da Vinci. Pracovať vie aj s jednoduchšou linkou knižných ilustrácií a karikatúr, ako ukazuje aj toto Zrkadlenie.

AUTO(R/Ř)I ČÍSLA

Anton Baláz
slovenský prozaik

Miro Bielik
slovenský básnik a prozaik, prvý podpredseda Matice slovenskej

Jon Davis
Americký Žižkovák (príslušník americkej národnostnej menšiny v rázovitej prazskej štvrti)

Jiří Dědeček
český básnik a pesničkár, predseda Českého PEN klubu

Lubo Dobrovoda
slovenský humoristický spisovateľ a kulturista

Olga Feldeková
slovenská prozaička a humoristka, žijúca v Prahe a Bratislave, predsedníčka Slovenského literárneho klubu v ČR

Alexander Halvoník
slovenský literárny teoretik a kritik, riaditeľ Literárneho informačného centra v Bratislave

Rudolf Chmel
slovenský literárny teoretik a kritik, vysokoškolský pedagóg na FF UK v Prahe, bývalý minister kultúry SR

Tomáš Janovic
slovenský humoristický spisovateľ

Luboš Kríž
slovenský novinár a vydavateľ

Juraj Kuniak
slovenský básnik a vydavateľ, podpredseda Slovenského centra PEN klubu

Milan Lasiča
slovenský herec, humoristický spisovateľ, riaditeľ divadelného štúdia L+S

Peter Mráz
slovenský literárny vedec, vysokoškolský pedagóg na FF UK v Bratislave

Gaco Novomeský
paraliterát z Nového Mesta (nad Váhom), žijúci v Prahe

Andrej Reiner
tragický zahynuvší slovenský prozaik, fejtonista, televízny moderátor, riaditeľ lekárenského konzorcia

Jan Rychlík
český historik, vysokoškolský pedagóg na FF UK v Prahe

Vladimír Skalský
slovenský novinár, básnik a esejista, žijúci v Prahe, predseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí, editor Zrkadlenia-Zrcadlení

Dušan Šinko
slovenský prozaik, žijúci vo Švajčiarsku

Ján Višňovský
slovenský historik, žijúci v Česku

HEZKÝ VÍKEND!

JON DAVIS

Americký Žižkovák a rodák z Chicaga Jon Davis (1958) dorazili do Prahy s vlnou Američanov, ktorí v poprevratovom klokkote magickej stovežatej nachádzali inšpiratívnu paralelu s bohémskou predvojnovou atmosférou Parža. Jon však, na rozdiel od stoviek až tisícov svojich krajanov, sem neprišiel napísať zásadný román. Ako absolvent lingvistiky na illinoiskej univerzite celkom prozaicky začal najprv učiť na štátnej jazykovej škole v Ládví, potom robil copywritera v medzičasom zaniknutej tlačovej agentúry ČTA, editora, prekladateľa, korektora... Živil sa skrátka jazykom a na román nepomyšľal. Namiesto písania sa s veľkou chuťou a celkom sám učil po česky. Nie z učebníc. Na ulici, v pražských hospúdkach, medzi Čechmi skrátka. A štrnásť rokov si zapisoval svojou češtinou súkromné postrehy, niečo ako denníček. Poviedočky. Jeho českým kamarátom sa zapáčili tak, že ho donútili vydať ich vlastným nákladom pod názvom Hezký víkend! Aj nám sa páčia. Pripojte sa!

NAHOUBY I

Moje obľíbená historika o fenoménu „Jít na houby“ přežil můj kamarád Joe z Anglie. Joe byl zasnoubený s Ivou z Prahy (dneska jsou manželé) a rodina Ivy pozvala ho jít na houby. Všichni tam byli – čtyři generace rodiny Ivy.

Podle Joe:

Těšil jsem se poprvé v životě jít na houby. To bylo perfektní letní den. Slunce svítila a les byl krásný. Začátek byl perfektní – počasí a krajina nemohly být lepší a lidé začali brzy najít houby. Všichni začali plnit košíček, ale hledal jsem stále na první. Po pár hodin jsem nenašel pořádku ani jednu houbu a rozhněval jsem se. Ve stejnou dobu všichni pokračovali najít víc a víc hub – včetně babička i šestiletá neteř a pětiletí synovec.

Stal jsem se tak rozzlobený, že jsem musel odejít od rodiny a být sám. Když jsem chodil přes les jsem našel největší, nejbarvitější a nejkrásnější houbu. Bomba! Konečně! Byl jsem moc hrdý a nemohl jsem se dočkat najít rodinu a ukázat jim houbu. Věděl jsem, že i když všichni měli hodně hub nikdo z nich nenašel ani jednu tak velkou, tak barvitou ani tak krásnou, jako moje.

Konečně jsem je našel. Chodil jsem hrdě s úsměvnou tváří, ale kdy jsem přišel blížší a blížší jsem si všiml jejich úsměvy pomalu mizely.

„Fuj,“ řekla babička, „ta houba je moc špatná.“
„Prosim?“ Byl jsem moc zmatený.
„Joe, ta houba je prašivá,“ řekla Iva.
„Do prdele!“ A hodil jsem to dozadu nad ramenu.

K dovršení všeho nikdo z nich nechtěli jít domů. Už jsme byli tam strašně dlouho. Stále jsem neměl ani houbu a jsem přestal to zkoušet. Ztratil jsem úplně trpělivost.

A pak konečně – po šestý sedmi hodinách rozhodli jít domů. Na cestě zpátky jsem chodil před všichni. Chtěl jsem odejít z lesa co nejdříve. A pak jsem před svou viděl nejivější a nejkrásnější houbu. Na chvíli všichni to viděli a oni se zarazili s hlubokou úctou. Byl jsem na druhý straně stále tak roz-zlobený, že jsem přiběhnul k houbě a vší mocí jsem jí nakopnul a rozbil napadrt.

Po chvíli babička řekla matce Ivy „Ten kluk se s mou vnučkou nikdy neožení – jen přes mou mrtvolu.“

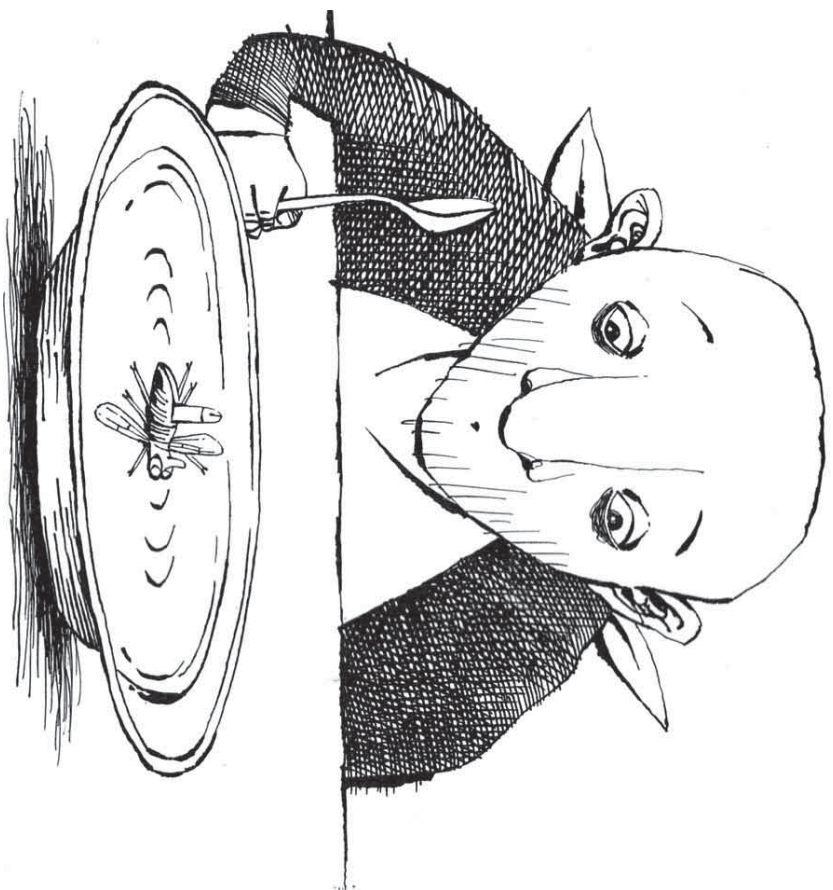
ŠKOLA HROU

V první roce v Praze jsem se seznámil se členem skupiny Sto zvířát. On je jako několik členů Kapely učitel. Učí v známý škole s názvem Škola hrou. Studenty jsou mladý – věky asi 6 do 12. Pozval mě do školy dát pohostinský vystoupení jako anglicky mluvící host. Nemohl jsem říct ne a ve skutečnosti jsem se na to těšil. Ten plán byl, že přednášel bych o Americe. Získal jsem dvě tucy map Ameriky a jsem měl podpěru.

Přišel jsem dopoledne a můj kamarád mi dělal prohlídku školy a představil mě dalšímu učitelům. A pak jsem si uvědomil, že brzo musím pronést řeč před desítkama dětí a najednou jsem byl nervosní. To bylo divný, protože netroufám si vystupovat na veřejnosti. Mnohokrát jsem přednášel například před spolužáky, obchodníky, kolegy v kanceláři a tak dál a nikdy jsem neměl nervy. Ale myšlenka pronést řeč před dětama – chytrý děti – dala mi velký strach.

A najednou to bylo čas. Můj kamarád mě ohlásit a jsem šel do předku posluchárny. Čekala na mě tam byla hezoučká osmiletá holka. Koukala přes sebe s úsměvem s rukama za zády. Stala vedle mě, podívala se nahoru na mě s úsměvem a řekla perfektně anglicky: „I am Kristina and I will be your translator today (já jsem Kristina a budu dneska vaše překladatelka),“ a potom podívala zase přes sebe s úsměvem s rukama za zády.

Nějak po počáteční a silný nervozitě jsem se uklidnil a jsem přežil.



Mapy byly dárky z nebes. Studenty je upravili na podlaže. Překvapil jsem tolik o Americe věděli. Koncem prezentace to bylo „otázky a odpovědi doba“.

„Jak stáry jste?“

„Je mi třicet tři let.“

„Řekli jste, že jste odkud Chicaga. Fandíte Chicago Black Hawks?“

„Ano, ale není to lehké, protože hraji špatně.“

„Hrajete nějaký hudební nástroj?“

„Dneska ne, ale když byl mi vaší věk jsem hrál piano.“

„Znáte Davida Copperfielda?“

„Já vím kdo je, ale osobně ne.“

„Máme vzadu piano. Hráli byste pro nás skladbu?“

Ježíši! Už nervy byli zpátky.

„No, prosíme. Chtěli jsme poslouchat skladbu.“

Nehraju na piano strašně dlouho, ale stoprocentně zdál se, že jsem neměl jinou možnost než hrát něco na piano. Poslední dvacet let mohl bych pamtovat jedinou písničku – námět kompozice filmu Sedm statečných. Hraju skladbu jednou každý tři roky. Tak jsem se zeptal, jestli mohli bych mít pět minut zkoušet. Po několik minut jsem pamatoval většinu písničky. Kristina k mě přišla.

„Are you ready (jste už připraven)?“

„I guess so (Asi jo).“

Otočila k studentům a řekla „Dámy a panové, námět kompozice filmu Sedm statečných.“

Nevím jak, ale hrál jsem skladbu líp než jsem hrál strašně dlouho a studenty mě odměnili bouřlivým potleskem.

Když jsem odešel studenty mi dali jako dárek tričko „škola hrou“. Stále to mám a budu si to držet.

CO JE NA JEJÍCH VLASTNÍCH STÁTECH TAK ŠPATNÉHO?

Šel jsem na oběd do místní hospody – U růžového sadů na náměstí Jiřího z Poděbrad. Našel jsem volný místo naproti starý ženě, která znám od vidění. U růžového sadů je taký její místní hospoda. Číšník mi přinesl pivo a jsem si objednal. Paní skončilo oběd. Domníval jsem se, že chtěla se mnou mluvit – znala dobře mého tvář, měla nejspíš dost času a zdál se, že měla dobrou náladu.

„No, znám tě od vidění. Chodíš sem často, že jo?“

„No.“
„Jo, jo.“

A konverzace začala. No, tak ve skutečnosti mluvila k mě – jen jsem poslouchal a příkývnul na souhlas a občas jsem odpovídal. „No, jo,“ nebo „Jo, jo.“

Po chvíli změnila téma. „Jedna věc co nemůžu chápat je proč tolik cizinců bydlí v Praze. Co je na jejich vlastních státech tak špatného? No, jsou tady moc cizinců, že jo?“

Jasně ona si neuvědomila, že nejsem Čech a jsem věděl, že ve skutečnosti nechtěla mého názor a tak jsem řekl prostě „No, jo“.

„No, moje dcera celý rok bydlila v Dánsku. Co je na Čechách tak špatného, že lidé chtějí bydlet v zahradnici? To nechápu.“

„Nevím proč.“

„A poslouchej! Dcera našla v Dánsku dánského přítele a přivezla ho zpátky a teď on v Praze bydlí, jakoby nemáme tady dost cizinců.“

Rozhodl jsem neodpovídat.

Jídlo přišlo. „Dobrou chuť,“ řekla.

„Díky.“

Měli jsme v konverzaci minipauzičku. Jasně se naši konverzaci bavila – nejspíš, protože ona jen mluvila a byl jsem ochoten poslouchat. Její komentář byl zábavný – pro mě aspoň. Stále nevěděla, že nejsem Čech, protože jsem říkal skoro nic.

Skončil jsem jídlo a vrátila se v rozhovoru tam, kde přestala.

„A hlavně Američani – jsou všude.“

Rozhodl jsem odpovídat „Že jo?“

Po ještě několik minut na stejný téměř konečně ji změnila.

„Bydlíš v sousedství, že jo?“

„No, pod televizní věží – v Milešovské.“ V tu chvíli si uvědomila, že nejsem Čech.

„Ježíšmaria, Panebožel! Nejsesť Čech!“

„Ne, já jsem Američan.“

Chytila se za hlavu a sevřela svoji rukám ve vzduchu. „Ježíšmaria, Panebožel! Omlouvám se!“

Řekl jsem prostě „Nic“.

Občas se náhodou potkáme a vyměníme si vlídný úsměvy.

JONŮV JAZYK POKUD MI ROZUMÍŠ...

Zdeněk dávno razil fráze „Jonův jazyk“. To je jedinečný jazyk, co má jedinečný pravidla, jedinečný výjimky, jedinečný protiklady a jedinečný chyby.

Nikdy nechodím na češtinu. Učil jsem se sám. Učil jsem se doma s gramatikou, v hospodě a na ulici a kupuju každý den deník Sport.

První velký krok k Jonovu jazyku byl v tiskovou agenturu ČTA (už není), kde jsem začal se snažit překládat zprávy. Později v Prague Business Journalu (už není) jsem skutečně překládal zprávy, který korektovali překladateli. To snížilo pracovní úkoly překladatelů a dávalo mi trénink.

Největší krok byl, když jsem začal mluvit česky s kamarádkama, kteří nemluví anglicky. Současný velký krok byl, že jsem začal mluvit česky s kamarádkama, kteří umí mluvit anglicky, ale raději by mluvili česky.

Byl by těžký si představit horší způsob, jak se učit cizí jazyk. Protože jsem úplně neškolený Jonův jazyk je plný chyb – zejména hovorový jazyk.. Navíc vlastní slova často utvořím. Například můžu k podstatnému jménu připojit nějakou koncovku utvořit nový přídavný jméno jako slovo „prostitutkové“ v názvu povídky „Prostitutkové sousedky“. Taký vlastní fráze a věty utvořím. Například říkám „já jsem pryč“, když bych měl říkat „já jdu“, i když já vím, že je to blbost. I když se takhle bavím minusy existují. Kamarády občas mají Jonovy chyby tak moc rád, že začínají je používat. Pak věřím, že takový slovo nebo taková věta je „hezky česky“, ale to ve skutečnosti není.

Dokud budu žít nikdy nebudu dobře mluvit česky, ale pokud mi rozumíš...

SMŮLA V TRAMVAJI

Jeden den dávno jsem měl třeba svůj nejstrašnější kocovinu v Praze. Nastoupil jsem do tramvají a jsem měl dost štěstí najít místo. Opřel jsem se hlava o chladný okno a cítil jsem se trochu líp. A pak najednou nějaká bába ke mě přišla. Chtěla moje místo. Moje hlava bolela tolik, že neměl jsem dost energie zdvihnout hlavu vidět jestli byly jiný volný místa, ale stopro jsem věděl, že nemohl jsem pohybnout. Snažil jsem se ji ignorovat.

Ale bába byla vytrvalá. Přišla ke mě i blíž a tentokrát strčila mě loktem. Pochopil jsem, že měl jsem trápení. Už nemohl jsem zkusit ji ignorovat. Přemyslel jsem „Proč já?“ a „Proč dneska?“. Uvolnil jsem neochotně místo.

Bába vyhrála. Stal jsem v bolesti a koukal jsem na ni. Jasně měla miň bolesti než já i nepotřebovala chladný okno.